KÜTAHYA'DA PLANLAMA DÜŞÜNCELERİ ÜZERİNE

Editörler
Doç. Dr. Rahmi ERDEM
Doç. Dr. H. Filiz ALKAN MEŞHUR
Dr. Özer KARAKAYACI
Dr. Fatih EREN

as

KÜTAHYA'DA PLANLAMA DÜŞÜNCELERİ ÜZERİNE

Editörler

Doç. Dr. Rahmi ERDEM

Doç. Dr. H. Filiz ALKAN MEŞHUR

Dr. Özer KARAKAYACI

Dr. Fatih EREN

Editörler
Doç. Dr. Rahmi ERDEM
Doç. Dr. H. Filiz ALKAN MEŞHUR
Dr. Özer KARAKAYACI
Dr. Fatih EREN

KÜTAHYA'DAPLANLAMA DÜŞÜNCELERİ ÜZERİNE

2016

atlas
akademi

Atlas Akademi Yayınevi
ISBN: 978-605-66689-0-6
© 1. Basım, Temmuz 2016

SERTİFİKA NO: 15833

Kapak ve Dizgi
Atlas Akademi Yayınevi

Baskı ve Cilt
Dizgi Ofset
Matbaacılar Sitesi 10451 Sk. No: 4
Konya

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

Editörler:	**Yardımcı Editörler:**
ERDEM, Rahmi	TURAN, Ahmet Talha
MEŞHUR ALKAN, H. Filiz	KAPTAN, Ayşe
KARAKAYACI, Özer	DEMİR, Deniz
EREN, Fatih	SÖKMEN, Feride
	İRİ, Hüseyin
	YANAR, Mehmet
	ŞİMŞİR, Saliha

Akademi Mah. Yeni İstanbul Cad.
No: 22 Selçuklu / KONYA
Tel: 0332 241 30 59

EDİTÖRLER :

1. **Doç.Dr. Rahmi ERDEM (Mimar, Şehir Plancısı)**

   1984 yılında Selçuk Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümünden mezun oldu. S.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalında yüksek lisansını ve hazırlık derslerini Yıldız Teknik ve İstanbul Teknik Üniversitelerinden alarak doktorasını tamamladı. Kent planlama, kentsel koruma ve yenileme konularında çalışmaları vardır. Halen Selçuk Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

2. **Doç.Dr. H. Filiz ALKAN MEŞHUR (Şehir ve Bölge Plancısı)**

   1995 yılında Gazi Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümünden mezun oldu. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir Planlama Anabilim Dalında yüksek lisansını, Selçuk Üniversitesi Mimarlık Anabilim dalında doktorasını tamamladı. Evrensel ve engelsiz tasarım, bilişim teknolojileri ve kentsel etkileri, konut alanları planlaması ve alt kentleşme konularında çalışmaları vardır. Halen Selçuk Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

3. **Dr. Özer KARAKAYACI (Şehir ve Bölge Plancısı)**

   1999 yılında Selçuk Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümünden mezun oldu. Aynı üniversitede yüksek lisans, Yıldız Teknik Üniversitesi'nde doktora derecesi aldı. Newcastle Üniversitesi Planlama Okulu ve Kırsal Ekonomi Merkezinde 2 yıl boyunca doktora sonrası araştırmalarda bulundu. Bölge planlama ve üst ölçekli planlama yaklaşımları, ekonomik coğrafya, sanayi coğrafyası ve kümelenme, sosyal sermaye konularında çalışmaları vardır.

4. **Dr. Fatih EREN (Şehir ve Bölge Plancısı)**

   Selçuk Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümünü 2003 yılında tamamladı. Aynı bölümde "araştırma görevlisi" olarak çalışmaya başladı. Yüksek lisansını "Kentsel Dönüşümlerde Kamu ve Özel Sektör Ortaklıkları" konusu üzerine yaptı. 2007 yılında Türkiye Yüksek Öğretim Kurumu'nun (YÖK) yurt dışı doktora bursunu kazanarak, İngil-

tere'de Sheffield Üniversitesi'nde doktora eğitimine başladı. 2013 yılının başında, "gayrimenkul piyasalarının uluslararasılaşması" konusu üzerine yaptığı doktora çalışmasının bitmesinin ardından Türkiye'ye Selçuk Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümüne döndü. Halen üniversitede, uzmanlık ve ilgi alanı olan kent ve bölge planlama, gayrimenkul piyasaları, gayrimenkul geliştirme ve yatırım konularında ders vermeye ve araştırma faaliyetlerinde bulunmaya devam etmektedir. Ayrıca 2010 yılında katıldığı İngiltere merkezli uluslararası bir düşünce kuruluşu olan CESRAN'da, Kentsel Çalışmalar Merkezi direktörlüğü görevini yürütmektedir.

YARDIMCI EDİTÖRLER :

Ahmet Talha TURAN, 1991 yılında Afyon'un Emirdağ ilçesinde doğdu. İlköğretimine Konya'nın Akşehir ilçesinde, Mualla Nigar Yamaç İlköğretim Okulu'nda başladı. Öğrenimine altıncı sınıftan itibaren Atatürk İlköğretim Okulu'nda devam etti. Lise eğitimini Akşehir Anadolu Öğretmen Lisesi'nde tamamladı. 2009 yılında liseden mezun olup, Selçuk Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nü kazandı. Lisans eğitiminden önce Yabancı Diller Yüksek Yüksekokulu'nda İngilizce eğitimi aldı. Lisans eğitimi süresince çeşitli stüdyo projelerinde çalıştı. 2014 yılında lisans eğitimini tamamlayıp şehir ve bölge plancısı olarak iş hayatına atıldı.

Ayşe KAPTAN, 1991 yılında Konya'da doğdu. Konya, İhsan Özkaşıkçı İlköğretim Okulu'nda eğitimine başlayıp, yine Konya Karatay SDMP Anadolu Lisesi'nde lise eğitimini tamamladı. 2014 yılında Selçuk Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümünde lisans eğitimini tamamlayıp şehir ve bölge plancısı olarak iş hayatına atıldı.

Deniz DEMİR, 1990 yılında Kırklareli'de doğdu. İlköğrenimine Lüleburgaz Emrullah Efendi İlköğretim Okulu'nda başladı. Lise eğitimini sırasıyla Lüleburgaz Lisesi, Kırıkkale Lisesi ve Kırşehir Liselerinde tamamladı. 2009 yılında Selçuk Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nü kazandı. Lisans eğitiminden önce İngilizce eğitimi aldı. Lisans eğitimi süresince çeşitli planlama projelerinde görev aldı. 2014 yılında lisans eğitimini tamamlayıp şehir ve bölge plancısı olarak iş hayatına atıldı.

Feride SÖKMEN, 1989 yılında Hatay'da doğdu. Mithat Paşa İlköğretim Okulu'nda öğrenim hayatına başlayıp, İskenderun Demir Çelik Süper Lisesi ve sonra Osmaniye Mehmet Akif Ersoy Süper Lisesi'nde devam etti. 2014 yılında Selçuk Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümünde lisans eğitimini tamamlayıp şehir ve bölge plancısı olarak iş hayatına atıldı.

Hüseyin İRİ, 1988 yılında Şanlıurfa'da doğdu. İlköğrenimine Profilo İlköğretim Okulu'nda başlayıp sırasıyla Ziyaettin Akbulut ve Yenişehir İlköğretim okullarında devam etti. Lise eğitimini Orhangazi Lisesi'nde tamamlayıp 2008 yılında Selçuk Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir Ve Bölge Planlama Bölümü'nü kazandı. Lisans eğitimi sürecinde çeşitli planlama projelerinde görev aldı. 2014 yılında lisans eğitimini tamamlayıp şehir ve bölge plancısı olarak iş hayatına atıldı.

Mehmet YANAR, 1990 Konya doğumludur. İlk ve ortaöğrenimini Konya'nın Karatay ilçesine bağlı Şekibe Aksoy İlköğretim Okulu'nda tamamladı. Daha sonra Konya Meram Zeki Özdemir Lisesi'nde eğitimine devam etti. 2009 yılında Selçuk Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümünü kazandı. 2014 yılında lisans eğitimini tamamlayıp şehir ve bölge plancısı olarak iş hayatına atıldı.

Saliha ŞİMŞİR, 1992 yılında Konya'da doğdu. Konya, Barbaros İlköğretim Okulu'nda eğitimine başlayıp, yine Selçuklu Anadolu İmam-Hatip Lisesi'nde Lise eğitimini tamamladı. 2014 yılında Selçuk Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümünde lisans eğitimini tamamlayıp şehir ve bölge plancısı olarak iş hayatına atıldı.

ÖNSÖZ

Kütahya sahip olduğu tarihi, doğal ve kültürel değerleri ile ülkemizde öne çıkan kentler arasında yer almaktadır. Küreselleşen yenidünya düzeni içinde rekabet edilebilirliğinin sağlanması için yerel değerlere sahip çıkılması ve bu bilincin oluşturulması gerekmektedir. Evrensel değerlerin ve bilimin üretildiği en önemli kurumlar da üniversitelerdir. Üretilen bilgi paylaşıldığı ve uygulamaya katkılar sağlayabildiği oranda daha anlamlı hale gelecektir.

Bu anlamda, Selçuk Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nün 2012-2013 Eğitim Öğretim Yılı Bahar Döneminde Planlama Stüdyosu 6 Dersi kapsamında Kütahya'yı çalışma alanı olarak seçtik. Bu ders kapsamında, öğrencilerimize kuramsal ve kavramsal becerileri elde etme ve bu kazanımlar çerçevesinde belirlenen konulara ilişkin öneriler geliştirebilme yeteneğini kazandırmayı hedefledik. Yapılan çalışmalar ile birlikte öğrencilerimizin gerçek hayata dokunmalarını, bir konuyu derinlemesine öğrenmelerini ve nitelikli bir ürün ortaya koyarak özgüven kazanmalarını amaçladık. Kütahya'da yürütülen-yürütülecek olan kentsel planlama ve tasarım eylemlerinin farklı boyutlarını birinci elden keşfetmelerini ve bu eylemlerde plancının rolü ve yapabileceklerinin sınırını anlamalarını sağlamaya çalıştık.

Elinizdeki bu kitap, öğrencilerimizin seçtikleri alan veya araştırma sorusu ekseninde bireysel olarak bir yıl boyunca sürdürdükleri çalışmanın bir ürünüdür. Kitabın içinde şehir ve bölge planlama disiplininin ilgi alanına giren kentsel koruma, dönüşüm, yenileme, tasarım, kimlik, yaşam kalitesi, herkes için planlama, turizm politikaları ve yayalaştırma uygulamaları vb. konularla ilgili özgün ve ilgi çekici araştırma makaleleri yer almaktadır.

Kitabımızın Kütahya kentine, yöneticilerine, kurumlarına, halkına ve ilgi duyan herkese katkı sağlamasını diliyoruz.

Editörler Grubu

İÇİNDEKİLER

KÜTAHYA'DAKİ KENTSEL MEKÂN KULLANIMLARININ EVRENSEL TASARIM YAKLAŞIMI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

H. Filiz ALKAN MEŞHUR

GİRİŞ

Yaşlı ve engelli bireyler kentsel iç ve dış mekânlardaki hizmetlere erişirken yapılı çevreden kaynaklanan kısıtlılıklar nedeniyle pek çok sorun yaşamaktadır. Bu durum, yaşlı ve engelli bireylerin yardım almadan hareket edebilmelerine olanak vermemekte ve dolayısıyla kentsel ve toplumsal yaşama katılımlarını olumsuz yönde etkilemektedir. Kentsel mekânların yaşlı ve engelli bireyler için uygun bir biçimde düzenlenmesi diğer tüm kullanıcıların da yaşam kalitesinin artırılmasına katkı sağlayacaktır. Bu çalışmada, herkes için kapsayıcı planlama ve tasarım yaklaşımı olarak değerlendirilen evrensel tasarım ilkeleri çerçevesinde Kütahya'daki kentsel mekân kullanımlarına yönelik değerlendirmelerin yapılması amaçlanmaktadır.

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından hazırlanmış raporlar dünya nüfusunun %15'inin yani yaklaşık 785 milyon kişinin engellilik ile yaşamak zorunda olduğunu ortaya koymaktadır (DSÖ, 2011). TÜİK tarafından yapılan araştırmaya göre ise ülkemiz nüfusunun yaklaşık %12,29'u engellidir. Bu veriler ülkemizde 8,5 milyon engellinin yaşadığını göstermektedir (TÜİK, 2010). Bunun yanı sıra, tıbbi gelişmeler ile birlikte geçmişten günümüze insan ömründe bir artış olduğu görülmektedir. Yaşlanma ile birlikte çeşitli fiziksel engellilik durumları da beraberinde gelmektedir.

Yirminci yüzyılın sonunda dünyada, özellikle gelişmiş ülkelerde yaşam beklentisi artmış ve doğum hızları oldukça azalmıştır. Bu demografik değişim, yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranını artırmıştır. Dünyada yaşanan bu demografik dönüşüm ülkemizi de etkilemeye başlamıştır. Türkiye artık genç nüfusa sahip bir ülke profilinden çıkarak, doğum ve ölüm oranları hızlarında azalma gösteren ve giderek yaşlanan bir nüfusun özelliklerini sergilemeye başlamıştır. Nüfusun yaşlanması sağlık hizmet-

lerine ulaşım ve etkin kullanılabilirlik, yaşlı bakım hizmetlerinin yeterliliği, sosyal güvenlik, yaşlıların çalışma durumları vb. tedbir alınması gereken ve yaşam kalitelerini etkileyen unsurları ve sorunları ortaya çıkarmıştır (TÜİK, 2012).

Özürlülük terimi dünyanın herhangi bir ülkesinde, herhangi bir kesiminin karşılaştığı çok sayıda ve değişik işlevsel sınırlılıkları içermektedir. Engellilik terimi ise, toplum yaşamında diğer insanlarla eşit olarak fırsatların yitirilmesi ya da kısıtlanması anlamına gelmektedir. Günümüzde engelliliğe ait sorunlar ve çözümler toplumsal boyutta değerlendirilen bir olgudur. Temel hedef engellilerin topluma katılımının tam olarak sağlanmasıdır (Aysoy, 2004). Avrupa Kentsel Şartı'nda 'her kentlinin en temel hakkı, kentteki tüm sosyal aktivite ve olanaklara yaş, ırk, bedensel ve zihinsel kabiliyetlere bakılmaksızın, kendi özgür iradeleriyle erişebilme hakkı vardır' ifadesi yer almaktadır (Müftüoğlu, 2006).

Bir kişi doğuştan meydana gelen bir engele sahip olabileceği gibi, sağlıklı insanlar da yaşamlarının bir bölümünde herhangi bir nedenle (hastalık, kaza veya ilerleyen yaş sonucu) duyu veya hareket yeteneklerinden bir bölümünü belirli bir ölçüde kaybedebilir. Bu nedenle, fiziksel olarak hareket kabiliyetinin ya da duyularının bir bölümünü kaybetmiş kişilerin ayrı bir grup olmaktan çok, toplumun bütünleşmiş bir parçası biçiminde algılanması daha uygun bir yaklaşım olacaktır. Fiziksel engelli bireylerle diğer kişiler arasında farklılıklardan çok, benzerliklerin bulunduğunu hatırlamak gerekmektedir (Koç, 2001).

Bu bağlamda, ülkemizde yaşlı ve engelli bireylerin toplumsal ve kentsel yaşama katılımlarının sağlanması sosyal bir sorumluluktur. Ancak, engelli ve yaşlı kişiler kentsel iç ve dış mekânlarda sunulan hizmetlere erişimde yetersiz planlama ve mimari tasarımdan kaynaklanan sınırlılıklar nedeniyle pek çok zorlukla karşılaşmaktadır. Hiç kimsenin yardımına muhtaç olmadan bireysel hareket edebilme ve aktivitelere erişebilme haklarından mahrum olmaktadırlar. Yaşlı ve engelli bireyler kentlerdeki yetersiz düzenlemeler nedeniyle sosyal yaşamdan kopmakta adeta evlerinden çıkamaz hale gelmekte, yalnızlığa itilmekte ve yaşam kaliteleri olumsuz yönde etkilenmektedir. Bu durumda, *özürlü* bir insan toplum tarafından *engelli* hale getirilmektedir.

Herhangi bir engeli bulunan kişilerin karşılaştığı sorunlar sadece kentsel ve fiziksel mekânla sınırlı değildir. Toplumun hemen her kesimin-

de sadece fiziksel farklılıkları ön plana çıkarılmak suretiyle algılanan engelli bireyler yaşamın her alanında önemli ve engel türüne göre farklılık gösteren bir takım problemlerle karşılaşmaktadır. Toplumun genelinin engellilere yönelik bu tutum farklılıkları nedeniyle engelli bireyler sosyal ihtiyaçlarını karşılayamamakta ve dolayısıyla psikolojik olarak da olumsuz yönde etkilenmektedirler (Atıcı, 2007).

Burada vurgulanması gereken diğer bir konu da, kentsel mekânlarda engellilerin kullanımına uygun düzenlemeler yapılırken onlara özgü özel tasarımların yapılmasının ayrımcı bir politika olduğudur. Ayrıca, engelli kişilere özel kurumların yapılması da ayrımcı bir politikadır. Engelli bireyler de bu tip uygulamaların yapılmasını olumlu karşılamamakta, herkesle eşit şartlarda yaşamlarını sürdürmek istemektedirler. Bu yaklaşımların yerine, toplumdaki tüm insanlarla birlikte yaşayabilecekleri ortamların ve mekânların düzenlenmesi daha akılcıdır. Aslında, fiziksel çevrenin yaşlı ve engelli kişilerin de kolaylıkla kullanabileceği biçimde düzenlenmesi herkese uygun mekânların oluşturulması anlamına gelmektedir. Yaşlı ve engelli kişilerin kentsel yaşamda karşılaştıkları sorunlara çözüm üretilmeye çalışılırken bu kişilere farklı tutumlarda bulunulması yerine tüm mekânların toplumla bütünleştirici bir biçimde düzenlenmesi gerekmektedir. Bu anlamda, fiziksel çevre düzenlemeleri yapılırken herkesi kapsayan bütünleştirici bir tasarım yaklaşımı olarak kabul edilen evrensel tasarım kavramı ve prensiplerinin dikkate alınması ve uygulanması gerekmektedir.

EVRENSEL VE ENGELSİZ TASARIM YAKLAŞIMLARI

Kentlerdeki fiziksel mekân düzenlemeleri ve uygulamalarında sorunun engelli gereksinmeleri biçiminde tanımlanması yerine, insan gereksinmeleri biçiminde ele alınması daha uygun bir yaklaşım olacaktır. Sağlıklı kentlerde, herkesin kentsel yaşama katılımı sağlanmalı ve kentin sunduğu olanaklardan yararlanma gereksinmesini karşılanmalıdır. Gereksinmelere dönük tasarım, tüm insanların yaş, cinsiyet, fiziksel özellikler, sosyal ve ekonomik yaşam seviyesi vb. özellikleri neticesinde ortaya çıkan ihtiyaçlarının hepsini kapsayacak bir nitelikte olmalıdır. Herkesi kapsamayan, insanların yalnızca bir bölümünün gereksinmelerine göre biçimlenmiş çevreler sağlıklı ve yaşanabilir çevreler olamamaktadır (Koç, 2001).

Erişebilirlik kavramı, kentsel yaşamın sunduğu bütün imkânları tam ve eşit olarak kullanarak, tüm doğal, yapay, mimari ve kentsel mekânlara

kısıtlanmadan ve kişisel olarak ulaşabilme ve kamusal yaşama katılabilme anlamına gelmektedir. Sosyal ve ekonomik bakımdan bağımsız ve eşit haklara sahip olamayan engelli kişilerin tüm mekânlara ulaşabilmesi ya da tüm mekânların onlar için erişebilir olması büyük önem taşımaktadır (Müftüoğlu, 2006). Böylelikle, sahip oldukları engel nedeniyle kısıtlanan bu bireylerin kamusal yaşama katılımları sağlanmış olacaktır.

Amerikan Engelli Yasası (The Americans with Disabilities Act-ADA) sahip oldukları engel nedeniyle iş olanaklarına, mal ve hizmetlere erişemeyen engelli insanların haklarını koruyan mevzuatın bir parçasıdır. ADA, binalar ve kullanımlar için erişebilirlik gereksinimlerini belirleyen erişebilir tasarım standartlarını içermektedir. ADA ve evrensel tasarım yaklaşımının birbiri ile örtüştüğü pek çok nokta olmasına rağmen aralarında bazı farklılıklar da bulunmaktadır. ADA engellilere karşı yapılan ayrımcılığı gidermek için gereken minimum ihtiyacı açık bir biçimde ortaya koyarken, evrensel tasarım insanların farklı ihtiyaçlarının en iyi biçimde karşılanmasına yönelik bir arayış içindedir. Evrensel tasarım ile düzenlenen çevre ve ürünler herkesi akılda tutarak tasarlanırken, ADA sadece engellilerin vatandaşlık hakları üzerine yoğunlaşmaktadır (URL 1). ADA ihtiyaç duyulan erişimi sağlarken bu tasarımlar damgalayıcı ve estetik olmayan çözümler olabilmektedir. Bunun aksine, evrensel tasarım erişebilirliği tasarım sürecinin her aşamasına dâhil eder böylece kullanımlar herkes için cazip ve faydalı hale getirilmiş olur (Resim 1).

***Resim 1:** ADA ve evrensel tasarım yaklaşımlarına göre yapılmış tasarım örneği (URL 1).*

Doğuştan veya sonradan meydana gelen kaza ve hastalık gibi nedenlerle sahip oldukları bazı organların kullanımında kısıtlarla karşılaşan engelli kişiler, herhangi bir engele sahip olmayan insanlardaki işlevlerini

yerine getirememektedirler. Dolayısıyla, engelli bir birey herhangi bir engeli bulunmayan bireylerden farklı bir biçimde yaşamlarını sürdürmek zorunda kalmakta ve bu eksikliklerini birtakım yardımcı alet ve cihazlarla gidermeye çalışmaları mümkün hale gelmektedir. Bunun yanı sıra, insan ömrünün uzaması ile birlikte kişiler fiziksel performans ve becerilerinin değişime uğradığı uzun bir yaşlılık dönemi geçirmek durumunda kalabileceklerdir. Yaşam süreci içinde farklı aşamalarda gereksinimler de değişime uğramaktadır. Bu durum, tasarımlar yapılırken kullanıcı boyutunun çok yönlü düşünülmesinin gereğini de beraberinde getirmiştir. Fiziki çevrenin ve çeşitli ürünlerin herkes tarafından eşit fırsatlarla kullanımının sağlanmasına ilişkin bir yaklaşımın altyapısı 1980'lerin ortalarında şekillenmiştir. Bu yaklaşımlar evrensel tasarım ve herkes için tasarım gibi farklı birçok isimle adlandırılmıştır ve dünyanın çeşitli ülkelerinde de geçerli hale gelmiştir (Dostoğlu vd., 2009).

Fiziksel çevre, hem kuramsal hem de uygulamalı olarak, mekânın devamlılığı ve yaşanabilirliği ile ilintili bir kavramdır. Bu anlamda, evrensel ve engelsiz tasarımları uygulamaya geçirmek, kullanılan mekânın devamlılığının sağlanması ve o mekânın erişebilirliği ve yaşanabilirliği ile doğrudan ilintilidir. Herkes için iyi olan engelli için de iyidir. Engellilere özel tasarımlar yerine onları sınırlandıran, özgürlüklerini yok eden unsurların ortadan kaldırılması yeterlidir (Müftüoğlu, 2006). Herkese uygun kentsel fiziksel düzenlemelerin yapılması ile birlikte yaşlı, engelli, hamile, çocuk, yük taşıyan kişiler vb. kullanıcılar kentlerde daha kaliteli mekânlarda yaşayabilme imkânına sahip olabileceklerdir. Planlama disiplini içinde insan haklarının eşit şekilde sağlanması ve herkesi kapsayıcı tasarımların yapılması temel prensip olarak benimsenmelidir.

Ülkemizde engellilerin toplumsal yaşama katılımlarını sağlamaya yönelik hususlar yasalar ve yönetmeliklerle belirlenmiştir. Ancak tanımlanan gerekliliklerin kentsel mekânlara ve mimari tasarımlara yeteri kadar yansıtılmadığı gözlemlenmektedir. Engelli kişiler ve onları temsil eden kurum-dernek yetkilileri tarafından bu yetersizlikler ve beklentiler pek çok kez dile getirilmektedir. Bu anlamda, tasarımcılar tarafından evrensel tasarım düşüncesinin anlaşılması ve uygulamalarının takip edilmesi büyük önem taşımaktadır (Dostoğlu vd., 2009).

Engelsiz kentsel tasarım (barrier-free design) ve ardından gelen evrensel tasarım (universal design) kavramları kentsel ve fiziksel alanların düzenlenmesinde tüm kentlilerin kullanımına uygun, fiziksel ve toplum-

sal bütünleşmeyi sağlayacak tasarım ve düzenlemelerin yapılması gerektiğini savunur (Kaplan ve Öztürk, 2004).

Evrensel tasarım terimi, ilk defa 1980'li yılların ortalarında Mimar Ronald L. Mace tarafından kullanılmıştır. Bu yaklaşımın ortaya koyduğu ilkelere göre yapılaşmış çevre, adaptasyona gerek duyulmadan bütün insanların kullanımına olanak sağlar. Rampaya olan gereksinimi ortadan kaldırmak, basamaksız girişler düzenlemek, ayarlanabilir yükseklikte mutfak tezgâhı kullanmak gibi çözümler, bu tasarım anlayışı içinde dikkate alınan farklı düzenlemelerdir. Tasarlanan çevrenin veya ürünün özelliklerinin normal görünmesi ve bu şekilde hissettirilmesi burada önemli olan noktadır. Evrensel tasarım ile elde edilen ürünler, herkesin faydalanmasına imkan tanımakta ve sonuçta engelli, yaşlı, çocuk ve genelden farklı tüm insanlar etiketlenmemekte veya damgalanmamaktadır (Story vd., 1998; Duncan, 2007'den aktaran Dostoğlu vd., 2009).

Evrensel tasarım yaklaşımının Evrensel Tasarım Merkezi (The Center for Universal Design) tarafından belirlenen yedi ilkesi bulunmaktadır.

Eşitlikçi Kullanım ilkesine göre, tasarım farklı becerilere sahip kişiler tarafından kullanılabilmeli ve satın alınabilmelidir. Söz konusu durum, hem kentsel mekân ve çevre düzenlemeleri hem de ürün tasarımları için geçerlidir. Mekân ve fiziki çevre tasarımlarında erişebilirlik ve kullanılabilirlik boyutları da dikkate alınmalıdır. Tüm kullanıcılar için aynı kullanım biçiminin gerçekleştirilmesi, bu sağlanamıyorsa benzer ya da eşdeğer bir düzenlemenin yapılması gerekmektedir. Kullanıcıların herhangi birini dışlayan ve utandıran düzenleme ve tasarımlar yapılmamalıdır. Güvenlik, emniyet ve mahremiyetin bütün kullanıcılara eşit olarak sunulması sağlanmalıdır. Yapılacak tüm tasarım ve düzenlemeler herkese cazip gelecek biçimde gerçekleştirilmelidir.

Kullanımda Esneklik ilkesine göre, tasarımın kişisel yetenek ve tercihlere ilişkin geniş bir yelpazeye sahip olması ve alternatifler sunması fayda sağlayabilecektir. Kullanılacak yöntemlere yönelik seçeneklerin sunulması gereklidir. Sağ ve sol elini kullanmak durumunda olan kişilere benzer kullanım ve erişim fırsatları sunulmalıdır. Hassas ve doğru kullanımı gerçekleştirecek tedbirler alınmalı ve kullanıcıların hızına uygun olacak biçimde tasarımlar yapılmalıdır.

Basit ve Sezgisel Kullanım ilkesine göre, tasarım kullanımlarının bireylerin deneyim, bilgi, dil ve becerileri ile var olan yoğunlaşma sevi-

yesine bağlı kalmadan, kolay anlaşılabilmesi gerekmektedir. Tasarım ve mekân kurgusunun kolay algılanabilir olması için basit olmasında yarar vardır. Gereksiz karmaşıklıklar giderilmeli, kullanıcıların beklenti ve sezgilerine odaklanılmalıdır. Farklı eğitim ve dil bilme seviyesi dikkate alınarak düzenlemeler yapılmalıdır. Enformasyon düzeninin önem derecesine göre yoğun olarak kullanılması ve iş devam ederken ya da sona erince etkili uyarıcıların devrede olmasının dikkate alınması gerekir.

Algılanabilir Bilgi ilkesine göre, tasarlanan ürün, çevre ve mekân, kullanıma ilişkin gereken bilgilendirmeyi kullanıcıya, çevresel şartlardan ve kullanıcının algılama becerilerinden etkilenmeyecek bir biçimde sunabilmelidir. Gereken bilgilendirme görsel, sözel ve dokunsal gibi farklı anlatım yöntemleri kullanılarak anlaşılabilirliği vurgulanarak yapılmalıdır. Yönlendirme yapılarak ve kılavuz oluşturarak kullanım elemanlarının tanımlanması sağlanmalıdır. Algılama kısıtları olan kişilerin kullandıkları araç ve tekniklerle yarışabilen ve onlardan daha iyi olabilecek çözümlerin geliştirilmesi gereklidir.

Hata İçin Tolerans ilkesine göre, tasarım, kaza ile ya da istemsiz hareketler ile ortaya çıkabilecek kötü sonuçları ve tehlikeleri minimum seviyeye indirmelidir. Evrensel tasarım düşüncesi farklı kişi ve kullanıcılara yönelik bir yaklaşım sergilediğinden bütün kullanıcıların kaza ve tehlikeli durumlara karşı korunması gereklidir. Kullanım elemanlarının tehlike ve hata payı en az seviyeye düşürülecek bir biçimde düzenlenmeler yapılmalıdır. En sık kullanılan elemanlara en kolay ulaşım sağlanmalı, tehlikeye neden olabilecek durumlar ortadan kaldırılmalı ya da kontrol altına alınmalıdır. Muhtemel tehlike ve olabilecek hatalara ilişkin uyarılar yapılmalıdır. Hatadan koruyan özellikler sağlanmalı ve bunun yanı sıra, çok dikkat gerektiren durumlarda hareketleri kısıtlayan yaklaşımların geliştirilmesi gerekir.

Düşük Fiziksel Güç Gereksinimi ilkesine göre, tasarlanan ürün ve mekânlar minimum güç ile etkili ve konforlu bir biçimde kullanıma imkân tanımalıdır. Mekân ve çevrelere en az güç harcayacak şekilde konforlu erişim sağlanmalıdır. Kullanıcıların doğal vücut pozisyonlarında kalarak kullanımların gerçekleştirilmesi gereklidir. Kabul edilebilir bir kullanım gücü harcanacak nitelikler dikkate alınmalıdır. Tekrar gerektiren hareket ve eylemlerin minimuma indirilmelidir. Uzun süreli fiziksel güç harcanmasına neden olan durumların azaltılmasına yönelik yaklaşımların geliştirilmesi gerekmektedir.

Yaklaşım ve Kullanım İçin Boyut ve Mekân ilkesine göre, her türlü kullanıcının vücut boyutları, duruş şekilleri ve hareket edebilme karakteristiğine uyum sağlayacak yaklaşım, erişim ve kullanım boyutları ile yeterli alan sağlanmalıdır. Ayakta duran ya da oturan tüm kullanıcıların önemli kullanım elemanlarını görebilmelerine olanak tanıyan engelsiz bakış açısı oluşturulmalıdır. Yine, her kullanıcının rahat bir biçimde kullanım elemanlarına erişebilirliğinin sağlanması gerekmektedir. Farklı el büyüklükleri ve elle kavrama özelliliğine uyum sağlanmalı, kişisel yardım araç ve gereçlerin kullanımına imkân tanıyacak mekân ve alanların tasarlanması gerekmektedir (URL 2; Erenoğlu ve Yıldız, 2012).

Evrensel tasarımın ana fikri, temelde bütün bireylerin, yaşlanma ile birlikte gelen fizyolojik kayıplar gibi nedenlerle, bir tür engelli olduğu kabulüdür. Bu tasarım yaklaşımını benimseyenler, tasarımda kullanıcı boyutunu geniş bir bakış açısı ile ele almakta ve kullanım sorunlarına bütünleştiren bir tutumla yaklaşarak çözüm getirmeye çalışmaktadır (Dostoğlu vd., 2009).

Evrensel tasarımın temel amacı insanların mekâna uymasına yönelik değil mekânın insanlara uymasına yönelik düzenlemelerin yapılmasını sağlamaktır. Bu noktada, tasarım yapan kişinin görevi ise, bireylerin farklı özelliklerini dikkate alarak kullanıcının gereksinimlerinin en iyi biçimde karşılanmasına ilişkin etkinliklerin yapılabileceği mekânları düzenlemektir. Bu anlamda, evrensel tasarımın amacı da göz önünde bulundurularak, tasarımcı farklı kullanıcıların gereksinimlerini dikkate almalı ve kişilerin mekânı kolay ve güvenli bir biçimde kullanabilmeleri için gereken ortamı oluşturmalıdır. Bunu gerçekleştirebilmek için evrensel tasarım, iç mekân tasarımının erişebilirliği kapsamında kullanılacak anahtar ölçülerle ilgili bilgi aktarılmaktadır. Tasarımda kullanılması gereken şartnameler, yapılı çevreye ilişkin zorunlu minimum teknik özellikleri belirlemektedir. Bu süreç içinde de, tasarımcılardan ilgili tüm standartlara uyulması beklenir (URL 3).

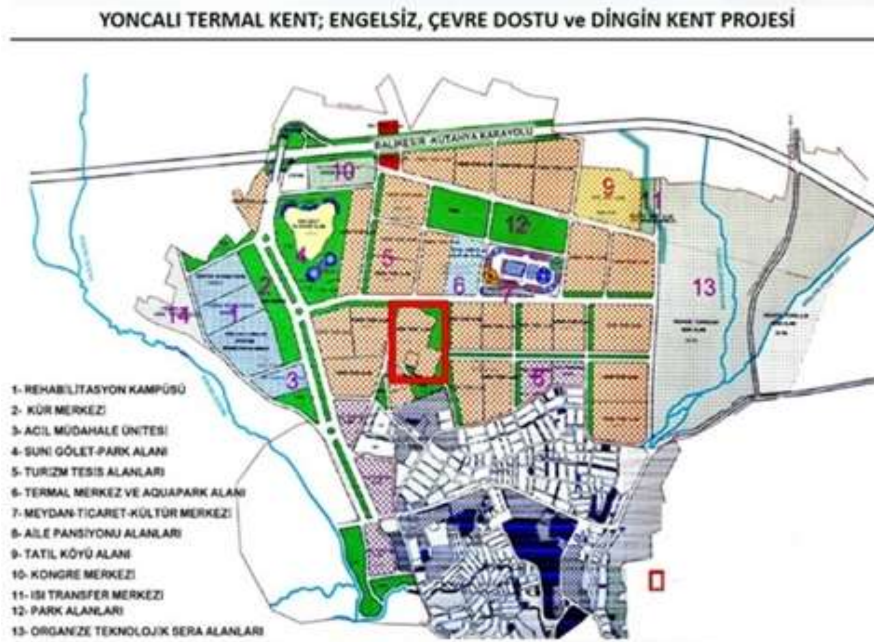
KÜTAHYA'DAKİ KENTSEL MEKÂN KULLANIMLARININ EVRENSEL TASARIM YAKLAŞIMI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Kütahya tarihi, kültürel ve doğal güzellikleri ile ülkemizdeki önemli turizm potansiyeline sahip kentlerden bir tanesidir. Yerel özelliklerin önem kazandığı küresel dünya düzeni içinde, Kütahya'nın uluslararası ölçekte

rekabet edilebilirliğinin artırılması için sahip olduğu bu değerlerin korunması ve değerlendirilmesi gerekmektedir. Yaşam kalitesi ve yaşanabilirliği yüksek bir kent olabilmenin en temel gereklerinden bir tanesi ise, evrensel ve engelsiz tasarımların dikkate alınarak mekânsal düzenlemelerin yapılması ve uygulanabilirliğinin sağlanmasıdır. Bu anlamda, Kütahya'da her ölçekte planlar hazırlanırken herkesi kapsayan, sürdürülebilir ve evrensel niteliğe sahip tasarım kriterlerinin dikkate alınması büyük önem taşımaktadır. Makalenin bu bölümünde, Kütahya'daki kentsel kullanımlara yönelik genel değerlendirmeler yapılarak öneriler geliştirilmiştir.

Kentsel Kullanımlar ve Projeler

Kütahya'da Yoncalı'da 500 hektarlık bir alanda engelsiz, çevre dostu ve dingin kent teması ile Termal Kent projesi bulunmaktadır (Resim 2). Bunun yanı sıra, Ağaçköy Regülâtörü Rekreasyon Alanı, Kent park II. Etap ve Yedigöller Şehzadeler Parkı yapım aşamasında olan açık ve yeşil alan projeleridir (Resim 3). Yaşlı ve engelliler için büyük öneme sahip olan bu mekânlarda ulusal ve uluslararası standartlar dikkate alınarak gerekli düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

Resim 2: *Kütahya Termal Kent; engelsiz, çevre dostu ve dingin kent projesi (URL 4).*

Resim 3: *Kütahya Belediyesi Kent Park (URL 5).*

Engelli bireylere yönelik olarak yapılmış olan Atakent'teki engelli parkı (75. Yıl Mahalle Parkı) gibi (Resim 4) engellileri toplumdan ve kentten soyutlayan uygulamaların yapılmasının yerine kentte var olan tüm parkların engellilerin kullanımına uygun hale getirilmesi gerekmektedir.

Resim 4: *Atakent engelliler parkı (Anonim, 2013).*

Kentsel alanlarda gerçekleştirilen bu tip projeler, evrensel tasarımın eşitlikçi kullanım ilkesi ile çelişmektedir. Şöyle ki; engelliler için ayrı park, ayrı otobüs, ayrı eğitim kurumu vb. hizmetlerin sunulması engelli bireylerin kentsel ve toplumsal yaşamdan ayrışmasına neden olan politikalardır. Bunun yerine, tüm kentsel alan kullanımlarını engelli kişilerin

de kullanımına uygun hale getirerek diğer bireylerle birlikte toplumsal yaşamda yer almaları sağlanmalıdır (Resim 5).

Resim 5: *Engelsiz park ve yeşil alan kullanımı (URL 6).*

Yaşlı kişilerin kendilerini toplumsal yaşamdan soyutlaması, var olan bazı fiziksel kabiliyet ve becerilerini zamanla kaybetmeleri, yaşam süreci içinde artarak devam eden tükenmişlik sendromu hissetmeleri gibi durumlar onların ruhsal yapılarını olumsuz yönde etkilemektedir. Yaşlı bireylerin içinde bulundukları bu dönemin akılcı bir şekilde yönetilmesi, yaşlıların bu aktivitelerden koparılmaması ve sosyal yaşamda sürekli aktif tutulmaları gerekmektedir. Böylece, bu kişilerin toplumdan dışlanma riski azalacaktır. Geri kalan ömürlerini daha huzurlu bir şekilde geçirme olanağına sahip olabileceklerdir. Toplumun kıdemlileri ve tecrübelileri diyebileceğimiz yaşlıların toplumda hak ettikleri yere kavuşturulmaları, yaşamlarının sonbaharında refah seviyesi yüksek bir hayat sürmeleri, kendi sosyal ortamlarında mutlu olabilecekleri ortamların oluşturulması toplumsal bir görevdir. Dolayısıyla yaşlı bireylerin, korunmaya ve sosyal politikalar aracılığıyla desteklenmeye ihtiyaçları bulunmaktadır (Genç ve Dalkılıç, 2013).

Hemen hemen bütün ülkelerde yaşlı insanlar yaşlı bakımevlerinde kalmayı pek tercih etmemektedirler (Resim 6). Bunun psikolojik, sosyolojik ve kültürel birçok nedeni vardır. Özellikle yaşlı bakımevlerine ilişkin olumsuz imajlar, toplumun yaşlı bakımevlerinde kalan yaşlılara bakışları ve insanların çevrelerinden koparılmalarının onlar üzerinde yarattığı psikolojik etkiler bu nedenlerin başında gelmektedir (Devran, 2007). Kütahya'da da yaşlıları toplumdan soyutlayan ve yalnızlaştıran huzur evleri yerine, yaşlıları topluma kazandıran aktif ve üretken olarak yaşamlarını sürdürmelerine imkân tanıyan yaşam merkezlerinin kurulmasına öncülük edilmelidir.

***Resim 6:** Kütahya Yaşlılar bakım evi (Anonim, 2013).*

Kentsel iç ve dış mekân düzenlemeleri yapılırken, konut ve sosyal donatı alanları, kamu ve özel kurumlar, açık ve yeşil alanlar, arasındaki bağlantılar kurulmalı ve tasarımda süreklilik sağlanmalıdır (Resim 7).

***Resim 7:** Engellilerin kullanımına uygun konut girişi örneği (URL 7).*

Yeni konut alanları planlanırken yaşlı ve engellilerin ulaşılabilirliğini kolaylaştırıcı tasarımlar yapılmalıdır. Konut alanlarında ticaret, rekreasyon ve eğlence gibi fonksiyonları kapsayan karma kullanımlara yer verilmelidir. Toplu konut projelerinde engellilerin kullanımına uygun iç mekân düzenlemelerinin de yapılması sağlanmalıdır. İnşaat ruhsatı verilirken engellilere yönelik düzenlemelerin bulunmadığı binalara ruhsat verilmemelidir. Resim 8'de evrensel tasarım ilkeleri dikkate alınarak tasarlanan bir konut iç mekân kullanımı görülmektedir. Kullanıcının yetenek, beceri ve engel durumuna göre esneklik sunan bu tip düzenlemeler mimari tasarım sürecinde dikkate alınan bir unsur olmalıdır.

Resim 8: *Evrensel tasarım ilkelerine göre tasarlanmış konut iç mekân kullanımı (URL 8).*

Kent merkezindeki binalarda, ana yaya aksında, açık ve yeşil alanlardaki yaya yollarında, meydan ve kaldırımlarda tüm kullanıcıların ulaşılabilirliğine olanak sağlayan düzenlemeler yapılmalıdır. Yayalaştırıldıktan sonra Sevgi Yolu olarak anılan Cumhuriyet Caddesi Kütahyalıların yoğun olarak kullandığı en önemli yaya aksıdır (Resim 9).

***Resim 9:** Kütahya Sevgi Yolu-Cumhuriyet Caddesi (URL 9).*

Yol boyunca çeşitli ticari kullanımları bünyesinde barındıran Sevgi Yolu'nda yaşlı ve engelli bireylerin kullanımına yönelik düzenlemeler bulunmakla birlikte ulusal ve uluslararası standartlara (TSE, 1999; UN, 2004) uygunluğu konusunda yetersizliklerin olduğu görülmektedir. Bu noktada, sorumlu kurum ve kuruluşlar konuya ilişkin gerekli tedbirleri alarak, en kısa sürede Kütahya'daki kentsel mekânları erişebilir hale getirmelidir.

Afet riski altında olan Kütahya'da belirlenen kentsel dönüşüm bölgelerinde yapılacak olan yenileme çalışmalarında herkes için planlama ve tasarım yaklaşımının benimsenmesi büyük önem taşımaktadır. Bunun yanı sıra, tarihi kent dokusunda yer alan sokaklara ve yapılara yaşlı ve engelli bireylerin de erişebilirliği sağlanmalı, sokak sağlıklaştırması ve restorasyon projelerinde herkesin kullanımına uygun düzenleme ve tasarımlar yapılmalı ve uygulanmalıdır. Bu anlamda, Germiyan Sokak ile Sarraflar ve Kavaflar Çarşısında yapılan düzenlemelerin yeniden gözden geçirilmeye ihtiyaç duyduğu görülmektedir (Resim 10 ve 11). Kentsel sit alanı içinde yer alan, yenileme ve sağlıklaştırma yapılması planlanan alanlarda ise, kapsayıcı tasarım yaklaşımları dikkate alınarak düzenlemeler yapılmalıdır.

Resim 10: *Kütahya Germiyan Sokak*

Resim 11: *Kütahya Belediyesi Sarraflar ve Kavaflar Çarşısı sokak sağlıklaştırması projesi (URL 10).*

Kentsel Ulaşım

Kütahya'da engelli bireylerin kentsel ve kamusal mekânları kullanırken bağımsız hareket edebilmeleri sağlanmalıdır. Kentte yapılan gözlemlerde, kent merkezindeki kaldırımlar, yaya yolları, ticaret kullanımlarının ve resmi yapıların girişlerindeki düzenlemelerin yeterli olmadığı tespit edilmiştir.

Kentsel ulaşım bölgelerinde gereken tedbirler alınmalı ve engelli bir bireyin yardım almadan erişebilirliğine olanak tanıyan standartlara uygun ulaşım ağı kurgulanmalıdır. Kütahya'da kentsel alanlarda düzenlemeler yapılırken yaya öncelikli yaklaşımlar tercih edilmelidir. Üst geçitler yerine hemzemin geçitler tercih edilmelidir. Taşıt hızının yavaşlatıldığı trafik durultmalarının yapıldığı alanlar oluşturulmalıdır. Yaya bölgeleri ile toplu taşım duraklarının entegre edilmesine yönelik tasarımlar yapılmalı ve uy-

gulama projeleri gerçekleştirilmelidir (Resim 12). Engellilerin kullanımına uygun otobüslerin sefere konulması yerine diğer insanlarla aynı toplu taşım araçlarını kullanmalarını sağlayacak uygulamalar getirilmelidir.

***Resim 12:** Engellilerin kullanımına uygun toplu taşıma aracı örneği (URL 11).*

Sinyalizasyon uygulamalarının kent merkezindeki ana kavşaklarda başlatılmış olması olumlu bir uygulama olmakla birlikte, bu sistemin tüm kent genelinde yaygınlaştırılması ve toplu taşım araçlarında duraklara ilişkin sesli bilgilendirmelerin yapılması özellikle görme engelliler için önem taşımaktadır.

Kütahya'da Troleybüs Projesinin ilk hat güzergâhı Zafertepe Mahallesindeki Dumlupınar Üniversitesi Germiyan Yerleşkesi ile DPÜ Evliya Çelebi Yerleşkesidir. İkinci bölüm olarak ise termal turizm merkezi olarak tasarlanan Kütahya-Eskişehir karayolu ile çevresindeki toplu konut bölgesine yapılması planlanmaktadır (Kütahya Belediyesi, 2013). Kentin birçok noktasını bağlaması planlanan troleybüs projesinde gerek araçlar gerekse duraklar engelli bireylerin kullanımına uygun olacak biçimde düzenlenmelidir.

Trafikte bilgilendirme ve yönlendirme işaretleri basit ve algılanabilir olmalıdır. Yüksekliği, konumu, rahatça okunması, renk, ölçü ve grafik düzeni dikkate alınması gereken önemli hususlardandır. İşaretlerde ışıklandırılma ve kabartmalı yazılmalı kullanılmalıdır. Tüm bu elemanlar dokunu-

labilir yükseklikte yer almalıdır. Bunun yanı sıra, işaretlerde uluslararası standartlara uygun sembollere yer verilmelidir (URL 12).

Kent içinde yer alan tüm otoparkların bir bölümü engellilerin araçlarına ayrılacak şekilde tasarlanmalıdır. Bu park yerleri, binanın ana girişine en yakın yere konumlandırılmalı ve tekerlekli sandalyenin manevra yapabileceği genişlikte düzenlenmelidir.

Toplumsal Projeler

Kütahya'da 2004 verilerine göre 10.800 tespit edilebilmiş engelli bulunmakta ve bu rakamın 15 binin üzerinde olduğunu tahmin edilmektedir (URL 13). Türkiye Sakatlar Derneği Kütahya Şubesinin Zafer Kalkınma Ajansı'nca (ZEKA) onaylanan "Dışarıdaki Hayat" projesi Kütahya'da yaşayan engelli bireylerin toplumsal yaşam ile entegrasyonunun sağlanması yolunda atılmış olumlu bir adımdır.

Türkiye Sakatlar Derneği Kütahya Şubesinin Merkezi Kütahya'da bulunan ve Afyonkarahisar, Manisa, Uşak illerini de kapsayan Zafer Kalkınma Ajansına 2013 Yılı Sosyal Kalkınma Mali Destek Programı kapsamında sundukları "Dışarıdaki Hayat" projelerinin kabul edilmesinin ardından birinci grupta 25 engelli ve ailelerine eğitim semineri verilmiştir. Bu proje, Kütahya İlinin on iki ilçesinde yaşamaya devam eden fiziksel engelli bireylere ve ailelerine toplumsal yaşam içinde bir farkındalık oluşturmak amacıyla hazırlanmıştır. Eğitim programı öncelikli olarak engelli bireylerin yüz yüze kaldığı kısıtlar nedeniyle kent merkezinden uzak bölgelerde ikamet eden, hatta günümüze kadar Kütahya Kent Merkezine bile gelemeyen, aileleri ve akrabaları dışında hiçbir arkadaşı ve çevresi olmayan, kentsel yaşamın sunduğu sosyal yaşam aktivitelerinden faydalanamayan, kendisi ve ailesinin de herhangi bir engeli bulunmayan kişiler gibi sahip oldukları haklara ilişkin bilgi sahibi olmayan kişilere yönelik olarak hazırlanmıştır. Proje Kütahya İline bağlı on iki ilçede 100 fiziksel engelli birey, aileleri veya yakınlarından oluşan toplamda 200 kişiyi ve dezavantajlı guruplara bilinç kazandırmayı, toplumla bütünleştirmeyi, kaynaştırmayı, kendilerine olan güvenlerini artırmayı, haklarına ve sosyal yaşamlarına ilişkin uzmanların katkılarıyla eğitim seminerleri düzenlemeyi amaçlamaktadır (URL 13).

Kütahya'daki Engelli Dernekleri, Zafer Kalkınma Ajansı, Dumlupınar Üniversitesi ve Kütahya Belediyesi gibi kamu ve sivil toplum örgüt-

leri işbirliği ile gerçekleştirilecek bu tür sosyal sorumluluk projeleri engellilerin toplumsal ve kentsel yaşama entegrasyonlarının sağlanmasına yardımcı olacak çalışmalardır. Dumlupınar Üniversitesi'nde Engelsiz Üniversite Birimi'nin kurulmuş olması ve kampüste engellilere yönelik fiziki düzenlemelerin yapılmaya başlanmış olması olumlu bir gelişmedir. Engelliler ile ilgili bilimsel çalışmalar yapan akademisyenler ile de işbirliği yapılarak ulusal ve uluslararası ölçekte projeler hazırlanmalı ve uygulanabilirliği sağlanmalıdır.

Yerel Yönetimler ve Mevzuat

Kütahya'da yerel yönetimler yaşlı ve engellilerin de kullanımına uygun fiziksel çevre tasarımlarını ve uygulamalarını yaparken konu ile ilgili meslek disiplinleri ile ortak çalışmalar yürütmeli ve üniversitelerle işbirliği içinde olmalıdır. Kentsel dış ve iç mekânlarda projeler yapılırken ulusal ve uluslararası standartların uygulanması zorunlu hale getirilmelidir. Toplumsal duyarlılık ve bilinç düzeyinin artırılmasına yönelik olarak konferanslar ve eğitim seminerleri düzenlenmelidir. Tasarım ve uygulama sürecine engellilerin, ailelerinin ve derneklerinin katılımı sağlanmalıdır. Kütahya Belediyesi mevcut mevzuat ve standartlar konusunda bilgi, teknik ve mali açıdan yeterli hale getirilmelidir. Yeni bir sosyal politikanın ürünü olarak görülen 7 Temmuz 2005 yılında Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 5378 sayılı Özürlüler Yasası doğrultusunda kamu kurum ve kuruluşlara ait resmi yapılar, tüm yollar, kaldırımlar, yaya geçitleri, açık ve yeşil alanlar, spor alanları, sosyal ve kültürel altyapı alanları ile umuma açık her türlü özel yapılar engellilerin erişebileceği uygun duruma getirilmesi gerekmekteydi. Bu bağlamda, başta yerel yönetimler kamu kurum ve kuruluşları yedi yıllık bir süre içinde tüm bu düzenlemeleri gerçekleştirmekle sorumluydu. Ancak, bu süre içinde kentsel dış mekânlarda, binalarda ve toplu taşım güzergahları ve araçlarında engellilerin kullanımına uygun yeterli düzenlemeler yapılamamıştır. Gerekli tedbirlerin alınabilmesi amacıyla bu süre 7 Temmuz 2015 yılına ertelenmiştir. Kütahya Belediyesi gerekli tedbirleri alarak mevcut yapılı çevredeki tüm iç ve dış mekân kullanımlarını engellilerin erişebilirliğine uygun hale getirilmesine yönelik çalışmalarını hızlandırmalıdır.

SONUÇ YERİNE

Toplumun engelli bireylere bakış açısında geçmişten günümüze olumsuz bir takım tutum ve davranışların sergilendiği herkes tarafından bilinen bir gerçektir. Şöyle ki, eski çağlarda engelli doğan bebeklere yaşama hakkı dahi verilmiyor, şeytan ya da lanetli varlıklar olarak görülerek öldürülmeleri doğal bir durum olarak kabul ediliyordu. Zaman içinde kutsal dinler ve toplumsal hareketlerin de etkisiyle, engellilere bakış açısında bir yumuşama olmuştur. Ancak, temel insan hak ve özgürlükler bağlamında konu değerlendirildiğinde günümüzde bile engelli bireylerin toplumsal ve kentsel yaşamda hak ettikleri yeri ve değeri alamadıklarını söylemek mümkündür. Engelli bireyler de, diğer tüm kişiler gibi eğitim alma, istihdam edilerek aktif çalışma yaşamına dahil olma ve kentin sunduğu sosyal aktivitelerden yararlanabilme hakkına sahiplerdir. Ancak, engelli kişilerin gerek eğitim gerekse çalışma yaşamına devam edebilmelerini kısıtlayan durumların başında, kentsel iç ve dış mekânlardaki düzenlemeler yapılırken bu dezavantaja sahip kişilerin dikkate alınarak tasarımların yapılmaması gelmektedir. Bu bağlamda, evrensel tasarım yaklaşımı fiziki çevre ve mekân tasarımları yapılırken herkesin dikkate alınması gerektiğini, bu yolla engelli bireylerin de dışlanmadan kentsel ve sosyal yaşamda var olabilecekleri çözümler sunmaktadır.

Engelli ve yaşlı bireylerin kullanabildiği mekânlar sağlıklı insanların da kolaylıkla kullanabildiği alanlardır. Bu nedenle, kentsel iç ve dış mekânlarda düzenlemeler tüm insanların ihtiyaçlarını da dikkate alacak biçimde yapılmalıdır. Yapılan planlar ve tasarımlar tüm engel gruplarını kapsayacak nitelikte olmalıdır. Diğer bireylerin kullanımını kısıtlamamalı ve ayrımcılığa neden olacak düzenlemelerden kaçınılmalıdır. Engelli bireylerin kentlerde yardım almadan özgürce hareket edebilecekleri mekânlar düzenlenmelidir. Kentlerde taşıt öncelikli uygulamalar yerine yaya eğilimli tasarımlara yer verilmelidir. Trafiği hızlandırıcı üst geçitler yerine ışıklı hemzemin yaya geçitleri tercih edilmelidir. Toplu taşımacılıkta engelli ve yaşlı bireylere getirilmeye çalışılan özel çözümler yerine bütünleştirici ve herkese uygun düzenlemeler yapılmalıdır. Hareket kısıtlılığı yaşayan tüm dezavantajlı grupların sosyal ve kentsel yaşama katılımlarının sağlanması onların en temel haklarıdır. Bu anlamda, ülkeler, yerel yönetimler, konuyla ilgili meslekler, sivil toplum kurumları, üniversiteler ve araştırma merkezleri üzerine düşen görevi yerine getirmeye çalışmalıdır. Toplumsal bilincin oluşturulması, engelli ve yaşlı bireylere bakış açı-

sının değişmesi gerekmektedir. Engellilerin diğer insanlarla eşit hak ve olanaklara sahip olmaları sosyal ve çağdaş devlet anlayışının bir gereğidir. Yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve üniversitenin tasarımla ilgili bölümleri koordine olarak uygulamaya yönelik çalışmalar yapmalıdır.

Kütahya'da evrensel ve engelsiz tasarım ilkeleri dikkate alınarak yapılan düzenlemeler ile kentte yaşayan yaşlı ve engelli bireylerin yaşamla olan bağlarının kuvvetlenmesi sağlanabilecektir. Toplumsal ve ekonomik yaşama katılımlarının artması ile birlikte üretkenlikleri de artacaktır. Böylece, kentsel ve sosyal yaşama katılımı gerçekleşen engelli ve yaşlı birey daha verimli ve sağlıklı olarak yaşamlarını sürdürebileceklerdir.

KAYNAKLAR

Anonim, (2013). Kütahya'nın değişen yüzü, Online: http://www.kutahya.bel.tr (Erişim Tarihi: 23.02.2014).

Atıcı, İ. (2007). Fiziksel engelliler ve kentsel mekânın kullanımı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Ankara.

Aysoy, M. (2004). Avrupa Birliği sürecinde özürlüler politikası. Açı Kitaplar, İstanbul: Bilge Matbaacılık.

Devran, Y. (2007). Gelişmiş ülkelerde yaşlı nüfusun bakımına yönelik çağdaş ve ekonomik uygulamalar: Darülaceze modelinin rehabilitasyonu, Projem İstanbul, Araştırma Projesi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.

Dostoğlu, N., Şahin, E. ve Taneli, Y. (2009). Tasarıma kapsayıcı yaklaşım: herkes için tasarım, evrensel tasarım: tanımlar, hedefler, ilkeler. Mimarlık, 347.

DSÖ (2011). Dünya engellilik raporu yönetici özeti. Online: http://siteresources.worldbank.org/TURKEYINTURKISHEXTN/Resources/455687-1328710754698/YoneticiOzeti.pdf (Erişim tarihi: 11.02.2016).

Duncan, R. (2007). Universal design–clarification and development: a report for the ministry of the environment. Norveç Hükümeti Çevre Bakanlığı için rapor, NC State University, The Center for Universal Design, ABD.

Erenoğlu, A.S. ve Yıldız, S. (2012). Farklı açılardan engellilik projesi. Fiziksel Çevre ve Ulaşıma Erişebilirlik Çalışma Grubu, web.sabanciuniv.edu/engellilik-projesi/.../web.sabanciuniv.edu.engellilik.

Genç, Y. ve Dalkılıç, P. (2013). Yaşlıların sosyal dışlanma sendromu ve toplumsal beklentileri (social exclusion syndrome and social expectations of the elders). International Journal of Social Science, 4: 461-482.

Kaplan, H. ve Öztürk, M. (2004). Engelliler, kamu mekânı ve engelsiz tasarım: kamusal iç mekânlarda irdelenmesi için bir çerçeve. Planlama Dergisi, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, 2: 67–74.

Koç, H. (2001). Erişilebilir-engelsiz yerleşmeler arayışında. Planlama Dergisi, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, 1–2: 50–56.

Kütahya Belediyesi, (2013). Hedef modern Kütahya vizyon projelerimiz, Online: http://www.verabilisim.com.tr/test_kutahya/kcfinder/upload/file/vizyon.pdf (Erişim Tarihi: 25.11.2013).

Müftüoğlu, U. (2006). Tekerlekli sandalye kullanan bedensel engellilerin kentsel mekânları kullanım olanaklarının Trabzon kent merkezi örneği üzerinde incelenmesi. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Trabzon.

Story, M.F., Mueller, J.L. ve Mace, R.L. (1998). The universal design file: designing for people of all ages and abilities, NC State University, The Center for Universal Design.

TSE, (1999). TS 12576 şehir içi yollar-özürlü ve yaşlılar için sokak, cadde, meydan ve yollarda yapısal önlemler ve işaretlemelerin tasarın kuralları. Nisan, Ankara.

TÜİK, (2010). Özürlülerin sorun ve beklentileri araştırması. Online: http://www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=1&KITAP_ID=244 (Erişim Tarihi: 12.05.2013).

TÜİK, (2012). İstatistiklerle Yaşlılar. Online: http://www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi: 12.05.2013).

UN, (2004). Accessibility for the disabled a design manual for a barrier free environment. United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Division for Social Policy and Development.

URL 1: http://www.universaldesign.com/about-universal-design.html (Erişim Tarihi: 20.03.2015).

URL 2: http://www.ncsu.edu/ncsu/design/cud/pubs_p/docs/poster.pdf (Erişim Tarihi: 21.10.2013).

URL 3: http://www.ekoyapidergisi.org/212-erisilebilirlikte-evrensel-tasarim-ve-surdurulebilirlik.html (Erişim Tarihi: 08.11.2013).

URL 4: http://www.gulumserhatuntermal.com/Detay/21/Yoncali-Termal-Kent;-Engelsiz,-Cevre-Dostu-ve-Dingin-Kent-Projesi (Erişim Tarihi: 10.05.2015).

URL 5: http://www.panoramio.com/photo/70904422 (Erişim Tarihi: 10.05.2015).

URL 6: http://www.shutterstock.com/s/barrier-free/search.html; http://www.pandccontracting.com/vlist/listing/42 (Erişim Tarihi: 08.12.2014).

URL 7: http://www.newhomeportfolio.com/blog/?p=21 (Erişim Tarihi: 08.12.2014).

URL 8: http://designbuildteam.com/architectbuilder/the-principles-of-universal-design/ (Erişim Tarihi: 05.08.2014).

URL 9: http://www.panoramio.com/photo/70904632 (Erişim Tarihi: 10.05.2015).

URL 10: http://www.panoramio.com/photo/71166826 (Erişim Tarihi: 10.05.2015).

URL 11: http://www.chinadaily.com.cn/photo/2010-12/06/content_11657195.htm (Erişim Tarihi: 09.01.2014).

URL 12: http://www.devturkiye.org/Projeler/Engelsiz-Sehir-Planlamasi/Engelsiz-Sehir-Tasarim-Raporu/ (Erişim Tarihi: 13.03.2015).

URL 13: http://www.gaziemetgazetesi.com/HD143860_disarida-hayat-var-ile-hayat-buldular----videolu-haber.html (Erişim Tarihi: 07.12.2014).

KÜLTÜR ENDÜSTRİLERİ KÜTAHYA'DA YEREL KALKINMA İÇİN BİR STRATEJİ OLABİLİR Mİ? EKONOMİK COĞRAFYA PERSPEKTİFİNDE BİR DEĞERLENDİRME

Özer KARAKAYACI

GİRİŞ

Kültür ve ekonomi arasındaki karmaşık ve sorunlu ilişkiler ekonomi, politika ve sosyoloji gibi bilim alanlarından planlamaya kadar birçok disiplinin ilgi odağında yer almasına neden olmuştur. Yeni liberal politikalar ve küreselleşme söylemleriyle gerek kültür ve ekonomi kavramları gerekse kültürel ve ekonomik aktivitelerin gerçekleştiği yer olarak mekâna yüklenen anlam önemli düzeyde değişmiş ve mekâna gömülü olan kültürel potansiyellerin ekonomiye dönüştürülmesiyle rekabetçi ve girişimci kent stratejileri tartışılmıştır. Diğer bir deyişle, kültürel değerlerin belirli bir mekânda ekonomik değere dönüşmesi olarak tanımlanan "kültür endüstrileri (cultural industry)", yerel/bölgesel kalkınmanın yeni bir stratejisi olarak görülmüştür. Yerel beceri ve bilgi birikiminin ekonomik bir ürüne dönüşümü olarak görülen kültür endüstrileri mekâna gömülü (spatial ebbeddedness) özellikleri nedeniyle hem rekabetçi hem de taklit edilememesi nedeniyle yerel/bölgesel kalkınmanın motoru olarak değerlendirilmiştir (Florida, 2002; Clark vd., 2002; Glaeser vd., 2001).

Bu kapsamda, Florida (2002) bölgesel ve ekonomik gelişmede yetenek ve becerilerin rekabetçi kentler, endüstri ağları ve kalifiye işgücü gibi tetikleyici unsurları harekete geçirdiğini belirtir. Kavramsal tartışmalarda, Florida'nın bu yaklaşımı yaratıcı endüstriler (creative industry) ana başlığı altında tartışılmasına karşın, kültür endüstrilerinin yerel ekonominin kalkınmasındaki rolüyle de ilişkili bir perspektif ortaya koyduğu söylenebilir. Yaratıcı endüstriler ile kültür endüstrileri arasında keskin bir ayrım olmamakla beraber; yenilikçi fikirler ve beceriler aracılığıyla kültürel olmayan ticari aktivitelerin (müzik, dans, tiyatro, kitap, dergi, tele-

vizyon, reklam, turizm, mimarlık vd. gibi) mal ve hizmete dönüştürülmesi temelinde değerlendirilirken, kültür endüstrileri yine bilgi ve becerilerin kültürel değerlerle birleşmesi sonucu geleneksel el sanatları, işletmecilik gibi aktivitelerin ticari aktivitelere dönüştürülmesi çerçevesinde değerlendirilmektedir (Anonim, 2013; O'Connor, 2005; Throsby, 2001). Yaratıcı endüstriler yüksek katma değerli ticari aktiviteler olarak görülürken, kültür endüstrileri düşük katma değerli aktiviteler olarak değerlendirilir. Ancak kültür endüstrilerinin kopyalanması, taklit edilmesi ve rekabet edilmesi yüksek katma değerli aktivitelerden daha zordur (Anonim, 2013). Bu çerçevede, gerek yaratıcı endüstriler gerekse kültür endüstrilerinin mekânsal, sosyal-toplumsal ve ekonomik kalkınmadaki rolüne ilişkin yeni politik söylemler ekonomik coğrafya perspektifinde tartışılmıştır. Ekonomik coğrafya perspektifinde kültür endüstrilerine yönelik politikalarda sosyal etkileşimler ve ağlar, sosyal ve beşeri sermaye, yeni mekânsal düzenlemeler ve kümelenme gibi birçok unsur konu edilmiştir.

Çalışmada, Kütahya bölgesinin yerel bilgi birikimi ve kültürel değerinin ekonomik çıktısı olarak ortaya çıkan çini sektörünün bölgesel ve yerel kalkınmadaki rolü ya da yerel kalkınma sürecindeki etkilerinin neler olabileceği tartışılmıştır. Kütahya'da çiniciliğin yere-özgü bilgi ve beceriye dayalı ve kültürel birikimin sonucu belirli bir mekânda ortaya çıkan bir küme özelliği göstermesi, bu çalışmanın ekonomik coğrafya kavramsal çerçevesi içerisinde değerlendirilmesini zorunlu kılmıştır. Bu çalışmada, hem Kütahya'da çiniciliğin nasıl yeniden canlandırılacağı sorusuna cevap aranmış hem de çinicilik gibi kültür endüstrilerinin yerel/bölgesel kalkınmaya nasıl katkı sağlayacağı konusu üzerine tartışmalar yapılmıştır.

YEREL/BÖLGESEL KALKINMADA YENİ BİR ARAÇ: KÜLTÜR ENDÜSTRİLERİ

İkinci dünya savaşından sonra bölgesel kalkınma sorunu üzerine artan ilgi, özellikle Avrupa'da az gelişmiş bölgelerin yeniden nasıl geliştirilebileceği sorunu ile yüzleşmesine yol açmıştır. Güçlü ulus-devlet anlayışının hâkim olduğu ve baskın ekonomik paradigmalar çerçevesinde ulus-devlet sınırları içerisinde gerekli kaynak ve pazar düzenlemeleri ve çeşitli sübvansiyonlarla bölgesel kalkınma probleminin aşılacağı düşünülmüştür. Bu stratejinin sonucu yeni üretim biçimine dayalı, kentlerin dışında

büyük sanayi kuruluşlarının kurulması ve devlet tarafından çeşitli teşviklerin hayata geçirilmesi gibi politikalar bölgesel kalkınmanın temel fikrini oluşturmuştur (Karakayacı, 2012; Barber, 2007; Armstrong ve Taylor, 2000; Keating, 1997). 1970'lerin başında ortaya çıkan ekonomik kriz karşısında başarısız olan bu politikalar ve üretim modelleri karşısında, 1980'li yıllardan itibaren yeni ekonomik politikalarla birlikte bölge ve mekâna yönelik yeni bakış açılarının ortaya konulması ve küçük ölçekli üretim modellerinin geliştirilmesiyle birlikte ilişkisel bir kalkınma anlayışı hâkim olmuştur (Yeung, 2005; McCann, 2001; Armstrong ve Taylor, 2000; Amin, 1999). İçsel büyüme modelleri (endogenous growth theory) temeline dayanan bu politikalar bölgenin fiziksel ve beşeri sermaye potansiyellerini canlandırılarak yenilikçi ve bilgi odaklı, rekabetçi ve işbirliklerine açık, işgücü hareketliliği ve ağ odaklı bir kalkınmayı hedeflemiştir (Horrigmo, 2012; McCann, 2001; Amin, 1999).

Ekonominin yeniden canlandırılmasını amaçlayan bu politikalarda kültür endüstrileri kritik konumda yer almıştır. Kültür endüstrileriyle birlikte, yeni ekonomide hammaddeye yakınlık, istihdam ve sermaye gibi faktörler yerini bilgi, beceri ve yetenek gibi unsurlara bırakmıştır. Kültür endüstrileri büyük üretim odaklı aktivitelerin yer seçtiği büyük kentlerin sanayi bölgeleri yerine kentin merkezinde belirli ilişki ağları içerisinde ortaya çıkması, hem kentin ekonomik değerinde hem de kentin markalaşması ya da kimliği üzerinde belirleyici etkiye sahip olabilmesinin nedenlerinden biri olmuştur. Örneğin medya ve teknolojide Silikon Vadisi, San Francisco ve New York, film endüstrisinde Hollywood, tasarımda Paris ve Barselona gibi kentlerin ilk başta akla gelmesi ve kentlerin bu kimlikle öne çıkmasında kültür endüstrilerinin rolü yadsınamaz (Tablo 1).

Tablo 1:Kültür endüstrilerinin türleri ve örnek çalışmalar

Kültür Endüstrileri	Örnek Çalışmalar (Kentler-Kümeler)
Medya ve Teknolojileri	Pratt, 2000 Silikon Vadisi (CA), New York (NY) Pratt, 2002 San Francisko (CA) / Neff, 2004 New York (NY)
Film Yapımı	Scott, 2002 Hollywood (CA) / Bassett vd., 2002 Bristol (UK) Coe, 2000 ve 2001 Vancouver (BC) / Mossig, 2004 Köln (Almanya) Turok, 2003,İskoçya (UK)
Tasarım	Vervaeke ve Lefebvre, 2002 Nord-Pas de Calais (Fransa) Julier, 2005 Barselona (İspanya) / Bell ve Jayne, 2003 Staffordshire (UK)
El Sanatları	Pollard, 2004 Mücevherat, Birmingham (UK) Scott, 2000 Mücevherat, Los Angeles (CA)/Bangkok (Tayland)
Reklamcılık	Newman ve Smith, 2000 London (UK) Grabher, 2001 London (UK) / Lesley, 1997 New York (NY)
Müzik	Brown vd., 2000 Manchester ve Sheffield (UK) Moss, 2002 Sheffield (UK) / Gibson vd., 2002 Avusturalya
Moda	Crewe, 1996 Nottingham (UK) / Rantisi, 2002 New York (NY)

Kaynak: Chapain ve Comunian, 2010

Kültür endüstrilerine yönelik ilk sistematik tanım Theodor Adorno ve Max Horkheimer tarafından yapılmıştır. Ancak kültür endüstrilerinin kitle üretimi olarak nitelendirilmesi ve eski bir geçmişi olduğu ve gelecekte aynı şekilde sürdürerek kültürel malın standartlaşması ve dağıtım sistemlerinin rasyonelleşmesi gibi bir tanımlamanın ekonomik perspektif içerisinde ele alınmış olması (Adorno ve Horkheimer, 2010); Franfurt Okulu başta olmak üzere, ekonomik ve kültürel coğrafyacılar tarafından eleştirilmiştir. Bu yazının Adorno ve Horkheimer yaklaşımının 20. yy başlarında Amerika ve Avrupa'da yayılan eğlence endüstrisinin kültür üzerinde meydana getirdiği bozulmayı referans göstermesi yoluyla kültürel endüstrilerin kitlesel üretim modelleri çerçevesinde değerlendirilmesi, kültür ve mekânın sadece ekonomik bir meta olarak kabul edilmesinden kaynaklandığı gerçeği üzerinde fikir birliği vardır. Bu değerlendirmeler çerçevesinde, Pratt'in (2000 ve 2002), "yerel üretim ve mekânsal organizasyonların etkileşimi neticesinde kültürel değerlerin ekonomik değere dönüştürülmesi amacıyla ürünlerin üretilmesi ve dağıtılması" biçimindeki yaklaşımı kültür endüstrilerine yönelik en uygun tanımlama olarak kabul görmüştür. Bu yaklaşım yer (lokasyon özellikleri ve potansiyeller), orga-

nizasyonlar (sosyal ağlar ve sosyal sermaye) ve kümelenme gibi faktörler çerçevesinde incelenmesine neden olmuştur.

Yer/Mekan (Place/Space)

'Yer' bilgi, beceri, yetenekleri içerisinde barındıran ve geliştiren bir olgu olarak; özgünlük, çekicilik, mekânsal çeşitlilik, kültürel zenginlik, sinema-spor olanakları gibi fiziksel özelliklerin yanı sıra, yaşam biçimi, cinsiyet ve kültürel çeşitlilik, kentsel yaşam ve tolerans gibi sosyo-kültürel özellikler (Florida, 2002) ile ekonomik çevrenin gelişmesinde rol oynayan önemli bir unsurdur. Bu özelliklerle sanayilerin ya da kümelerin yenilikçi kapasitelerini güçlendirerek, ekonomik aktivitelerin rekabet avantajlarını ve gücünü geliştiren en önemli unsur olarak ekonomik coğrafya yazınında yer almıştır.

Kültür endüstrileri hem fiziksel hem de sosyo-kültürel özellikler açısından kentin en zengin bölgesi olan kent merkezlerinde yer seçme eğiliminde olmuşlardır. Bu durum yeni ekonomik paradigmalarda sektörel çeşitlilik, işgücü hareketliliği, kurumsal altyapı çeşitliliği gibi dışsallıklar nedeniyle yığılma ekonomileri yerine kentleşme ekonomileri bağlamında açıklanmıştır. Çünkü kentleşme ekonomileri bir yerleşmenin oluşması sürecinden gelişimine, yerleşme sisteminin işleyişinden çeşitliliğine farklı kimliklerin ortaya çıkmasında sosyal, fiziksel ve ekonomik güdüleri anlamaya çalışan bir bakış açısıdır. Bu doğrultuda, kent merkezinde yer seçen kültür ekonomileri yenilikçilik, çeşitlilik, çok yönlülük gibi 'yere-özgü' avantajlarla başka herhangi coğrafyalarda elde edemeyecekleri pozitif dışsallıklarla yeni ürün geliştirebilmekte ve rekabetçi olabilmektedirler (Evren, 2012). Dolayısıyla, 'yer' objektif ve somut bir varlık olmanın yanı sıra, bireyler için öznel, duygusal ve farklı düşüncelerin ortaya çıktığı mekânlar olarak görülebilir. Bu biçimde algılanan mekân bireylerin beklentileri, kimlikleri ve inanışlarına göre şekillenir. Bir yerdeki kültürel çeşitlilik ve zenginlik mekânın hangi yeteneklere ve becerilere sahip olacağını belirler. Bu bakış açısı, ekonomik coğrafya perspektifinde 'yer' ile üretim arasında ilişkisel bir nedensellik olduğunun temel kanıtıdır.

Sosyal Ağlar

Ekonomik coğrafya yazını, sosyal ağların ekonomik ve bölgesel kalkınma üzerinde nasıl bir etkiye sahip olduğu konusuna odaklanmıştır (Neff, 2004; Morales ve Fernandez, 2010). Yazında, endüstriyel üretim

içerisinde zengin sosyal ağlara sahip birimlerin ya da bölgelerin -gerek değişen pazar ve teknolojiye daha kolay adaptasyon sağladıkları için gerekse enformel yollarda elde ettikleri yeni bilginin rekabetçi avantajlar sağladığı için- diğer bölgelere göre daha başarılı olduğu savunulmaktadır. Ekonomik çevrede, her bir ekonomik aktivite yazılı olmayan kurallara, davranışlara ve normlara sahiptir. Bu değerler üretim sürecinin tüm aşamalarında ekonomik ilişkilerin kalitesini ve niteliğini belirleyen bir unsurdur.

Kültür endüstrileri bağlamında sosyal ağların önemini üç aşamada ele almak konuyu daha anlaşılır kılacaktır. Birincisi, özellikle mücevherat, çinicilik, seramik gibi tasarım ve el sanatlarına dayalı endüstrilerde geleneklerin ve üretimin nesiller arasında devamını sağlamak için ortaya çıkan enformel sosyal ağlardır. Benzer sosyo-kültürel geçmişe sahip bireyler örtük ve kodlanmış bilgi paylaşımı yoluyla üretimin nesiller boyu gelişmesini amaçlar. Türkiye'de tasarım ve el sanatları üretimi açısından ön plana çıkmış yerleşmelerin kültür endüstrileri kimliğiyle tanınmasında bu tür sosyal ağların rolü büyüktür. İkincisi kültür endüstrisi kümesinde ilişkisel nedenselliğe dayalı bir sosyal ağ vardır. Bu ağlar bilgi alış-verişi, işgücü değişimi, teknolojik ve finansal destek gibi üretim sürecinin farklı aşamalarında aktörler arasındaki ilişkileri düzenleyen ve geliştiren bir mekanizma olarak ortaya çıkar. Sosyal etkileşimin artmasıyla zamanla aktörler arasında ortaya çıkan güven (trust) mekânsal gömülü ilişkilerin yönetilmesi görevini görür. Buda, yenilikçilik ve öğrenme süreçlerini kolaylaştırır. Bu mekanizmadan yoksun kümeler ya da aktörler tüm ilişkileri formel kurallara göre düzenlemek zorunda kalarak bilgi paylaşımı, işgücü ve teknoloji değişimi gibi üretim sürecinin doğal ilişkilerini yüksek maliyetlerle ve daha zorlu süreçlerle çözmek durumunda kalabilmektedir (Morales Fernandez, 2010). Üçüncü aşamada, üretim süreçleriyle doğrudan ilişkilendirilmeyen dernekler, STK'lar, aracı kurumlar, gönüllü kuruluşlar vb. aktörler üzerinde kurulan ilişkiler tanımlanmaktadır. Ekonomik coğrafya yazınında kurumsalcılığa dönüş (Institutional re[turn]) (Jessop, 2001), kurumsal yoğunluklar (institutional thickness) (Amin, 1999), ticari olmayan bağımlılıklar (untraded dependences) (Storper, 1995) gibi kavramsal yaklaşımlarla ele alınan bu ağlar, üretim faaliyetinde yer alan aktörler arasındaki ilişkileri düzenleme görevi yanı sıra finansal ve pazarlama süreçlerine katkılar sağlamaktadır. Bu ağlar sosyo-kültürel unsurlar ile karşılıklı farkındalıklar ve ortak gündem belirleyerek kümelerin dinamik yapısına katkı sağlamaktadır (Amin, 1999).

Kümelenme

1980 sonrası yeni ekonomi politikaları büyüme kutupları odaklı ekonomik aktivitelerin yerine küme (clusters) odaklı büyüme modelleri üzerine yoğunlaşmıştır. Belirli bir mekanda ilişkili kurumlar ve aktörlerin coğrafi olarak yığılması olarak tanımlanan kümeler (Porter, 1990 ve 1998); kültürel ve kurumsal geçmiş, işbirlikleri ve yerel gömülülükler gibi tarihi arka plandan gelen unsurlar ile beslenir (Storper, 1995; Amin ve Thrift, 1994). Kümeler sadece mekânsal olarak yığılmış aktiviteler olmanın yanı sıra, sosyal ve kültürel özellikler gösteren ve bu özelliklerin benzerliğinden ziyade etkileşimine dayalı ekonomik varlık olarak değerlendirilmektedir. Bir başka deyişle, yenilik ve bilgi odaklı ekonomik stratejiler olarak kümelerin mekânsal olanaklar (amenity) ile etkileşimi neticesinde rekabet gücü yüksek ekonomilerin önü açılabilmektedir.

Kültür endüstrileri de küçük ölçekli üreticilerden oluşması ve belirli bir bölgede yığılma eğilimleri göstermesi, uzmanlaşma, işbirlikleri ve yerele gömülü ilişkilerle kümelenme modellerinin bir parçasıdır. Örneğin Silikon Vadisi'nde bilgi ve becerili işgücü, kurumsal altyapı, girişimci davranışları gibi bölgeye özgü faktörlerin (Part, 2000 ve 2002), Birmingham'da 17. yy'da oyuncak, toka ve düğme üretiminde elde edilen bilgi ve birikimin zamanla mücevherat tasarımı/üretimine dönüşmesi (Pollard, 2004), New York'ta hazır giyim ve moda tasarımında 1800'lü yılların sonunda özellikle güney ve doğu Avrupa'dan gelen Yahudi göçmenlerin moda tasarımı ve gerekli makine kullanımı konusundaki yetenekleri ve New York'un mekânsal avantajları (Rantisi, 2002) kültür endüstrilerinin gelişmesinde ve küme eğiliminin ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

Özetlenecek olursa, kültür endüstrilerinin kümelenme yaklaşımlarından beslendiğine ilişkin çıkarımları üç kriter bağlamında ele almak mümkündür. Birincisi, kültür endüstrilerinde farklı alt sektörler (müzik, görsel sanatlar, moda, tasarım) yerel düzeyde ağ odaklı üretim zincirleri oluşturmaktadır. Her bir alt sektör içerisinde üretim zincirinin farklı aşamalarını tamamlayan üreticiler ve aktörler arasındaki ağ ilişkileri bilgi paylaşımından öğrenmeye ve işgücü hareketliliğine birçok aşamada birbirlerine pozitif dışsallıklar sağlamaktadır. İkincisi, kültür endüstrileri insan yaşamının devamı için gerekli bir üretim süreci değil yaşam kalitesini artıran bir üretim süreci olduğundan, kültür endüstrilerinin rekabet koşullarında ayakta kalması diğer endüstri ürünlerine göre daha zordur. Bu nedenle, kültür endüstrileri daha rekabetçi ve yenilikçi olmak zorundadır.

Üçüncüsü, kültür endüstrileri üretim birimleri arasındaki etkileşim ve gücün sağlanması için mekânsal olarak birbirine yakın olma ihtiyacı duyarlar. Mekânsal yakınlığın (spatial proximity) sosyal etkileşimin güçlenmesinde gerekli olmadığı yazında vurgulanmasına karşın; özellikle rekabet gücü zayıf sektörlerin yoğunlaştığı kümelerde ilişki ağlarının daha kolay kurulabilmesi ve maliyetlerin indirgenmesinde önemini korumaktadır.

KÜTAHYA'DA KÜLTÜR ENDÜSTRİLERİ

Kütahya seramik ve çini üretiminde ulusal ve uluslar arası düzeyde bilinirliliğe sahip bir bölgedir. Türkiye'de seramik sektörünün bir kolu olarak tanımlanan çinicilik konusunda ilk akla gelen yerler İznik ve Kütahya'dır. Koruma ve saklama amacıyla pişmiş topraktan kaplar ve küplerin, dinsel motifler için çeşitli öğelerin yapılması gibi arayışlar Anadolu'da seramik ve çinicilik faaliyetlerinin gelişmesinde ve bu becerinin günümüze kadar gelmesiyle zengin bir üretim kültürünün oluşmasında önemli rol oynamıştır. Ayrıca, Türklerin yerleşik hayata geçmesiyle hem yapı ölçeğinde hem de kent ölçeğinde benimsediği mimari anlayışın Anadolu'nun kültürel geçmiş ile etkileşimi, Türklerde mimari kültürün bir parçası olarak yapı süsleme sanatının gelişimine yol açmıştır. Selçuklular döneminin ilk eserleri niteliğindeki Konya Alaattin Camii, Sırçalımedrese ve Karatay Medresesi gibi yapılarda süsleme sanatının kullanılması bu kültürel zenginliğin bir sonucu olarak görülebilir. Selçuklu dönemi sonrası yapı süsleme geleneği özellikle Kütahya ve İznik civarında bulunan beyaz kil, kuvars ve kireçtaşı gibi hammaddelerin yoğun olduğu bölgelerde devam etmiştir. Germiyanoğulları döneminden itibaren Kütahya gerek hammaddeye yakınlık gerekse kültürel geçmişten gelen birikimle çiniciliğin önemli merkezi haline gelmiştir. 1314 tarihli Umur-Bin Savcı Medresesi'ndeki Abdülvacit Efendi'nin sandukasında ve 1429 tarihli II. Yakup Bey Türbesi'nde sırlı çinilerin, Hisarbey Cami (1487) ve Kükürt Köyü Camiinde (1697) mavi beyaz çinilerin kullanıldığı ve bu dönemlerde İstanbul ve Kudüs'teki bazı yapılarda Kütahya çinilerine rastlandığı bilinmektedir (URL 1).

Bu dönemden itibaren Kütahya ile özdeşleşen çinicilik, 1950'li yıllarda seramik ve cam sanayideki gelişmeler karşısında durağan döneme girmiş ve el işçiliğine dayanan Kütahya çini ürünlerinin, fabrikasyon üretimine geçiş yılları olarak görülmüştür (Işık, 2010). Çini üzerinde tasarım kâğıdının uygulanmaya başlaması ile üretilen taklit ürünler ve sprey pistollerinin kullanılması, Kütahya çiniciliğinin bozulma dönemine girişi

olarak görülmüştür (Işık, 2010). Artan kapasitenin sanatın önüne geçmesi (Yükselener, 2010) olarak nitelendirilen bu dönem, yeni tasarım ve motif tekniklerinin geliştirilmesi ve kurumsal girişimler neticesinde atlatılmaya çalışılmıştır.

Kütahya'da 2010 verilerine göre, Çiniciler Odasına kayıtlı 125 atölye ve Kütahya Ticaret ve Sanayi Odası'na kayıtlı 47 işletmeyle toplam 172 firma çini üretim faaliyetinde bulunmaktadır. (Yükselener, 2010). Bunun dışında merdiven altı diye tanımlanan resmi kayıtlarda yer almayan birçok atölye faaliyet göstermektedir. Bu atölye ve firmalarda yaklaşık 15000 kişinin istihdam edildiği ve yaklaşık 15000 kişinin ise dolaylı olarak istihdam edildiği tahmin edilmektedir. Bugün çini üretimi 60 milyon doları aşan ihracatıyla Kütahya'nın önemli ekonomik sektörü konumundadır. Çini üreticileri Kütahya'nın genelinde evlerde ve merdiven altı küçük atölyelerde üretim yaptıkları bilinmekle birlikte, çoğunlukla Gaybiefendi Mahallesi, Fuatpaşa Mahallesi, küçük sanayi sitesi ve tarihi kent merkezinde kümelenmişlerdir.

Çini sektörü kurumsal açıdan 1980 sonrası dönemde önemli bir yapılanma sürecine girmiştir. Bu yapılanmanın ilk adımı olarak Çini-Koop kurulmuş ve Alman teknolojisinin üretime entegrasyonuyla yeni tasarımların geliştirilmesi hedeflenmiştir. Serfed (Seramik Federasyonu), KÜÇİSAD (Kütahya Çini ve Seramik üreticileri ve Sanatkârlar Derneği) gibi kurumlar firmalar arasındaki ilişkileri güçlendirmek ve yeni pazarlara ulaşmak amacıyla araştırmalar yaparak üreticileri bilgilendirmek ve böylece yerel kalkınmada önemli bir aktör olmak adına ortaya çıkmışlardır. Bu gelişmelere paralel olarak üniversite bünyesinde kurulan Çini-Seramik Teknolojisi Araştırma ve Uygulama Merkezi ve Seramik-Cam Bölümü, Malzeme Bilimi ve Mühendisliği Bölümü, Çini İşletmeciliği gibi bilimsel kuruluşlar tarafından yapılan sempozyumlar, araştırmalar ve danışmanlık faaliyetleri Kütahya çini sektörünün son otuz yılda bilgi ve yenilikçilik kapasitesinin artmasında önemli rol oynamıştır.

2007 yılında Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından başlatılan "Kümelenme Politikasının Geliştirilmesi Projesi" AB tarafından kabul edilmiş ve bu çerçevede Türkiye'de bölgelerin sosyal-mekânsal ve ekonomik potansiyelleri göz önüne alınarak 10 farklı kümelenme bölgesi belirlenmiştir. Bu proje kapsamında Eskişehir-Bilecik-Kütahya bölgesi Seramik ve Çini Kümesi olarak belirlenmiştir. Bu proje kapsamında, ilişkili kurumlar

arasında eşgüdümün sağlanması yoluyla firmaların yenilikçi ve rekabetçi yapısını geliştirmek, çeşitli fonlar yardımıyla üretim faaliyetlerinde istihdam ve teknolojik düzenlemeleri gerçekleştirmek ve uluslar arası aktörlerle ilişkiler geliştirilerek yeni pazarların bulunması amaçlanmıştır (Işık, 2009). Kümelenme politikalarını sadece iktisadi bir eylem olarak gören hâkim görüş nedeniyle tüm Türkiye örneklerinde olduğu gibi Kütahya'da da istenilen başarıya henüz ulaşılamamıştır. Örneğin, çini gibi kültür endüstrileri için önemli mekânlar olarak kabul edilen Germiyanoğulları ve Osmanlı Dönemi birçok yapıya sahip kent merkezi bu politikaların dışında tutulmuştur. Oldukça küçük ölçekli bir girişim olarak görülen Rüstem Paşa Medresesi'nin restorasyonu yapılarak kültür endüstrilerinde faaliyet gösteren sanatkârlar ve zanaatkârların kullanımına tahsisi gibi örnekler kümelenme politikaları içerisinde değerlendirilmemiştir (Resim 1).

Resim 1: *Küçük ölçekli el sanatları ve çini üretim kümesi olarak Rüstem Paşa Medresesi*

KÜTAHYA'DA KÜLTÜR ENDÜSTRİLERİNİN YEREL/BÖLGESEL KALKINMA ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNE YÖNELİK İPUÇLARI VE TARTIŞMALAR

Kültür endüstrileri belirli pazarlara yönelik zorunlu olmayan ihtiyaçları karşılamak adına iş gücü yoğun ve beceri-yeteneğe dayalı küçük

ölçekli üretimlerdir. Ekonomik yapı içerisinde gerek istihdam gerekse katma değer açısından önemli rakamsal verilere sahip olmamasına karşın, diğer sektörlerle etkileşimi, mekânsal kararlar ve sosyal-beşeri sermaye potansiyeli üzerindeki etkileri nedeniyle imalat ve hizmetler sektörü içerisinde son yirmi yılda büyük bir ilgi ve önem görmeye başlamıştır. Bu çerçevede; ekonomik coğrafya ve planlama perspektifinde, Kütahya'da çiniciliğin yerel/bölgesel kalkınmadaki rolü ve Kütahya'da çiniciliğin yerel/bölgesel kalkınmada nasıl motor görevi göreceğine ilişkin tespitler yapılmıştır. Birbirinden ayırmanın mümkün olmadığı bu sorunsala ilişkin değerlendirmeleri daha anlaşılabilir kılmak için iki kıstas belirlenmiştir. Bunlardan birincisi kültür-mekân ve ekonomi-mekân arasındaki ilişkilere odaklanan bir perspektif olarak tanımlanacak olan mimari-yapılaşmış çevre, ikincisi kültür-üretim ve mekân-üretim arasındaki ilişkilere odaklanan bir perspektif olarak tanımlanan kümelenmedir.

Bir yerleşmenin ekonomik hayatında kültüre ilişkin düşünceler ve fikirler kültürel endüstrilerin mekânsal boyutuna referans verir (Throsby, 2010). Yerleşmelerde kültür ve ekonomik aktivitelerin belirli bir mimari ya da yapılaşmış çevrenin özelliklerine göre şekilleneceği yadsınamaz. Bu durum kültürel boyut açısından, 'kültür tarihi yapılarda ve çevrede gömülüdür' varsayımıyla açıklanırken (Throsby, 2010); ekonomik boyut açısından sektörel çeşitlilik, işgücü ve kurumsal potansiyeller çerçevesinde kentleşme ekonomileriyle açıklanmaktadır.

Tarihi doku açısından zengin kent olan Kütahya'da çinicilik faaliyetleri yapılaşma dönemiyle benzer dönemlere tarihlenir. Bu nedenle kentin tarihi dokusu ve çinicilik sektörü önemli ölçüde birbirleriyle beslenmiştir. Yapıların tasarımı, birbiriyle ilişkisi, sokak silueti ve doku gibi yapılaşmış çevrenin özgün tasarımı çini üretiminde sanatkârların çiniye biçimin-şekil vermesinde, deseninde, süslemesinde ilham kaynağı olmuştur. Bunun yanı sıra, tarihi doku içerisinde tarihsel geçmişe dayalı kültürel çeşitlilik ve yaşam biçimi çinicilik faaliyetlerinin bugüne gelmesinde rol oynamıştır. Bu durum, tarihi kent merkezinde zamanla bir üretim kültürünün oluştuğuna işaret etmektedir. 1960'lardan itibaren yaşanan hızlı kentleşme karşısında alınmayan önlemler ve yanlış planlama kararları neticesinde çini üretimi tarihi dokuyu terk etmeye başlamıştır. Bu süreç üretim kültürünün bozulması ve kurumsal-sosyal etkileşimin zayıflamasına neden olmuştur. Kütahya'da mekâna rağmen uygulanan politikalar sektörün gerilemesine neden olmuş ve sektörde el becerilerine (zanaatkarlık)

dayalı üretimden sanayi üretimine geçiş dönemi başlamıştır. Bu çerçevede, çinicilik sektörünü yeniden canlandırmak ve kent ekonomisine kazandırmak için tarihi kent merkezi önemli potansiyel taşımaktadır. Örneğin, küçük ölçekli olmasına karşın el sanatları ve kültür endüstrileri sanatkârlarının bir araya geldiği Rüstem Paşa Medresesi ve işlevsel değişikliklerle kimliğini sürdürmeyi amaçlayan Germiyan Sokağı'nda yapılan düzenlemeler ve Alopaşalı Konağı Çini Evi kültür evi gibi girişimler kentsel bellek ve kültürün yaşatılması açısından önemli çalışmalardır. Bu çerçevede, kent merkezi, Rüstem Paşa Medresesi ve Germiyan Sokağı arasında kalan kültürel miras açısından zengin bölgenin kültürel endüstri mahallesi/köyü ya da kümesi olarak yeniden düzenlenmesi çinicilik sektörü gibi tasarım ve bilgiye dayalı sektörlerin yeniden canlanmasında önemli rol oynayacaktır. Bu bölge özgün yapısıyla tasarımcıların özgür düşüncelerine katkı sağlayacağı gibi, Rüstem Paşa Medresesindeki ebru, nakış, takı, tezhip gibi el sanatları üretimi çini üretiminde figürler, şekillere ve sembollere ilham kaynağı olacaktır. Vakıf Konağı, Kurular Konağı, Alopaşalı konakları gibi tarihi yapılarda bireysel çabalarla sürdürülmeye çalışılan çini sanatı ve eserleri bölgedeki kültür mahallesinin canlanması süreci için tetikleyici faktörler olarak değerlendirilebilir.

Bu tür yaklaşımlar tarihi kent merkezindeki köhneleşmeyi ortadan kaldırıp diğer sektörlerin (turizm, hizmetler vb.) canlanmasında tetikleyici olacağı gibi, kültür endüstrilerini sürdürülebilir kılacaktır. Scott (2004), kültür endüstrilerinin kentsel-mekânsal, toplumsal ve üretim düzeyinin bir araya gelerek etkileşimli bir durum sergilemesine New York, Los Angeles, Paris, Londra ve Tokyo'yu örnek vererek, yere-özgü koşullar (mekânsal ve mimari çevre), sosyo-kültürel altyapılar (müzeler, sanat galerileri, tiyatrolar gibi) ve toplumsal yapı (kültürel çeşitlilik ve zenginlik) gibi unsurlar arasındaki organik ilişkiye işaret etmekte ve aralarında bir sürekliliğin olduğuna vurgu yapmaktadır (Özkan, 2009).

Yanı sıra, sektörel çeşitliliği, iş gücü ve kurumsal altyapısı gibi kentleşme ekonomileri için en avantajlı olduğu mekânlar olarak tarihi kent merkezi kültür endüstrileri için pozitif avantajlar sağlamaktadır (Evren, 2012). Ekonomik aktivitelerin mekânsal olarak en avantajlı konumlarını ve ilişkilerini açıklayan paradigmalarda kültür endüstrileri gibi küçük/hafif ölçekli üretimlerde kentleşme ekonomilerinin önemine dikkat çekilir (Seyfeddinoğlu ve Ayoğlu, 2007). Bu çerçevede, Kütahya tarihi kent merkezinde mimari yapının özgünlüğü ve tasarımcı için sunduğu alterna-

tifler, sektörel çeşitliliğe bağlı olarak kullanıcı ve işgücü potansiyeli, kurumsal ve servis hizmetlerinin varlığı gibi pozitif dışsallıkların getirdiği ekonomik fayda çinicilik faaliyetlerinin yer seçim kriterlerinde belirleyici olmaktadır. Başka bir deyişle, çinicilik gibi kültür endüstrileri üretim ve pazarlama süreci üzerinde belirleyici olan ekonomik ve ekonomik olmayan aktörlere bir kol boyu (an arm's length) uzaklıkta olma eğilimindedir. Tarihi kent merkezini canlandırmak adına sektörler, kurumsal ve kültürel düzenlemelerin etkileşimi turizm potansiyelinin artmasını sağladığı gibi kullanıcı profiline bağlı değişikliklerle tarihi merkezin kimliği ve yaşam kalitesi artacaktır. Örneğin müze, tarihi cami, çeşme gibi turizm potansiyeli olan anıtsal yapıların bulunduğu bölgede kültür mahallesinin oluşturulması, kültür mahallesinde ziyaretçiler için çini atölyelerini ve eserlerini yerinde görme imkânı tanınması, çinicilikteki canlanmaya paralel Türkiye'de tek gümüş yatağı olan Kütahya'da gümüş işlemeciliğinin yerel ekonomiye kazandırılması vb. gibi ekonomik döngünün sağlanması yerel/bölgesel kalkınma için kritik öneme sahip olacaktır. Bu nedenle, kentleşme ekonomilerinden yararlanmayan kültür endüstrilerinin ekonomik olarak sürdürülebilirliği olanaklı değildir. Bu anlamda, kentleşme ekonomileri göz ardı edilerek üretilen politikalar neticesinde Kütahya Çiniciler Çarşısı beklenen ekonomik faydayı gösterememiş ve kullanılmaz hale gelmiştir.

Ancak Kütahya'da çini üretiminin gelişmesine yönelik politikaları kentleşme ekonomileri ile açıklamak yeterli olmayacaktır. İlişkili firmaların belirli bir mekânda kümelenerek birbirlerine pozitif dışsallıklar sağladığı sosyal çevre sektörün gelişimi ve rekabetçi yapısı açısından zorunluluktur. Bu çevrede ortaya çıkan sosyal ağlar, güven, enformel ilişkiler gibi üretim sürecini düzenleyen temel unsurlar kültür ile üretim yapısı arasındaki ilişkilere referans verir. Üretim sürecinin parçalandığı kültür endüstrilerinde tedarik zincirinin biçimlenmesinden bilgi paylaşımına, ortak kurumsal altyapı olanaklarından işgücü ve teknoloji değişimine, yazılı olmayan normlardan kurallara ve davranış biçimlerine kadar birçok aşamada sosyal ağlar ve güven aktörler arası ilişkileri düzenleyen ve üretim yapısını belirleyen unsurlar olarak görülmektedir. Kültür endüstrilerinin geçmişten bugüne sürdürülmesinde kültür ile üretim yapısı arasındaki ilişkilerin önemi Kütahya çini üretiminde görülebilmektedir. Kütahya'da 12.yy'dan bu yana çinicilik faaliyetlerinin devamlılığı, zaman içerisinde oluşan üretim kültürünün aktörler arasındaki etkileşim ve sosyal ağlar aracılığıyla bugünlere aktarılmasıyla mümkün olmuştur. Bu nedenle, çi-

niciliğin uluslar arası rekabet düzeyinin arttırılması ve ekonomik canlılığının sağlanmasına yönelik politikalarda sosyal ağları etkin kullanarak güvene dayalı bir üretim organizasyonu benimsenmelidir. Böylece, Kütahya'da kültürel arka plana temellenmiş sosyal etkileşimlerin ortaya çıkardığı üretim organizasyonları hem geçmişten elde edilen birikim ve deneyimleri yeni üretim sürecine taşıyarak hem de sosyal ağlar aracılığıyla elde edilen örtük ve kodlanmış bilgilerle sektörün yeni gelişmelere (teknolojik, pazarlama vb.) entegrasyonunu sağlayarak bölgeye özgü yeni üretim kültürünün oluşmasına katkı sağlayacaktır. Bu kültürün kazandırdığı kimlik bölgenin ekonomik, sosyal ve mekânsal gelişimi sürecinde tetikleyici bir rol oynayabilir.

Ancak Kütahya'da endüstriyel üretime geçiş süreci bilgi ve yeteneği kısıtlamış, ürünlerdeki özgünlüğün kaybolmasına ve kurumsal yapının zayıflamasına neden olmuştur. Standart seri üretim modeliyle kültürel üretim yerine ekonomik üretim hâkim olmaya başlamıştır. Başka bir deyişle, Kütahya'da uzun yıllar küçük atölyeler ve imalathanelerde yapılan çini üretiminin endüstriyel üretime kaymasına yönelik politik ve mekânsal kararlar sonucunda bilgi, beceri ve yeteneğe dayalı kültürel üretimin bozulmaya uğraması aynı zamanda ekonomik ve sosyal yapıyı da olumsuz etkilemiştir. Küçük ölçekli çini üreticileri arasındaki mekânsal bütünleşme eğilimlerini ortadan kaldıran endüstriyel üretim aktörler arasındaki örtük ve kodlanmış bilgi alış verişi ve sosyal sermayeyi olumsuz etkilemiştir. Örneğin, Kümelenme Politikasının Geliştirilmesi Projesi kapsamında Kütahya çini üretiminin geliştirilmesine yönelik üretilen politikalarda endüstriyel üretim odaklı bakış açısı kültürel üretim tarzının büyük anlamda zarar görmesine neden olmuştur. Bu projenin tamamen ekonomi ve büyük ölçekli seri üretim yapan firma odaklı gelişmesi, mekânı ve kültürel geçmişi göz ardı eden bir yaklaşımda olması başarıya ulaşmamasının temel nedenidir. Ayrıca, projede küçük ölçekli üreticileri ve zanaatkârları temsil eden herhangi bir kurumun bulunmaması kurumsal kapasitenin yeterli olmadığına işaret etmektedir. Dolayısıyla, Kütahya için geliştirilmesi gereken kümelenme yaklaşımı küçük ölçekli üreticiler ve zanaatkârlar özelinde, daha önce üzerinde durulduğu gibi mekânsal-kültürel değerlerin dikkate alındığı ve kurumsal potansiyeli yüksek kümeler geliştirildiği sürece başarı şansı olacaktır. Özellikle sektörle ilişkili dernek, aracı kurumlar, gönüllü kuruluşlar ve STK'lar kümelerde sosyal çevrenin oluşmasına,

üniversiteler ve araştırma kurumları ise kümenin bilgi altyapısının gelişimine katkı sağlayacaktır. Mekânsal ve kültürel değerlerden yoksun, kurumsal ve üretim yapısı göz ardı edilmiş, sosyal ve beşeri potansiyeli dikkate alınmayan kümelenme yaklaşımları rekabetçilikten uzak, birbirinin benzeri modellere dönüşeceğinden bu tür kümelenme yaklaşımlarının başarı şansı olmayacaktır.

Sonuç olarak, Kütahya'da çini üretiminin endüstriyel bir üretimden daha çok kültürel bir değeri olduğu kabul edilerek mekânsal, kültürel ve ekonomik politikaların bu çerçevede değerlendirilmesi yerel/bölgesel kalkınmanın anahtarı olacaktır. Ekonomik coğrafya ve planlama perspektifinde kültürel endüstrilere yönelik doğru politikalar -Kütahya özelinde çini üretimi ve zanaatkârlık- farklı ekonomik sektörleri harekete geçirdiği için ekonomik yapıya, sosyal ve beşeri sermayeyi zenginleştirdiği için toplumsal-sosyal kalkınmaya, bilgi ve yeteneğin gelişimine katkı sağladığı için istihdamın niteliğine ve yeni iş alanlarının ortaya çıkmasına, yeni mekânsal düzenlemeler gerektirdiği için kentsel yaşam kalitesine, üretim kültürü ve markalarıyla kentin kimliğine önemli katkılar sağlayacaktır.

Ayrıca, Kütahya'da çini üretiminin yeniden canlanması ve ekonominin motoru olabilmesi için bölgenin üretim kültürü ile mekân arasındaki ilişkinin yeniden kurulmasıyla birlikte uygulanacak kümelenme politikalarıyla küçük ölçekli üreticilerin üretim ve pazarlama faaliyetlerini yeniden tarihi kent merkezi içerisinde sürdürmeleri sağlanmalı, burada farklı sektörlerle güçlü sosyal etkileşimi sağlayacak kurumsal yapılanmanın oluşması için girişimlerde bulunulmalı ve yeni teknolojik gelişmelerin üretim sürecine kazandırılması yoluyla bilgi altyapısını geliştirecek araştırma olanaklarının desteklenmesi gerekmektedir. Kütahya'da endüstriyel üretim tarzı ile kültürel üretim tarzı birbirinin rakibi olarak değil yenilikçilik ve beceri, kurumsal yapılanma ve pazarlama süreçleri gibi üretim sürecinin farklı aşamalarında birbirini besleyen ve destekleyen üretim modelleri olarak değerlendirilmelidir.

KAYNAKLAR

Adorno, T. ve Horkheimer, M. (2010). Aydınlanmanın diyalektiği. Çeviren: Elif Öztarhan, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Amin, A. (1999). An institutionalist perspective on regional economics development. International Journal Urban and Regional Research, 23:365-378.

Amin, A. ve Thrift, N. (1994). Living in the global. İçinde: (editör: Ash Amin ve Nigel Thrift)Globalization, institutions and regional development in Europe, Oxford: Oxford University Press.

Anonim, (2013). Kültür ekonomisi. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültürel İrtibat Noktası'nın Kültür Mirası ve Kültür Ekonomisi Envanteri Projesi, Ankara.

Armstrong, H. ve Taylor, J. (2000). Regional economics and policy. London: Wiley-Blackwell Publications.

Barber, W.J. (2007). History of economic thought. Middletown: Wesleyan University Press.

Bassett, K., Griffiths, R. ve Smith, I. (2002). Cultural industries, cultural clusters and the city: the example of natural history film-making in Bristol. Geoforum, 33:165-77.

Bell, D. ve Jayne, M. (2003). Assessing the role of design in local and regional economies. International Journal of Cultural Policy, 9:285-304.

Brown, A., O'Connor, J. ve Cohen, S. (2000). Local music policies within a global music industry: cultural quarters in Manchester and Sheffield", Geoforum, 31:437-51.

Chapain, C. ve Comunian, R. (2010). Enabling and inhibiting the creative economy: the role of the local and regional dimensions in England. Regional Studies, 44:717-34.

Clark, T. N., Lloyd, R., Wong, K.K. ve Jain, P. (2002). Amenities drive urban growth. Journal of Urban Affairs, 24:493–515.

Coe, M. (2000). The view from out West: embeddedness, inter-personal relations and the development of an indigenous film industry in Vancouver. Geoforum, 31: 391-407.

Coe, M. (2001). A hybrid agglomeration? The development of a satellite-Marshallian industrial district in Vancouver's film industry. Urban Studies, 38:1753-1775.

Crewe, L. (1996). Material culture: embedded firms, organizational networks and the local economic development of a fashion quarter. Regional Studies, 30:257-72.

Evren, Y. (2012). Taş yerinde ağırdır: İstanbul'da geleneksel kuyumculuk imalatının Tarihi Yarımada'dan Kuyumcukent'te desantralizasyon sürecine eleştirel bir bakış. Mimarlık Dergisi 363.

Florida, R. L. (2002). The rise of the creative class: and how it's transforming work, leisure, community and everyday life. New York, NY: Basic Books.

Gibson, C., Murphy, P. ve Freestone, R. (2002). Employment and socio-spatial relationships in Australia's cultural economy. Australian Geographer, 33:173-189.

Glaeser, E. L., Kolko, J. ve Saiz, A. (2001). Consumer city. Journal of Economic Geography, 1:27–50.

Grabher, G. (2001). Ecologies of creativity: the village, the group, and the heterarchic organisation of the British advertising industry. Environment and Planning A, 33:351-74.

Horrigmo, A.M.J. (2012). Why study the spread of culture-led development strategies? Regional and Federal Studies, 22:553-75.

Işık, İ. (2009). Kümelenme politikasının geliştirilmesi projesi. Seramik Türkiye Serfed Dergisi, 28: 74-75.

Işık, İ. (2010). Kütahya çiniciliği. Seramik Türkiye Serfed Dergisi, 34:42-45.

Jessop, B. (2001). Institutional re(turns) and the strategic-relational approach. Environment and Planning A, 33:1213-1235.

Julier, G. (2005). Urban design scapes and the production of aesthetic consent. Urban Studies, 42:869-887.

Karakayacı, O. (2012). Relationship between economic performance and characteristics of industrial districts: the case study of manufacturing industry.C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 13:115-139

Keating, M. (1997). The Political economy of regionalism. İçinde: The political economy of regionalism (editör: Michael Keating), London: Routledge.

Lesley, D. (1997). Abandoning Madison Avenue: the relocation of advertising services in New York City. Urban Geography, 18:568-590.

McCann, P. (2001). Urban and regional economics. Oxford: Oxford University Press.

Morales, F. ve Fernandez, M. (2010). Social networks: effects of social capital on firm innovation. Journal of Small Business Management, 48:258-279.

Moss, L. (2002). Sheffield's cultural Industries Quarter 20 years on: what can be learned from a pioneering example? International Journal of Cultural Policy, 8:211-219.

Mossig, I. (2004). The networks producing television programmes in the Cologne media cluster: new firm foundation, flexible specialization and efficient decision-making structures. European Planning Studies, 12:155-171.

Neff, G. (2004). The changing place of cultural production: the location of social networks in a digital media industry. Annals of the American Academy of Political and Social Science, 597:134-152.

Newman, P. ve Smith, I. (2000). Cultural production, place and politics on the South Bank of the Thames. International Journal of Urban and Regional Research, 24:9-24.

O'Connor, J. (2005). Creative exports: taking cultural industries to St Petersburg. International Journal of Cultural Policy, 11:45–59.

Özkan, E. (2009). Kentsel dönüşümde kültür endüstrileri: İstanbul'da film endüstrisinin kentsel dönüşüm yaratma potansiyellerinin belirlenmesi. Basılmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Pollard, J. (2004). From industrial district to 'urban village'? Manufacturing, money and consumption in Birmingham's Jewellery Quarter. Urban Studies, 41:173-193.

Porter, M. (1998). Clusters and the new economics of competition. Harvard Business Review, 76:77-90.

Porter, M. (1990). Competitive advantages of nations. New York: Free Press.

Pratt, A. (2000). New media, the new economy and new spaces. Geoforum, 31:425-436.

Pratt, A. (2002). Hot jobs in cool places. The material cultures of new media product spaces: the case of the south of market, San Francisco. Information, Communication and Society, 5:27–50.

Rantisi, N. (2002). The local innovation system as a source of variety: openness and adaptability in New York City's Garment District. Regional Studies, 36: 587-602.

Scott, A.J. (2000). The cultural economy of cities. London: Sage Publication.

Scott, A.J. (2002). A new map of Hollywood: the production and distribution of American motion pictures. Regional Studies, 36:957-975.

Seyfeddinoğlu, Ü. ve Ayoğlu, D. (2007). Türk imalat sanayiinde illere göre yerelleşme ve kentleşme ekonomilerinin belirlenmesi. Bilig, 43:169-192.

Storper, M. (1995). The resurgence of the regional economies ten years later: the region as a nexus of untraded interdependencies.European Urban and Regional Studies, 2:191-215.

Throsby, D. (2001). Economics and culture. Cambridge: Cambridge University Press.

Throsby, D. (2010). The economics of cultural policy. Cambridge: Cambridge University Press.

Turok, I. (2003). Cities, clusters and creative industries: the case of film and television in Scotland. European Planning Studies, 11:549-565.

Vervaeke, M. ve Lefebvre, B. (2002). Design trades and inter-firm relationship in the Nord-Pas de Calais textile industry. Regional Studies, 36:661-673.

Yeung, H. (2005). Rethinking relational economic geography. Transactions of the Institute of British Geographers, 30:37-51.

Yükselener, A. (2010). Kütahya çini sektöründe son durum. Seramik Türkiye Serfed Dergisi, 34:46-47.

URL 1. http://www.kutahyakulturturizm.gov.tr/TR,69390/geleneksel-sanatlar---zanaatlar.html

KÜTAHYA'NIN GAYRİMENKUL PİYASA YAPISI VE DAVRANIŞI

Fatih EREN

ÖZET

Her şehrin olduğu gibi, Kütahya'nın da kendine has bir gayrimenkul piyasası vardır. Ulusal ve yerel ölçekte kent ekonomisinde yaşanan gelişmeler ve Kütahyalıların değişen sosyal yapısı, Kütahya gayrimenkul piyasasının yapısını ve davranışını doğrudan etkilemektedir. Bu çalışmada, özgün bir davranış sergileyen Kütahya gayrimenkul piyasasının bugünkü yapısal durumu ve eğilimleri genel hatlarıyla betimlenmeye çalışılmıştır. Çalışmada niteliksel bir metodoloji takip edilmiş, derinlemesine yüzyüze görüşme ve odak grup görüşmesi yöntemleri kullanılmıştır. Araştırma sonucu gösterir ki, Kütahya gayrimenkul piyasasının önünde iki seçenek bulunmaktadır. Piyasa yakın gelecekte ya spekülatif girişimlerle bir konut arzı patlaması yaşayacak, ya da kentin arsa stoğunun az sayıda insanın kontrolüne geçmiş olmasına bağlı olarak bir tıkanmayla karşı karşıya kalacaktır. Kütahya'daki riskli ve niteliksiz gayrimenkul stoğunun yenilenmesinde, TOKİ ve küçük yerli inşaat şirketlerinin başrolü paylaştığı görülmektedir. Kütahya Belediyesi ise, kentsel gelişmeyi tamamen gayrimenkul sektörü oyuncularının tercih ve kararlarına bırakmadan, kentte sosyo-çevresel yönü kuvvetli gayrimenkul projelerinin önünü açmak suretiyle kentsel gelişmeyi olumlu şekilde yönlendirebilecek yegane etkili ve yetkili aktör konumundadır.

GİRİŞ

Kütahya, güvenli, su zengini, insanı düzgün, potansiyeli çok yüksek olan ancak bu potansiyellerini yıllardır etkili bir şekilde kullanamayan bir şehirdir. Gerek bulunduğu avantajlı lokasyon, gerekse sahip olduğu kaynaklar sayesinde şehir Türkiye'de adını sıklıkla başarılarla duyuran bir kent olabilecekken böyle olmamış, aksine Kütahya orta ölçekli şehirlerde değil ancak küçük kasabalarda görülebilecek sıkıntılarla adından söz ettiren bir yerleşme olmuştur. 1950 sonrası şehre yapılan büyük kamusal iş-

letme yatırımları şehirde ciddi bir istihdam sağlamıştır. Bu kamusal yatırımlar şehir ekonomisini belli ölçüde büyütmüş, ancak kent insanının girişimci yönünü de zayıflatmıştır. Bugün bakıldığında birkaç aile dışında şehirde büyük yerli girişimciler yoktur. Küçük ticari işletmelerin (esnaf dükkanlarının) pek çoğu ise başka şehirlerden gelip Kütahya'ya yerleşen kişilerce işletilmektedir. Kütahyalılar kentlerine karşı yüksek bir aidiyet duygusu taşımaktadır. Ancak şehir yönetiminde bu duygusal bağ yıllarca doğru kullanılamamış, kentteki kurumlar arası işbirliği ve Kütahyalılar arasında sosyal dayanışma yeterince geliştirilememiştir. Bunun doğal sonucu olarak şehirde sosyo-kültürel ve ekonomik anlamda gelişme istenen düzeyde sağlanamamıştır.

Şehrin diğer sektörlerinde olduğu gibi Kütahya gayrimenkul piyasası da kendisinden beklenen performansı sergileyememektedir. Gayrimenkul sektörü, Kütahya'nın olumlu yönde kentsel gelişimini sağlayacak şekilde yapılandırılmadığından, bugün şehir fiziksel anlamda oldukça sağlıksız bir görünüm sergilemektedir. Niteliksiz çok katlı yapılar kentin her tarafını sarmıştır. İnsanların en temel gereksinimi olan kent içinde açık-yeşil alanlar ve otopark alanları oluşturulamamıştır. Tarihi kent merkezi, insanların terk ettiği, neredeyse hiç uğramadığı bir yere dönüşmüştür. Bu nedenle, kentin içinde bulunduğu sıkıntılardan kurtarılması, bir yönüyle şehrin gayrimenkul sektörünün yapısının ve işleyişinin anlaşılmasına bağlıdır. Gayrimenkul sektörünün yapılandırılmasına bağlı olarak Kütahya, ilerleyen yıllarda daha olumlu veya daha olumsuz kentsel gelişmelere sahne olabilir. Bu yüzden bu çalışma Kütahya gayrimenkul piyasasının genel durumunu ortaya koymayı amaçlar. Çalışmanın başında, gayrimenkul piyasalarına yönelik iki farklı bakış açısı literatür yardımıyla ortaya konmuştur. Ardından Türkiye gayrimenkul sektörünün genel bir değerlendirmesi ve Kütahya gayrimenkul piyasasına ilişkin mevcut durum tespitlerinde bulunulmuş, sonuç ve öneriler bölümüyle çalışma tamamlanmıştır.

GAYRİMENKUL PİYASALARI

Gayrimenkul piyasalarına ilişkin literatürde öne çıkan iki yaklaşım vardır: "Neo-klasik Yaklaşım" ve "Kurumcu Yaklaşım". Bu bölümde sırasıyla bu iki yaklaşımın gayrimenkul piyasasına bakışına değinilmektedir.

Neoklasik Yaklaşım, bireyciliği ön plana alır ve piyasa mekanizmasının mükemmelliğini savunur. Yaklaşımın 3 temel varsayımı vardır. Birincisi, sosyo-ekonomik sistem içinde çözülemeyecek çatışma yoktur. İkincisi, insanlar daima rasyonel ekonomik kararlar verirler ve olayların çıktısını düşünerek hareket ederler. Yani insanlar kendi çıkarlarını maksimize etmeye çalışır, şirketler de kendi karlarını maksimize etmeye çalışır. Üçüncüsü, insanlar tam bir bilgi sahibi olarak, bağımsız karar verirler ve davranırlar. Bu yaklaşıma göre sosyal olaylar, bireylerin hedonistik eylemlerinin bir birikimidir (Weintraub, 2010). Piyasa aktörleri sürekli olarak kendi zenginliklerini ve refahını arttırmak için çabalarlar. Dolayısıyla piyasalar fazlasıyla rekabetçi ve bireycidir. Herkes tek kendini düşünür, sadece kendi çıkarını üstün tutar (Gregory vd., 2009).

Yaklaşım, küresel gayrimenkul piyasası içinde arz-talep dengesine ulaşmaya çalışır. Bu dengeye 'equilibrium' denir ve bu dengeye ulaşmak için elverişli koşullar sürekli olarak oluşturulmaya çalışılır (Leishman, 2003). Piyasadan gelen sinyallere hem üreticiler hem tüketiciler rasyonel tepkiler verdiğinde ancak bu dengeye ulaşılır. Satıcı ve alıcıların beklentileri karşılandığında bir dengeye ulaşılmış olur ve bir denge fiyatı oluşur. Bu dengenin ortaya çıktığı piyasalara "mükemmel piyasalar" denir. Gayrimenkul piyasasında değişim denince bu yaklaşımda arz ve talep dengesindeki değişim akla gelir. Bu dengedeki değişimler bazı içsel (endogenous)ve dışsal (exogenous) faktörlere bağımlıdır. Gayrimenkul fiyatları, kiraları, boşluk oranları, vb. içsel faktörlerdendir. Faiz oranları, ekonomik büyüme, istihdam oranları, vb. dışsal faktörlerdendir (Eccles vd., 1999).

Yaklaşım, genellikle fiyat, kira gibi piyasa çıktılarının neler olduğunu açıklamaya çalışır. Bu çıktılardaki sayısal değişimlerle ilgilenir. Bu sayısal değerler, piyasadaki arz-talep dengesinin göstergeleridir. Bu yaklaşım, rekabetçi piyasa etkinliği kavramını üretmiştir. Rekabet halindeki piyasa aktörleri arasında kaynakların dengeli bir dağılım gösterdiği varsayılır. Aktörler arasında dengeli bir dağılım yoksa, o piyasada şirketlerde iflaslar yaşanır. Bunun olmaması için piyasada bazı düzeltmelere ihtiyaç duyulur. Piyasa-egemen serbest girişim sistemi, küresel kapitalist sistemin bir destekleyicisidir. Bu yaklaşımın en güzel yanı, ekonomi aktivitesinin tüm unsurlarını bir arada düşünmesidir. Bu bütün içinde etkili koşullar oluşturulabildiğinde, refah da sağlanmış olur (Johnston et al., 2000). Bu yaklaşım, sayısal ekonomik modellere, arazi kullanım ekonomisine, konut finansmanı ve piyasa analizlerine önemli katkılar yapmıştır. Ekono-

mik ilişkilere dair konularda çözümlemeler yapmada ekonomik modeller oldukça etkili olmaktadır. Bu yaklaşım temelde ne üretildi, nasıl üretildi ve kim için üretildi meselesiyle ilgilenir (Stiglitz, 2001). Bu sayede bu görüşün demokrasiye katkı sunduğunu iddia edenler vardır çünkü insanlar ellerindeki parayı nereye niçin harcayacaklarına kendileri karar vermektedir.

Neoklasik yaklaşıma yönelik literatürde çeşitli eleştiriler mevcuttur. İlk eleştiri, insanların sadece rasyonel ekonomik kararlar vermediği ile ilgilidir. İnsanlar içinde bulundukları sosyal ve ekonomik koşullar altında veya dönüşen üretim teknolojilerine bağlı olarak karar verirler. Bu yaklaşım, bu gerçeği görmezden gelir. Bu yaklaşım çok fazla bireye odaklıdır ve bireyi izole olarak düşünür. Halbuki insanların diğer insanlarla çok çeşitli ilişkisel bağları vardır (Gingrich, 1998). Çağdaş neo-klasikler çalışmalarında, bireyin yanında aileleri ve çıkar gruplarını da dikkate almaya başlamışlardır. Bireyi toplumun temeli olarak düşünür. Birey sanki her kararını yalnız verir, kazancı kendisine aittir, fırsatları kendine özgüdür. Halbuki gerçek insan, rasyonel ekonomik adamdan farklıdır. Davranış ve kararlarını etkileyen pek çok unsur vardır. İnsanlar, çok iyi tanımlanmış bir kapsamda karar vermezler. İnsanlar uyum sağlar, kopyalar, geçmişte denenmiş tecrübeleri dikkate alır, kumar oynar, hesap edilmemiş riskler alır, fedakarlık yapar, paylaşır, tahmin edilemeyen ve açıklanamayan kararlar verebilirler (Weintraub, 2010).

Başka bir eleştiri, mükemmel piyasa rekabeti diye bir şey olmadığına dairdir. Bir gayrimenkul piyasasında insanlar genellikle popüler tercihler yaparlar; yani çoğunluğa uyarlar (Camerer, 1995). Hükümetler piyasaları düzenlemek için genellikle müdahalede bulunur. Kamu yararı adına ve çatışmayı çözmek adına devlet piyasaya müdahale ettiğinde, piyasa mekanizması işlemez hale gelir. Piyasalar etkin ve mükemmel olamazlar. Zayıf ve etkisiz oyuncular piyasada tutunamazlar. Her piyasada bazı monopol yapılar görülür. Bu yüzden her hükümet, monopolleşmeyi engellemek için birtakım kanuni düzenlemelere başvurur (Zhu, 1997). Çağdaş neo-klasikler, mükemmel piyasa dengesinin oluşamayacağını kabul ederler. Sömürü ve belirsizlikler bu dengenin oluşumuna engeldir. Eğer denge oluşamıyorsa, pazar çıktılarının etkinliğinden de söz edilemez. Çok çeşitte çıktılar olabilir ve bu çıktılar arasında kıyas yapabilmek mümkün olur.

Bu yaklaşımın gerçeklikle bağı çok zayıftır. Çünkü piyasa mekanizmasını çok basite indirger. Çok karmaşık süreçleri barındıran gayrimenkul geliştirme aktivitesini açıklamada yetersiz kalır (Guy and Henneberry, 2000). Bu yaklaşım çok gelişmiş matematiksel ekonomik modeller kullanır ama bu karmaşık modellerin pratik meselelere uygulanabilirliği neredeyse yoktur (O'Sullivan, 2003). Yani bu yaklaşım, gayrimenkul geliştirme aktivitesini bir matematik disiplini olarak görür, bir sosyal bilim olarak görmez. Bu görüş, bulgulara, kanıtlara dayalı olarak gerçek dünyayı keşfetmeye çalışmaz. Aksine, gerçek dünya, modellere uymaya zorlanır. Bu modellerin gerçeklikle uyumu çok zayıftır çünkü bulgulara dayalı olarak üretilmez. O yüzden bu modeller ancak kendine hizmet eder özelliktedir. Yaklaşım, bir bakıma bir çeşit entelektüel oyundur. Ekonomik gelişme ve ekonomik uygulamalar arasında bir ilişki kurmaz (Blaug, 1997).

Çağdaş neo-klasikler, piyasa bilgisine erişmenin kolay ve serbest olmadığını kabul ederler. Bu yaklaşım ayrıca, insanın bilgi ve tecrübe birikimini ve ekonomi-toplum içindeki kurumsal düzenlemeleri görmezden gelir. Bu görüşe dair yapılan son çalışmalarda, birey yerine sosyal gruplar hesaba katılmaktadır. İçsel ve dışsal faktörlerin yanında kurallar, normlar ve tercihler de hesaba katılmaktadır (Colander et al., 2009). Yaklaşım, kurumsal gerçekliği görmeye başlamıştır. Eğer mükemmel piyasa diye bir şey yoksa, eğer piyasa bilgisine serbest erişim diye bir şey yoksa, eğer piyasanın geleceğine ilişkin belirsizlikler çoksa, o zaman insanlar sadece kendi çıkarlarını maksimize etmek için çabalamazlar. O zaman, bazı alışkanlıklara, geleneklere, elverişliliğe ve reklama göre hareket ederler. Özetle, ekonomi çalışmalarında, toplumların tarihsel evrimi ve kültürel birikimi artık dikkate alınmaktadır. Bu yaklaşım teorik olarak Kurumcu Ekonomi görüşünden beslenir. Gayrimenkul geliştirme sürecinin sadece fiziksel ve ekonomik bir süreç değil, aynı zamanda sosyal bir süreç olduğu gerçeğini kabul eder. Süreçte her tür kurumsal yapılanmanın önemine işaret eder. Yaklaşıma göre aktörlerin çıkarları ve davranışları, yasal ve kurumsal yapılara bağlıdır. Aynı şekilde yasal ve kurumsal yapılar, aktörler tarafından şekillendirilir (Gingrich, 1998).

Gayrimenkul piyasasına farklı bir açıdan bakan Kurumcu Yaklaşım, Neoklasik yaklaşımın zayıf yanlarından sıyrılmış ve güçlü yanlarını bünyesine katmayı başarmıştır. Bu sayede kompleks olan gayrimenkul

geliştirme sürecini daha iyi açıklar hale gelmiştir. Her sürecin kendine özgü olduğunu kabul eder, zamana ve mekana bağlı farklılaşmaları dikkate alır. Ancak yaklaşım bu kompleks çözümlemeleri yaparken çok fazla veriye ihtiyaç duyar. Aktörlerin çıkarlarının ve davranış stratejilerinin belirlenmesi işi oldukça zaman alıcıdır.

Bu yaklaşım, geliştirme sürecinde organizasyonlara, uygulamalara ve networklere vurgu yapar (Amin, 1999). Diğer tüm farklı görüşleri kapsar. Yaklaşıma göre, piyasalar, etkileşimlere dayalı olarak ortaya çıkan sistemlerden ve yapısal süreçlerden meydana gelir. Kendi içinde kuralları, bazı gelenekleri, alışkanlıkları ve uygulamaları vardır. Piyasalar devlet içindeki kurumsal yapılanmanın bir yansımasıdır ve büyük yapılanmaya hizmet ederler (Healey vd., 1995). Her piyasada belli bir çıkar ve güç dağılımı söz konusudur. Bu durum, piyasa üzerinde bir sosyal kontrol sağlar. Kurumcu yaklaşıma göre, aktör-network ilişkileri, karşılıklı güven, saygı ve anlayışı üretir. Bu sayede piyasa işler hale gelir. Resmi kurallar ve düzenlemeler, yasalar ve yönetmeliklerle piyasanın işleyişi düzenlenir. Informal adetler ve uygulamalar, insanların amaçlarına, ideallerine, ihtiyaçlarına ve beklentilerine karşılık gelir (De Magalhaes, 1999).

Gayrimenkul piyasaları döngüsel ve değişken bir yapıya sahiptir. Bir döngü gibi, belli aralıklarla piyasa hareketliliği çok hızlanır ve çok yavaşlar. Bu döngülerin zamanlaması, süresi ve büyüklüğü uzun vadede bir taraftan kentin mekansal gelişimini etkilerken diğer taraftan o piyasaya yapılacak yatırımların risk ve kazanç düzeyini de etkiler (Ball, 1998). Gayrimenkul arzındaki hızlanmaların ve yavaşlamaların nedenleri üzerinde durmak gerekir. Bu çalışmanın teorik ve kavramsal altyapısını kurumcu görüş oluşturmuştur. Bu kapsamda Kütahya gayrimenkul piyasası, kurumcu görüşün bakış açısına göre bu çalışmada ele alınmıştır.

TÜRKİYE GAYRİMENKUL PİYASASINA İLİŞKİN GENEL BİR DEĞERLENDİRME

Kütahya gayrimenkul piyasasına odaklanmadan önce, Türkiye gayrimenkul piyasasının genel durumunu ortaya koymak faydalı olacaktır. Türkiye gayrimenkul sektöründe faaliyet gösteren çok fazla şirket vardır. Sektörel oyuncu sayısındaki çokluk, piyasadaki rekabeti çok fazla arttırmakta, rekabet ise kentlerde yeni gayrimenkul gelişimlerini körüklemek-

tedir. Bu yüzden Türkiye kentleri şu anda sürekli bir büyüme ve yayılma baskısı altındadır. Sektörün şu andaki ilerleyişi, kontrolsüz, geleceği belirsiz ve sürdürülebilir olmayan bir ilerleyiş olarak nitelenebilir. Sektördeki yatırım ve kazanç fırsatları aceleci bir tavırla hızla sömürülmek istenmektedir. Bu durum gelecekteki kazançların bugünden tüketilmesi anlamına gelir. Gelişmiş ülkelere bakıldığında, bu ülkelerin kendi topraklarını yüksek derecede piyasa malzemesi haline getirmediği görülür, çünkü toprak ana kaynaktır ve oldukça bilinçlice kullanılıp tüketilmelidir. Türkiye kentlerinde üretilen her yeni gayrimenkul projesi, bir önce geliştirilen diğer gayrimenkul projelerinin kazancını, getirisini olumsuz yönde etkileyen bir hal almıştır. Büyük paralar yatırılan projelerin başarısı ve hayatta kalma şansı azalmakta, değerleri düşmektedir. Sektörel yatırımlar birbirini destekler ve tamamlar nitelikte değil, birbirine zarar verir niteliktedir.

Gayrimenkul sektöründeki büyümenin, ulusal ve yerel ekonomilere ciddi bir katkısı vardır. Ancak bu sektör, diğer sektörlerin büyümesine bir engel teşkil etmemelidir. Üretim ekonomisine geçmek isteyen ülkelerde, genellikle kamusal kaynakların ve özel sektör sermayesinin büyük bölümü gayrimenkul sektörüne harcanmaz. Sanayiye, endüstriyel üretime ve hizmetler sektörüne harcanır. Türkiye'de elinde sermayesi olan kişilerin ilk düşüncesinin sermayelerini bir arsaya yatırarak kar elde etmek olduğu görülmektedir. Bu tip sermayedar davranışı, Türkiye toplumunun, bir üretim toplumuna dönüşmesinin önünde bir engel oluşturmaktadır. Türkiye'de üretim sektörlerindeki gelişmeye bağlı olarak ihtiyaç nispetinde gayrimenkul projeleri hayata geçirilmemektedir.

Türkiye'de gerek arsa gerekse konut fiyatları sürekli bir yükselme trendi içindedir. Bu durum Türkiye ekonomisinin son 10 yıldır hızlı bir büyüme trendi içine girmesiyle ilgili bir durumdur. Ancak ülke ekonomisindeki büyüme yüzdesi, gayrimenkul fiyatlarındaki artış yüzdesinin çok gerisinde kalmaktadır. Yani gayrimenkul fiyatları her yıl anormal bir şekilde yükselmekte, bu anormal yükseliş yüzünden ülke ekonomisindeki büyüme, ülke insanına artı bir refah olarak yeterince yansıyamamaktadır. Aksine kentsel yoksulluk kendisini daha fazla hissettirmektedir. Çünkü bugün insanlar gelirlerinin büyük bölümünü konut kirası ödemesine veya konut kredisi ödemesine bağlamış durumdadır. Türkiye'de yoksulluğu azaltmanın ve toplum refahını arttırmanın yolu, gayrimenkul fiyatlarındaki

anormal yükselişin engellenmesinden geçer. Türkiye'de insanlar alım güçlerini çok aşar şekilde bir konut sahibi olmaya çalışmaktadır. Türkiye halkı, uzun yıllar borç yükü altında ezilmeyi göze almış vaziyettedir. Halbuki insanın temel bir ihtiyacı olan barınma ihtiyacını karşılaması bu kadar zor ve eziyet verici olmamalıdır. Türkiye, özel sektörüne orta, orta-düşük, düşük gelir grubuna yönelik ucuz ve yaşanabilir konutlar ürettirmeyi başarabilirse, bu gerçekten toplumda ciddi bir rahatlama ve refah artışı sağlayacaktır. Şu anda gayrimenkul sektörü, büyük oranda orta, orta-üst ve üst gelir grubuna hizmet etmektedir.

Gayrimenkul projeleri, Türkiye kentlerinde mekansal bölünmeler ve toplumsal ayrışmalar için ciddi bir zemin hazırlamaktadır. Toplumdaki gelir uçurumunun küçülmesi ve sosyal adaletin tesisi, doğrudan gayrimenkul sektörünün faaliyetleri ile ilişkili bir konudur. Toprak sahipliliği, Türkiye'de hızla zengin olmak için bir fırsat aracı olarak kullanılmaktadır. Toprak, aşırı zenginleşme için bir araç olmaktan çıkartılmalıdır. Sektörde arz-talep dengesine ulaşılması, insanların daha mutlu olacağı, Türkiye kentlerinin de daha yaşanabilir yerler haline geleceği anlamına gelmemektedir. Sektör için asıl hedef önce, farklı tür gayrimenkullere olan talebi (ihtiyacı) doğru analiz etmek ve sonra, gayrimenkul arzını bazı toplumsal ve kentsel hedefleri (politikaları) gerçekleştirmek adına kontrollü bir şekilde sağlamak olmalıdır. Halen Türkiye'de kent planlama politikaları ve gayrimenkul sektörü arasında sağlıklı bir ilişki kurulabilmiş değildir. Bu genel değerlendirmenin ardından, bir sonraki bölümde Kütahya gayrimenkul piyasasının mevcut durumu ortaya konmaktadır.

KÜTAHYA GAYRİMENKUL PİYASASI

Yerel bir gayrimenkul sektörü değerlendirilirken ilk olarak nüfus verisi incelenir. Kütahya, yüzölçümü 12043 km^2 olan Türkiye'nin orta ölçekli şehirlerinden biridir. TÜİK verilerine göre şehrin 2014 yılı genel nüfusu 571.554, merkez nüfusu ise 253,175 tir. Şehrin nüfus yoğunluğu 48 kişi/km^2 dir. Gerek il düzeyinde gerekse merkez düzeyinde nüfusun yaklaşık %50'si kadın, %50'si erkeklerden oluşmaktadır. Yıllık nüfus artış hızı kentte yıldan yıla değişim göstermiştir. 2008 yılında %-3,09 olan nüfus artış hızı, 2010 yılında bir anda %3,27'ye çıkmış, 2011'de ise aniden %-4,44'e düşmüştür. Nüfus artış hızı 2012 yılında %1,62 olurken, 2014 yılında tekrar %-0,09'a gerilemiştir (URL 1). Nüfusta görülen yıllık

ani değişmeler, kentte kafa karışıklıklarının yaşanmasına sebep olmuş, toplumda nüfus sayımlarına yönelik bir güvensizlik hissini ortaya çıkarmıştır. Kent nüfusundaki değişmeler, TÜİK'in nüfus sayım yönteminde yaptığı bazı değişikliklerle ve kentin içeriden dışarıya ve dışarıdan içeriye aldığı göç dalgalarıyla açıklanmaktadır. Kütahya'daki çiftçi sayısında 2013-14 döneminde %-12,5 lik bir azalma olduğu görülür. Kentin 2013 yılı kaba evlenme hızı binde 6,8, kaba doğum hızı ise binde 11,8 dir. Bu rakam sırasıyla binde 7,9 ve binde 16,9 olan genel Türkiye ortalamalarının altındadır. Kütahya'nın nüfus yapısı, Türkiye geneline kıyasla daha az dinamiktir. Kentte yaşlı nüfusun, il nüfusuna oranı %11'dir. Bu durum 65 yaş üstü yaşlı nüfusun Kütahya'da ağırlık kazandığı anlamına gelmektedir. Türkiye'de yeni konuta talebin 30-45 yaş arası kişilerde zirveye çıktığı düşünüldüğünde, Kütahya yaş aralığı nüfus piramidinin gayrimenkul sektörünün avantajına sahip olmadığı ortaya çıkar. Kentin 2023 yılı nüfus projeksiyonu 565,664 kişi olarak hesaplanmıştır (URL 1). Yani Türkiye kentlerinin genelinde görülen nüfus artışının aksine, Kütahya'nın yıllar içinde nüfus kaybedeceği öngörülmektedir.

Kütahya'nın düzenli artış göstermeyen, hatta yıllar içinde gerileyeceği ve yaşlanacağı öngörülen nüfusu, gayrimenkul geliştirme ve yatırım firmalarının kente olan ilgisini azaltmaktadır. Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de gayrimenkul sektörü, yatırımlarını nüfusu dinamik şekilde gençleşerek artan ve ekonomisi hızlı büyüyen kentlere yapmaktadır. Azalan nüfusunun yanında yavaş büyüyen şehir ekonomisi de Kütahya için bir sorundur. Kütahya, TR33 Bölgesinin (Afyonkarahisar, Manisa, Kütahya, Uşak) ekonomisi en zayıf illerinden biridir. Kütahya'ya bağlı firmalar 2013 yılında 129,7 milyon dolar ithalat yapmışken, 107,2 milyon dolar ihracat yapmıştır (URL 2). Bu şehrin ihracatta Türkiye içinde oldukça geride olduğunu (51. sırada) gösterir. 2013-14 döneminde Kütahya'daki toplam şirketlerin %33'ü kapanmıştır. Ekonomisi küçük olan illerde kişi başı gelir düşük olacağından, halkın tüketim eğilimi de az olmaktadır. Bu durum gayrimenkul yatırımcıları tarafından Kütahya'da konut ve ticari gayrimenkullere yönelik talebin az olacağı şeklinde yorumlanmaktadır. Kütahya'da genel olarak orta gelir grubu baskındır. Kentte bin kişi başına 149 otomobil düşmektedir (URL 1). Bu rakam, Türkiye ortalamasının üstünde bir rakamdır. Otomobil sahipliliği, orta gelir düzeyindeki Kütahyalıların mobil hayata doğru kaydığına işaret eder.

Kütahya, konum itibariyle Eskişehir ve Afyon illerine oldukça yakın bir ildir. Bu durum, otomobil sahibi pek çok ailenin, eğlenme ve alışveriş amaçlı yakın illere düzenli ziyaretinin önünü açmaktadır. Gerçekten de Türkiye gayrimenkul sektörünün büyük oyuncularının Kütahya'yı es geçerek marka projelerini, nüfusu dinamik artan ve ekonomisi daha canlı olan Eskişehir ve Afyon illerinde gerçekleştirdikleri görülmektedir. Kütahya'ya son birkaç yıl içinde dışarıdan gelen inşaat şirketlerinin yaptığı sadece iki yatırım vardır. Birisi Kütahya Belediyesi ve İzka İnşaat işbirliğinde gerçekleşen, 800 konuta ve bir ticari merkeze sahip "Kütahya Modern Projesi", diğeri Torunlar GYO ve Kiler GYO ortaklığında hayata geçirilen "Sera Avm Projesi" dir. Bunların dışında Kütahya gayrimenkul piyasasını TOKİ'nin ve küçük ölçekli yerli inşaat firmalarının domine ettiği görülür. Yerli küçük inşaat firmaları, genellikle kent içinde bulabildikleri arsalarda 30-50 konutluk projeler üretmektedir. Kentte yaklaşık 300 civarında yap-sat mantığı ile çalışan yerli müteahhitlik firması vardır. Çoğunlukla bu firmalar, sektördeki karlılıktan dolayı, asıl işleri inşaat olmamasına rağmen sektöre girmiş küçük sermayeli şirketlerdir. Bu küçük oyuncuların dışında Kütahya gayrimenkul piyasasında en güçlü oyuncu TOKİ'dir. Şimdiye kadar TOKİ, Kütahya'da 47 farklı projeye imza atmıştır. Bu projelerden 19'u bugün itibariyle tamamlanmış, 28'i ise inşaat halindedir. İnşaat halindeki projeler de tamamlandığında TOKİ, Kütahya'ya 7810 konut arzı gerçekleştirmiş olacaktır. Bu arzın 2912'si Kütahya Merkez'de gerçekleşmektedir. TOKİ, bu projeleri yüklenici firmalar yardımıyla hayata geçirmektedir. Kütahya Belediyesi, TOKİ'nin şehrin gayrimenkul piyasasını domine etmesinden memnundur. Belediyenin genel itibariyle kentin gelişimini kamusal fonlar yardımıyla, kamusal kurumlar eliyle sağlamak şeklinde bir düşüncesi vardır. TOKİ projeleri, genellikle hazine arazilerinde gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla bu durum Kütahya Belediyesi için arsa maliyetinin sıfırlanması anlamına gelmektedir. Bu projeler alt ve orta gelir grubuna yönelik olarak üretilmektedir. Kentte hem TOKİ konutlarına hem de yap-sat şeklinde üretilen konutlara talep çok fazladır (URL 3).

Kütahya'da afet riski altında olduğu tespit edilen 12 mahalle, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından kentsel dönüşüm alanı ilan edilmiştir. Bunlar Osmangazi Mahallesi, Gaybiefendi Mahallesi, Vefa Mahallesi, Sultanbağı Mahallesi, Yenidoğan Mahallesi, Yoncalı Mahallesi, Ilıca

Mahallesi, Fuatpaşa Mahallesi, Cumhuriyet - Vefa Mahallesi, Okmeydanı Mahallesi, Evliya Çelebi Mahallesi ve Küçük Sanayi Sitesidir. Kentte dönüşüm alanları toplamda 427.58 ha gibi oldukça büyük bir alanı kaplamaktadır. Normalde gayrimenkul şirketleri için bu kadar büyük bir alanın yıkılıp yeniden inşa edilecek olması iştah kabartıcı bir durumdur. Ancak ulusal ve uluslararası ölçekte çalışan gayrimenkul şirketlerinin henüz Kütahya'ya yeterince ilgi göstermediği görülmektedir. Bunun bir nedeni, Kütahya Belediyesi'nin bu dönüşümlerde uyguladığı yöntemle ilgilidir. Belediye, mülk sahiplerinden arsalarını ve mülklerini önce satın almakta, sonra uygun bir fiyatla projeyi özel sektöre satarak kentsel dönüşümleri yürütmektedir. Belediyenin başı çektiği bu yöntem, dönüşüm alanlarındaki mülk sahiplerini ikna etmeyi kolaylaştırıcı, süreci hızlandırıcı ve yapılan ticarette Belediye'yi kazançlı çıkaran bir yöntemdir. Ulusal gayrimenkul geliştirme ve yatırım şirketleri, yüksek kar getiren projeleri çoğunlukla tercih ettiğinden, Kütahya'daki kentsel dönüşüm projelerinin kendileri için getireceği kazancı düşük bulmaktadırlar.

Kütahya'nın en büyük sıkıntısı, kent içinde yeterli açık ve yeşil alanın, otoparkın ve sosyal tesislerin olmamasıdır. Kentsel dönüşümler, kent sakinlerinin bu ihtiyaçlarını gidermek için büyük bir fırsattır. Bu yüzden Belediyenin, kentsel dönüşüm projelerini, Belediye bütçesine büyük ekonomik katkılar yapacak uygulamalar olarak değil, kentin zaruri ihtiyaçlarını Belediye bütçesine ilave bir yük getirmeden giderecek uygulamalar olarak görmesi gerekir. Gayrimenkul sektörü, doğası gereği kentte olabildiğince yapılı alan (inşaat) üretmek istemektedir ve şimdiden merkez kentin nüfusunun ilerleyen yıllarda iki kat artacağına dair spekülasyonlar yapılmaktadır. Belediye, konut sektörünü körükleyecek spekülasyonlara mahal vermeden, kentin gerçek konut ihtiyacını stratejik piyasa analizleri yardımıyla ortaya koymalı, bu doğrultuda ihtiyaç nispetinde konut projeleri üretimine izin vermelidir. Kalkınma Bakanlığı 2012 verilerine göre Kütahya'nın toplam konut ihtiyacı 107,066'dır. Kütahya'da sosyal yönü kuvvetli, halkın düşük maliyetlerle kısa vadede konut sahibi olabileceği, gerçek ihtiyaç olan şehir içinde nitelikli açık ve yeşil alanların ve sosyalleşme alanlarının üretildiği kentsel dönüşüm uygulamalarına ihtiyacı vardır. Kütahya Belediyesi bu durumun farkındadır bu yüzden son yıllarda sosyal belediyeciliğe (mahalle konakları ve gençlik merkezleri yapımı, kanal boyu düzenlemeleri, geniş kent parkları oluşturma, vb.)

önem vermektedir. Şu anda Kütahya şehir merkezine yaklaşıldıkça arsa ve gayrimenkul fiyatları yükselmekte, uzaklaşıldıkça arsa ve gayrimenkul fiyatları düşmektedir. Kentsel dönüşüm projelerinin, Kütahya'da bu durumu tersine çevirecek bir etki oluşturması muhtemeldir.

Kentte yılda 3000 konut alınıp satılmaktadır. 2013-2014 arası dönemde konut fiyatlarının %11 arttığı görülür. Son yıllarda ilçelerden merkez kente göç eden aileler, 1+1 ve 2+1 şeklinde üretilen stüdyo dairelere ilgi göstermektedir. Bunun yanında stüdyo daireler, daha çok bireysel yatırımcılar tarafından alınmakta ve öğrenciye kiraya verilmektedir. Yatırımcılarına kısa vadede yüksek kazanç getiren ve kullanıcılarına toplumsal baskıdan uzak rahat bir yaşam sunan stüdyo dairelere yönelik yoğun ilgi bu şekilde devam ederse, stüdyo daire projeleri, kentin sosyal yapısını ve mahalle yapısını değiştirecek bir etki oluşturabilir. Kütahya'da insanlar son zamanlarda güvenlik kaygılarıyla ve rahat bahçe ve otopark kullanım imkanları nedeniyle site şeklinde üretilen konut projelerine rağbet etmektedir. Kütahya'da konut sektörünün ekonomideki payı %16,9'dur. Bu oranın ilerleyen yıllarda kentsel dönüşümlerin hızlanmasına bağlı olarak %30'lara yaklaşması beklenmektedir.

Konut sektörünün yanında, kentin ticari gayrimenkul sektörüne de bir göz atmak gerekir. Sektörde yılda yaklaşık 27 ofis binası ruhsat almaktadır. Kütahya ticari hayatının uzun vadede daha da canlanacağına dair güçlü ipuçları yoktur bu yüzden ofis sektörüne gayrimenkul şirketlerinin ilgisi düşük seviyededir. Kentte 3 tane alışveriş merkezi bulunmaktadır. Yapılan sayımlar, Kütahya avm lerinin hedeflenen müşteri sayısına ulaşamadığını, beklenen hasılatı yapamadığını göstermektedir. Kent nüfusuna göre kentteki avm sayısı aslında fazlasıyla yeterlidir. Bu durumda kentin AVM sektöründe de uzun vadede bir hareketlilik beklenmemektedir. Gayrimenkul sektörünün yerli küçük oyuncuları, konut projelerinin yanında son yıllarda öğrenci yurdu projeleri ile yakından ilgilenmektedir. Mevcut durumda kentte gerek devlet gerekse özel yurt imkanları çok yetersizdir. Buna karşın kentte öğrenci sayısı yıldan yıla hızla artmaktadır. Sadece Dumlupınar Üniversitesine 2014 yılında 15.000 yeni öğrenci kayıt yaptırmıştır. Aynen yurt sektörü gibi otel sektörü de Kütahya'da büyüme vadeden sektörlerdendir. Gayrimenkul geliştirme ve yatırım şirketlerinin, kentte orta vadede yeni 4-5 yıldızlı otel, kongre, fuar, iş ve tatil otelleri yatırımı ile ilgilenmesi beklenmektedir. Bu ilgi devlet teşviklerine

bağlı olarak ortaya çıkacaktır. Çünkü Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Belgesinde, Frigya Kültür ve Turizm Gelişme Bölgesi içinde kalan Kütahya, kültür turizmi odaklı şehir turizminin geliştirileceği il olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda kentteki doğal kaynak potansiyeline uygun olarak sağlık turizmine yönelik yeni termal otel projeleri de gündeme gelecektir. Kütahya'nın endüstriyel gayrimenkul piyasasını etkileyecek üç gelişme yaşanmaktadır. Bunlar, kentteki kamu iktisadi teşebbüslerinin özelleşmesi, yeni bir organize sanayi bölgesinin faaliyete geçmesi ve Zafer Havalimanı'nın açılmasıdır. Özelleştirilen mevcut endüstriyel işletmeler, yeni yatırımlarla büyümeyi hedeflemektedir. Yeni OSB'nin de dışarıdan endüstriyel girişimcileri Kütahya'ya çekmesi muhtemeldir. Zafer Havalimanı ise, kentteki lojistik altyapısının gelişmesine öncülük edebilir. Bu kapsamda konut sektörü kadar olmasa da, kentin endüstriyel gayrimenkul piyasasının, avm ve ofis piyasasına göre orta vadede daha hareketli olacağı öngörülmektedir.

Kütahya, imara açılabilecek arazisi sınırlı bir ildir. Kent arazisinin %53 ü orman, %34 ü ise tarım arazisidir. Yani kentte yerleşilebilir alan oldukça sınırlıdır. Kentin bu kısıtlı arsa stoğu ise, son yıllarda kentin önde gelen bireysel ve kurumsal yatırımcıları tarafından satın alınmıştır. Kütahya gayrimenkul sektörünün geleceği, kentin imarlı arazilerini elinde bulunduran az sayıdaki oyuncuya bağlıdır. Bu oyuncular, ellerinde tuttukları kaynakla, Belediyeyi baskı altında bırakabilir. Bu baskı kentte yapılaşma yoğunluğunun artması ile, gayrimenkul fiyatlarının aşırı yükselmesiyle ve planlanan pek çok yeni projenin arsa bulamama nedeniyle hayata geçememesi ile sonuçlanabilir. Bu durum sağlıklı bir sektör yapılanmasına işaret etmemektedir. Sektör, yakın gelecekte spekülatif ve bilinçli bir tıkanma veya patlama ile karşı karşıya bırakılabilir. Kentteki 5.152 ha.lık 2B arazisi ise sektör için ayrıca değerlendirilmesi gereken bir konudur. Kütahya'daki orman varlığının korunması, arttırılması veya azaltılması, gayrimenkul sektörünün bu 2B arazilerine olan ilgisine bağlıdır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kütahya ilerleyen yıllarda doğal kaynak ve insan kaynağı potansiyellerini daha iyi kullanan bir il olma yolunda ilerlemektedir. Kent halkı, bir boşvermişlik ve rehavet duygusu içindedir. Tarihsel gelişim süreci

içinde oldukça zayıflayan girişimcilik ruhunun kente yeniden kazandırılması gerekmektedir. Kütahya'nın olumlu yönde kentsel gelişimi, kurumlar arası işbirliğinin arttırılmasına ve toplum içi dayanışmanın sağlanmasına bağlıdır. Kütahya gayrimenkul piyasasının bu şekilde davranmaya devam etmesi, yakın gelecekte kentsel gelişmeyi planlamanın değil sektörün yönlendireceği anlamına gelir. Kütahya gayrimenkul piyasasının önünde iki seçenek bulunmaktadır. Piyasa yakın gelecekte ya spekülatif girişimlerle bir konut arzı patlaması yaşayacak, ya da kentin arsa stoğunun az sayıda insanın kontrolüne geçmiş olmasına bağlı olarak bir tıkanmayla karşı karşıya kalacaktır. Kütahya'daki riskli ve niteliksiz gayrimenkul stoğunun yenilenmesinde, TOKI ve küçük yerli inşaat şirketlerinin başrolü paylaştığı görülmektedir. Kütahya Belediyesi ise, kentsel gelişmeyi tamamen gayrimenkul sektörü oyuncularının tercih ve kararlarına bırakmadan, şehirde sosyo-çevresel yönü kuvvetli gayrimenkul projelerinin önünü açmak suretiyle kentsel gelişmeyi olumlu şekilde yönlendirebilecek yegane etkili ve yetkili aktör olarak karşımızda durmaktadır.

Türkiye gayrimenkul sektöründeki genel duruma benzer şekilde, Kütahya'da küçük yerli inşaat firması sayısının bu kadar artmış olması iyi bir işaret değildir. Kentteki yatırım ve kazanç fırsatları bu küçük inşaat firmaları tarafından hızla tüketilmektedir. Buna karşın yap-satçılık, hesap verebilirliğin, kalitenin, denetimin ve şeffaflığın düşük olduğu bir yöntemdir. Kütahya'daki sermaye sahiplerinin, ellerindeki parayı inşaat sektörü yerine sanayiye (endüstriyel üretime) yatırmaları sağlanmalıdır. Bu yolla kent ekonomisi dönemsel bir büyüme değil, uzun vadeli sürdürülebilir bir büyüme sürecine girebilir. Kütahya'da gayrimenkul fiyatları bir şekilde kontrol altına alınmazsa, alım gücü fazla yüksek olmayan ve gelirinin büyük bölümünü konut ödemesine bağlayacak olan Kütahyalıların refah seviyesi giderek düşecektir. Stratejik konut ve ticari gayrimenkul piyasası analizi yapılmadığı müddetçe, Kütahya gayrimenkul sektöründe bir arz-talep dengesine ulaşılıp ulaşılmadığı ortaya çıkarılamayacaktır.

KAYNAKLAR

Amin, A. (1999). An institutionalist perspective on regional economic development. International Journal of Urban and Regional Research,23:265-278.

Ball, M. (1998). Institutions in British property research: a review. Urban Studies, 35: 1501-1517.

Blaug, M. (1997). Ugly currents in modern economics. Policy Options, 3-8.

Camerer, C. (1995). Individual decision making. içinde: (edt. John H. Kagel ve Alvin E. Roth) Handbook of Experimental Economics. Princeton: Princeton University Press: 587-703.

Colander, D., Föllmer, H., Haas, A., Goldberg, M.D., Juselius, K., Kirman, A., Lux, T. ve Sloth, B. (2009). The financial crisis and the systemic failure of academic economics.Copenhagen: University of Copenhagen Department of Economics Discussion Paper No.09-03.

De Magalhaes, C. (1999). Social agents, the provision of buildings and property booms: the case of Sao Paulo. International Journal of Urban and Regional Research, 23: 445-463.

Eccles, T., Sayce, S. ve Smith, J. (1999). Property and construction economics. London: International Thomson Business Press.

Gingrich, P. (1998). Feminist critique of the marxian approach. Online: http://uregina.ca/~gingrich/mar1098.htm (Erişim Tarihi: 23.12.2014).

Gregory, D., Johnston, R., Pratt, G., Watts, M.J. ve Whatmore S. (2009). The dictionary of human geography. West Sussex, UK: Blackwell Publishing.

Guy, S. ve Henneberry, J. (2000). Understandingurban development processes: integrating the economic and the social in property research.Urban Studies,37: 2399-2416.

Healey, P. (1995). The institutional challenge for sustainable urban regeneration. Cities: 221-230.

Johnston, R. J., Gregory, D., Pratt, G. ve Watts, M. (2000). The dictionary of human geography. Oxford: Blackwell Publishers.

Leishman, C. (2003). Real Estate Market Research and Analysis.Palgrave Press.

O'Sullivan, T. (2003). Economics and housing planning. İçinde: (Edt. Tony O'Sullivan ve Kenneth Gibb) Housing Economics and Public Policy, Oxford: Blackwell Sciences/RICS Foundation.

Stiglitz, J. E. (2001). Information and the change in the paradigm in economics. Nobel Prize Lecture.

Weintraub, E.R. (2010). The concise encyclopedia of economics: neoclassical economics. Online: http://www.econlib.org/library/Enc1/Neoclassical Economics.html (Erişim Tarihi 13.05.2014).

Zhu, J. (1997). The effectiveness of public intervention in the property market.Urban Studies, 34, 627–646.

URL 1: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1056 (Erişim tarihi: 10.12.2014)

URL 2:http://www.kutso.org.tr/kategori/dergiler?lang=tr (Erişim tarihi: 05.12.2014)

URL 3: http://www.tokihaber.com.tr/ (Erişim tarihi: 01.12.2014).

TOKİ UYGULAMALARININ KULLANICI MEMNUNİYETİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Ayşe GÜMÜŞ

GİRİŞ

Savaş sonrası başlayan göçler ve buna bağlı olarak ortaya çıkan konut sorunu, Türkiye'de ve Dünyada plansız olarak büyüyen kentlerin oluşmasına neden olmuştur. Buna bağlı olarak "Cumhuriyet İlanı" ve 2. Dünya Savaşı sonrasında artan "sanayileşme" gibi iki kritik süreç Türkiye'de kentleşme sürecini tetiklemiştir (Yıldırım, 2012). Sanayileşme ve artan göç ile birlikte konut talebi hızla artmıştır. Artan talep beraberinde kamusal alanlarda kaçak yapılaşma ve gecekondulaşmayı getirmiştir.

Avrupa'nın artan konut talebine karşı tutumlara bakıldığında, Avrupa'da toplumun ihtiyacını daha çok gözeten sosyal konut kavramının gelişmiş olduğu görülmektedir. Türkiye'de sosyal konut kavramına tam karşılık gelecek örnekler bulunmamaktadır. Türkiye'de gecekondulaşmanın hızla artması ve plansız kentleşme sorununa bir çözüm olarak 1984 yılında "Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı" (TOKİ) kurulmuştur. Sosyal konut üretmek amacıyla kurulmasına rağmen kurum bu konuda istenen düzeyde etkinlik gösterememiştir. Bu kurumun ortaya çıkmasında ve örgütlenmesindeki ana amaç dar gelirlilerin ve niteliksiz konut alanlarının sorununu çözmek olsa da kurumun son yıllarda bu amacından biraz uzaklaşmış olduğu görülmektedir. TOKİ bir kamu kuruluşu olması nedeniyle kamu arazilerini kullanabilmekte ve özel sektör gibi çalışmasına rağmen kamu kaynaklarından da yararlanabilmektedir. Fakat TOKİ'nin dar gelirli grupların konut ihtiyacını karşılamak yerine, prestij konutlar yapmak gibi amaçlara yönelmesi toplumsal refah devleti anlayışına aykırı olabileceği gerekçesiyle eleştirilmektedir (Keleş, 2008). TOKİ, kamusal alanlara konut inşa etmek, kooperatifler için kredi sağlamak ve finansmanıyla orta ve düşük gelir grubundan insanlar için kar amacı gütmeden konut sağlamak üzere ortaya çıkmış bir kurumdur. Fakat günümüzde yüksek gelir elde edilebilecek alanlara lüks konut projeleri

inşa eden bu kurum bu amacından bir miktar uzaklaşmış görünmektedir. TOKİ'nin politikaları sosyal boyutları ile düşünüldüğünde, kullanıcıların değişen politikalardan farklı şekillerde etkilendiği görülür.

Toplumların sosyal, ekonomik ve kültürel kimliklerini tanımlayan en önemli gösterge konut ve yaşam alanlarıdır. Konut ve yaşam alanları, insanların barınma ihtiyacına cevap vermesi ve güvenli bir ortamda yaşamlarını sürdürebilmeleri açısından önemlidir. Bu fiziksel özelliklerin dışında, bireyler ait olduğu grubun kültürel özelliklerini ve kendi kültürlerinin gerektirdiklerini kendi yaşama alanlarına yansıtırlar. Diğer bir deyişle, yeme-içme, uyuma, dinlenme gibi eylemleri bir arada yapan bireylerin aynı mekanı paylaştıkları alanlara konut ya da yaşam alanı denebilir (Kellekçi ve Berköz, 2006).

Konut ve yaşam alanları insanların yaşamında önemli bir noktadadır. Dolayısıyla bu noktada kullanıcı memnuniyeti kavramı da karşımıza çıkmaktadır. Kullanıcı memnuniyeti, insanlarının bulundukları alanın yaşam koşullarından, komşuluk ilişkilerinden ve çevreden duydukları güven ve tatmin derecesini ifade etmektedir. Bu açıdan bakıldığında sağlık, eğitim, aile, çevre, ulaşım, konut, kültür, ekonomik güvence ve güvenlik gibi yaşam alanlarının tümünü kapsayan memnuniyet düzeyi yaşam kalitesinin düzeyini belirlemektedir (Kellekçi ve Berköz, 2006). Diğer bir deyişle, yaşam alanlarının standardı, insanların ihtiyaç ve beklentilerine karşılık verip vermemesine göre şekillenmektedir.

Kullanıcı memnuniyeti iki farklı yaklaşımla değerlendirilmektedir. Bazı araştırmacılara göre duygusal bileşenlere bağlı iken; bazı araştırmacılara göre algılamalara bağlıdır (Amerigo, 2002). Duygusal bileşenlere bağlı olduğunu düşünen araştırmacılara göre, kullanıcı memnuniyeti yaşanılan mekana duyulan mutluluk ve hoşnutluk hissidir (Gold, 1980). Algılara bağlı olduğunu savunan araştırmacılara göre ise, kullanıcı memnuniyeti bireylerin bulundukları durum ve standartlar arasındaki karşılaştırmaya dayalıdır (Wiesenfeld, 1992). Fakat en kapsamlı yaklaşım, kullanıcı memnuniyetinin bireylerin algısına, mekanın fiziksel özelliklerine göre şekillendiğini ortaya koyan yaklaşımdır (Kellekçi ve Berköz, 2006). Yaşam kalitesi bireyin gereksinimlerine yanıt veren niteliklere sahip bir çevreyle olan etkileşiminden oluşan algılamalar olarak tanımlanabilir. Bir başka ifadeyle, yaşam kalitesi memnuniyet düzeyine bağlıdır ve bu hoşnutluk da bireylerin beklentilerinin ve gereksinimlerinin karşılanmasına bağlıdır.

Kentleşme sürecinin başlamasıyla birlikte, kentler çok önemli bir odak noktası haline gelmiştir. Özellikle son yıllarda kırsal alanların önemini kaybetmesi ve sanayileşme ile birlikte kentlere olan talep artmıştır. Bu yoğun talep artışıyla beraber kentler planlama sorunlarıyla karşı karşıya kalmıştır. Bu problemler ise güçlü bir kurumsal yapılandırma gerektirmiştir. Çünkü kentler sosyal, ekonomik, kültürel ve teknolojik özelliklerine bağlı olarak ülkelerin kalkınmasını hızlandırıcı bir roldedir. Dolayısıyla yerel ve bölgesel sorunların; bilimsel yöntemlerin kullanılması ile bireysel ve politik çıkarlardan uzak, kişilere bağlılıktan kurtarılmış, sürekli gelişen ve yenilenen bir yapıda kurumsal süreçlerle ilişkili olarak çözümlenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, bu sorunların çözümüne yönelik son dönmelerde TOKİ kurumsal bir aktör olarak ortaya çıkmıştır. Bazı meslek gruplarına göre, TOKİ'nin son dönemde yaptığı konut planlaması ve tasarımı standart ve sabit bir plan düzeyindedir. Bir başka deyişle, mekanın kimliğini yok ederek, sıradan, kimliksiz ve alışıldık çözümler üretmektedir. Bu nedenle TOKİ uygulamalarının piyasa ile rekabet halinde olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla TOKİ uygulamaları planlanan konut alanları ve tasarımlarının kültürel kimliğe zarar verdiği ve kullanıcı memnuniyetini yeterince dikkate almadığı gerekçesiyle son dönemlerde eleştirilmektedir. Buna bağlı olarak TOKİ projelerinde planlamanın sosyal boyutunun geri planda tutulduğu da söylenebilir. Bu bağlamda, bu çalışmada TOKİ uygulamaları kullanıcı memnuniyeti açısından Kütahya örneği üzerinden değerlendirilmiştir.

YÖNTEM

Çalışmada öncelikle çalışma konusu, problemin tanımı, amaç, konuya bağlı olarak gerekli olan tanımlamalar ve uygulanan yöntemler belirlenmiştir. Bu noktada kullanıcı memnuniyeti kavramı araştırılmıştır. Daha sonra ilgili kurumlardaki yetkililerle görüşülüp, bölgeyle ilgili somut veriler ve bilgiler temin edilmiştir. Bunlara ek olarak, araştırmayı daha ileri boyuta ulaştırmak adına, basit gözlem ve anket yöntemleri kullanılmış, çalışma alanında 60 anket uygulanmıştır. Bölgedeki kullanıcılara yönelik olan anketler beş bölümden oluşmaktadır. Konut ve çevresinden memnuniyet durumları kullanıcı özelliklerine göre değişen bir olgu olduğundan, ilk bölümde bölgenin demografik yapısı ve kişisel bilgiler sorgulanmıştır. Böylece kişilerin özelliklerine ve algılama şekillerine göre memnuniyet derecelerinin de nasıl değiştiği görülebilmiştir (Özgür, 2009).

İkinci aşamada konut ve dış mekan özellikleri özelinde bir sorgulama yapılmıştır. Oturulan konut çevresi ile ilgili beklentiler, kullanıcıların yaşam alanlarının fiziksel ve sosyal açıdan güzelliğini ve hoşnutluğunu da kapsamaktadır. Temiz, sakin ve güven duygusu veren iyi bir çevre, kullanıcılar tarafından daha çok tercih edilmektedir. Çünkü dış görünümü güzel ve temiz olan, insanların uyum içinde yaşamalarına olanak sağlayan bölgeler konut çevresi bakımından olumlu özelliklere sahip bölgelerdir. Bunun nedeni, bu bölgelerin insanlar arasında uyumu, dayanışmayı, sorun çözümüne katılımı, paylaşımı ve komşuluk ilişkilerini geliştirmesine yardımcı olmasıdır (Özgür, 2009). Üçüncü aşamada, komşuluk ilişkileri incelenmiştir. Çünkü komşular arasındaki pozitif ilişki konut çevresinden memnuniyeti artırmakla birlikte şehir içi ikametgah hareketliliğini de azaltmaktadır (Özgür, 2009). Dördüncü aşamada güvenlik konusu sorgulanmıştır. Çünkü konut ve çevresinin yapısal ve çevresel güvenliği kullanıcıların memnuniyetini etkileyen en önemli faktörlerden biridir. Diğer bir deyişle güvensiz çevre kullanıcı memnuniyetini olumsuz yönde etkilemektedir (Kellekçi ve Berköz, 2006). Bunlara ek olarak kullanıcıların konuta ve çevresindeki donatı alanlarına erişilebilirliğinin ve ulaşımdaki rahatlık durumunun da kullanıcıların yaşam alanlarından memnuniyet düzeylerini etkilediği görülmüştür. Bu nedenle beşinci aşamada, erişilebilirliğin kullanıcıların memnuniyeti üzerindeki etkisi incelenmiştir. Yapılan anketler dışında konuyla ilgili uzman görüşlerinin bu çalışmaya önemli bir katkı sağlayacağı düşünülerek, konuyla ilgili kamu kurumları ve meslek odaları ile görüşmeler yapılmıştır. TOKİ bölgesinde yapılan fotoğraf çekimleri, gözlemler ve görüşmeler ise araştırmanın diğer materyallerini oluşturmaktadır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Konut-Toplu Konut Kavramı ve TOKİ

Konut, bir veya daha çok insanın birlikte yaşadığı ve ihtiyaçlarını karşıladığı yer olarak tanımlanabilir. Barınma ihtiyacını karşılaması dışında, konut sosyo-ekonomik, kültürel ve siyasi bir olgudur (Kömürlü, 2006). Ayrıca ekonomik gelişmeye katkıda bulunma açısından da en güçlü sektörlerden biridir. Dolayısıyla konut yatırımlarına sermaye birikimi gözüyle bakılmalıdır (Keleş, 2010). Bu tanımlamalara bakıldığı zaman, konut kavramının birden fazla boyutu olduğu görülmektedir.

Kullanıcılar tarafından konut ve çevresel kalite memnuniyetinin varlığı demek; insanların yaşam kalitesinin yüksek olması demektir. Bu durum insanların yaşam memnuniyetlerini etkilemektedir. İnsanların yaşamaktan zevk aldıkları, mutlu oldukları yaşam alanları kullanıcıların ruhsal tatminini artırmakta, hayatta başarılı olmalarına yardımcı olmaktadır. İnsanların değişen yaşam koşulları neticesinde, kullandıkları konuttan ve konut çevresinin kalitesinden beklentileri değişmektedir. Bu değişim konut ve çevresel kalite memnuniyeti faktörlerinin belirlenmesi ve yaşam kalitesinin arttırılmasını sağlayacak faktörlere göre planlama kararları alınması gereğini ortaya çıkarmıştır. Bu çerçevede, Türkiye'de başta gecekondulaşmayı önlemek ve konut talebini karşılamak için toplu konut uygulamaları gündeme gelmiş ve özellikle sanayileşen kentlerde merkezi ve yerel yönetimler, kullanıcıların yaşam refahlarını artırdığı düşüncesiyle toplu konut üretimi desteklenmektedir. Toplu Konut, belirli bir bölgede inşa edilecek konut, teknik altyapı ve sosyal donatı kapsamına giren işlerin bütünü olarak tanımlanmaktadır (Çardak, 2011).

Türkiye'deki hızlı nüfus artışı ve hızlı kentleşme ile birlikte oluşan gecekondulaşma, kaçak yapılaşma gibi sorunların çözülmesi amacıyla 1984 yılında Toplu Konut İdaresi Başkanlığı kurulmuştur. Aynı yıl yürürlüğe giren 2985 sayılı kanun ile birlikte Toplu Konut İdaresi'nin amaçları belirlenmiştir. Bu yasaya göre TOKİ'nin kuruluş amacı; Türkiye'de konut ve kentleşmeye ilişkin sorunlara ulusal düzeyde çözüm üretilmesi ve ülkemizde gereksinim duyulan konut açığının kamu eliyle düzenli ve planlı bir biçimde karşılanmasının ve konut sahibi olamayacak durumdaki kesimlerin konut sahibi olmasının sağlanmasıdır (Yetkin, 2009).

2985 sayılı kanunda belirtilen Toplu Konut İdaresi Başkanlığı'nın görevleri ve hedefleri şunlardır:

- Devlet garantili ve garantisiz iç ve dış tahviller ile her türlü menkul kıymetler çıkarmak,
- Yurt dışından, görev alanıyla ilgili harcamalarda kullanılmak üzere Hazine Müsteşarlığı'nın uygun görüşü üzerine kredi almaya karar vermek,
- Konutların finansmanı için bankaların iştirakini sağlayacak tedbirleri almak, bu amaçla gerektiğinde bankalara kredi vermek, bu hükmün uygulanmasına ilişkin usulleri tespit etmek,

- Konut inşaatı ile ilgili sanayiyi veya bu alanlarda çalışanları desteklemek,
- Gerektiğinde her çeşit araştırma, proje ve taahhüt işlemlerinin sözleşmeyle yaptırılmasını temin etmek,
- Kanunlarla ve diğer mevzuatla verilen görevleri yapmaktır (Yetkin, 2009).

TOKİ'nin hedefleri ise;

- Alt gelir grubu ve yoksullara yönelik sosyal konut projelerine hız vermek,
- Gecekondu dönüşüm kentsel yenileme projeleri genişletilerek devam etmek,
- İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyükşehirlerde uydu kentler kurmak,
- Tarım köy uygulamalarını genişletmek bu sayede kırsal kesimden oluşan göçü azaltmak,
- Konutlarla beraber eğitim, sağlık, ticaret, spor, dini ve dinlenme hizmetlerini sunan sosyal donatılara; ağaçlandırma ve çevre düzenlemelerine ağırlık vermek,
- Altyapılı arsa üretimi çalışmalarına hız kazandırarak, atıl durumdaki arazileri değerlendirmek.

Tarihi kent dokularının sağlıklaştırılmasına yönelik tescilli taşınmaz kültür varlıklarının bakım onarım ve restorasyonuna yönelik düşük faizli kredi uygulamalarının kapsamının genişletilmesini hedeflemektedir (Yetkin, 2009).

Kullanıcı Memnuniyetine İlişkin Kavramlar

Memnuniyet derecesi kişiye, zamana, sosyal ölçülere ve beklentilere göre değişiklik göstermektedir. Bazı araştırmacılar kullanıcı memnuniyetini, duygusal bileşenleri temel alarak tanımlarken, bazıları algılamayı temel alarak tanımlamaktadır (Kellekçi ve Berköz, 2006). Duygusal bileşenlerin ağırlık kazandığı tanımlamalarda, kullanıcı memnuniyeti yaşanılan mekâna karşı duyulan haz ve memnuniyet hislerine göre derecelendirilir. Algılamanın ağırlıklı olduğu tanımlamalarda ise kullanıcı memnuniyeti; kişilerin içinde bulundukları durum ile standartlar arasındaki bek-

lenti ve istekleri arasındaki karşılaştırmalardır. Buna ek olarak kişiler yaşam alanlarını eğitim seviyelerinin, arzu ve inançlarının etkisi ile değerlendirmektedirler (Kellekçi ve Berköz, 2006).

Mekânın memnuniyetle ifade edilebilmesi; kullanıcılara fayda sağlaması, kullanıcıların beklentilerine cevap verebilmesi ile ilgilidir. Aynı zamanda memnuniyet düzeyi; bu unsurların algılanma şekliyle de ilişkilidir. Memnuniyet; kullanıcıların beklentileri, daha önce yaşadıkları konut tecrübeleri, algılama şekli, sosyo-ekonomik düzeyi ve daha iyi şartlarda yaşama isteğine göre şekillenmektedir.

Kentsel mekânlardan duyulan memnuniyet kullanıcıların ekonomik düzeyleri, eğitimleri ve inançlarına göre farklılaşabilmektedir. Bu unsurlar kullanıcıların mekânı algılamalarında etkilidir. Kentsel mekânın kişilerin ihtiyaçlarını ve beklentilerini sağladığı sürece kullanıcıları memnun ettiği görülmektedir. Kullanıcı memnuniyetini, kullanıcının rekreasyon alanı içerisinde toplumsal, psikolojik ve fizyolojik rahatsızlıklara uğramadan rekreasyon eylemlerinin verimli olmasına yardım edecek olanakları içeren çevre koşulları oluşturmaktadır.

Bu bağlamda, toplu konutun başlıca amaçlarından biri de, konut kullanıcısını memnun etmektir. Konut ve çevresinin hangi elemanı ve hangi yönünün kullanıcılar için anlamlı olacağına karar verilmelidir. Kullanıcının yaşadığı alan konusundaki davranışları ile ilgili olarak neye istekli olduğunu ve ne hissettiğini anlamak, buna bağlı olarak politikaların oluşturulması temel prensiptir. Memnuniyetin ölçülmesinde bir başka önemli konu da memnuniyetsizlik nedenleridir. Genel memnuniyetsizlikle ilişkili olduğu için her zaman çözüm bulunması gereken konunun, gerçek memnuniyetsizlik nedeni olmayabileceğinin de göz önüne alınması gerekmektedir. Kullanıcı memnuniyetinin ölçülmesinde etkili olan bazı ilkeler vardır. Bunlar; konut ve çevresinin fiziksel özellikleri, kullanıcıların demografik özellikleri, kullanıcıların konut çevresini algılama düzeyleridir.

Kullanıcı memnuniyeti ile ilgili çalışmalar, genellikle öznel ve nesnel değerlerin birlikte algılanmasını ölçen çalışmalardır. Bu çalışmalarda kullanıcıların konut ve yaşam alanlarının memnuniyetini bir bütün olarak tanımlayan kavramsal bir model oluşturulmuştur. Oluşturulan model ile konut ve yaşam alanı memnuniyetinin belirleyicileri olan tüm değişkenler bir arada ele alınmıştır (Kellekçi ve Berköz, 2006). Kullanıcı

memnuniyetinin nesnel boyutu; demografik faktörler, sosyo-ekonomik geçmiş yaşam tarzı ve konut sahipliliği, daha önce yaşanılan konut tipi, yaş, cinsiyet, eğitim durumu, hane halkı geliri, meslek, hane halkı büyüklüğü gibi özelliklerden oluşmaktadır (Kellekçi ve Berköz, 2006). Kullanıcı memnuniyetinin öznel boyutu ise; konut kullanıcılarının davranışsal ve psikolojik özellikleridir.

Kullanıcı Memnuniyetini Etkileyen Faktörler

Kullanıcı memnuniyetini etkileyen faktörleri sosyal yapı, kullanıcıların kişisel özellikleri, kişisel alan, rekreasyon alanlarının özellikleri, bölgesel davranış, faaliyetlerin türü olmak üzere altı temel kriterde incelemek mümkündür.

Sosyal yapı; toplumu, toplum yapısını, toplumsal tabakalaşmayı kapsamaktadır. Sosyal yapı tarihsel süreç içerisinde kültürel farklılıkları, halkların algılama farklılıklarını, demografik özellikleri, toplumsal güç ve çıkarları içermektedir. Sosyal yapı, tarihsel süreç içerisinde toplumdaki farklılıklar kültür, halk psikolojisi, fiziksel çevrenin etkisi, toplumsal güç ve çıkarların rolü, ekonomik etkinlik ve nüfus çıkarlarına bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Sosyal yapıdaki farklılıklar konut biçimini etkilemektedir (Es ve Akın, 2010). Kullanıcıların kişisel özellikleri; konut ve çevresinden memnuniyetinin oluşumunu etkiler. Toplumdaki bütün bireyler bulundukları koşullarda aynı memnuniyet durumu içinde değildir (Özgür, 2009). Bireyler arası coğrafi ilişkilerin bir öğesi olan kişisel alan birey yalnızken sabittir, fakat içinde bulunulan ortama bağlı olarak genişleyip daralabilir. Kişisel alan kişisel değil, kişiler arasıdır ve sadece insanlarla etkileşim durumunda mevcuttur. Ayrıca kişisel alan, yönelme açısı ve göz kontağı gibi sosyal etkileşimin ilgili özelliklerinin, birey için kabul edilmeyen mesafesini vurgular ve zorlama durumu olduğu zaman, bir sınırdan çok bir derece veya seviye olarak ortaya çıkar (Es ve Akın, 2010). Diğer bir faktör olan rekreasyon alanlarının özelliklerinin kullanıcı memnuniyetine katkısı da çok önemlidir. Alanın bakımı, temizliği, güvenliği memnuniyeti olumlu yönde etkilemekte ve memnuniyet derecesini artırmaktadır. Aynı zamanda bu alanlar kullanıcılar açısından komşuluk ilişkilerinin güçlendiği alanlar olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca konut çevresinde çocuk parkları, spor alanları gibi gençler ve çocuklar için kullanıcı ve cazip rekreasyon alanlarının varlığı da kullanıcı memnuniyeti açısından önemlidir. Bu alanlarda var olan faaliyetler ve faaliyet çeşitleri

de insanların yaşadıkları çevreden duyduğu memnuniyet düzeyini önemli derecede etkilemektedir. Bölgesel davranış; kişisel alan kavramında olduğu gibi istenilen düzeyde mahremiyetin gerçekleşmesine hizmet eden mekanizmalardan biridir. Bölgesellik, kişisel elleştirmeyi ya da alanların ve nesnelerin işaretlenmesi ile bir kişi veya grup tarafından bir yerin sahiplenilmesini içermektedir. Egemenlik alanı, kişi veya grubun mülkiyetinde olan ya da denetimine, sorumluluğuna verilmiş olan bir alandır. Bölgesellik sahiplenilmişlikle simgelenir ve sahibiyle psikolojik olarak bütünleşir (Es ve Akın, 2010). Son olarak, tasarlanan konut alanını kullanacak insan kitlesinin demografik ve sosyo-ekonomik yapısının çok iyi tahmin edilmesi ve bu konutu kullanacak olan kitlenin memnuniyetini yükseltecek faktörlerin belirlenmesi gerekmektedir. Plancıların ve tasarımcıların çalışmalarında bu faktörleri göz önüne almaları gerekmektedir.

Kellekçi ve Berköz (2006) tarafından yapılan çalışmada kullanıcı açısından konut ve çevresel kalite memnuniyetinin saptanması için memnuniyet derecesinin yükselmesinde erişilebilirlik konusunda merkeziyet, çevrenin bakımı, çevresel kalite değişkenleri konusunda rekreasyon alanlarından memnuniyet, konutun yapısal-çevresel güvenliği, komşuluk ilişkileri, konut çevresi görünümü ve fiziksel görünüm gibi faktörlerin önemine işaret edilmiştir.

KÜTAHYA'DAKİ TOKİ UYGULAMALARININ KULLANICI MEMNUNİYETİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Kütahya TOKİ Alanına İlişkin Genel Bilgiler

Kütahya ili merkez ilçesi, İnköy Mahallesi TOKİ bölgesi toplam 4 etaptan oluşmaktadır. Toplu konut alanı dar gelirli vatandaşlara yönelik hazırlanmış, en küçüğü brüt 45 m^2 alanlı konutlardan oluşmuştur. Yerleşme alanı 2. derece deprem kuşağında yer aldığından alanda yapılmış olan tüm yapılarda 'Afet Bölgelerinde Yapılacak Binalar Hakkında Yönetmelik' hükümlerine uyulmuştur.

Tablo 1: İnköy TOKİ alanı arazi kullanımı

KULLANIM	BÜYÜKLÜK (m^2)			
	1.Etap	2.Etap	3.Etap	4.Etap
Konut	101.435	194.729	116.121	384.900
Ticaret	8.710	6474.26	6.688	4.015
Dini tesis alanı	7.398	3560.5	4.538	6.976
Sağlık tesisleri alanı	4.285	3473.35	-	8.207
İlköğretim tesis alanı	12.939	10383.74	7.192	20.535
Lise	12.159	-	-	-
Kreş	4.087	-	-	-
Resmi kurum	2.747	2182.42	9.732	4.210
Park ve yeşil alanlar	69.581	41896.8	22.130	70.497
Karakol	-	1.141	-	772
Taşıt ve yaya yolları	40.685	62484.95	57.250	169.442
Spor tesis alanı	-	10.416	7.673	
Oyun alanları	-	-	39.270	6.538

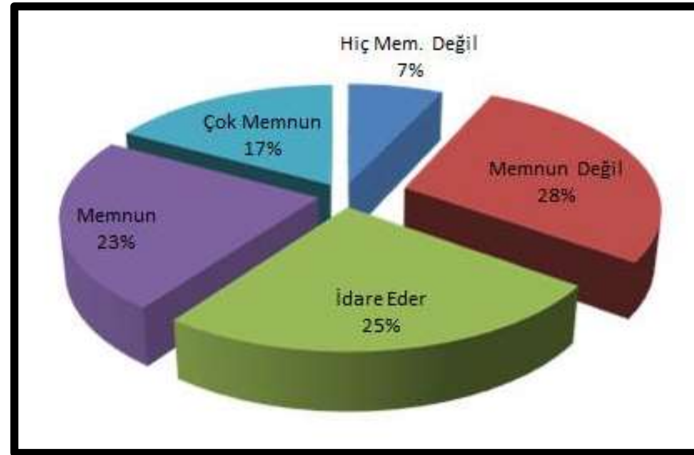
TOKİ alanında 40, 20, 15, 12 metrelik taşıt yolları ile birlikte 10 ve 7 metrelik yaya yolları, konut alanları, park ve oyun alanları, çocuk bahçesi, ticaret alanları, ilköğretim tesisleri alanı, dini tesisler alanı, belediye tesis alanı bulunmaktadır. Alan dağılımına ilişkin veriler tablo 1'de verilmiştir. Konut alanlarında ayrık nizam yapılaşma koşulu önerilmiştir. Konut alanları içerisinde çocuk oyun alanları, ada içi ortak yeşil ve dolaşım alanlarına yer verilmiştir. Konut adaları ve sosyal donatı alanlarında ihtiyaç duyulan otopark gereksinimi bulundukları ada içerisinde çözümlenmiş, özel otopark ihtiyacı için ise 2 konuta en az 1 otopark yeri ayrılmıştır.

Kullanıcı Özellikleri

Girgin (2007) tarafından yapılan konut yaşam çevrelerinde kullanıcı memnuniyeti konulu çalışmaya göre konut ve yaşam çevresinde memnuniyeti belirlemede etkili olan temel değişken, kullanıcıların demografik özellikleridir. Kullanıcıların yaşları, eğitim seviyeleri, meslekleri ve gelir seviyeleri mekâna yönelik beklentilerini farklılaştırmakta ve buna bağlı olarak da memnuniyeti derecelerini etkilemektedir.

Kütahya TOKİ uygulamalarının kullanıcı memnuniyeti açısından değerlendirilmesi amacıyla yapılan 60 adet ankette, katılan kullanıcıların cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, meslek grubu gibi sosyal yapıları hakkında bilgi edinilmiştir. Ankete katılan kullanıcıların %50'si erkek, %50'si ise kadın olup, yaş durumlarına bakıldığında %59'unun 19-40,%41'inin 41-68 yaşları arasında olduğu görülmektedir. Eğitimlerine göre kullanıcıların %63'ü ilkokul mezunu, %35'i lise mezunu %2'si ise okur-yazar değildir. Meslek gruplarına bakıldığında; bayanların % 80'inin ev hanımı, %13'ünün serbest meslek, % 7'sinin ise emekli olduğu tespit edilmiştir. Erkek kullanıcıların ise %40'ı işçi, % 33'ü serbest meslek ve %27'si emeklidir.

Kullanıcıların TOKİ konutlarını seçme nedenleri grafik 1'de verilmiştir. Kullanıcıların %17'sinin kentsel dönüşüm nedeniyle, %18'inin eve sahibi olmak amacıyla, %18'inin TOKİ konutlarını rahat ve kullanışlı buldukları için, %47'sinin ise maddi sebeplerden dolayı TOKİ'de oturdukları sonucuna ulaşılmıştır.

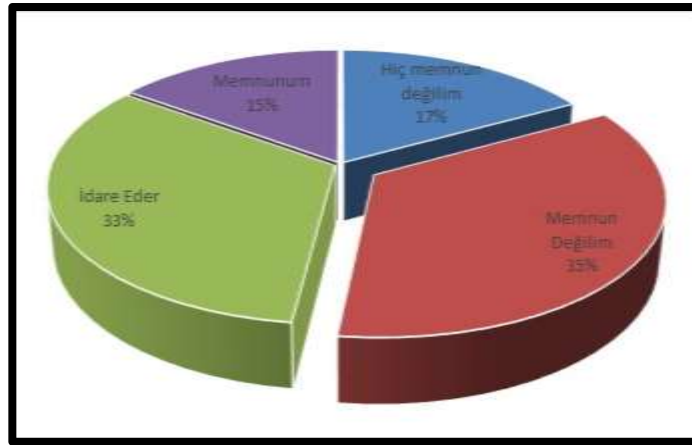
Grafik 1: *Kullanıcıların TOKİ'yi seçme nedenleri*

Özgür (2009) konut ve çevresinden memnuniyet durumunun algıya dayalı olduğuna fakat bireylerin kişisel, demografik özellikleri ve iş durumu gibi faktörlerden etkilenerek ve zamanla değişebilen bir durum olduğuna vurgu yapmaktadır. Bu kapsamda kullanıcıların meslek gruplarına göre TOKİ'yi seçme nedenlerine bakıldığında, kişilerin mesleklerine göre bir farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Kullanıcıların eği-

tim, ekonomik ve mesleki durumları benzerlik gösterdiğinden bu özelliklerin TOKİ'yi seçme nedenlerini etkilemediğini göstermektedir.

Konutun Fiziksel Özelliklerinden Memnuniyet Durumu

Konutun fiziksel özelliklerinin kullanıcıların konut memnuniyetleri üzerinde önemli bir etkisi bulunmaktadır. Yapılan anket sonucunda; Grafik 2'de görüldüğü üzere konutun fiziksel özelliklerinden memnuniyet derecesi düşük çıkmıştır.

Grafik 2: *Konutun fiziksel özelliklerinden memnuniyet durumu*

Bu durumun nedenleri ise hiç memnun olmayan kullanıcılar açısından çoğunlukla konut yetersizliği ve hizmet eksikliği olarak belirtilmiştir. Çok memnun olan kullanıcıların ise konutlarının merkeze uzaklığından dolayı ulaşım masraflarından ve dışlanmışlık hissi yaşamaktan şikâyetçi oldukları görülmektedir. Konut yetersizliğinden şikâyetçi olan TOKİ kullanıcıları farklı yaşam biçimi, farklı aile büyüklüklerine sahip ailelerin aynı türde konutlarda yaşamaya mecbur bırakıldıkları için memnun olmadıklarına vurgu yapmaktadırlar. Özellikle 4. etapta bulunan kullanıcıların konutlarında balkonun dahi olmaması hoşnutsuzluk nedeni olarak görülmektedir.

Ankete katılan kullanıcıların %40'ı TOKİ'nin merkeze uzak olmasından kaynaklanan ulaşım masraflarını önemli bir sorun olarak görmektedirler. Ayrıca merkeze uzak olmasından dolayı %27'si dışlandıkları hissine kapıldıklarını belirtmektedir. %8'i hizmet eksikliğinden, %13'ü

komşuluk ilişkilerinden ve %3'ü de konut yetersizliğinden şikâyet etmektedirler. Ankete katılan kullanıcıların %3'ü ise olumsuz taraflarının olmadığını düşünmektedirler. Tablo 2'ye bakıldığında TOKİ konutlarında oturmanın kötü yönlerine verilen cevapların çeşitliliği TOKİ'nin kullanıcıların beklentilerini karşılayamadığını ortaya koymaktadır.

***Tablo 2:** Memnuniyetsizlik nedenleri*

			TOKİ'de oturmanın olumsuz yanları					
			Dışlanmış hissi veriyor	Hizmet eksik	Komşuluk ilişkisi yok	Konut yetersiz	Ulaşım masrafı çok	Yok
Memnuniyet Durumu	**Hiç Memnun Değil**	Sayı	0	1	0	1	2	0
		%	0	20,0	0	33,3	8,0	0
	Memnun Değil	Sayı	3	3	1	2	8	0
		%	18,8	60,0	16,7	66,7	32,0	0
	İdare Eder	Sayı	4	1	3	0	6	1
		%	25,0	20,0	50,0	0	24,0	20,0
	Memnun	Sayı	5	0	2	0	5	2
		%	31,2	0	33,3	0	20,0	40,0
	Çok Memnun	Sayı	4	0	0	0	4	2
		%	25,0	0	0	0	16,0	40,0

Sosyal Donatı Alanlarından Memnuniyet

Sosyal donatılar kullanıcıların sosyal, kültürel, fiziksel ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılayan ortak kent mekânlarıdır. Bu mekânlara ait özel donatıların toplum hayatında önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Yaşam alanlarındaki donatı mekânları, kentsel yaşamı daha zevkli ve anlamlı kılmaya, kentsel konfor ve kentsel estetik sağlamaya olanak vermektedir. Girgin (2007) yaptığı çalışmada yüksek derecede memnuniyetin planlı yerleşim ve topluluğa sağlanan imkânlarla ilişkili olduğunu ve konut yaşam çevresinin bu özelliklere sahip olmasının kullanıcı memnuniyetini olumlu yönde etkilediğini belirtmektedir. Diğer bir deyişle, planlı yerleşim topluluğa sağlanan imkânlarla doğru orantılıdır. Bu açıdan kul-

lanıcıların da tatmin olmasını sağlamaktadır. Çalışmada Kütahya'daki TOKİ kullanıcılarının yapılan ankette yaşadıkları alanda eksik gördükleri sosyal donatı alanlarının ve mevcut donatı alanlarının kullanım sıklıkları belirlenmiştir.

Buna göre, kullanıcıların sadece %3'ü sosyal donatı alanlarını yeterli bulurken; %40'lık kısmı yaşam alanlarını sıkıcı bulmakta ve sosyal faaliyet sağlayacak donatıların olmamasını en büyük eksiklik olarak görmektedir. Bu durum konuttan ve çevresinden memnuniyeti düşüren olumsuz etkilerden biri olarak ortaya çıkmaktadır.

Her ne kadar küçük alışveriş yerleri bulunsa da kullanıcıların %33'ü kendileri için pazarın önemli bir donatı olduğunu vurgulamış ve alışveriş merkezi, pazar alanlarının önemli eksikliklerden olduğunu belirtmişlerdir. Ulaşım masrafları konusunda yeteri kadar zorladıklarını ifade eden kullanıcılar bu eksikliklerden dolayı sürekli merkeze giderek masraf yapmak istemediklerini vurgulamışlardır. Buna bağlı olarak kullanıcıların yaşam alanındaki ticari alanlarını kullanma sıklıklarının çoğunlukla ayda bir ve on beş günde bir olduğu tespit edilmiştir.

Bir diğer eksiklik olarak belirtilen cami ve sağlık ocağına en fazla ihtiyaç duyan grup 4. etaptaki kullanıcılar olmuştur. Bu etabın konumundan ötürü mevcuttaki sağlık ocağına bir hayli uzak olduğu görülmektedir. Bu durum kullanıcılarda olası bir hastalık durumunda zamanında yetişememe endişesi yaşatmaktadır. Camilerin de konutlarına yakın olmadığını söyleyen kullanıcılar (% 23) caminin uzaklığından dolayı yeteri kadar kullanamamaktan şikâyette bulunmuşlardır. Fakat bu durum memnuniyet düzeyini diğer unsurlar kadar çok etkilememektedir. Kullanıcıların donatıları yeterli bulmaması ve bölgenin eksikliklerin çok olması bu noktada hizmet eksikliğinin de ciddi boyutta olduğunu göstermektedir. Bu durum kullanıcıların memnuniyet düzeylerini olumsuz etkileyen en önemli sebeplerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Kullanıcıların çevrelerinde değerlendirebilecekleri çevresel donatıların yapılması, gençler ve çocuklar için olanakların olduğu bir çevrenin sağlanması konularında beklenti içinde olduklarını göstermektedir. Oturdukları çevreyi plansız, bakımsız bulanların yaşadıkları yerden de memnun olmadıkları anlaşılmaktadır.

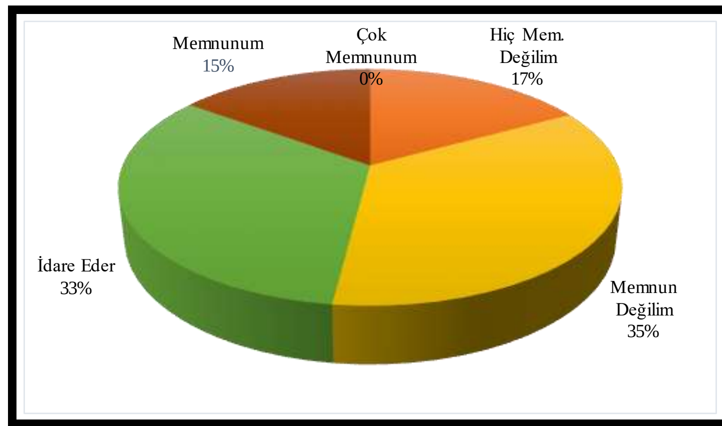
Açık ve Yeşil Alanlardan Memnuniyet Durumu

Yapılan araştırmalara göre TOKİ konutlarının en önemli problemlerinden biri açık ve yeşil alanların bakımı, temizliği ve güvenlik sorunlarıdır. Açık ve yeşil alanların bakımı ve güvenliği kullanıcı memnuniyetini etkilemektedir. Çalışmada TOKİ alanında açık ve yeşil alanlardan memnuniyet ve yeterliliği incelenmiştir.

***Resim 1:** TOKİ'de ki açık ve yeşil alandan görünümler*

Açık ve yeşil alanlardan memnun olmayan kullanıcıların, bu alanları bakımlı kullanışlı ve estetik bulmadığı tespit edilmiştir. Bu durum konut ve çevresinden memnuniyeti olumsuz yönde etkileyen unsurlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Grafik 3). Bunun yanı sıra, alanda yapılan araştırmalar sonucunda kullanıcıların %70'i açık ve yeşil alanların yeterli olmadığını belirtmiş ve bu alanların yetersizliğine ilaveten çeşitli güvenlik sorunları nedeniyle çok sık ziyaret edilmediği ortaya çıkmıştır.

***Grafik 3:** Kullanıcıların açık ve yeşil alanlardan memnuniyet düzeyleri*

Kellekçi ve Berköz (2006) tarafından yapılan çalışmada konut yaşam çevresi kullanıcı memnuniyeti çalışmasına göre kullanıcıların memnuniyetini arttırmada etkili olan faktörlerden biri konut ve çevresinin yapısal ve çevresel güvenliğidir. Güvenli olmayan çevre kullanıcı memnuniyetini olumsuz etkilemektedir. Yapılan çalışmada kullanıcıların yarısının yaşadıkları alanda hırsızlık, saldırı gibi suçlara tanık oldukları belirlenmiştir. Kullanıcıların %25'i yaşadıkları alanı güvensiz bulurken, %42'si kentteki diğer bölgelerden bir farkının olmadığını belirtmişlerdir. Geriye kalan kısmın ise yaşadıkları alanı güvenli buldukları tespit edilmiştir.

Erişilebilirlik ve Ulaşımdan Memnuniyet Durumu

Kullanıcılar açısından konut çevresinden memnuniyet durumu hizmet ve olanaklara erişebilirlikle doğru orantılıdır. Şehrin sunduğu çeşitli hizmetlere, halkın yararlandığı ortak tesislere, toplumsal ilişkilere, iş ve çalışma yerlerine erişebilirlik bu bakımdan anlamlıdır. Özellikle gelir düzeyleri düşük olan kullanıcılar için yakınlık, konut yeri ve çevresinin seçimi yapılırken, önemli bir değerlendirme konusu olabilmektedir (Özgür, 2009). İnsanların günlük hayatlarında önemli bir yere sahip olan toplu taşıma olanaklarının yeterliliği, ana yollara erişimdeki kolaylık, eğitim, sağlık, spor ve rekreasyon alanlarına yakınlık gibi yerel hizmetlere olan yakınlık kullanıcıların memnuniyetini etkileyen en önemli faktörlerdendir (Özgür, 2009).

Çalışma alanında yapılan anketlerde; kullanıcıların ulaşım aracı olarak % 63'ünün otobüs, % 37'sinin ise otomobil kullandıkları belirlenmiştir. Ankete katılan kullanıcıların taksi, bisiklet gibi vasıtaları kullanmadıkları görülmüştür. Bunun yanı sıra kullanıcıların çoğunluğunun ulaşım sürelerinin 16-30 dakika arası olduğu belirlenmiş olup, ulaşım rahatlığının kullanıcılar arasında farklılık arz ettiği tespit edilmiştir. TOKİ konutları bölgesi kent merkezine uzak olup, kentle tam anlamıyla bütünleşmiş değildir. Bu durum, kullanıcılar açısından hem ulaşım süresi hem de ulaşım rahatlığı konusunda sıkıntılara sebep olmaktadır. Özgür'ün (2009) çalışmasında, konut ile çevresindeki fonksiyon alanlarına erişilebilirliğin bir bütün olarak kullanıcı memnuniyeti konusunda belirleyici olduğunu doğrulamıştır. Aynı zamanda kullanıcıların yarısının evlerine ve işyerlerine ulaşımı otobüs ile sağlamasından dolayı, bu insanların ulaşım konusunda sıkıntı yaşadıkları görülmüştür. Dolayısıyla bu durum kullanıcı memnuniyetini olumsuz yönde etkilemektedir.

Komşuluk İlişkilerinden Memnuniyet Durumu

Komşular ve arkadaşlar ile olan iyi ilişkilerle ortaya çıkan pozitif bir sosyal çevre, sadece bireysel etkileşimlerin bileşimi olmayıp, aynı zamanda bireyin toplum içinde bütünleşme veya bağlılık derecesine de bağlıdır. Sosyal etkileşimin kuvvetli olması, insanların kendine bir sosyal çevre yaratabilmesine imkân vermekte ve böylece yaşadıkları çevreden duydukları haz artmaktadır (Özgür, 2009).

Bu konuda TOKİ alanında yapılan araştırma sonucunda kullanıcıların en çok komşuluk ilişkileri konusunda memnuniyetsizlikleri görülmüştür. % 55'lik kısmın hiç memnun olmadığı, sadece % 8'lik kısmın memnun olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kullanıcıların komşuları ile görüşme sıklığına bakıldığında; her gün görüşen komşuluğun olmaması ile birlikte ayda bir görüşen kullanıcılar % 48'lik kısmı oluşturmaktadır. Ayrıca % 27'lik kısım yılda bir görüştüğünü, % 22'lik kısım 15 günde bir, % 3'lük kısım da haftada 1-2 kez görüştüklerini belirtmiştir. Kullanıcılar bir çatı altında, bu kadar mesafe yakınlığına karşın birbirleriyle yeterli ilişki kuramamalarının sebebini yaşam koşullarına ve yaşadıkları çevrenin buna olanak vermemesine bağlamaktadırlar. TOKİ uygulamasındaki kullanıcıların birbirleriyle iletişime geçmelerine olanak sağlayan sosyal donatıların ve faaliyet sağlayacak mekânların eksikliği bu durumu olumsuz yönde etkilemektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Konut ve kentsel dönüşüm gibi kavramlara bakıldığı zaman akla öncelikli olarak fiziksel çevre ve dönüşüm gelmektedir. Fakat konutun ve yaşam alanının en önemli birimi "insan" kavramıdır. Dolayısıyla yaşam alanı ve konut kavramı değerlendirilirken, fiziksel boyutun dışında sosyal boyutun da önemi üzerinde durulmalıdır. Bu çalışmada kullanıcı memnuniyeti kavramı üzerinden gidilmiştir ve Kütahya örneğinde TOKİ uygulamaları kullanıcı memnuniyeti açısından değerlendirilmiştir.

Kütahya ili TOKİ alanında kullanıcıların ekonomik durumu, eğitim ve mesleki durumları benzerlik gösterdiğinden kullanıcı memnuniyetini belirlemede önemli bir etmen olmamakla birlikte, yapılan araştırmada kullanıcıların büyük çoğunluğunun bu konutları tercih etme nedenlerinin altında ekonomik faktörlerin olduğu ortaya çıkmıştır. Bu konutlardan önce daha kötü şartlarda oturan kullanıcıların şimdi daha iyi şartlarda otur-

maları nedeniyle memnuniyet düzeylerinin arttığı düşüncesi; kullanıcı beklentilerini en az düzeye indiren bir yaklaşımdır. Oysa asıl amaç; kullanıcıların daha mutlu, memnuniyet duyarak yaşayacakları bir konut ve çevreyi planlamak olmalıdır. Ayrıca, yapılan gözlemlere göre gelir düzeyi düşük bireylerde TOKİ'nin sunduklarından daha çok "bir konut sahibi olma anlayışı" hâkim olmasına rağmen, yaşam alanlarındaki göz ardı edilemeyecek eksiklikler konutlarından memnuniyetlerini olumsuz yönde etkilemektedir.

Kullanıcıların önemli bir kısmı, TOKİ konutlarının kalitesinin beklenen seviyede olmadığını ve ödenen bedelin kaliteye göre yüksek olduğunu vurgulamışlardır. Ayrıca kullanıcılar TOKİ'nin sadece ev sahibi olmalarını sağladığını, yaşam alanlarındaki ihtiyaç ve beklentilerinin çoğunun karşılanmadığını düşünmektedirler. TOKİ konut alanında sosyal donatı alanlarının yetersizliği bu durumun göstergelerinden biridir. Bölgede sosyal donatı alanlarının ve ticari tesislerin sayısının artırılmasına yönelik çalışmalar memnuniyet düzeyinin yükselmesine fayda sağlayacaktır.

TOKİ'deki kullanıcılar açısından ulaşım masraflarının az olmasının, açık ve yeşil alanların bakımlı-temiz-güvenli olmasının, kullanıcıların birbirleriyle iyi ilişkiler kurmasını sağlayan eğlenceli mekânların olmasının diğer faktörlerden daha önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Yapılan gözlemler ve araştırmalar sonucu kullanıcıların yaşam alanlarındaki memnuniyet durumları; çevresindeki donatılarla ve mekânlarla daha çok ilişkili olduğunu göstermektedir. İnsanlar genel olarak en fazla sosyal donatı eksikliğinden şikâyet etmektedir. Yaşam alanlarındaki sosyal donatı eksikliği; kullanıcılar için aynı zamanda yaşam alanının sıkıcı olması, sürekli merkeze gitmek zorunda kalma, daha çok masraf yapma ve hatta komşularla iyi iletişim kuramama gibi sorunlara neden olduğu anlamlarına gelmektedir. Konforlu çevre, bakımlı- temiz, sosyal donatıları yeterli bir fiziksel çevre ve güzel komşuluk ilişkilerinin varlığı kullanıcının konutundan ve çevresinden memnuniyetini olumlu yönde etkilemektedir. Bu nedenle konut çevresinde açık ve yeşil alanları arttırıcı önlemlerin alınması gerekmektedir. Ayrıca bu alanların bakımı ve kullanışlılığı için alınacak önlemler kullanıcıların memnuniyetlerini arttırabilecektir. Açık alanların tasarımı sürecinde; kullanıcıların kişisel özellikleri, demografik özellikleri, komşuluk ilişkilerini belirleyen kültürel yapıları ve

fiziksel çevre özelliklerinin değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu noktada açık ve yeşil alan tasarımlarının komşuluk ilişkileri ve toplum yapısının gelişimde etkili rolü olduğu ortaya çıkmaktadır.

Kullanıcıların memnun olmadıkları diğer bir konu olan erişebilirlik sorununa yetkililer tarafından ulaşımı kolaylaştırıcı çözümler getirilmesi memnuniyet durumunu artırıcı bir etken olabilecektir. Konut ve çevresel kalite memnuniyeti belirleyicilerinin saptanması için yapılan analizlerde, memnuniyet derecesinin yükselmesinde en önemli faktörlerin merkeze erişilebilirlik, bakımlı çevre ve rekreasyon alanları, konutun yapısal-çevresel güvenliği, iyi komşuluk ilişkileri ve fiziksel görünüm olduğu belirlenmiştir.

Sonuç olarak insanların memnuniyet derecelerine bakıldığı zaman, TOKİ'nin kurulmasındaki asıl amacın ne olduğu ve aslında ortaya çıkan durumun ne olduğu karşılaştırılmalıdır. Var olan kentleşme ve gecekondulaşmaya karşı dar gelirli grubu konut sahibi yapma amacı taşıyan kar amacı gütmeyen bir kurum olarak ortaya çıkmasına rağmen, Kütahya örneği de düşünüldüğünde aslında kurum son yıllarda bu amacından sapmıştır. Diğer bir deyişle, dar gelirli ailelere yönelik yapılan konut ve çevresinin kullanıcılara beklentilerden daha yüksek masraflara sebebiyet veren tasarım ve planlar; kullanıcıların ekonomik yönden zor duruma düşmelerine sebep olmaktadır. Bu da yaşanılan çevreden memnuniyeti en aza indirmektedir. Kullanıcılar her ne kadar ev sahibi olma şansı yakalamış olsalar da, artan masraflar mutsuz olmalarına sebep olmaktadır. Bu nedenle, kullanıcı memnuniyetini sağlamak için kullanıcıların yaşam alanlarında her yönden ihtiyaçlarını belirlemeye yönelik tasarım ve planlar yapılmalıdır. Bunların dışında, insanların sosyal bir çevre oluşturmasına da olanak sağlanmalıdır.

Bütün bunlara bakıldığı zaman, insanların yaşayabileceği bir konut oluşturmaktan öte; kültürel ve sosyal yaşantının devamlılığının sağlanabileceği, konut alanlarının tekdüzelikten çıkıp bu farklılıklara göre şekilleneceği bir yaşam alanı oluşturulması önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKLAR

Berköz, L. (2008). İstanbul'da korunaklı tek-aile konutları: konut kalitesi ve kullanıcı memnuniyetinin belirlenmesi. İTÜ Dergisi/A: Mimarlık, Planlama, Tasarım, 7:110-124.

Çardak, F. (2011). Kentsel dönüşüm bağlamında toki konutlarının incelenmesi: Aksantaş TOKİ örneği. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ç.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.

Girgin, Ç. (2007). Kooperatif üst birlikleri tarafından gerçekleştirilen konut yaşam çevrelerinde kullanıcı memnuniyeti açısından bir değerlendirme: Batıkent örneği. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara

Keleş, R. (2008), Kentleşme politikası. 10. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Kellekçi, L., Berköz, L. (2006). Konut ve çevresel kalite memnuniyetini yükselten faktörler. İTÜ Dergisi/A: Mimarlık, Planlama, Tasarım, 5: 165-176.

Özgür, M. (2009). İkametgah memnuniyeti ve şehir içi ikametgah hareketliliği. Coğrafi Bilimler Dergisi, 7:111-127.

Yetkin, G. (2009). Toplu konut uygulamalarındaki fiziksel mekan özelliklerinin irdelenmesi Konya örneği. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.

YAYALAŞTIRILAN CADDELERDE İŞLEVSEL VE FİZİKSEL DEĞİŞİM SÜRECİ: KÜTAHYA ÖRNEĞİ

Bekir YURTDAŞ

GİRİŞ

Kentlerde gün geçtikçe bilgi alış-verişi ve iletişimin yaygınlaşması yaya mekanlarının oluşturulması ihtiyacını meydana getirmiştir. Zira kentlerdeki toplumsal ve kültürel ilişkiler yaya mekanlarında gelişip bütünleşebilmektedir. Yaya alanları insanların dinlenebilecekleri işlevsel bir ortam olmanın yanı sıra taşıtlardan arındırılmış güvenli ve düzenli bir mekan özelliği taşımaktadır. Yayalar için düzenlenmiş alanlarda, ticari aktivitelerin yani alışveriş alanlarının yoğun olması bölgede ekonomik gücün gelişmesine katkı sağlamaktadır (Yalçınkaya, 2007).

Yayalaştırma, mekânsal yapı ve işlevsel özelliklere bağlı olarak kent mekânında fiziksel, sosyal ve ekonomik açılardan çeşitli etkiler üreten bir planlama ve kentsel tasarım faaliyetidir. Avrupa'da özellikle kent merkezlerinin, taşıt trafiğinin zararlı etkilerinden kurtulması için başlatılmış olan yayalaştırma çalışmaları, bugün pek çok kent merkezinde tercih edilen bir uygulamadır. Çünkü kent merkezleri barındırdığı yoğun yönetim, ticari ve kültürel işlevlerin yanında bir kent odağı olarak çok büyük oranda insan kitlesinin her gün yer aldığı mekanlardır. Bu durum, kentlerdeki ulaşım politikalarını yayaların lehine kullanma yönünde önemli bir belirleyici olmaktadır (Yıldırım, 2007).

İnsanlar dinlenmek, gezmek ve çeşitli etkinliklerini güvenli ve konforlu bir şekilde yerine getirebilmek için taşıttan arındırılmış sakin ortamlara gereksinim duymaktadırlar (Kuntay, 1994). Buna karşın mevcut taşıt yolları giderek sayıları artan özel arabaların hareket ve otopark gereksinimini karşılayamadığından ve kapasiteleri yetersiz kaldığından, taşıtlar yaya alanlarını ve kaldırımları kullanabilmektedir. Bunun sonucunda da yaya ve taşıtlar arasında bir karmaşa ortaya çıkmaktadır. Motorlu taşıtların gelişmesi, sayılarının artması yayaların kentsel mekânları kullanımını

zorlaştırmaktadır. Bu noktada yayalaştırma politikaları ile kentlerde yayalara güvenli bir hareket imkânı sağlanmaktadır (Altunbaş, 2006). Yayalaştırma uygulamaları yayaya sağladığı faydaların yanı sıra taşıt trafiğinin yoğunluğunu azaltmakta ve özellikle tarihi kentlerde motorlu taşıtların tarihi değerlere ve kent dokusuna verdiği zarar önlenmektedir (Yalçınkaya, 2007). Başka bir deyişle, yayalaştırma kentte yaşayan insanlara sosyal ve ekonomik, kente ise çevresel ve ekolojik boyutta katkılar sağlamaktadır.

Bu çalışmanın amacı; Kütahya kent merkezinde yer alan Cumhuriyet Caddesi'nin (Sevgi Yolu), yayalaştırma çalışması sonrası yaşadığı işlevsel ve fiziksel değişim boyutlarının analiz edilmesi ve bu sürecin değerlendirilmesidir. Kentin en yoğun caddesinin araçlara kapatılarak yayalaştırılmasının iş yerleri ve kullanıcı profili açısından sosyal ve fiziksel boyutta ne tür değişimler geçirdiği irdelenmiştir. Bu caddenin araç trafiğine kapatılması ile meydana gelen değişimin kente ve kullanıcılara etkileri ortaya konulmuştur. Bu doğrultuda; Sevgi Yolunun üzerindeki işlevsel değişimin yoğunlaştığı kullanım biçimlerinin tespit edilmesi ve Cumhuriyet Caddesi'nin Sevgi Yoluna dönüştürülmesinde yaşanan işlevsel değişim süreci karşılaştırılarak farklılıklarının belirlenmesi amaçlanmıştır.

Çalışmanın yöntemi kapsamında öncelikle konu ile ilgili daha önce yapılmış çalışmalar incelenmiştir. Cumhuriyet Caddesi'nin dönüşüm süreci ile ilgili bilgiler Kütahya Belediyesi ve Mimarlar Odası ile yapılan görüşmelerden elde edilmiş, bu sürecin öncesi ve sonrası hakkında karşılaştırmalar yapılmıştır. Ayrıca gözlem yöntemiyle çalışma alanındaki ticari fonksiyonlar ve işletmelerin sektörel dağılımı incelenerek analizler yapılmıştır. Cumhuriyet Caddesi'nin Sevgi Yolu'na dönüşüm sürecine ilişkin memnuniyet durumunu tespit etmek için 40 adet işyeri ve 50 adet kullanıcı anketi yapılmıştır.

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Kavramsal Yaklaşımlar

Yaya kentsel mekândaki dolaşımında yürüyerek veya tekerlekli sandalyeye bağımlı engelli birey olması durumunda tekerlekli sandalyesi ile hareket eden/dolaşımda bulunan kişidir. Yaya alanı, var olan -yapılaşmış- kentsel alanda veya planla öngörülen bir kentsel gelişme alanında bir veya birden fazla yolu içeren, düzenleme ilkelerine göre izin verilen-

ler dışında taşıt trafiğine kapalı, yayaların buradaki çeşitli kentsel konum, işlev ve aktivitelere rahatça erişmesi ve dolaşımda bulunmalarını sağlamak amacı ile düzenlenen kent mekânlarıdır. Yaya alanı için sınıflandırma yapmak mümkündür;

Tam yaya alanı: Taşıt trafiğine her zaman ve mekânda kapalı olan alan,

Toplu taşım akslı yaya alanı: Yayayı desteklemek ve yaya-toplu taşım ilişkisini etkin kılmak amacı ile toplu taşım şeridini ve donatısının yaya alanı ile birlikte düzenlendiği alan,

Zaman uyarlı yaya alanı: Taşıt trafiğinin belli bir zaman diliminde genellikle servis amaçlı olarak izne bağlandığı alan,

Mekik hizmetli yaya alanı: Yayayı desteklemek amacı ile sadece parket-devamet mekik hizmet taşıtının parket-devamet park yerleri-yaya alanı ilişkisini kurmak amacı ile güzergah ilkelerine göre girebildiği alandır (Kaplan ve Acuner, 2005).

Yayalaştırma ise var olan bir yolun veya birden fazla yolu içeren bir kentsel alanın belli zamanlardaki servis trafiği dışında motorlu taşıtın trafiği egemen kullanımından yaya trafiği kullanımına dönüştürülmesidir (Postacıoğlu, 2009). Başka bir deyişle, kent yollarının bir bölümünün yalnız yürünebilen yerler durumuna getirilmesi yada düzenleme ve tasarımla yürümeye ve yürüyenlere daha geniş alanlar ayrılması işlemidir (Sözeri, 2009).

Eski çağlarda, kentlerde insanlar sokak yada meydanlarda bir araya gelirler, çeşitli sosyal, kültürel, ticari aktivitelerini gerçekleştirirlerdi. Halkın bir araya geldikleri toplama alanlarına "agora" ve "forum" adı verilmiştir (Yalçınkaya, 2007). Eski Roma'da kent merkezlerinde gece ağır yük taşıyan arabalardan yayaları korumak için yollara taş engeller konulmuş ve kentte rahat dolaşım sağlanmıştır (Resim 1). Atlı arabanın kullanıldığı kentlerde ise araba yolundan kolonlarla ayrılıp, yükseltilerek, iklimsel etkilere, güvenlik ve alışveriş etkilerine bağlı olarak; yapılan kaldırımların üstleri örtülüp yayaların rahat dolaşımını sağlamıştır. Efes, Perge ve Side bu örneklerden bazılarıdır (Yıldırım, 2007). Ortaçağ ulaşım sisteminde yaya trafiği hâkimdir. Pitoresk kent mekânlarında, sokaklar ve gayri muntazam meydanlar insan ölçeğine göre planlanmıştır. İtalya Verona'daki Erbe Meydanı yayalar için planlanmış meydanlara o dönemi yansıtan bir örnektir (Yalçınkaya, 2007).

Resim 1: *Eski Roma'da yol (Yıldırım, 2007).*

14. yy.'da Selçuklular döneminde bazı kentlerde güvenlik nedeniyle sık geçmeyen kervanın dahi kentin iç kesimlerine girmesini engelleyici planlamalar yapılmıştır. Kervansaraylar için kentten ayrı bir sistem oluşturulmuş, kervan kentin dışında kalmıştır. Rönesans'ta şehirlerin formal yapısı içinde yayalar emniyet içinde dolaşma imkanı bulmuşlardır. 18. yy başlarında, dekoratif ve geometrik planlar içerisinde yaya ulaşımı sağlanmıştır. Bu devirde yollarda yayalar için tehlikesiz ve sakin bir yaşam söz konusu olmuştur. 19. yüzyılın ilk yarısında, yol geleneksel karakterini kaybetmeye başlamış, yaya ve at arabası trafiği birbirine paralel olduğu halde, kaldırım ve yol olmak üzere kesin bir çizgi ile ayrılmıştır. 20. yy. başlarında atlı ve atlı arabaların dolaştığı günler sona ermiş ve otomobillerin dolaştığı geniş yollar planlanmıştır. Bu yüzyıl içerisinde sanayileşme ve makineleşme ile birlikte ulaşımda da teknolojinin gelişmesi sonucu kent içi ulaşım gereksinimi çoğunlukla motorlu araçlarla karşılanmıştır (Yıldırım, 2007).

Bir caddenin yayalaştırılması çalışması ilk kez 1926 yılında Essen kentinde 'Limbecker Strasse' ile gerçekleştirilmiştir. Bağımsız yaya yollarını içeren ulaşım ağları ilk olarak 1930'larda önerilmeye başlanmıştır. İkinci Dünya savaşından sonra kentsel büyüme, nüfus ve araç sayısındaki artış nedeniyle yaya bölgeleri ve yayalaştırılmış caddeler oluşturulmuştur. Kent merkezlerindeki yoğunlaşma başladığında ve taşıt-

lardan dolayı gürültü ve hava kirliliği sorunu görüldüğünde yaya bölgelerini planlama çabaları ortaya çıkmıştır. Başlangıçta, taşıtlardan arındırılmış alışveriş merkezlerinde müşterilerin azalacağı görüşü, plancıları etkilemiştir. Yöneticiler de, çeşitli nedenlerle, yayalaştırmaya karşı çıkmışlarsa da gelişmeler tersine olmuştur. Yapılan uygulamalar sonucunda, alışveriş alanlarında yapılan yayalaştırma çalışmalarının alışverişe gelenlerin sayısını arttırdığı görülmüş ve bu yönde projeler geliştirilmiştir (Yalçınkaya, 2007).

Yayalaştırma çalışmaları taşıt yoğunluğunu beraberinde getirmiştir. Kent planlamada başlangıç noktasının, insanın temel gereksinmesi olan, yayaya yönelik mekânları oluşturmak olduğu düşüncesi kesin olarak benimsenememiştir. Çünkü araçların gelişmesi, kentin geniş alanlara yayılmasına neden olmuş, özellikle raylı sistemler, istasyonlar çevresinde yeni dolaşım sistemi oluşmaya başlamıştır. Taşıt sayısının artması özellikle kent merkezlerinde sorunlar yaratmıştır. Yaya öncelikli tasarlanması gereken kent merkezleri ülkemizde olduğu gibi taşıt öncelikli olarak tasarlanmaktadır. Bu nedenle, taşıtların kent merkezlerinden geçmelerini önleyici çalışmalar yapılmalı, yayaların rahat kullanımı için daha çok alanlara yer verilmelidir (Yalçınkaya, 2007). Ayrıca insanları yaya mekanlarını kullanmaya teşvik etmek için güvenli ve konforlu alanlar tasarlanmalıdır.

Kent merkezindeki hareketliliğin önemli bir bölümü yaya ulaşımından kaynaklanmaktadır. Yürümeyle alınacak mesafe, yürüme hızı ve sağlanacak erişim kolaylığı motorlu taşıtların sağlayacakları ile karşılaştırılmasa bile yaya erişimi son derece faydalıdır. Taşıt trafiği ise yüksek hızı ve sağladığı zaman kazancıyla günlük yaşamı kolaylaştıran bir ulaşım biçimidir. Bu nedenle yaya ve taşıt trafiğinin birbiri ile kesişmesi çözüm geliştirilmesi gereken bir sorun olup, planlama ve kentsel tasarım müdahaleleri gerektirmektedir. Bu doğrultuda gerçekleştirilecek müdahaleler kentsel kaliteyi artıracak ve kamusal memnuniyeti sağlayacak nitelikte olmalıdır (Yıldırım, 2007).

Yaya yolları oluşturma fiziksel sağlık, çevresel estetik, memnuniyet ve kişinin sosyalleşmesine büyük katkılar sağlamaktadır. Yayalar kent içinde okula, işe ve alışverişe gitmek, toplu taşıma aracına ulaşabilmek, sağlık, rekreaktif amaçlar gibi birçok sebeple yürürler. Kent içerisinde yürüyüş insanlık tarihi boyunca bazı mekânların ayrılmaz bir parça-

sı olmuştur. Bu mekânların en önemlisi de kent merkezleridir. Kent merkezinin sağladığı olanaklardan yayaların faydalanabilmesi durumunda, bu merkezlerin zenginliğinin ve çeşitliliğinin sürdürülebilirliği mümkündür (Yıldırım, 2007). Bu bağlamda kent merkezlerinde gerçekleştirilen yayalaştırma uygulamaları büyük önem arz etmektedir.

Kent Merkezlerinde Yayalaştırma Politikaları

Yollar önceleri sadece ulaşım amaçlı kullanılmaktayken, özellikle kent merkezindeki taşıt trafiğinin azaltılmaya çalışılması ve yayanın öneminin artmasıyla, farklı amaçlarla kullanılmaya başlanmıştır. Bu farklı kullanımların başında yolların bir ticaret aksı olarak tasarlanması vardır. Bu sayede yayalaştırılan alanlarda bir ekonomik canlanmanın yaşanması hedeflenmiştir. Kent merkezlerinde yolların yayalaştırılarak bir ticaret aksı haline getirilmesindeki etkenlerden biri, eski kent merkezlerinin dünyada sayıları giderek artan büyük alış-veriş merkezlerinin inşa edilmesine uygun olmamasıdır (Altunbaş, 2006). Diğer bir ifadeyle, eski kent merkezlerinin korunması yayalaştırma politikalarının amaçlarından biri olmuştur.

Tarihi ve kültürel değerlerin korunması gerekliliği, ulaşım sorunlarının çözümünde yayaya yönelik sistemlerin gelişmesinde etkili olmuştur. Tarihi alanların korunmasında yaya mekanları tasarımı, tarihi dokunun şekillenmesinde ve yaşanabilir mekanlar oluşturulmasında büyük önem taşımaktadır. Bu noktada yayalaştırma faaliyetleri, tarihi dokunun korunmasında önemli bir araç halini almıştır (Akyüz ve Zengin, 2012). Günümüzde uygulanan yayalaştırma politikalarında tarihi ve kültürel değerlerin dikkate alındığı gözlenmektedir.

Kentlerde giderek yaygınlaşmaya başlayan yayalaştırma çalışmaları yeni bir kavram olarak 'mall' kelimesinin kent planlama literatürüne girmesinde ekili olmuştur. Mall kelimesi, genelde ağaçlandırılmış, halkın yürüyüş ve gezinti yapmak amacıyla kullandığı alanlar olmakla birlikte, modern kentlerde yeni yapılan alışveriş merkezleri için kullanılmaktadır. Günümüzde ise daha çok kent merkezlerinde, iş alanlarının çevresinde yaya kullanımına açılmış alanlar olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlar çerçevesinde tamamen yayalaştırılmış alanlar (Full Mall), toplu taşımaya izin veren yaya alanları (Transit Mall) ve yaya öncelikli olmak üzere yaya-taşıt birlikteli alanlar (Semi Mall) olmak

üzere üç çeşit yaya bölgesinden söz etmek mümkündür (Altunbaş, 2006).

Dünyadaki tamamen yayalaştırma uygulamaları 1970 yılına kadar yoğun bir şekilde yapılmıştır. Tamamen yayalaştırılmış alanlarda, başarının sağlanması için insanları buraya çekebilecek aktivitelerin yoğun bir şekilde kullanılmasına dikkat edilmiştir. Bunun yanı sıra yer seçimi yapılırken; tarihi bir merkez olması, merkezi iş alanı içerisinde bulunması, çevresinde üniversite gibi fazla kişi barındıran mekânların yer alması, yayalaştırmanın başarısını artıran faktörler arasındadır. Ancak bu hususlara yeterli önemin verilmemesi nedeniyle tamamen yayalaştırma uygulamalarının çoğunda yaşanan olumsuzluklar, 1970 yılından sonra başarısız olan yayalaştırma uygulamalarının yaya-taşıt birlikteli yollar olarak değiştirilmesine sebep olmuştur. Bu nedenle yayalaştırma uygulamaları için 1970 yılı bir dönüm noktası niteliğindedir (Altunbaş, 2006).

Yayalaştırma çalışmalarının dünyada yoğun bir şekilde uygulanmasıyla 20. Yüzyıldan itibaren yaya-taşıt ayırımı fikri kentsel tasarımın bir parçası olmuştur. Bu fikrin devamı niteliğinde olan yaya ticaret yollarının özellikle perakende ticaretin gelişmesinde önemli rol oynamaktadır. Ayrıca yaya ticaret aksları, eski kent dokusunun hâkim olduğu kentlerde yenileme çalışmaları için bir araç niteliği taşımaktadır. Burada amaç, büyük alış-veriş kompleksleriyle oluşan iletişim teknolojisinin meydana getirdiği sosyal ve ticari olumsuzluğu gidermektir (Altunbaş, 2006). Bu nedenle başarılı bir yayalaştırma çalışması yapabilmek için başta yayalaştırma alanına erişilebilirliğin sağlanması ve yaya yolları ile taşıt yollarının kesişmemesi gerekmektedir. Bu gerekçeyle, Avrupa'da yapılan yayalaştırma çalışmalarının genellikle tren istasyonlarının veya ana ulaşım akslarının yakınlarında olduğu ve yaya yolları üzerinde, hafif raylı sistemin kullanıldığı görülmektedir (Altunbaş, 2006).

Yayalaştırma uygulamaları, kentin sosyal ve ekonomik yapısı ile doğrudan ilişkili olduğu için, kentin kendine özgü yapısı, yayalaştırmanın başarısı için önemli bir kriterdir. Başarılı bir yayalaştırma çalışması için bölgenin sosyo-ekonomik durumu, demografik, fiziksel yapısı, kentin kültürü, doğal yapısı ve yasal düzenlemeler gibi kriterler dikkate alınmalıdır (Altunbaş, 2006). Bir bölgede uygulanacak olan yayalaştırma faaliyetinin olumsuz etkilerinden korunabilmek için bu kriterlerin ayrıntılı bir şekilde incelenmesi gerekmektedir.

Kent Merkezlerinde Yayalaştırmanın Sebepleri ve Amaçları

Kent merkezleri kentlerin kimliğini ortaya koyan önemli bir kentsel yaşam odağı (Altınçekiç vd., 2014) olmakla birlikte, yayalaştırma faaliyetlerinin sebepleri ülkeden ülkeye, şehirden şehre, mekânın fiziksel ve sosyal farklılıklarına bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Genel olarak kent merkezlerinin yayalaştırma çalışmaları tarihi binaların ve kent dokusunun korunması, perakende ticaretin artırılması, konut alanlarının iyileştirilmesi, çevrenin güzelleştirilmesi, sosyal hayatın canlandırılması gibi birçok nedene bağlı olarak yayalaştırma yapılmaktadır. Başka bir ifadeyle, kent ekonomisinden yaşam kalitesine ve sosyal refaha birçok faktörün gelişimini sağlamak amaçlanmaktadır (Tablo 1).

Özellikle büyük kentlerde görülen trafik sorunu ve yayaların kendilerine güvenli bir yol bulamaması günümüzde ulaşımla ilgili yeni düzenlemelerin yapılması gereğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda geliştirilen planlama kararlarından biri de yayalaştırma çalışmalarıdır (Akyüz ve Zengin, 2012).

Yayalaştırma genel anlamıyla bir amaç değil, kent içinde yaşanabilir mekanların sağlanması için kent ekonomisi, kentsel kalite ve sosyal refah amaçlarına hizmet eden bir araçtır (Yalçınkaya, 2007). İyi bir yaya yolunun amacı şüphesiz bireylerin istedikleri materyallere kolayca ulaşmalarını sağlamak ve bir yerden bir yere hareketlerini kolaylaştırmaktır. Bu nedenle yaya yolları tasarlanırken amaçların detaylı olarak belirlenmesi gerekmektedir. Kent merkezlerinde yaya alanları planlanırken hedeflenen amaçlar; (a) Çevreyi koruma amaçları, (b) Rekreasyonel amaçlar, (c) Toplumsal amaçlar ve (d) Ekonomik amaçlar şeklinde gruplandırılabilir.

***Tablo 1:** Yayalaştırma çalışmalarının amaçları*

Amaçlar	**Yarar Başlıkları**	**Sağlanan Yararlar**
Kent Ekonomisi	Ekonomik canlanma	1-Perakende ticaretin gelişmesi 2-Yeni yatırımcıların teşvik edilmesi ve yöreye talebin sağlanması
Kentsel Kalite	Teknik ve çevresel iyileştirme	1-Ulaşımın yönlendirilmesi 2-Kent merkezindeki hareketi ve hareketliliği geliştirip rahatlatması 3-Kent merkezine erişilebilirliğin kolaylaştırılması 4-Kirlilik seviyesindeki azalma 5-Kent merkezinin fiziksel imajının güçlenmesi 6-Tarihi çevrelerin korunması ve zenginleştirilmesi
Sosyal Refah	Sosyal yararlar	1-Yaya faaliyetleri için mekân oluşturulması 2-Yaya güvenliğinin sağlanması 3-Kentin sosyal imajının güçlendirilmesi 4-Kentleşme sürecinde "kentlileşmeye" ivme kazandırması ve yaygınlaştırılmasına etkisi 5-Kullanım ve kullanıcı çeşitliliği sağlanması 6-Etkinliklere erişilebilirlik 7-Halkın katılımı 8-Kentsel yaşam biçimi ve kentsel davranış kalıplarına uyum 9- Sokak ilişkisi 10-Çevresel ve görsel eğitim

Kaynak: Cengiz, 2011

(a) Çevreyi Koruma Amaçları; Çevre koruma amaçları tarihi kentlerde ve yeni yerleşmelerde farklılık göstermektedir. Tarihi kentlerde tarihi çevrenin korunması gerekliliğinin sağlanması, tarihsel mekânın tarihi miras olarak aynen korunması, çevreye zararlı katılımların önlenmesi, gürültü, gaz, toz gibi çevre kirlenmelerine neden olan faktörlerin azal-

tılması, tarihi çevreyi belirginleştirme, ortaya çıkarma gibi amaçlar dikkate alınarak yayalaştırma faaliyetleri sürdürülmelidir.

Tarihi kent merkezlerinde oluşturulan yayalaştırılmış sokakların bir diğer amacı, şehir dışına kayan ticari faaliyetleri tekrar şehir merkezine toplamak, ekonomik katkının yanı sıra insanlar için cazip hale getirerek fiziksel canlanmayı sağlamaktır.

(b) Rekreasyonel Amaçlar;

- Kent merkezlerinde insanların birbiriyle buluşma mekânını sağlamak,
- Yaya etkinlikleri ve ihtiyaçlarına uygun mekânlar (dinlenme, gezinti ve yeme içme mekânları gibi)oluşturmak,
- Kentsel mekânı güzelleştirmek ve bakımlı hale getirmek,
- Yeni kentsel mekânlar oluşturmak,
- Daha az çevre kirlenmesi, daha az gürültü ve daha fazla temiz hava sağlamak,
- Çevreyi, mekânı kötü gösteren donatı yerine daha sağlıklı, renkli ve estetik bir mekân sağlamaktır.

(c) Toplumsal Amaçlar;

- Toplumdaki bireylerin bir araya gelerek ilişki içerisinde bulundukları alanlar oluşturmak,
- Bireylerin sosyal, kültürel davranış ve yaşantılarına katkı sağlamak,
- Kent içinde herkes tarafından bilinen, o bölgenin imajını etkileyen mekânlar oluşturmak,
- Kalabalık ve güvenli mekânlar oluşturmaktır.

(d) Ekonomik Amaçlar

- Perakende ticaretin gelişmesini desteklemek,
- Alıcı sayısını ve satış kapasitesini arttırıcı önlemler almak,
- Alışverişe özendirecek ve bu alandaki ticaretin çekiciliğini arttıracak, geliştirici işlevlere yer vermek,
- Turizmi çekici ve destekleyici hale getirmek,
- Mülk sahipliği ve kiracı koşullarında kolaylık sağlamaktır (Yıldırım, 2007; Altunbaş, 2006; Suher vd., t.y.).

ÇALIŞMA ALANINA İLİŞKİN GENEL BİLGİLER

Çalışmada 2007 yılında yayalaştırılarak "Sevgi Yolu" adını alan Cumhuriyet Caddesi örnek alan olarak belirlenmiştir. Kütahya'nın en yoğun caddesi konumunda olup, yayalaştırma sürecinde caddedeki esnafın satışlarını etkileyeceği endişesi ile tartışma konusu olmuştur. Kentin simgesi halindeki Ulu Camii, Dönenler Camii ve müzeleri ile kent merkezini birbirine bağlayan önemli bir akstır. Caddede Alipaşa Camii ve Karagöz Camii, 2 adet Ziraat Bankası, Vakıf Bank, Akbank ve Türk Ekonomi Bankası olmak üzere 5 banka binası, 1 postane binası, 30 Ağustos İlköğretim Okulu, küçük park, 3 adet iş hanı ve 140 adet işyeri bulunmaktadır. Caddede 270 metre karelik bir yeşil alan ve 6 adet süs havuzu bulunmaktadır.

Kent içinde yaya öncelikli ulaşım ağı oluşturulurken araç yollarının hangi amaçla yayalaştırıldığı ve bu amaçlara hangi oranda ulaşabileceği, yayalaştırmanın başarısının test edilmesi açısından önemlidir. Yayalaştırma çalışmalarında başarısızlığa neden olan en büyük neden alana ulaşımda yaşanan güçlüklerdir. Bu bölgelere ulaşımda sorunun yaşanmaması, oluşturulacak toplu taşıma olanakları ve park yerleriyle mümkün olmaktadır. Cumhuriyet Caddesi'ndeki motorlu taşıt trafiği Alipaşa Camiinin kuzeybatı kesiminde 14.50 metrelik yola verilmiş ancak bu yol araç trafiğine cevap verecek kapasitede değildir. Tarihi kent merkezine giden yollarda güzergâhların karmaşık olması diğer bir sorun olup, özellikle tarihi kent merkezine şehir dışından gelen insanların kolaylıkla ulaşamamasına neden olmaktadır.

ARAŞTIRMA BULGULARI

Kamusal amaçlı bir müdahale olarak yayalaştırma projesinin farklı uygulamalarında ortaya çıkan etkilerinin karşılaştırmalı analizlerinin yapılmasına yönelik olarak gerçekleştirilen alan çalışmasında fiziksel, sosyal, ekonomik ve kullanıcı profili açısından değerlendirmeler yapılmıştır.

Yayalaştırma uygulamalarında yayaların rahat hareket edebileceği alanlar oluşturulmalı ve zaman geçirebilecekleri alanlar daha kullanışlı hale getirilmelidir. Araştırma alanında yayalaştırılan caddeye gelen kullanıcıların araçlarını park edebileceği otopark sayısının ve işlevinin yeterli olmaması büyük sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sorun, cadde-

ye gelen kullanıcıların sayısında bir azalmaya neden olmakta ve cadde esnafı için bir ekonomik kayıp olmaktadır. Yetersiz otopark sorunu, kentin en çok ziyaret edilen Ulu Cami, Dönenler Cami ve müzelere gelen ziyaretçiler için de geçerli olmaktadır. Ayrıca kent merkezini tarihi kent dokusu ile bağlayan bir cadde olmasına rağmen, yön levhalarının olmaması ayrı bir sorun teşkil etmektedir.

Toplu taşıma araçları ile yaya yoluna gelen insanların daha rahat bir şekilde ulaşması için durakların yaya yoluna yakın olması gerekmektedir. İnsanların en kısa mesafeyi kullanmaları için duraklar en uygun yerde seçilmelidir. Araştırma alanında sadece caddenin her iki başında durak olduğu görülmektedir.

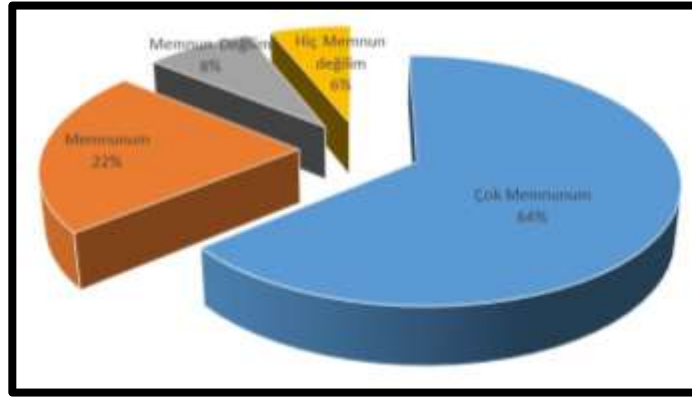
Buna karşın, Sevgi Yolunun her yaşta ve herkesin kullanabileceği, yaşlıların ve engellilerin rahat hareket edebileceği bir aks olması kullanımını artırmaktadır. Ayrıca buraya gelen insanların çoğunlukla yürüme mesafesinde veya toplu taşıma araçları ile rahat ulaşabilecekleri bir mesafede olması da bir avantaj sağlamaktadır. Yapılan görüşmeler sonucunda kullanıcıların ve caddedeki esnafların da ışıklandırma, döşeme elemanları ve oturma elemanlarından oldukça memnun olduğu görülmüştür. Cadde yayalaştırıldıktan sonra yeni yapıların yapılmadığı gözlenmiştir (Resim 2).

Resim 2: *Yayalaştırma öncesi ve sonrası Cumhuriyet Caddesi (Kütahya Belediyesi, 2013)*

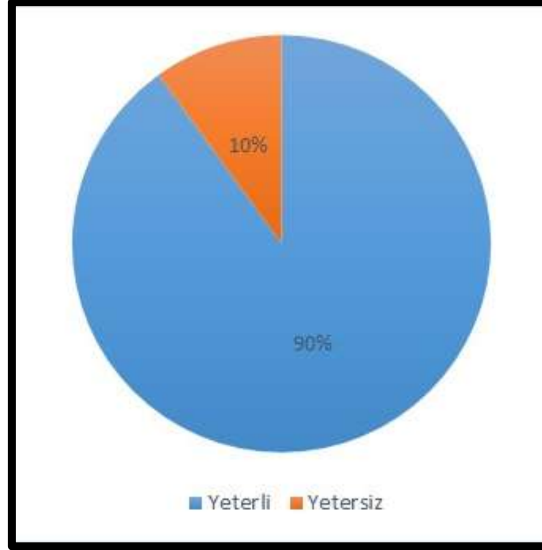
Araştırma alanında 40 adet işletme ve 50 adet kullanıcı ile yapılan anket çalışmasında caddenin yayalaştırılması konusundaki memnuniyet durumları incelenmiştir. Çalışma alanı içerisinde yer alan esnaflar ile yapılan görüşmeler sonucunda % 7,5'nin caddenin yayalaştırılmasından

memnun olmadığı görülmüş ve bu esnaflar satışlarında bir azalma olduğunu, araçlara açık iken daha fazla müşteri geldiğini belirtmişlerdir. Geriye kalan % 92,5'lik kısmın ise çok memnun olduğu görülmekte ve bu esnaflar caddenin yayalaştırılması ile satışlarının arttığını, araç trafiğine açık iken gürültü ve hava kirliğinin olduğunu ifade etmektedirler. Kullanıcıların ise % 64'lük bir oranda rahat gezebilecekleri bir alan açıldığı için çok memnun oldukları, % 22'sinin memnun oldukları, % 8'nin ise memnun olmadığı sonucuna varılmıştır (Grafik 1).

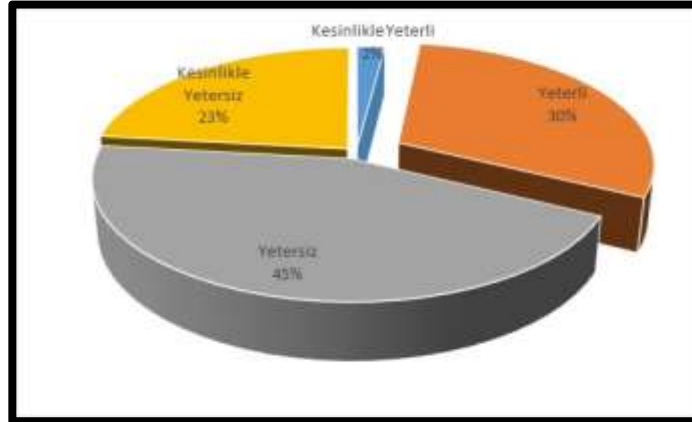
Grafik 1: *Yayalaştırmadan memnuniyet durumu*

Çalışma alanında yayalaştırma faaliyetleriyle birlikte yapılan ağaçlandırma ve yeşillendirme çalışmalarının yeterli olup olmadığıyla ilgili sonuçlar Grafik 2 ve 3'de verilmiştir. Esnafların %90'ı ağaçlandırma ve yeşillendirmenin yeterli olduğunu, yaya yolu vasfından dolayı fazla ağaç ve yeşilliğe gerek olmadığını ifade etmektedir. Geriye kalan %10'luk kesimin ise caddedeki ağaçlandırma ve yeşillendirmeden memnun olmadığı görülmekte, yeşil alanların ve ağaç sayısının yetersiz ve işlevsiz olduğu belirtilmektedir.

Grafik 2: *İşletmelere göre yayalaştırmada ağaçlandırma ve yeşillendirmenin yeterlilik durumu*

Kullanıcıların ise %32'sinin ağaçlandırma ve yeşillendirme çalışmalarını yeterli bulduğu, %45'inin yetersiz ve %23'ünün ise kesinlikle yetersiz bulduğu belirlenmiştir (Grafik 3).

Grafik 3: *Kullanıcılara göre yayalaştırmada ağaçlandırma ve yeşillendirmenin yeterlilik durumu*

Yayalaştırılmış caddeler toplumsal paylaşım ve sosyal yaşamda hareketliliğin ortaya çıktığı, insanlara rekreasyon olanağı sunan kamusal me-

kanlardır. Yaya bölgeleri sosyal gelişim açısından katkı sağlayarak, toplumsal yaşamın şekillenmesinde ve toplum bilincinin yaşatılmasında yardımcı olmaktadır. Yapılan incelemelerde Kütahya'da eğitimini sürdüren 35 bin üniversite öğrencisine yönelik yeterli kullanımların olmaması genç nüfusun bu aksı yeterince kullanmamasının temel nedeni olarak gösterilmektedir. Bu açıdan, caddenin canlılığının artması, daha fazla kullanıcının gelmesi için Sevgi Yolunu cazibe merkezi haline getirecek politikalar üretilmelidir. Sadece gezmek ve alışveriş yapmak amacıyla değil insanların eğlenebileceği vakit geçirebileceği mekânların da olması gerekmektedir. Ayrıca öğrenciler için okuma etkinlikleri düzenleyebilecekleri, sergi açabilecekleri alternatif mekânlar tasarlamak olumlu etkiler sağlayacaktır.

Yayalaştırmanın ekonomik etkileri perakende ticaretin gelişmesinin desteklenmesi, yeni yatırımcıların teşvik edilip söz konusu alana çekilmesi ve alanın kullanıcılarına ekonomik kolaylık sağlanması şeklinde görülmektedir. Cumhuriyet Caddesi'nin yayalaştırılması öncesi, özellikle cadde üzerindeki iş yeri sahipleri, insanların buraya erişiminin zorlaşacağı düşüncesiyle yayalaştırmaya karşı çıkmışlardır. Ancak yayalaştırma sonrasında müşteri sayısının azalmadığı aksine arttığı görülmüştür. Yayalaştırma ile birlikte caddeye gelen kişi sayısının artması ve daha uzun süre alanda vakit geçirilmesi nedeniyle bölgede ekonomik canlanma yaşanmaktadır.

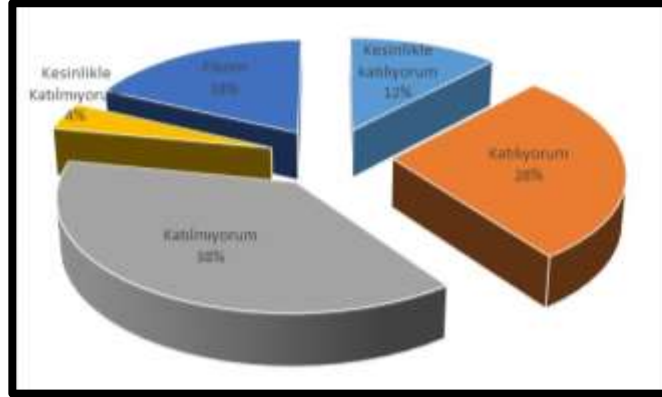
Caddedeki iş yeri sahipleri ile yapılan görüşmelerde birçok işyerinin (ucuzluk dükkânlarının, sarrafların, parfümcülerin, dönercilerin) cadde yayalaştırıldıktan sonra satışlarında bir artışın yaşandığını belirtmesine karşın satışlarının olumsuz etkilendiğini belirten işyerlerinin de (özellikle fotoğrafçıların sayılarında) olduğu gözlenmiştir.

"Burası ana caddeydi, çok yoğun araç trafiği vardı, şimdi cadde trafiğe kapatılınca trafik arka caddelere verildi ve çevrede trafik sıkıştı. Caddeye gelmek de gitmek de problem oldu. Otomobiliyle gelen alım gücü yüksek müşteriyi de kaçırdık (yüz yüze görüşme, 2013)."

"Cumhuriyet caddesi trafiğe kapatılmaması gereken bir caddeydi. Caddede seçkin müşteri azaldı, sonra park gibi oldu burası. İnsanlar vakit geçirmeye geliyorlar alışveriş yapmaya değil (yüz yüze görüşme, 2013)."

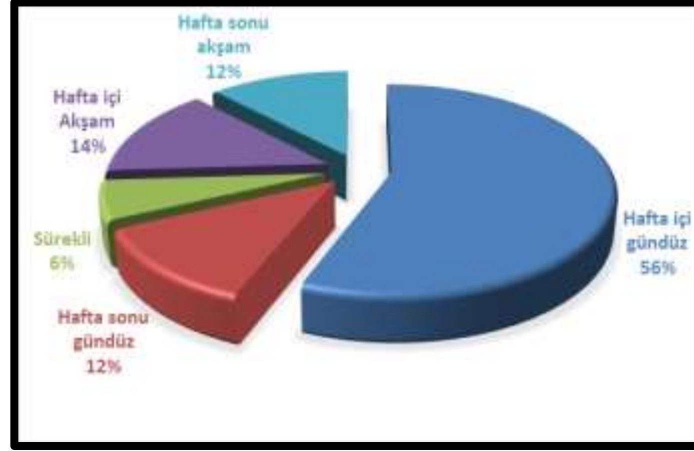
"Caddeyi bir çekim merkezi haline getirdiler ancak bu sadece kargaşa yarattı. Boş zamanında insanlar buraya gezmek için geliyorlar. Dolaşırken dükkâna giriyorlar ancak alışveriş yapmadan çıkıyorlar. Bu tür müşteriler yoğunlaşınca biz daha çok yoruluyoruz ama daha az kazanıyoruz (yüz yüze görüşme, 2013)."

Sevgi Yolunun farklı gelir grupları arasında eşitlik sağlayıp sağlamadığı konusunda kullanıcıların görüşlerinden elde edilen sonuç grafik 4'de verilmiştir. Kullanıcıların % 38'inin Sevgi Yolu'nun farklı gelir grupları arasında herhangi bir eşitlik sağlamadığını düşündüğü tespit edilmiştir. Kullanıcıların % 28'i ise Sevgi Yolu'nun farklı gelir grupları arasında eşitliğe katkı sağladığını düşünmektedir.

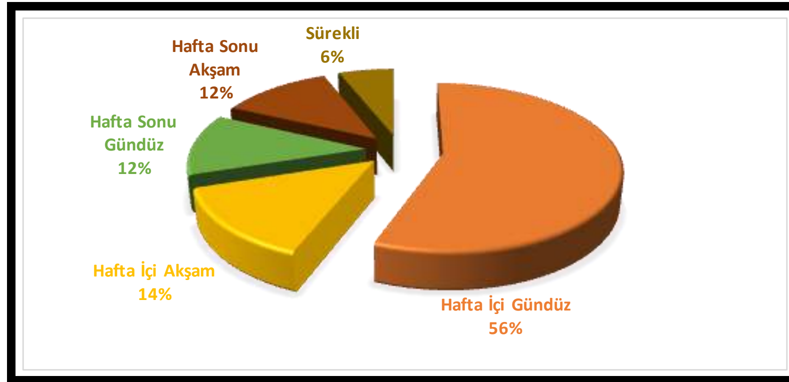
***Grafik 4:** Farklı gelir grupları arasında eşitlik durumu*

Cumhuriyet Caddesinin yayalaştırılması ile birlikte kullanıcı profilinde de değişim gözlenmiştir. Yayalaştırmadan önce caddeyi alışveriş için kullanan alım gücü yüksek müşterilerin yayalaştırmadan sonra caddeyi kullanmadıkları ve alışveriş için Eskişehir'e gitmeyi tercih ettikleri belirlenmiştir. Sevgi Yolunu genellikle gelir seviyesi düşük insanların kullandığı tespit edilmiştir. Yayalaştırma ile birlikte caddede ucuzluk dükkânları sayısında artış olduğu ve daha çok gelir seviyesi düşük kesime hitap ettiği görülmüştür. Kullanıcıların yaş durumu ile ilgili bilgiler grafik 5'de verilmiştir. Sevgi Yolu kullanıcılarının % 46'sının 18-25 yaş aralığında, % 20'sinin 26-33 yaş aralığında, % 12'sinin 34-41 ve % 12'sinin 42-49 yaş aralığında ve %10'unun ise 50 yaş üstü olduğu tespit edilmiştir. Kullanıcıların caddeyi zaman geçirmek ve alışveriş yapmak için kullandıkları görülmüştür.

Grafik 5: *Sevgi Yolunda kullanıcıların yaş dağılımı*

Sevgi Yolunu kullanıcıların % 56 gibi büyük bir kısmının hafta içi gündüz kullandığı tespit edilmiştir. Caddeyi hafta içi akşam ve hafta sonu akşam kullananların oranı ise % 12 olarak belirlenmiştir. Sevgi Yolunu sürekli kullananların oranı ise % 6 olarak tespit edilmiştir (Grafik 6). Bu durum Sevgi Yolunda akşamları kalabalığın azaldığını göstermektedir.

Grafik 6: *Kullanıcıların Sevgi Yolunu kullanma zamanı*

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmada yayalaştırmanın kent ve kullanıcılar üzerindeki etkilerinin tespit edilmesi, değerlendirilmesi ve kente olan katkısının belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda çalışma kapsamında yapılan alan araştırmasıyla, caddenin araç trafiğine kapatılmasından sonra kullanıcı profilinde önemli değişiklikler olduğu tespit edilmiştir. Tarihi kent merkezinde yer alan ve ekonomik-sosyal-mekânsal canlanmayı amaçlayan bir yayalaştırma faaliyeti olan Sevgi Yolu projesiyle, ekonomik açıdan perakende ticareti hareketlendirmek, toplumsal açıdan sosyal ilişkileri güçlendirmek, çevresel açıdan ise kentsel kaliteyi artırmak amaçlanmıştır. Alandaki esnaf ve kullanıcılarla yapılan görüşme ve anketlerde, caddede gürültünün azaldığı, daha iyi alışveriş olanağının sağlandığı ve kirliliğin azaldığı tespit edilmiştir.

Caddenin yayalaştırılması ile birlikte alım gücü yüksek müşterinin kaybedildiği belirlenmiştir. Buna bağlı olarak müşteri sayısındaki artışın ciroya fazla yansımadığı görülmüştür. Bu bağlamda caddede alım gücü yüksek müşterinin geri kazanılması için onlara hitap edebilecek mekânların oluşturulması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Kütahya'nın en yoğun caddesi olan Cumhuriyet Caddesinin yayalaştırılmasıyla, araç trafiği çevre caddelere yönlendirildiğinden, çevre caddelerde trafik problemi ortaya çıkmış ve bu alana ulaşım zorlaşmıştır. Ayrıca otopark alanının yetersiz olması sosyal ve ekonomik olarak olumsuz etki etmektedir. Bu sorunun çözümü için yeni yollar açılmalı, yönlendirme elemanları ile ulaşımın daha rahat sağlanması için çalışmalar yapılmalıdır.

Yayalaştırma faaliyetiyle bu alanın bir çekim merkezi haline getirilmesi amaçlanmıştır. Ancak Sevgi Yolunu üniversite öğrencilerinin yeterli düzeyde kullanmaması cadde esnafı için büyük bir ekonomik kayıp olarak görülmektedir. Zira bir kentin gelişiminde en büyük paya sahip olan üniversitelerdir. Öğrencilerin Sevgi Yolunda eğlenecekleri ve dinlenebilecekleri mekânların olmaması ve akşam erken saatte buradaki mekânların kapanması öğrencilerin caddeyi kullanmamasına sebep olmaktadır. Öğrencilerin Sevgi Yolunu daha fazla kullanması ve vakit geçirmeleri için gençlere hitap edebilecek yeni mekânların yapılması (kafe, restoran, oyun salonları, sinema, vb.) buraya gelen öğrenci sayısını artıracak ve caddede ekonomik hareketliliği sağlayacaktır.

Cumhuriyet Caddesinin Sevgi Yoluna dönüştürülürken kentsel kaliteyi artırmak, sosyal ve ekonomik canlanmayı sağlamak, caddeyi bir cazibe merkezi haline getirmek amaçlanmıştır. Ancak yapılan incelemeler sonucunda yayalaştırma projesinin gerçek anlamda amacına ulaşmadığı tespit edilmiştir. Ortaya konulan sonuçlar ve tartışmalar ışığında yayalaştırmanın başarıya ulaşması için:

- Farklı kullanıcı grupları yayalaştırmada farklı beklentiler içerisindedirler. Bu nedenle bir caddeyi yayalaştırmaya karar verirken etkilenebilecek tüm kullanıcı grupları tespit edilerek görüşleri alınmalı ve bu doğrultuda yayalaştırma çalışması yapılmalıdır.
- Yapılan yayalaştırmanın etkilerinin olumlu olabilmesi için öncelikle yayalaştırmanın kente ve kentliye uygun olması sağlanmalı ve sonrasında bu amaca yönelik düzenlemeler yapılmalıdır.
- Yaya bölgesi oluşturulurken açık ve kapalı mekânların bir bütün olduğu unutulmamalıdır. Bina cephelerinin ıslahı yapılmalıdır. Kullanılan, birbiriyle ve alanla uyumlu, kullanıcı isteklerini karşılayan mekânlar oluşturulmalıdır.

KAYNAKLAR

Akyüz, M., Zengin, B. (2012). Tarihi alanların yayalaştırılmasının turist memnuniyetine etkileri: Sultanahmet meydanı örneği. Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi, 2: 89-94.

Altınçekiç Çınar, H.S., Ergin, B., Tanfer, M. (2014). Tarihsel süreç içinde kent kimliğinin mekânsal kalite değerlendirmesi üzerine bir araştırma (Taksim Meydanı). Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, 15: 132-148.

Altunbaş, U. (2006). Kent merkezlerinde yayalaştırmanın işlevsel değişim üzerine etkileri istiklal caddesi örneği. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Cengiz, C. (2011). Bartın hükümet caddesi yaya bölgesi tasarımının irdelenmesi. Bartın Orman Fakültesi Dergisi, 13: 80-89.

Kaplan, H., Acuner, A. (2005). Ankara’da yayalaştırma sorunsalı. Planlama Dergisi, 2005/4:112-123.

Postacıoğlu, O. (2009). Yayalaştırmanın sosyal, ekonomik, fiziksel ve çevresel etkileri Adapazarı çark caddesi örneği. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Sözeri, S. (2009). Zafer Meydanı'nın yayalaştırılmasının peyzaj mimarlığı tasarım kriterleri açısından irdelenmesi. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Suher, H., Ocakçı, M., Akkal, L., Karabay, H., (T.Y.). Kent içi ulaşımında yayalaştırma ve kentlileşme ilişkisi. İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlaması Bölümü, İstanbul.

Yalçınkaya, F. (2007).Ankara-Bahçeli Evler Aşkabat Caddesinin (7.Cadde'nin) yayalaştırılmasının peyzaj mimarlığı açısından irdelenmesi. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Yıldırım, A. (2007). İstanbul'da yayalaştırma projelerinin farklı kullanıcı gruplar üzerinde yarattığı etkileri. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Yıldız, E. (2005). Araçtan arındırılmış yerleşimler. Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi, 20: 537-548.

KÜTAHYA TARİHİ KENT MERKEZİNDE KORUMA-KULLANMA DENGESİ ÇERÇEVESİNDE KENTSEL BOŞLUKLARDA AÇIK VE YEŞİL ALAN DÜZENLEMELERİ

Dila BAŞER

GİRİŞ

Kent, günümüzde pek çok insanın hayatını devam ettirdiği yerdir. İnsanların sosyo-kültürel ve ekonomik özellikleri bir şekilde mekana yansır. İnsanların ve toplumların özellikleri değiştikçe, mekan kullanımı da değişmektedir. Ülkemiz gibi gelişmekte olan, hızlı nüfus artışı ve kentleşme sürecini yaşayan ve yaşamakta olan toplumlarda sosyal ilişkiler, değerler ve kurallar hızla değişim göstermektedir. Tüm bu gelişmelerden dolayı insanlar yaşadıkları ortamdan uzaklaşıp doğal olana, tarihi olana gitme eğilimi içine girmişlerdir.

Tarihi çevrelerin hayata aktif bir biçimde katılmasında ve hatta korunmasında en etkili yöntemlerden biri kentsel tasarımdır. Bu yaklaşımdan yola çıkarak özellikle tarihi kent merkezlerimiz başta olmak üzere kentsel tasarım ile tarihi ve kültürel mirasın sürekliliği sağlanabilir, kentsel ve mimari doku korunabilir ve kent çağın yaşam koşullarına uyum sağlayabilir.

Tarihi ve kültürel değerler yönünden Kütahya, zengin tarihi geçmişini günümüze taşımaya çalışan ancak yeni yaşam şartları ile tarihi dokunun entegre olamamasından dolayı özgün kimliğini kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kalan bir kenttir. Tarihi çevreler ve bu çevrelerdeki özgün kent dokuları kentsel kimlik ve belleği yansıtan özel alanlardır. Bu sebeple, bu özel alanların yaşatılması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması adına korunması ve bulunduğu kentin mevcut yaşam şartlarına entegre ve uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir.

Çalışmanın Amacı ve Kapsamı

Bu çalışma ile Kütahya tarihi kent merkezinde, herhangi bir sebeple ortaya çıkmış ve kimliğini kaybetmiş kentsel boşlukların, peyzaj düzenlemeleri ile yeniden günümüz yaşam koşullarına nasıl eklemlenebileceği araştırılmış, tarihi merkezdeki bu kentsel boşlukların özel mülkiyet dahilinde veya kamu mülkiyetinde iken nasıl değerlendirilebileceği tartışılmıştır.

Çalışma beş bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmaya konu olan sorunsal ortaya konularak çalışmanın önemi, amacı, kapsamı ve yöntemine yer verilmiştir. İkinci bölümde, konu ile ilgili kuramsal ve kavramsal bilgi ve açıklamalar yer almaktadır. Çalışmanın amacı doğrultusunda "tarihi çevre", "açık ve yeşil alan" ve "boşluk / mekânsal arayüz" kavramları açıklanmıştır. Üçüncü bölümde, araştırmaya örneklem oluşturan Kütahya tarihi kent merkezinin fiziki ve sosyal özellikleri irdelenmiş ve mevcut durum hakkında bilgiler verilmiştir. Dördüncü bölümde, araştırma bulguları ortaya konmuştur. Bu kapsamda tarihi kent merkezinde zamanla oluşan mekânsal arayüzler hakkında bilgiler verilmiş ve kentsel boşluklar fotoğraflarla görsel açıdan desteklenmiştir. Beşinci bölümde ise, çalışmanın giriş kısmında belirtilen amaçlar çerçevesinde, araştırma alanındaki bulgular doğrultusunda mekânsal arayüzlerin tarihi dokuyu koruyarak peyzaj ilkeleri ile nasıl değerlendirilebileceği hakkında önerilere yer verilmiştir. Genel olarak özetlenecek olursa, yapılan bu araştırma ile insan hayatının devam ettiği tarihi kent ortamlarında insanların yaşamları ve kentle ilişkisi sonucu ortaya çıkan kentsel boşlukların nasıl oluştukları, kentin işleyişine nasıl katıldıkları ve koruma-kullanma dengesi çerçevesinde kente nasıl katılabilecekleri konusu incelenmiştir.

Çalışmanın Yöntemi

Kütahya Tarihi Kent Merkezinin mekansal boşluklar açısından irdelendiği bu çalışmada, literatür taraması, saha araştırması, yüzyüze görüşme ve fotoğraflama olmak üzere 4 aşamadan oluşan bir yöntem kullanılmıştır. Öncelikle literatür taraması yapılarak daha önce konuya ilişkin yapılan çalışmalar incelenmiş, makale, tez, yayın, dergi gibi yazılı bilimsel dokümanlar gözden geçirilmiştir. Taranan kaynaklardan elde edilen verilerle kavramsal ve kuramsal çerçeve oluşturularak tarihi çevre ile açık ve yeşil alan kavramları açıklanmıştır. Çalışma alanı olarak Kütahya Tarihi Kent Merkezi seçilmiş, halihazır harita üzerinden ve fotoğraflama

yoluyla tarihi doku içindeki mekansal arayüzler ile işlevini yitirmiş boşluklar tespit edilmiştir. Kütahya Tarihi Kent Merkezi'nin mekânsal arayüzlerini ortaya koymak amacıyla 1/1000 ölçekli hâlihazırdan yararlanılmış ve bu alanlarda uygulanabilecek alternatif peyzaj düzenlemelerinin nasıl olabileceğine ilişkin Kütahya Belediyesi Fen İşleri Müdürlüğü Peyzaj Birimi ve Kütahya Belediyesi Park ve Bahçeler Müdürlüğü ile görüşmeler yapılmıştır.

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ARKA PLAN

"Kendi başlarına anıt olmayan, fakat bir arada tarihi, geleneksel, görsel değerler taşıyan kasabaların, kentlerin kendilerine özgü karakterlerini yaratan tüm ögelerin bir arada değerlendirilmesi tarihi çevre ile tanımlanır" (Akçura,1973).

"Tarihi çevreler, geçmiş dönemlerin sosyal, kültürel ve ekonomik yapısını, yaşam şekillerini ve felsefesini yansıtmaları, doğa- bina ve bina-insan ilişkileri arasında kurdukları ilişkinin doğruluğu açısından büyük bir birikimin ifadesidir" (Arabacıoğlu ve Aydemir, 2007).

Kentler, hem insanların hem de diğer canlıların ortak yaşam alanıdır. Kentsel alanların bir kısmı dolu, bir kısmı ise boştur. Boş alanlar arasında meydanlar, yeşil alanlar, sokak ve caddeler, yapılarını kaybetmiş boşluklar sayılabilir.

"Modernist anlayış ne kadar doluyu programlama üzerine kurulmuşsa, modernizm sonrası anlayışların da boş olanı biçimlendirme çabası içinde olduğunu görüyoruz…Modern dönemde kentsel tasarımda odak daha çok yapıyken, postmodern dönemde ise yapılar arası mekânlar yapılardan daha önemli hale gelmiştir. Kentsel mekân dediğimiz boşluklar, kentte doluluklardan arta kalandır. Kendisini yaşamın dışına itilmiş olarak bulan, içindeki yaşantının kesintiye uğramış olduğu, kent içindeki etkinliğini yitirmiş kentsel mekânlar ortaya çıkar. Kayıp boşluk, artık alan nedir? Ve olumlu şehir boşluğundan farkı nedir? Kayıp veya ölü alan, artık alan tanımlaması, işlevlerini ve ya da işlevselliklerini yitirerek çöküş içine girmiş ve çevrelerini de problem alanlar olarak dönüştürmeye yol açan alan olarak açıklanabilirler" (Akaslan, 2006).

Kentsel mekâna ilişkin tasarımlarda genellikle doluluklar ele alınır. Binalar arasındaki boşluklar ise kayıp alanlar olarak değerlendirilir. Kayıp alanlar günümüz kentlerinde bir problem haline gelmiştir.

"Arayüzler, bir yandan kentsel mekânların dış yüzeyleri, öte yandan yapılanmış çevrenin içten dışa yansıyan çeperleri olarak doğa-kent, özel-kamusal, iç-dış, pozitif (doluluk)-negatif (boşluk), şehircilik-mimarlık, bağlamında görsel ve işlevsel bağlantıyı kurmaktadırlar" (Bala ve Çağlar, 2004).

"Kentsel arayüzler özel ile kamusal arasındaki geçişlilik bağlamında yarı-kamusal ve/veya yarı-özeldir" (Köknar, 2001).

"Arayüzler görsel ve işlevsel olarak kamusal dış mekânlar ile özel iç mekânlar arasında iç-dış bağlantısını kuran, kentsel dokuyu nasıl okuyacağımızı belirleyen mimari yapı biçimleri ile kentsel kamusal dış mekânlar arasındaki geçişim bölgeleridir" (Özyörük, 1995).

"Rasyonel planlama anlayışının tarihsel çevreleri, tasfiye edilmesi gereken hastalıklı kesimler olarak görmesinden kaynaklanan toplu yıkımlara duyulan tepkiler ve tarih anlayışındaki değişmeleri, koruma kavramının zamanla gösterdiği tarihsel değişmeyi etkileyen önemli ögeler olmuşlardır…Özellikle çağdaş tarih anlayışındaki gelişmeler koruma kavramına yeni içerikler kazandırarak, yeni yorumlar getirmiş ve tarihin sürekliliği kavramına dayanan bir koruma anlayışı, tarihsel dokunun bir bütün olarak korunmasının ve koruma yaklaşımlarının fiziksel çevrenin sürekli değişmesi üzerine kurulu bir düzlemde geliştirilmesinin gerekliliğine dayanmaktadır" (Ter, 2002).

Kentsel etkinlikler, kentsel alanlarda gerçekleşir. Kentsel alanlarda, insanların çalışma, barınma, sosyal etkinlikler gerçekleştirme vb. ihtiyaçları giderilir. Bu alanlar ancak kentsel peyzaj ile bir bütünlük kazanır.

KÜTAHYA TARİHİ KENT MERKEZİ

Kültürel peyzajı hem yol, bina, duvar, ağaç gibi fiziksel elemanlar hem de kültürel değer ve gelenekler oluşturur.

"Kültürel peyzaj kültür ve doğal çevre arasındaki karşılıklı ilişkilerin etkisiyle zaman içinde değer kazanan ve doğal, kültürel, görsel ve anlamsal nitelikleriyle tanımlanabilen coğrafi olarak sınırlanabilen bir alandır" (Koçan, 2004).

Geleneksel kent dokusunu oluşturan etmenler, mahalleler, açık alanlar, sokaklar, yol kaplamaları ve yapılar, Kütahya tarihi kent merkezini kentin diğer bölgelerinden ayıran ve önemli kılan özelliklerdir. Kütahya kenti doğu-batı koridorunda lineer gelişme eğiliminde olan bir kenttir.

Modern mimari ile yapılan konutlar kentin yeni gelişme alanlarında bulunmaktadır. Kentsel sit alanı ve etkilenme geçiş alanları ise organik kent formunun daha belirgin göze çarptığı alanlardır. Kent merkezinde tarihi doku içinde yer alan ahşap konutlar Osmanlı mimarisini yansıtmaktadır. Yapılar genellikle iki katlı, temel duvarları taş, üst katlar ahşap olarak yapılmıştır. Üst katlarda genellikle oturma odaları, mutfak ve cumba, alt katlarda ise kiler, samanlık ve ahır bulunmaktadır. Evin büyüklüğü, genişliği ev sahibinin sosyo-ekonomik durumunun göstergesidir. Tarihi yapıların çoğu kiremit örtülü, cumbalı, pencereleri kafesli evlerdir. Kent içindeki yollar bazı sokaklarda geleneksel taş döşeme olan Arnavut kaldırımı taş döşeme bulunurken bazı sokaklarda bu özellik bozulmuş ve yollar asfalt kaplanmıştır. Evlerin çatıları Türk mimarisindeki kare-dörtgen çatı olup, çatı kaplama malzemesi kiremittir. Konutların inşasında daha çok olan taş, toprak ve ahşap malzemelerden yararlanılmıştır.

Bahçeli konutlarda avlu bulunurken bahçesi olmayan yapılarda konuta giriş direkt cadde veya sokaktandır. Konut bahçelerinin küçük olması sebebiyle ibreli ağaç ve çalılar çok fazla yer almamakta, sebze bahçesi, meyve ağaçları, sarmaşık ve asmalardan oluşan bitkiler yer almıştır. Sokaklar insan ölçeğinde olup organik formlu yani kısmen kıvrımlıdır ve dardır. Yollar çok dar ve organik bir yapıya sahip olduğu için kaldırım ve yol ağaçlandırması yoktur. Tarihi dokudaki açık ve yeşil alanlar yeterli değildir. Tepelik ve kayalık alanlar ile sokakların kesiştiği bölümler küçük meydanları, kamusal alanları ve konut bahçeleri açık yeşil alanları oluşturur. Kent merkezinde ve tarihi mahalleler arasındaki dar yollar trafiğe açık olduğu için taşıt ve yaya ulaşımında sorunlar oluşmaktadır. Kentte otopark sorunu yaşanmakta, yol kenarına park eden araçlar görüntü kirliliğine ve trafikte aksaklıklara neden olmaktadırlar.

Yanı sıra, Kütahya Tarihi Kent Merkezinde hem nüfus hem de özel araç sahipliliği fazlalığı, tarihi kent merkezindeki "boş" alanlarının otopark gibi işlevsiz kullanımlar tarafından zaptedilmesine yol açmaktadır. Diğer bir deyişle, gerek yıkılan bir yapının yeri, gerekse de planlamada arta kalan vasıfsız alanların ilk fırsatta otopark olarak kullanılması, tarihi kent merkezi içinde ciddi bir otopark sorunu olduğuna işaret eder. Diğer yandan yapı kitleleri arasındaki boşlukların çevre halkı tarafından sandalye, masa gibi kent mobilyaları ve oturma elemanlarıyla desteklenmesi, tarihi kent merkezi içinde buluşma noktası gibi işlev görecek toplumsal etkileşim alanlarının eksikliğine ve yetersizliğine işaret eder.

Tarihi kent merkezinde özellikle sit alanı içerisinde kalan mahallelerde, açık ve yeşil alan düzenlemeleri son derece düşük niteliktedir. Yoğun yapıların arasında kalan sıkışık mahalle parklarında kullanıcı genellikle bulunmamaktadır. Bu parkların cazip olmamasının nedeni, kentlilerin bu yeşil alanlarda kendi alışkanlıklarına uygun aktivite imkânı bulamamalarıdır. Yine "boşluk" olarak nitelendirdiğimiz bu alanlara başka bir açıdan bakacak olursak, çevre halkı ve boş parsele en yakın yerde yaşayan kimseler, bu alanları kendi imkânlarıyla oluşturdukları kutularda (yağ tenekeleri vb.) veya saksılarda küçük çaplı bitkiler yetiştirmek suretiyle bahçe gibi kullanmaktadırlar. Bu demek oluyor ki burada yaşayan insanlar bir bahçeye özlem duymakta, yeşil içinde yaşamak istemekte, yoğun yapılaşmadan rahatsız olmaktadır.

Modern planlama anlayışı ile planlanan Kütahya tarihi kent merkezinde, yapı ile yapılar dışında kalan boşluk arasındaki ilişki iyi kurulamamıştır. Bunun nedeni bir miktar tasarımcıyla ilgili olduğu kadar, bir miktar da özel ve kamusal alanları belirleyen kurumsal yapıyla ilgilidir. Modern Kütahya insanının yaşamı dışarıdan kopuk bir hal almıştır çünkü insanların kentteki boşluklardaki aktiviteleri ve etkinliği bugün çok azalmıştır. Artık Kütahyalılar açık kentsel mekânlarda bir araya gelmemektedir dolayısıyla mekânın toplayıcılık işlevi giderek ortadan kaybolmaktadır. Kütahya tarihi kent merkezinde özel mülkiyetin baskın oluşu, insanlara özgürlüklerini yaşatan boşlukların oluşmasını engellemektedir. Artık merkezde ekonomik olmadığı için geçitler, pasajlar, avlular yaşamımızdan uzaklaşmıştır. Halbuki kentsel boşluklar her türlü yaşamsal aktiviteyi içinde barındıran mekanlar olmalıdır.

Kütahya'da zaman içindeki değişime ayak uydurmakta zorlanan tarihi yapılar, yasal ve ekonomik kısıtlar ile karşı karşıyadır. Tarihi yapıların zamanla mukavemetleri azalmaktadır. Bu yapılara çeşitli ekonomik ve yasal prosedürler nedeniyle bakım ve onarım yapılamadığı için ne yazık ki tarihi yapılar kendiliğinden yıkılmaktadır. Harabe haline gelen tarihi yapıların yerinde pasif boşluklar oluşmaktadır. Öte yandan planlamadan arta kalan gönye artığı diye niteleyebileceğimiz merkezdeki alanlar ise planlama sırasında aktif bir vasıf verilmediği için kendiliğinden mekânsal boşluk oluşturmuştur. Bu boşluklar küçük ölçekli tasarımlar için iyi bir potansiyeldir. Dinamik kent yapısına sahip Kütahya'da kentsel mekânının kullanımı ve kullanılabilirliği de sürekli değişmektedir. Buna bağlı olarak

da merkezde bazı kentsel mekânlar etkinliklerini kaybetmiş, kendilerini yaşamın dışında bulmuştur.

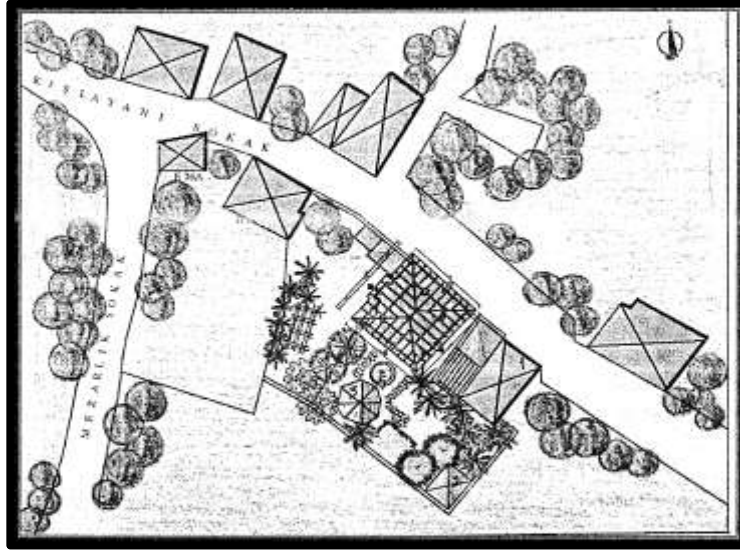
Kütahya tarihi kent merkezinde kentsel boşluklar, bilinçli bırakılan boşluklar değildir. Bu sebeple bu alanların yaşama katılmasında bazı kısıtlayıcılar vardır. Bunların en başında mülkiyet gelmektedir. Kentin etkinliğini yitirmiş bu alanlarında ortak kullanıma açılabilecek veya kamu yararına kullanılabilecek alanlar oluşturulabilmesi için öncelikle bu alanların kamu mülkiyetinde olması gerekir. Mülkiyet dışında bir başka sınırlayıcı etmen de o boşluğun sit alanı gibi özel kararlar gerektiren koruma bölgeleri içinde olup olmadığıdır. Tescilli kültür varlığı yapılar ile yürürlükteki yasal düzenlemelere göre, ruhsatı bulunan tescilsiz taşınmazlardaki tadilat ve tamiratlar ise ilgili yönetmelikler kapsamında yapılabilmektedir. Bu durumda tarihi merkezdeki bu boşluklar ancak daha önceden orada bulunan yapının aynısını yapmak koşuluyla değerlendirilip kente katılabilmekte ve ancak işlev değişikliği ile butik kullanımlar olarak aktif hale gelebilmektedir.

Tescilsiz olup kamu mülkiyetine ait "boşluk" lar üzerinden bir değerlendirme yapacak olursak, bu alanların etkinliğinin artırılabilmesi daha olanaklıdır. Etkinliğini yitirmiş bu alanlar kentlilerin alışkanlıkları doğrultusunda kentsel tasarım ilkeleri ile kentlilerin kullanabileceği, hoşça vakit geçirebileceği alanlar haline gelebilir. Bu alanlarda yapılacak aktiviteler mekâna geçici fonksiyonlar yükleyecek ve ancak bu aktivitelerle o mekân kalıcı hale gelecektir. Örneğin birkaç oturma elemanı ve bitki peyzajı düzenlemesi yapılabilecek bir "boşluk" o çevrede yaşayan insanlar için toplanma alanı haline dönüşebilir. Yapılabilecek küçük çaplı sergiler, kültürel etkinlikler, mekânın zaten var olan tarihi ve geleneksel potansiyelini ortaya koyarak, bu tür aktivitelerin bu mekânlardaki devamlılığı sağlayabilecek ve kentsel hafızamızda bir çeşit imge olarak yerini alacaktır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Tarihi kentlerde, yapıların çevrelerindeki açık ve yeşil alanlar, koruma ve geliştirme planları içinde birlikte ele alınmalıdır. Kütahya tarihi kent merkezinde yaşayan kullanıcıların ve potansiyel ziyaretçilerin fiziksel ve görsel ihtiyaçlarını karşılayan açık ve yeşil alanların, parkların, ağaçlandırma alanlarının ve çocuk oyun alanlarının düzenlemesine ihti-

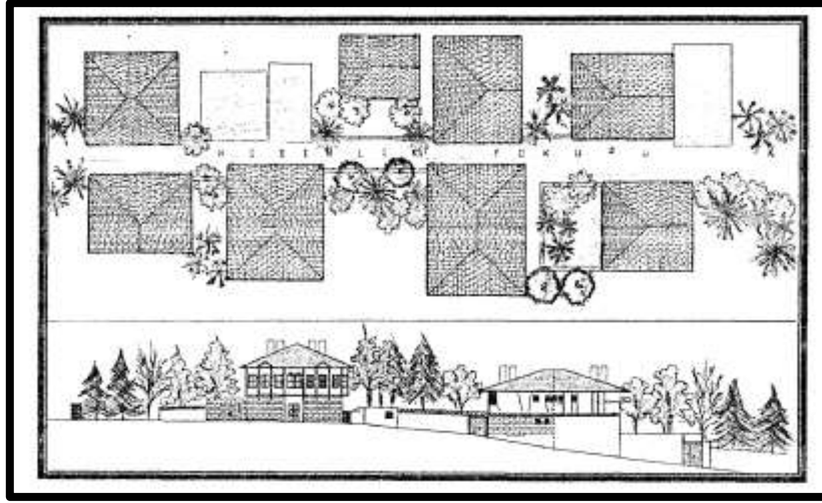
yaç vardır. Bu kapsamda merkezdeki tarihi konutların bahçeleri ve etrafındaki boşluklar özel olarak düşünülmesi gereken bir konudur. Tarihi yapıların bahçeleri ve etrafındaki boşluklar, hususi peyzaj düzenlemeleri ile çok ilgi çekici ve işlevsel hale getirebilir. Bu yolla tarihi yapıların kent içindeki önemi daha da vurgulanmış olur. Bu kentsel boşluklar, geleneksel sokak ve yapı tarzlarına uygun biçimde, özgün kent mobilyaları ile desteklenerek ve bitkisel elemanlar kullanılarak insanlar için işlevsel buluşma ve vakit geçirme noktalarına dönüşebilir (Resim 1).

Resim1: *Sokak dokusu ve konut bahçesi için önerilen bir peyzaj düzenlemesi (Koçan, 2004).*

Kütahya tarihi kent merkezindeki pasif boşlukların, aktif yeşil alanlara dönüştürülmesi şarttır. Boşluklardan üretilecek aktif yeşil alanlar kent merkezine yeni bir kimlik kazandıracaktır. Merkezde kullanılmayan konutlarda bir işlev değişikliği gitmek gerekmektedir. Bu sayede koruma sağlanmış, kayıp mekan oluşumu ortadan kaldırılmış olur. Merkezdeki kentsel boşluklar, otopark alanı olarak kullanılmaktadır. Bu durum merkezde şiddetle otopark ihtiyacı olduğuna işaret eder. Tarihi merkezin çevresinde, kent merkezine hizmet eden yeterli otopark alanları oluşturulmalıdır. Bu yapıldığı takdirde ancak tarihi merkez içindeki kentsel boşluklar yeniden işlevlendirilebilir.

Kent çevresindeki ormanlar ve ağaçlık alanların geliştirilmesi tarihi kentin çevresiyle birlikte algılanması ve değer kazanması için önemlidir. Bununla beraber tarihi merkez içindeki boşluklar, kentsel silueti destekleyen ve tarihi yapıların algılanabilirliğini arttıran bitkilerle düzenlenerek yeniden tasarlanmalıdır (Resim 2).

Resim2: *Tarihi doku içinde konut yerleşimi ve silüet için alternatif tasarım örneği (Koçan, 2004).*

Kütahya tarihi kent merkezine taşıt giriş ve çıkışlarının kontrol altına alınması gerektiği açıktır. Kütahya tarihi kent merkezinde yapılan koruma faaliyetlerinde, yalnızca fiziki korumanın ön planda tutulduğu, sosyo-kültürel yapı ile birlikte korumanın hedeflenmediği görülmektedir. Bunun yanında kent merkezinde toplanma alanlarının yetersiz olduğu dikkati çekmektedir. Merkezde yeni ve kaliteli toplanma alanları tasarlanmalı, kentsel boşluklar dinlenme, oturma, sohbet etme alanı olarak halka hizmet eden yerlere dönüştürülmelidir. Araştırma alanının ekonomik ve sosyal yaşamla bütünleşmesi için özel mülkiyetteki geleneksel konutların, farklı yaşam mekânlarına dönüştürülmesi ve çıkar amacı güden ve gütmeyen (vakıf, dernek, stk) kuruluşlara yönelik yeni işlevler kazanması çözüm olabilir.

KAYNAKLAR

Akaslan, P. (2006). Etkinliğini yitirmiş kentsel mekanların kent yaşamına katılması. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Akçura, N. (1973). Yabancı ülkelerde eski eserlerin korunması. Mimarlık Dergisi,8: 13-17.

Arabacıoğlu, F.P. ve Aydemir, I. (2007). Tarihi çevrelerde yeniden değerlendirme. Megaron, 2: 204-212.

Bala, H.A. ve Çağlar, N. (2004). Kentsel arayüzlerin düzenlenmesine yönelik analitik bir çerçeve. S.Ü. Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi, 18: 87-105.

Koçan, N. (2004). Tarihi özellikleriyle Safranbolu Kenti-Çarşı kesimi ve peyzaj mimarlığı açısından irdelenmesi. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bartın.

Köknar, B. (2001). Mekansal arayüzlerin kente ve yaşama katılımları üzerine bir inceleme. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Özyörük, İ. (1995). The interface of architecutural built form and urban outdoor spece. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, ODTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Ter, Ü. (2002). Konya kenti açık ve yeşil alan varlığı içinde tarihi kent merkezinin kentsel tasarımı. Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

KÜTAHYA'NIN KİMLİKLERİ VE KÜTAHYA'YA YENİ BİR KİMLİK KAZANDIRMAK

Gamze DUT

GİRİŞ

Kentler oluşmaya başladığı dönemlerden itibaren, uygarlıkların geçmişten gelen tarihiyle, beraberinde getirdiği kültürüyle, içinde yaşadıkları coğrafyayla şekillenirler. Bu sebeple kentler, toplumsal yaşama ve yaşam ilişkilerine ev sahipliği yaparken başka bir taraftan ise bu ilişkilerle karakteristik özellik göstererek kentin kimliğini, kentin imgesini ve simgesini oluştururlar.

Kent kimliği, üzerinde yaşanılan yeryüzü, kültür, zaman bileşenlerinin yanı sıra kentteki insanların yaşam şeklini belirleyen gelenekler, barındıkları binalar ve bu binaların biçimleriyle şekillenmektedir. Kentin kimliği kendiliğinden oluşan, insanlar tarafından şekillendirilen ve sosyo-ekonomik ilişkilerle bütünleşmiş yapıyı ifade etmektedir. Kentin imgesi ise Lynch'in ifadesine göre "bölgeler, sınırlar, anıtsal unsurlar, odak noktaları ve işaretler" olarak kentsel mekanda kimlik öğesi olarak yerlerini alır.

Kentler çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yaparak tarihi, kültürel ve coğrafi açıdan değişimlere uğramışlardır. Bu değişme sırasında, bir yandan kentin hafıza mekanları oluşurken öte yandan insanların toplumsal etkileşimi ile değişen ve dönüşen bir kent oluşur. Kentin ev sahipliği yaptığı medeniyetler, kent mekanı içine sürekli bir çeşitlilik sunar. Kent, tarihsel süreç içerisinde farklı dönemlerin fiziki, sosyal ve kültürel boyutlarının süreklilik içinde birikerek oluşturduğu bir ortamdır. Kent kimliği ise, kenti diğer kentlerden farklı kılan, kent için anlamı bulunan, o kente özgün öğelerden oluşan bir bütündür. Örneğin kentin deniz kenarında kurulmuş olması ya da dağın eteğinde kurulmuş olması, dini ya da tarihi değerlere sahip bir kent olması, diğer kentlere göre ekonominin gelişmiş olması gibi nedenler, kentlerin özgün kimliklerinin oluşmasına neden olmaktadır (İlgar, 2008).

Bu çalışmada, kentsel algılamada öğretici bir makroforma sahip, korunmuş geleneksel dokular içeren, imaj öğeleri konusunda zengin olan Kütahya kenti incelenmiştir. Kütahya'da geçmişten günümüze ulaşan, kente kimlik kazandıran çini ve porselen dışında birçok unsur mevcuttur. Çalışma içerisinde bu unsurlardan bahsedilmiş, Kütahya'ya yeni kimlikler kazandırmak amaçlanmıştır.

Çalışmanın Amacı ve Kapsamı

Bu çalışmanın amacı, Kütahya'nın var olan imajının nasıl ortaya çıktığını keşfetmek, bugün dahi Kütahya'yı tanımlayan, anlatan yeni kimliklerin, sembollerin, imgelerin neler olabileceğini araştırmaktır. Bu çalışmada, Kütahya'nın mevcut kimlik unsurlarının dışında kente yeni bir kimlik kazandırabilecek başka unsurlardan bahsedilmektedir.

Her kentin kendine has bir kent kimliği vardır. Kütahya'nın kent kimliği bu çalışmada ortaya konmak istenmiştir. Kentlerin kimlikleri, toplumda yaşanan değişim ve dönüşümden etkilenerek uzun bir süreç sonucunda meydana gelir. Kütahya'ya özgü kent kimlikleri de Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinden kalmıştır. Kültürel sürekliliğin sağlanması için kentin kimlik unsurlarının gelecek nesillere taşınması gerekir. Kütahya, tarihte bilinen ilk toplu iş sözleşmesi olan Fincancılar Anlaşması'nın yapıldığı yerdir. Çalışmada Kütahya'ya özgü olan ve kente farklı bir kimlik kazandıracak bu unsura değinilmektedir.

Çalışmanın birinci bölümünde, kent kimliği oluşum ve değişim sürecinin kent üzerindeki etkileri, bu süreç sonucu kentlere özgü kimliklerin oluşması konusuna değinilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde kavramsal ve kuramsal çerçeve başlığı altında, kent kimliği tanımından bahsedilmiştir. Dünya'dan, Türkiye'den kent kimliği örnekleri verilip daha sonra Kütahya'ya özgü kimliklere değinilmiştir. Üçüncü bölümde Kütahya'nın farklı kimlik öğeleri olan çini ve seramikten, Germiyan Sokak'tan, Ulu Cami'den, Dumlupınar Üniversitesi'nden, Çinili Vazo'dan, Kütahya Kalesi'nden, Çinili Cami, Saat Kulesi gibi unsurlardan kısaca bahsedilmiş ve bu unsurlar çeşitli görseller üzerinden açıklanmıştır. Dördüncü bölümde ise daha geniş olarak Kütahya'ya yeni bir kimlik kazandıracak Fincancılar Anlaşması'ndan bahsedilmiştir. Sonuç bölümünde, kente yeni kimliklerin kazandırılması konusuna ilişkin çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

Problem Analizi

Kütahya geçmişi çok eskilere dayanan bir kenttir. Dikkatli incelendiğinde Kütahya'ya özgü pek çok kimlik ögesi olabilecek unsur bulmak mümkündür. Örneğin; yemek kültürü, el sanatları, Mevlevilik gibi. Ancak Kütahya'ya dışarıdan bakıldığında Kütahya sadece porseleni ile anılmaktadır. Ünlü masalcı Ezop'un ve Evliya Çelebi'nin doğduğu yerin Kütahya olduğu başkaları tarafından bilinmemektedir. 250 yıllık tarihi, Kütahya konaklarının bulunduğu Germiyan Sokak yine başkaları tarafından bilinmemektedir. Bu çalışma ile Kütahya'yı dışarıdan gelen insanlara doğru bir biçimde anlatmak, arka planda kalarak unutulmuş, göz ardı edilmiş Kütahya'ya özgü değerleri ön plana çıkarmak, bu yolla Kütahya'ya yeni kimlikler, semboller kazandırmak amaçlanmıştır.

Kütahya, tarihi geçmişiyle oldukça zengin bir kent kimliğine sahiptir. Bu zengin tarih içinde Kütahya sadece çini ve seramik kimliği ile ön plana çıkmaktadır. Bunun dışında kente yeni bir kimlik kazanabilecek unsurlar hakkında bilgi doküman analizi ve yüzyüze görüşme yöntemleri ile elde edilmiştir. Bu kapsamda ilk olarak kentteki kütüphaneler ve kente ilişkin akademik veri tabanları taranmıştır. Daha sonra ise Dumlupınar Üniversitesi Tarih Bölümü, Kütahya Belediyesi, Belediye İş Sendikası ve İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü gibi kurumlarla görüşmeler yapılmıştır. Ayrıca Kütahya hakkında bilgi birikimine sahip yerel halkla görüşmeler yapılmış ve Kütahyalılar tarafından bilinen fakat başkaları tarafından pek bilinmeyen kimlik ögeleri bu yolla ortaya çıkartılmıştır.

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Kent Kimliği Tanımı

Her kent kendine has karakteristik özellikler sergiler. Bu yönüyle kentler diğer kentlerden ayrılır. Kentlere has özellikler, kentin bulunduğu coğrafyaya ve içinde barındırdığı insanlara bağlı olarak ortaya çıkar; zamanla gelişme göstererek bir kent kimliğine dönüşür. Kent kimliği, bir kentin içine girildiğinde ilk algılanan ve zamanla hafızada kalıcı etki bırakan izlerdir.

Kentin, coğrafi biçimi, kültürel yapısı, gelenekleri ve yaşam şekilleri kentin kimliğini oluşturur ve uzun bir zaman sonucunda ortaya çıkar. Bu nedenle kentteki kimlik unsurları tek tek değil bir bütün olarak ele alınmalıdır (Suher, 2006). Kentler, tarihsel süreç içinde, değişen toplum

kültürüne bağlı olarak, mevcut kültürel yapılarının üstüne bir takım yeni unsurlar eklerler. Bu yüzden kentin yaşadığı her dönem, o kente farklı bir özellik katar.

Kentte yaşanan her değişim, kimliğin oluşmasında önemli bir etken olmaktadır. Değişim sonucunda, kente ait oluşan değerler, kentin tanımını belirlemiş olur. Kısaca her kent bir imgeye sahiptir ve bu da kentin kimliğidir (Erton, 1995). Kentte barınan insanların yaşam biçimleri, kültürleri ve bu öğelerin değişmeleri, kent kimliğinin oluşmasına sebep olurlar. Bu özgünleşme sonucunda kente de 'tek olma' özelliğini kazandırırlar (Tezcan, 1999).

Kent kimliğinin oluşmasında, sadece kentin bulunduğu coğrafyadan ötürü farklı iklimsel ve fiziksel özellikler değil, aynı zamanda sosyal ve ekonomik faktörler de etkili olmaktadır. Kentte yaşayan toplumların kültür ve yaşam biçimleri, sahip olduğu tarihi geçmişi, kent ve mekana yükledikleri anlamlar, ekonomi, yerel politikalar, gelenek-görenekler, örf ve adetler kentin kimliğinin oluşmasında etkili faktörlerdir.

Kent Kimliğini Etkileyen Faktörler

Kent kimliği, bir kenti diğer kentlerden ayrı kılar ve ona özgün nitelikler katar. Bu özgün niteliklerin oluşumunu ve gelişimini etkileyen faktörler vardır. Toplumların sahip olduğu değerler ve yaşam biçimleri birbirlerinden farklı olduğundan, kentin kimliğini oluşturan unsurlar da her bölgeye göre farklılıklar gösterir. Doxiodis çevre sınıflandırmasında, doğal ve yapay unsurların yanında, bireylerin ve toplumların yaşama biçimleri, birbirleriyle ilişkileri, sosyo-kültürel özelliklerinin de kimliği etkileyen unsurlardan olduğunu belirtmektedir. Toplumların dini, siyasi, ekonomik, askeri yapıları da kent kimliğini etkileyen unsurlardandır (Uçkaç, 2006). Kent kimliğinin oluşmasındaki en önemli etkenlerden biri "çevre"dir. Çevre, doğal ve insan eliyle yapılmış olan nesnelerin aralarındaki etkileşimler sonucu ortaya çıkar. Çevre, doğal şartlara ve insan davranışlarına göre şekillendiğinden her yerde farklı bir özellik sergiler. Çevrenin sahip olduğu karakteristik özellik kente kimlik kazandırır. Bu çalışmada kentsel kimliği oluşturan öğeler sosyo-kültürel yapı, sosyo-ekonomik yapı ve fiziki çevre olarak üç grupta incelenmiştir.

Sosyo-Kültürel Yapı

Kent kimliği, insanın bulunduğu çevreyi algılaması ve tanımlaması ile oluşmaya başlar. Bunun yanı sıra kent gibi bütünsel bir yapı söz konusu olduğunda, bireylerin algılarından çok toplumsal olarak oluşturulan algılar kent kimliğinin oluşumunu sağlar (Uçkaç, 2006). Kent içinde yaşayan insanların birbirleriyle yapmış oldukları etkileşim ve ortak hareketler, yaşanılan çevreye yansıdığında, onlara ait olur dolayısıyla onların kimliği de kente yansımış olur. Kimlik elemanları, insanların karşılıklı ilişkileri ile biçimlenen, insan eliyle yapılmış objelerden oluşur. Bu objelerin şekli, dokusu, simgesi, malzemesi kente özgün bir görüntü verir (Önem ve Kılınçaslan, 2005).

Toplum içinde bireyin kimlik oluşumu, sadece diğer bireylerle kurduğu ilişkilerle değil, aynı zamanda bireyin çevresinde bulunan nesnelerle, mekanlarla, yaşadığı çevresiyle kurduğu ilişkilerle oluşur. Bireyin sahip olduğu deneyimler, birikimler, düşünceler, davranışlar, ihtiyaçlar, yaşadığı toplumun gelenek ve görenekleri, örf ve adetleri, bu kimlik oluşumunun içinde düşünülmelidir (Ponti, 2007). İnsanlar yaşamış oldukları çevreyle bir etkileşim içerisine girer ve daha sonra o çevre insanı şekillendirir. Yaşadıkları mekana izler bırakarak oranın bir kimliğe bürünmesini sağlarlar. Bireyin kimliği toplumun kimliğinin oluşmasında, toplumun kimliği de bireyin kimliğinin oluşmasında etkilidir. Bu sebeple beşeri çevreden kaynaklanan kentsel kimlik elemanları, birey ve toplumun demografik, kurumsal ve kültürel yapıdaki öğelerinden oluşmaktadır (Ocakçı, 1993).

Kültür, toplumda yaşayan bireyin hayatı boyunca kazandığı bilgi, gelenek, görenek, alışkanlık vb. özelliklerini kapsayan bir bütündür. Kültür, toplumda var olan semboller ve anlamlar bütünüdür. Nesillerden nesillere aktarılır. Genel olarak kültür, grubun özgün durumudur ve o grubu tanımlar, kimlik kazandırır. Kültür dünya görüşünü, dünya görüşü değerleri, değerler imge ve şemaları, imge ve şemalar yaşam şeklini, yaşam şekli ise eylemlerimizi etkiler. Gelişim sürecinde soyut bir kavram olan kültür, sonuçta somut bir eylem özelliği kazanır ve bireyin çevresini biçimlendirir.

Kültür temelinde çevresel etkenlerin yanı sıra, kültürel etkenler de yer almaktadır. Bu kültürel etkenler içinde aile yapısı, akrabalık ilişkileri, dil-din özellikleri ve mahremiyet sayılabilir. Bu faktörler değişken olduğundan çevreyi özgün kılar ve o çevrenin kültürel kimliğini oluşturur.

Kültürel kimliğin özgünlüğünü kaybetmemesi için gelecek nesillere de aktarılarak sürekliliğinin sağlanması gerekmektedir (Tezcan, 1999). Yeni nesillerin özlerini bilmesi ve kültürel sürekliliğinin sağlanması açısından kültür, gelecek nesillere aktarılan bir miras olarak düşünülmelidir (Bayart, 1999). Kültür sahip olunan bir mirastır ve korunması gerekmektedir. Kültürel sürekliliğin sağlanması için kültürel değerlerin geleceğe aktarılıp insanların geçmişinden kopmamaları sağlanmamalıdır.

Sosyo-Ekonomik Yapı

Kentlerin ekonomik yapıları ve gelişmişlik seviyeleri, teknolojik gelişmelere bağlı olarak değişmekte ve bunun sonucu olarak kentlerdeki yaşam şekli değişmektedir. Teknolojik gelişmeler sonucunda ortaya çıkan sanayileşme, büyük toplumsal değişimlere sebep olmuştur. Tarımdaki makineleşme sonucu nüfusun büyük bir bölümü kentlere göç etmiştir ve bu süreç kentleşmeye ivme kazandırmıştır. Sanayileşme sonucu gelenek, görenek ve aile yapısında da büyük değişmeler olmuştur (Tezcan, 1984). Sanayileşme, ticaret, ziraat ve sanayi ile ilgili faaliyetleri arttırmakta, kentlerin ekonomik işlevleri ile gelişmesine ve yeni özellik kazanmasını sağlamaktadır. Ticaretin ön plana çıkmasıyla ulaşım konusu da ön plana çıkar. Sanayi kentlerinde, genellikle üretim ve madencilik sektörü gelişir. Buna bağlı olarak yan sanayi dalları ve hizmet sınıfı oluşur (İsbir ve Açma, 2005). Her kent sahip olduğu coğrafyanın özelliklerinden dolayı farklı faaliyet alanlarında gelişme göstermektedir. Bu farklılık ekonomik gelişime bağlı olarak kentlerde değişim süreci içine girer ve kentin farklı bir kimlik elemanına sahip olmasını sağlar. Sanayileşmenin kent kimliğine olumlu ya da olumsuz etkileri olabilir. Sanayileşme sonucu insan gücünün yerini makineler almaktadır. Bu da olumlu etki bıraktığı gibi aynı zamanda insan emeğinin değerini kaybetmesine yol açmaktadır.

Fiziki Çevre Yapısı

Fiziksel çevre, insanın içinde yaşadığı, varlığını, özelliğini fiziksel olarak algıladığı ortamdır (Güley, 2001). Fiziksel çevre uzun zaman dilimlerinde karşılıklı ilişkiler ve insan eylemleri sonucu oluşan, birbirinden ayrılmayan doğal ve yapay iki ortamdan oluşur (Erton, 1995). **Doğal çevre**, insan faktörünün etkili olmadığı çevredir. İnsanın doğayı kontrol altına almak istemesi sonucu kentte doğal çevre yaratmak için yapılan bazı fiziksel durumlar vardır. Doğal çevreden kaynaklı kimlik oluşumunu

etkileyen unsurlar, kentlerin topoğrafik durumu, iklimi, suyu, jeolojik yapısı, bitki örtüsü ve genel konumudur. Bu gibi durumların varlığı, kentlerin kendine has bir özelliğinin olmasına, kentlerin diğer kentlerden ayrılmasına, kısaca kentlerin kimlik kazanmasına yol açmaktadır (Önem ve Kılınçaslan, 2005). Örneğin, bazı kentlerin içinden geçen bir akarsu ya da kentin dağlık, ormanlık bir bölgede olması, o kente öncelikli doğal kimliğin kazanmasına neden olmaktadır (Norberg-Schulz, 1980).

Kentler, coğrafi konum itibariyle farklı jeolojik özelliklere sahip olmasıyla farklı yerleşim yapısı göstermektedirler. Bu farklılıkların olduğu bölgelerde farklı imar yönetmelikleri uygulanarak sınırlamalar getirilebilir (Güley, 2001). Jeolojik yapı nedeniyle kentte yapı boyutlarının değişmesi, kentin görünümünü etkileyerek o kente ait siluetin oluşmasını sağlar ve bu durum kente dokusal bir karakter ve kimlik katar. Kentin kimliğini etkileyen diğer bir faktörde kentin sahip olduğu yer üstü ve yer altı su kaynaklarıdır. Bu faktörler de kente özgü yapılaşmanın ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Kentte yer altı su kaynaklarının çok olması, kaplıca ve hamam yapılarının artmasına yol açarak kentin kimliğini etkilemektedir. Örneğin; Kütahya, Afyon, Eskişehir, Bursa gibi illerin bu kaynaklara sahip olması ve bu özelliği ile anılması, hem oraya kimlik kazandırmakta hem de turizm açısından bu kentlerin canlanmasını sağlamaktadır.

Kentin kimliğini etkileyen diğer önemli etkenlerden biri de kentin coğrafi konumudur. Kentin çevresindeki diğer kentlerle etkileşimi ve ilişkileri, kent kimliği oluşumunda etkili olmaktadır. **Yapay çevre** ise, kentte yaşayan insanların ihtiyaçlarını karşılamak için oluşturdukları eylem alanları ve bu alanların ilişkileriyle biçimlenen, insanlar tarafından oluşturulmuş öğelerden oluşur. Kentte bulunan yapıların mimari şekilleri, yapı malzemesi, yapılan imar ve koruma planları, uygulamaları bu öğelerin kentsel ve mimari ölçekte koruma özellikleri o kentin kimliğinin oluşumunda çok etkilidir. Kentlerin sahip oldukları anıtsal ve sivil mimarlık yapıları, kentin kültür mirasını oluşturan, kentlere kimlik kazandıran mimari öğelerdir. Geçmişten günümüze kadar gelebilen bu yapılarda kültür ve sanat özellikleri gözlenebilir. Kentsel mekânlarda yapılan düzenlemelerde sanat ve mimari nitelikler ön plandadır (Tuncer, 2007).

Kent Kimliği ve Mekan İlişkisi

Kentler, içinde barındırdıkları bireylerin tutum ve davranışları ile oluşan alt kültür değerleriyle heterojen bir toplumsal yapı gösterirler. Bu

toplumsal yapı sosyal ve mekansal çevre içinde bireyler üzerinde farklı etki yaratmaktadır. Çevrenin yarattığı etkiler sosyalleşme süreci içinde kentleri de etkilemektedirler (Agnew, 1984). Kentlerin bünyesinde barındırdığı insanların birbiriyle ilişki ve etkileşimleri, bir ilişki örüntüsü içinde "kent kültürü"nü oluşturmaktadır. Kent kültürü, toplumsal sınıf, etnik farklılık, dini farklılık, farklı sosyal ve mesleki grupların oluşturduğu alt değerleri bir arada tutar. Sanayileşme sonrasında kır ile kent farklılığının giderek azaldığı bu dönemde, kentler toplum kültürü ile farklılaşarak ön plana çıkmıştır.

Kentler, yaşam biçimi açısından diğer kentlerle benzerlik göstermesine karşın, kentlerin kendi tarihsel gelişim süreçlerinde farklılıklar bulunur. Bu kentlerin sahip olduğu sosyal, ekonomik ve politik etkinlikler, kentlerin kendine özgü kimliğinin oluşmasında önemli rol oynamaktadır. Bu etkinlikler, kentsel mekanların kullanımında ve kentler arası ilişkilerde kentlerde farklı özelliklerin oluşmasını sağlarlar. Kent kültürü bu kapsamda, evrensel değerlerin yanında kentlerin doğal, sosyal ve ekonomik çevrelerinin yarattığı değerleri de kapsamaktadır.

Kültür, evrensel olma süreciyle birlikte ortaya çıkan toplumlar arası yakınlaşma ile ekonomik, politik ve kültürel bütünleşmeyi ön plana çıkarmıştır. Kültür, yerellikten ulusallığa, ulusallıktan uluslararası ortak değerlerin paylaşımına yönelmektedir. Bilindiği gibi kültür değişmektedir. Bu değişme ortak hedeflere ulaşmaya yöneliktir. Maddi ve sembolik değerleri ya da bireylerin davranışları gibi konuları ifade etmesiyle birlikte, toplumları birlikte yaşayabilme anlayışına getirmiştir. Kültür, öğrenme yoluyla elde edilen birikimlerin tümünü ifade etmektedir. Örneğin; toplumun sahip olduğu inançlar, sanat, ahlak, gelenekler, kurallar gibi. Kültürel zenginlik, yaşam alanlarının tanımıyla özdeşlik göstermektedir. Kentler arasındaki ilişki toplumlarda bilgi, sanat, teknoloji alışverişini ön plana çıkarmıştır. Bir başka ifadeyle ulusal kültürler, uluslararası kültürel öğelerin transferiyle zenginleşmektedir. Bu, kentlerin sahip olduğu kültürel zenginliğin ayrıcalıklı olmasını sağlamaktadır.

Kent Kimliği ve Koruma İlişkisi

Kentin kimliğini, kentin sahip olduğu kültürel ve doğal değerler şekillendirir. Kent kimliği değerlerinin sürekliliğinin sağlanması, kent kimliğinin oluşması için, kentin geçmişinden gelen maddi ve manevi değerle-

rin korunarak geleceğe taşınması gerekmektedir. Kentin farklı dönemlerine tanıklık etmiş yapı ya da yapı grupları, günümüzde halen yaşamaya devam ediyorsa bu değerlerin korunması öncelikli konumda yer alırlar. Bu nedenle kentin özgün kimliğinin oluşmasına katkıda bulunan ve ait olduğu döneme ilişkin mimari ve yaşamsal özellikler taşıyan yapıların korunması, o kentte kültürel sürekliliğin sağlanmasında ve kentin kimliğinin oluşumunda, geleceğe taşınmasında önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca, kentsel kimliğin bozulması hem yaşam kalitesinde düşmeye hem de bireyin kenti algılamasında ve kent oryantasyonunda sorunlar yaşanmasına neden olacaktır. Bu nedenle bir kentin yapılı çevreden oluşan özgün kimliğinin uyum içinde korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması büyük önem taşır.

Kişiler yaşadıkları mekana değerler yükledikleri, bağlandıkları bu değerler için bazı fedakarlıkta bulundukları zaman, o mekan bir kimliğe kavuşacaktır. Bir başka ifadeyle toplum kendi kimliğini oluşturacaktır (Tekeli, 1991). Mekan, insanlar için farklı anlamlar ifade eder. Bu anlama bağlı olarak o mekana bir değer atfedilir. Mekana kimlik kazandıran şey, çoğu kez kolayca kelimelere döküleme ancak insanların çoğu o değerin bir şekilde farkındadır (Norberg-Schulz, 1980). İnsanların için bir anlam kazanan mekanlar genellikle belli bir olaya tanıklık etmiş yerler olmaktadır. Bu olay yalnızca geçmişte kalmış bir olay değil, izleri günümüze kadar gelmiş, bir yönüyle halen devam eden bir olaydır (Neill, 1997). Bu tür mekanları ve yapıları, anlamı yaşatma, kent belleğini canlı tutma ve özgün kimlikleri oluşturma adına korumak gerekir. Bu sayede insanlar ve yaşadıkları çevre arasında anlamlı ve duygusal bir bağ kurulmuş olur.

KÜTAHYA'NIN KENT KİMLİĞİ VE YENI BİR KİMLİK KAZANDIRMAK

Kütahya'ya bir kimlik kazandıran unsurlar şunlardır: "Porselen ve Çinicilik, Hıdırlık Mescidi ve Kitabesi, Ulu Camii (Yıldırım Han Camii), Hükümet Konağı, Çinili Camii, Vahitpaşa İl Halk Kütüphanesi, Zafer Meydanı ve Çinili Vazo, Kütahya Kalesi, Dumlupınar Şehitliği, Aizonai Antik Kenti, Zeus Tapınağı ve Tarihi Tiyatro, Tarihi Borsa Binası ve Sütunlu Cadde, Antik Köprüler, Saat Kulesi, Germiyan Sokak, Mevlevihane ve Dönenler Camii, Balıklı Camii, Çinigar, Dumlupınar Üniversitesi, Termal Kaynaklar (Ilıca Harlek Kaplıcaları, Yoncalı Kaplıcaları, Tavşanlı

Göbel Kaplıcaları, Gediz Ilıcasu Kaplıcaları, Muratdağı Kaplıcaları, Emet Kaplıcaları ve Simav Kaplıcalarıdır".

Kütahya için yeni kimlik unsuru olarak "Fincancılar Anlaşması" seçilmiştir. Bu anlaşma, bugün dahi bize bazı konularda ışık tutmaktadır. Bu anlaşma, alanında bir ilk olma özelliği taşır. Bu anlaşmaya benzer bir örnek dünyada başka yerde yoktur ve tamamen anlaşma Kütahya'ya özgüdür. Fincancılar Anlaşması, Kütahya'ya yeni bir kimlik olarak kolaylıkla ve rahatlıkla kazandırılabilir. Aşağıda Fincancılar Anlaşması, Kütahya için kentsel bir kimlik unsuruna dönüştürülmeye çalışılmıştır.

Fincancılar Anlaşması

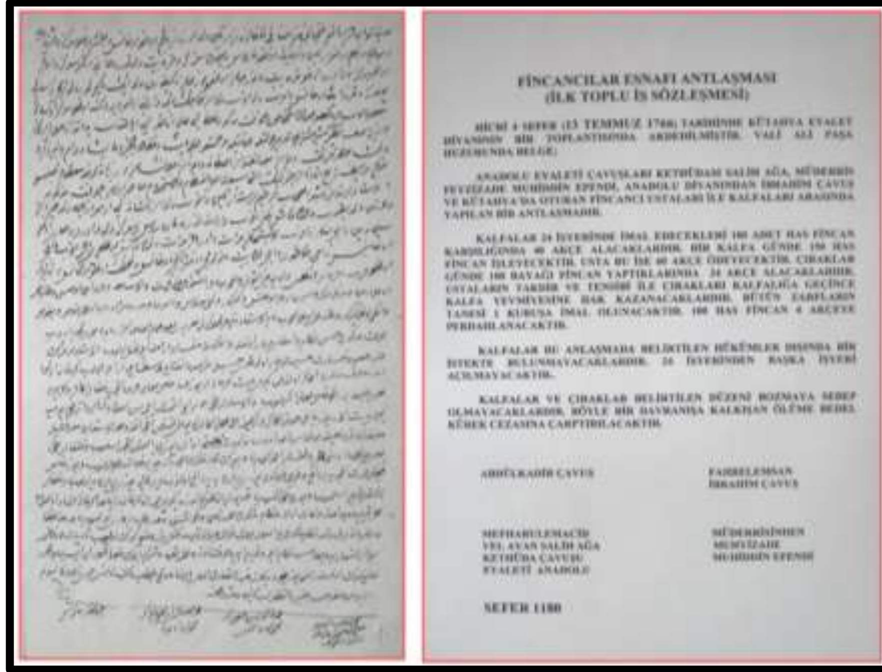
Fincancılar anlaşması ile işverenler, işçilerin hakkını korumaktadırlar. Geçmişte Kütahya'da bir dönemde çalışanların haklarının bu anlaşma sayesinde tam olarak verildiği anlaşılmaktadır. Anlaşmada çalışanların alacakları ücretler belirlenmiş, el emekleri güvence altına alınmış, emeğe saygı duyulmuştur. Bugün ise çalışana az para verip çok iş yaptırma düşüncesi hakimdir. Bu anlaşma ile, işveren işçinin haklarını koruma altına almıştır.

Kütahya Şer'iyye Mahkemesi, Kadı Ahmet Efendi dönemine ait sicilin 57. sayfasına kayıtlı olan "Fincanlılar Esnafı Anlaşması", dünyanın ilk toplu sözleşmesidir (Resim 1). Anlaşma, 18. yüzyıl Osmanlı Türkiye'sinin çalışma hayatı ile ilgili önemli bilgiler içermektedir. Dünya'nın bilinen bu ilk toplu iş sözleşmesi, 13 Temmuz 1766 yılında Vali Ali Paşa'nın huzurunda Kütahya'da imzalanmıştır. Anlaşma Kütahya'da oturan fincancı ustaları ile kalfaları arasında imzalanmıştır. Anlaşmada kalfalara, 24 iş yerinde fincan imal etme izni verilmiş, her 100 adet has fincan karşılığında, 40 akçe alacakları taahhüt edilmiştir. Bir kalfanın günde 150 has fincan işleme hakkı vardır. Usta, bu iş karşılığında kalfaya 60 akçe ödeyecektir. Çıraklar ise günlük yaptıkları 100 bayağı fincan karşılığında 24 akçe alacaklardır. İmar edilecek zarfların tanesi 1 kuruş olarak tayin edilmiştir. 100 has fincan 4 akçeye eşittir. Kalfaların, bu anlaşmada belirtilen şartlar dışında bir istekte bulunmaya hakları yoktur. 24 iş yerine ilave yeni işyeri açma hakkı da yoktur. Kalfa ve çıraklar, anlaşmanın aksi yönünde bir tavır sergilerse, bu kalkışmanın bedeli kürek cezasına çarptırılmaktır.

Kütahya'nın yerli uzmanları ve ileri gelenleri, Fincancılar Anlaşmasının ve Aizonai'deki Borsa binasının Kütahya'nın yerel bir değeri ve özgünlüğü olduğunu söylemekte ve bu iki unsurun bir şekilde Kütahya'ya

mal edilerek kimlik kazanması gerektiğini söylemektedirler. Ahmet Ünsür, sözleşme metninde "üretimde kaliteye öncelik verildiği, kaliteli üretimin teşvik edildiği, aksine davranışların ise cezai müeyyideler içerdiğini" vurgular. Ücretler için de şu açıklamayı yapar: "Sözleşmenin, performansa dayalı bir ücret sistemini öngördüğü görülmektedir. Üretimin artışı nispi olarak ücrete yansımaktadır". Fincancılar Esnafı Anlaşması'nın, 18. Yüzyıl Osmanlı Türkiye'si çalışma hayatı ile ilgili önemli bilgiler içeren son derece önemli bir belge niteliğinde olduğunu görmekteyiz. Buna göre, çini sanatının merkezi olan Kütahya'da, belirtilen dönemde, bu sanatla daha ziyade gayr-i Müslim esnafın uğraştığı görülmektedir. Sözleşme, dönemin işyeri çalışma ilişkileri açısından bilgiler içermektedir. Çıraklık-kalfalık-ustalık şeklinde gelişen bir terfi sistemi bu meslek dalında söz konusudur. Belge, işçi-işveren ilişkileri ve temsiliyet açısından önemli bilgiler içermektedir. Sözleşmeye işçiler adına Esnaf Kethüdası'nın imza koyduğu görülmektedir. Bu sistemde, sosyal diyalogun sağlanması ve yürütümünde kethüdanın son derece önemli fonksiyonlar üstlendiği bilinmektedir.

Sözleşme metninden, üretimde kaliteye öncelik verildiği, kaliteli üretimin teşvik edildiği, aksine davranışların ise cezai müeyyideler içerdiği anlaşılmaktadır. Benzer durum bilindiği gibi ahilik sisteminin de temel ilkelerindendir. Sözleşmenin, performansa dayalı bir ücret sistemini öngördüğü görülmektedir. Üretim artışı nispi olarak ücrete yansımaktadır. Çini üretimi yapacak işyeri sayısının belirlendiği, istenildiği anda (izinsiz) aynı üretimi yapacak işyeri açılmasının suç teşkil ettiği görülmektedir. Sözleşme metninde, tüm sözleşmelerde olduğu gibi, ihlali halinde yaptırım hükümleri mevcuttur. Fincancılar Esnafı Anlaşması'nın imzaladığı dönemde, Batı Avrupa'da emeğin önemli ölçüde istismar ile karşı karşıya bulunduğu, işverenin insafına bırakıldığı, devletin işveren/sermaye yanında yer aldığı, çalışma yaşı, süresi ve ücretler (sefalet ücreti) açısından önemli problemlerin yaşandığı bilinmektedir. Fincancılar Esnafı Anlaşmasının imzalandığı dönemde Osmanlı Türkiye'sinde, Batı Avrupa'da yaşanan sorunların söz konusu olmadığı, belirtilen sözleşme ile de, ortalama fincancı esnafına ücretler üzerinde gelir imkânı sağlandığı görülmektedir. Sonuç olarak; şekil ve içerik itibarıyla incelendiğinde, H. Safer 1180 (M. Temmuz 1766) tarihli Kütahya Fincancılar Esnafı Anlaşması'nın günün şartlarına göre, toplu ilişkiler sistemi ve gelişimi açısından önemli bir belge olduğunu söylemek mümkündür.

FİNCANCILAR ESNAFI ANTLAŞMASI
(İLK TOPLU İŞ SÖZLEŞMESİ)

SEFER 1180

***Resim 1:** Fincancılar Anlaşması (URL 1).*

Fincancılar Anlaşmasının Kütahya'nın Bir Kimliğine Dönüşmesi

Kütahya'da genel anlamda ulusal ve uluslararası bir tanıtım eksikliği vardır. Kütahya'nın tanıtım çalışmaları profesyonel tanıtım ajansları ve medya aracılığı ile birlikte yapılmamaktadır. Kütahya için bulunan Fincancılar Anlaşması, kentin markası olabilecek niteliktedir. Bu unsurun kent tanıtımında kullanılması için etkin sonuç alıcı çalışmaların profesyonel düzeyde bir an önce başlatılması gerekir.

Fincancılar anlaşmasının Kütahya'nın bir simgesi haline gelebilmesi için, tanıtım ve belgesel çalışmaları önce bölgesel ve ulusal ölçekte, sonra ise uluslararası ölçekte ele alınmalıdır. Bu amaca ulaşabilmek için kısa, orta, uzun vadeli projelere ihtiyaç vardır. Bir kültür ve sanat festivalinde Fincancılar Anlaşması'na geniş yer verilerek, bu anlaşma uluslararası bir boyuta taşınabilir.

Fincancılar Anlaşmasının kentteki tarihsel önemini vurgulamak ve tanıtabilmek için ulusal ve uluslararası sanat, tarih ve kültür buluşmaları

ile sempozyumlar düzenlenebilir ve akademik yayınlar yapılabilir. Fincancılar Anlaşması metni, işçi haklarının korunduğu, emeğe saygı duyan, üretimde kaliteye önem veren bir belge örneği olarak yayımlanmalı ve dünyaya sunulmalıdır. Bu doğrultuda yerel yöneticiler, Kütahya Milletvekilleri ve medya, bir dayanışma içinde birlikte hareket etmelidir.

Fincancılar Anlaşmasının tanıtımı için TV programları yapılabilir. Anlaşmanın yapıldığı 13 Temmuz gününde her yıl bir festival düzenlenebilir. Bunlar için kent yöneticileri, sivil toplum kuruluşları, sanayi ve ticaret erbabı, yerel yönetimlerle iş birliği içinde çalışmalıdır. Dumlupınar Üniversitesi'nin ve sivil toplum kuruluşlarının öncülüğünde, Valilik ile ilgili diğer yerel yönetim birimlerinin işbirliğiyle, turizm ve tanıtım konulu Fincancılar Anlaşması'na vurgu yapan bir proje geliştirilebilir. Kütahya'nın öncelikle geçmişi hakkında ayrıntılı bilgi veren bir kent arşivi oluşturularak, bu arşivde bu anlaşmaya özel bir yer ayrılabilir.

Yerel yönetimlerin sağlıklı ve kimlikli kentler oluşturma da en etkili araçları imar planlarıdır. Buradan yola çıkarak kentsel dönüşüm ve yenileme projeleri içinde "yaşanabilir, sağlıklı bölgelerin yaratılması" hedefi çerçevesinde, Kütahya'yı simgeleyen unsurları taşıyan bir kent meydanı oluşturulabilir. Bu yeni oluşacak meydanın ismi Fincancılar Meydanı olabilir. Böylece Fincancılar Anlaşması, kentin bir kimliği haline gelecektir.

Fincancılar anlaşmasında temel olan, işçilerin haklarının korunmasıdır. İnsan emeği ön planda tutulmaktadır. O dönemlerde işçilerin alacakları ücretler belirlenmiş olup işçi haklarının güvence altına alınmış olması önemli bir unsurdur. Bu anlaşmanın izlerini günümüzde de devam ettirmek için, Kütahya'da işçilere başka yerlerde olmayan bazı özel ayrıcalıklar tanınabilir. Kütahya'daki işçilere, diğer şehirlerde verilenden daha fazla maaş ve özlük hakkı verilebilir. Fincancılar Anlaşması'nın herkes tarafından bilinmesi için en az 5 yıl gibi bir süre gerekmektedir. Yeterli tanıtımlar sonucunda, bu anlaşmanın kentin bir kimliğine dönüşmesi mümkündür.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kütahya, geçmişte çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yaptığı için zengin bir tarihi geçmişe sahiptir. Günümüzde bu medeniyetlerin izleri halen devam etmektedir. Kütahya'nın geçmişten gelen ve simgesi haline gelen çinicilik, Kütahya ile bütünleşmiştir. Dışarıdan bakıldığı zaman şe-

hir çini ile anılmaktadır. Ancak çini ile kimlik kazanan Kütahya'nın içerisinde, başka kimlik kazanabilecek pek çok unsur bulunmaktadır. Kütahya'ya yeni kimlik kazandırabilecek önemli unsurlardan biri, geçmiş dönemlerde insanların çiniyle uğraştığını gösteren ve işçilerin haklarının korunduğunu ortaya koyan Fincancılar Anlaşmasıdır. Dünya'nın bilinen ilk toplu iş sözleşmesi olan ve tarihte başka örneği olmayan bu anlaşma, Kütahya'da imzalanmıştır.

Kütahya Fincancılar Esnafı Anlaşması toplu sözleşme sisteminin ihtiva ettiği unsurlar açısından değerlendirildiğinde, sözleşme, fincancı esnafı, temsilen esnaf kethüdası arasında ve şahitler huzurunda imzalanması yönüyle, "işçiler yönünden toplu bir hareket" olarak nitelenebilir. Sözleşme, Osmanlı Devleti'nde, esnafın sahip olduğu birlik ve beraberlik ruhu ve çalışma hürriyeti tarafların "pazarlık güç ve hürriyetine" sahip olduklarını ortaya koymaktadır. Osmanlı toplumunda sendikalar olmamasına rağmen (o yıllarda dünyanın hiçbir yerinde bu günkü anlamda sendika mevcut değildi) esnaf kendi arasında organize bir durumda idi. Esnafın devletle irtibatını sağlayan "esnaf kethüdaları" mevcuttu. Fincancılar Esnafı Anlaşması'nın metninde, hangi merhaleler sonunda bu şartlarla imza safhasına gelindiği belirtilmemekle birlikte, günümüzdeki anlamda olmasa bile, imza safhasına gelinmeden önce anlaşmanın belirli safhalardan geçirilmiş olması mümkündür.

Modern toplu iş sözleşmesinin, genel esasları çerçevesi içinde değerlendirildiğinde bile, genel olarak belirtilen şartlara haiz olan bu sözleşme, günün şartları içinde fevkalade önemli hususiyetler arz etmektedir. Bugün sendikaların bile grev vb. haklarını kullanarak elde etmekte zorlandıkları ücret seviyesi, o tarihlerde fincancı kalfa ve çıraklarına sağlanmıştır. Bu özelliklere sahip olan Fincancılar Anlaşması, Kütahya'ya yeni bir kimlik olarak kazandırılabilir. Kütahya, tarihinden gelen çini kimliğinin yanında, Fincancılar Anlaşması'nı ön plana çıkararak yeni bir ulusal ve uluslararası kimlik kazanabilir. Şehir, bu konuda yeterli çaba ve gayret harcanırsa, ulusal ve uluslararası bazda yeni bir marka şehir haline gelebilir.

Kütahya dünyanın bilinen ilk toplu iş sözleşmesi olan Fincancılar Anlaşması'na ev sahipliği yapmaktadır. Bu kapsamda Kütahya'yı uluslararası bir marka haline getirmek için yeni bir vakfın kurulması gerekmektedir. Vakıf yoluyla, Kütahya'nın sahip olduğu kültürel değerler ve özel-

likle Fincancılar Anlaşması ön plana çıkarılabilir ve kent vitrini haline getirilebilir. Vakfın rolü, şehirde yaşamış medeniyetlerden kalan önemli unsurları günümüze taşımak olacaktır. Ayrıca özel bir Kütahya dijital arşivi kurularak, günümüze kadar Kütahya hakkında yayımlanan tüm araştırmalar ve yayınlar, burada toplanabilir. Kütahya için profesyonel çalışan, küresel bir tanıtım platformu oluşturulmalıdır. Bunun yanında sempozyum, konser, sergiler gibi konvansiyonel yöntemler kullanılarak, belli bir eylem planı içinde kentin özgün kimlik ögeleri sık sık gündeme getirilebilir.

Bu tanıtımlar ve çalışmalarda Fincancılar Anlaşması, emeğin korunduğu ve değer gördüğü bir yazılı sözleşme olarak ön planda tutulmalıdır. Her 13 Temmuz'da, bu anlaşmayla ilgili bir etkinlik şehirde düzenlenmelidir. Kütahya'nın yerel kanallarında ve ulusal kanallarda bu değeri ön planda tutan, konunun uzmanları tarafından konu hakkında bilgi veren tv programları yapılabilir.

Kütahya'daki işçilere, özellikle Çini işçilerine, diğer şehirlerde kendilerine tanınan haklardan daha fazlası tanınabilir, daha fazla maaş verilebilir. Seramikte ve Çinide diğer ülkelerin sahip olduğu bilgili, uzman kişiler Kütahya'ya getirilebilir ve bunun adı "Fincancılar Daveti" adını alabilir. Yeni teknolojilerin, yeni bilgilerin Kütahya sektörüne aktarılması için bir platform oluşturulabilir. Kalkınma Ajansı bünyesinde yeni bir birim oluşturularak, Kütahya'nın sahip olduğu birikimler, e-kitaplarda toplanabilir ve internetteki dijital arşivlere bu e-kitaplar yüklenebilir. Son olarak, Kütahya Belediyesi'nin resmi web sayfasında "Fincancılar" başlığı altında anlaşmaya ilişkin geniş bilgiler verilebilir. Hatta, "Fincancılar" adlı ingilizce bir web sitesi oluşturulabilir.

KAYNAKLAR

Agnew, J., Mercer, J. ve Sopher D. (1984). The city in cultural contex. Winchester: Allen and Unwin.

Bayart, J.F. (1999). Kimlik yanılsaması. Çeviren: M. Moralı, İstanbul: Metris Yayınları.

Erton, M. (1995). Kent kimliği: İznik ve Mudurnu yerleşmeleri örneği. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Güley, K. (2001). Kent kimliği değişim sürecinin Gazimağusa örneğinde incelenmesi. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

İsbir, E. G. ve Açma, B. (2005). Kentleşme ve çevre sorunları. Anadolu Üniversitesi Yayını No:1645, Eskişehir.

Neill, W.J.V. (1997). Memory, collective identity and urban design: the future of Berlin's Palast der Republic.Journal of Urban Design, 2: 179-192.

Norberg-Schulz, C. (1980). Genius loci: towards a phenomenology of architecture, New York: Rizzoli.

Ocakçı, M. (1993). Şehir kimliği ve çevre ilişkileri, kent ve çevre planlamaya ekolojik yaklaşım. 17. Dünya Şehircilik Günü Sempozyumu, 4-6 Kasım 1993, İstanbul.

Önem, A. B. ve Kılınçaslan, İ. (2005). Haliç bölgesinde çevre algılama ve kentsel kimlik. İTÜ Dergisi, 4: 115–125.

Ponti, M. (2003).Methodological issues about the empirical study of place-identity. IT-University of Göteborg, Sweden.

Suher, H. (2006). İmar planı'ndan-bölge planlama, sanayileşme, kentleşme, koruma gereği, kamu yararına geçiş. İTÜ Mimarlık Fakültesi-Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Şehircilik Semineri, 27 Kasım 2006, Taşkışla-Türkiye.

Tekeli, İ. (1991). Bir kentin kimliği üzerine düşünceler. TMMOB Mimarlar Odası Yayını, Ankara.

Tezcan, E.Ö. (1999). Özgün çevrelerde tarihi ve kültürel mirasın sürdürülebilirliği ve yeni binaların, kent kimliği ve kentsel süreklilik üzerindeki etkileri. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Tezcan, M. (1984). Sosyal ve kültürel değişme. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, No:129, Ankara.

Tuncer, M. (2007). Ankara kent kimliği ve Ankara amblemi. Online: http://mehmet-urbanplanning.blogcu.com/ankara-kent-kimligi-ve-ankara-amblemi/10233810 (Erişim Tarihi: 12.07.2013)

Uçkaç, L. (2006). Kentsel tasarımın kent kimliği üzerine etkileri: Keçiören örneği. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

URL 1: www.kutahyakultur.gov.tr (Erişim Tarihi: 12.05.2013).

KÜTAHYA TARİHİ KENT MERKEZİNİN TURİZM POTANSİYELİNİN BELİRLENMESİ

Halil İbrahim YILDIRIM

GİRİŞ

Turizm, 1960'lı yıllardan sonra bütün dünyada hızla gelişmiş ve günümüzde hem en hızlı büyüyen hem de en fazla istihdam sağlayan sektör haline gelmiştir. Buharlı teknelerin devreye girmesi ülkelerarası gezme-görmeye dayalı turizmin başlangıcı olmuştur. Daha sonra güvenilir uçak yolculuklarıyla birlikte bu turizm daha da hız kazanmıştır. Günümüzde ise turizm popülerliğini korumaya devam ettirmektedir. Turizm, gelişmiş ülkelerin yanı sıra bu sektörden zamanla pay almaya başlayan gelişmekte olan ülkeler açısından da büyük önem taşımaktadır. 2. Dünya Savaşı'nın ardından, kitle turizmi büyük önem kazanmaya başlamıştır. İlk olarak Avrupa'da büyük bir gelişme gösterirken daha sonra Akdeniz çanağına kadar uzamıştır (Jenkins, 1995). Özellikle son yıllarda klasik deniz, kum, güneş turizmi yerine alternatif turizm faaliyetlerinin gelişmesi ülkeleri yerel ve bölgesel anlamda var olan potansiyellerini kullanmak için stratejiler üretmeye itmiştir.

Zengin turizm potansiyeline sahip olan ülkemiz de alternatif turizm anlamında bir odak haline gelmiştir. Değişen turizm faaliyetlerine ayak uydurmak ve klasik turizm faaliyetleri dışında alternatif turizm faaliyetlerini geliştirmek için stratejiler oluşturulmuştur. Bu bağlamda Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca "Türkiye Turizm Stratejisi 2023" raporu hazırlanmıştır. Bu raporda klasik kitle turizmi sonucu oluşan, özellikle kıyı kentlerindeki sorunların çözümü ele alınmış ve ülkemizde alternatif turizm potansiyellerinin kullanımının geliştirilmesi hedeflenmiştir.

Günümüze kadar pek çok uygarlığa ev sahipliği yapmış Kütahya'da kültürel değerlere sahip alanlar oldukça fazladır. Özellikle Türklerin gelişi ile birlikte Roma ve Bizans döneminden kalma kale ve çevresinde gelişme gösteren kent merkezi, bünyesinde önemli yapılar barındırmaktadır.

Bunun yanı sıra, zaman içinde gelişen kent kültürünün oluşturduğu ve günümüze kadar ulaşan geleneksel el sanatları ve yemek kültürü halen önemini korumaktadır. Bu değerlerin varlığını devam ettirmesi kentte turizm anlamında önemli bir potansiyel oluşturmaktadır. Ancak tarihi evlerin korunmaması ve yerel halk üzerinde bu bilincin tam olarak oluşmaması özellikle tarihi evlerin gelecek kuşaklara aktarımı ile varlığını sürdürmesi yönünde büyük bir tehdit oluşturmaktadır.

Sosyal ve ekonomik açıdan yadsınamayacak etkilere sahip olan turizm, tüm bölge ve illerde olduğu gibi Kütahya ve bölgesi içinde dikkate alınması gereken önemli bir olgudur. Kütahya kentinde kültür turizminin canlandırılması ile gelecekte kentte bu alandaki yatırımlar desteklenebilecektir.

Bu çalışmada Kütahya'da bulunan kültürel değerler ile turizm potansiyelinin belirlenmesi ve sürdürülebilir turizm kapsamında tarihi kent merkezlerinin korunması üzerinde durulmuştur. Tarihi kent merkezlerinde turizm faaliyetleri hakkında çalışmalar incelenmiş ve bu inceleme doğrultusunda Kütahya tarihi kent merkezinin turizm potansiyeli belirlenmeye çalışılmıştır.

Kütahya tarihi kent merkezinde kültürel açıdan büyük öneme sahip olan alanlar ve yapılar kültür turizmi açısından değerlendirilmemekte ve değerlerin korunması açısından gereken önem verilmemektedir. Turizm anlamında cazibe merkezi oluşturulamaması ve Kütahya tarihi kent merkezinde bulunan potansiyellerin tanıtımının ulusal ve uluslararası alanlarda başarılı bir şekilde yapılamaması, yerli ve yabancı ziyaretçilerin, büyük turlar düzenleyen turizm acentelerinin Kütahya tarihi kent merkezine ilgisiz kalmasına neden olmuştur. Bu nedenle, kentin turizm potansiyelinden tam olarak faydalanılamadığı sonucu ortaya çıkmaktadır.

Ayrıca tarihi yapıların korunmasında ve işlev kazandırılarak gelecek kuşaklara aktarımında önemli bir etkiye sahip olacak turizm için yeterli desteklerin olmaması kentte bulunan tarihi sivil mimari örneklerinin de korunamamasına neden olmuştur.

Turizmin son yıllarda büyüyen bir sektör haline gelmesi, bölgesel ve ulusal kalkınmada önemli bir rol alması turizm faaliyetleri açısından farklı arayışlara gidilmesine yol açmıştır. Özellikle günümüzde kültür turizmi ya da başka bir deyişle kültürel miras turizmi giderek ivme kazanan bir sektör olarak dikkat çekmektedir (Abacılar, 2008).

Kütahya tarihi kent merkezi bünyesinde barındırdığı kültürel ve tarihi miras ile turizm amaçlı kullanılabilecek birçok potansiyele sahiptir. Mevcut yapıların kullanımı ile kentin sosyal ve ekonomik anlamda gelişimi sağlanabilecektir.

Bu çalışmanın amacı, Kütahya tarihi kent merkezinde bulunan tarihi miras ve uzun yıllarda oluşan kent kültürünün turizm temelli gelişimi ve korunması kapsamında, kent merkezinde var olan turizm potansiyellerinin irdelenmesi ve değerlendirilmesidir. Bu amaç doğrultusunda yerel halkın da katılımı ile Kütahya tarihi kent merkezinde geliştirilecek turizm faaliyetleri, kentte önemsenmeyen sivil mimarlık yapılarının korunması için de önemli bir faktör olacaktır. Bu bağlamda yerel halkın katılımı ve kentte söz sahibi olacak turizm paydaşlarının görüş ve önerileri doğrultusunda kent merkezinin korunarak gelişiminin sağlanmasına ve turizmin canlandırılmasına yönelik potansiyeller ortaya konulmaya çalışılmıştır.

YÖNTEM

Kütahya tarihi kent merkezinin turizm potansiyelinin belirlenmesinde öncelikle amaca uygun olarak kaynak tarama yöntemi kullanılmış ve konu ile ilgili daha önce yapılmış çalışmalar incelenmiştir. Literatürden elde edilen veriler ışığında, alanda yapılacak derin görüşmeler için sorular hazırlanmıştır. Hazırlanan sorular turizmde söz sahibi olan yerel yönetimdeki ilgili kişilere (Planlama Bürosu, KUDEB), turizm acentelerine, halkla ilişkilerinin yüksek olması nedeniyle mahalle muhtarlarına, sivil toplum kuruluşlarına, İl Kültür ve Turizm Bakanlığı'nda yetkili kişilere sorularak alana ilişkin görüş ve düşüncelerine başvurulmuştur. Birebir görüşmelerde kent merkezine yönelik yapılan turizm çalışmaları hakkında bilgiler alınmıştır.

Sürdürülebilirliğin önem kazandığı günümüzde, alanın yaşatılması ve gelecek kuşaklara aktarımında önemli rolü bulunan yerel halkın görüşlerinin belirlenmesi için 30 kişiyle anket çalışması yapılmıştır. Gelen ziyaretçilerin konaklama ihtiyacını karşılayacak olan otel yöneticilerinin de görüşlerini almak için ayrı bir turizm anketi hazırlanarak kent merkezinde bulunan altı otel yöneticisinin görüşleri alınmıştır. Bu anket çalışmaların değerlendirilmesinde frekans analizi yöntemi kullanılmıştır.

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Turizmin Tanımı ve Çeşitleri

İlk çağlardan bu yana gezmek, dinlenmek, sağlık ve dini nedenlerden dolayı insanların sürekli kaldıkları yerlerden başka yerlere geçici olarak gitmeleri sonucu turizm kavramı ortaya çıkmıştır. Günümüzde birçok insanı etkileyen bir sektör haline gelmiştir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra gelişen teknoloji ile etkileri ve hacmi genişleyen turizm kavramı bilimsel açıdan ekonomik ve sosyal bilimler içinde yer almaya başlamıştır.

Turizmi en yalın haliyle tanımlamak gerekirse, insanların eğlenmek dinlenmek, değişik mekânları tanımak gibi sebeplerle yer değiştirmesidir (Abacılar, 2008). Sosyal anlamda turizmin tanımına bakıldığında *"Turizm insanların sürekli konutlarının bulunduğu yer dışında sürekli olarak yerleşmemek, sadece para kazanmak veya politik ya da askeri bir amaç izlememek üzere, serbest bir ortam içinde, iş, merak, din, sağlık, spor, dinlenme, eğlence, kültür, deneyim kazanma, snobik amaçlar ile dost, akraba ziyareti, kongre ve seminerlere katılmak gibi sebeplerle, kişisel veya toplu olarak yapılan seyahatlerden, 24 saati aşan konaklamalardan ortaya çıkan iş ve ilişkileri kapsayan bir tüketim olayı, ağır ve bütünleşmiş bir hizmet ve kültür endüstrisidir"* şeklinde tanımlanmaktadır (Khalilova, 2008; Durgun, 2006). Başka bir ifadeyle turizm; hem sosyal hem ekonomik bir sektördür. Sosyal açıdan dinlenmek, eğlenmek, gezmek, görmek gibi amaçlarla gerçekleştirilen bir gezi olarak tanımlanırken; ekonomik açıdan bir bölgeye ve ya ülkeye turist çekmek adına yapılan kültürel ve teknik çalışmalar olarak adlandırılabilir (URL 1).

Turizm kavramı üzerine yabancı kaynaklı söylemlere bakıldığında 1941 yılında W. Hunziker'in yaptığı *"para kazanma amacına dayanmayan ve devamlı kalış biçimine dönüşmemek kaydıyla, yabancıların bir yerde konaklamalarından ve bir yere seyahatlerinden doğan olay ve ilgilerin tümüdür"* tanımı vardır. Ancak AIEST (Uluslararası Bilimsel Turizm Uzmanları Birliği) 1970 yılında bu tanımı yetersiz görmüştür ve Prof. Ernest SPOTT turizme boş zaman kavramını da ekleyerek *"turizm dinlenme, gezme ve onlara benzer gereksinimlerin doyumu nedeniyle boş zaman harcamasından ortaya çıkan, tüketim harcamasıyla belirlenen geçici yer değiştirmeye bağlı olan ilişkiler ve olayların bütünüdür"* tanımını ortaya atmıştır (Durgun, 2006).

Turizm ziyaretçilerin istek ve keyif aldıkları faaliyetlere göre şekillenerek birçok çeşide ayrılmaktadır. Çalışma alanına ilişkin önem arz eden turizm çeşitleri aşağıda tanımlanmıştır.

1-Sağlık ve Termal Turizm: İnsanların yer değiştirmesini gerektiren en önemli turizm çeşidi sağlık turizmidir. Sağlık turizmi tedavi amaçlı şifalı suların, çamur ve buharın bulunduğu yörelere, kaplıca veya diğer sağlık merkezlerine seyahat eden kişilerin fiziksel iyilik halini ve sağlığını geliştirmek amacıyla veya estetik amaçlı cerrahi operasyonlar, organ nakli, diş tedavisi, fizik tedavi, rehabilitasyon vb. gereksinimi olanlarla birlikte uluslararası hasta potansiyelini kullanarak sağlık kuruluşlarının büyümesine olanak sağlayan turizm türüdür (URL 2).

2-Mağara Turizmi: Turizm çeşitliliği açısından ülkemizdeki mağaralar önemli bir potansiyel oluşturmaktadır. Ülkemizin %40'ı mağara oluşumları açısından önemli bir nitelik olan kartlaşmaya uygun kayalardan meydana gelmiştir. Erimeye uygun kayaların kapladığı alan ve bu alanlarda tespit edilen mağara sayısının oranına göre Türkiye'de 20.000'den fazla mağaranın bulunabileceği öngörülmektedir (URL 3). Bu turizm çeşidine gün geçtikçe ilgi artmaktadır.

3-Yayla Turizmi: Ülkemizin sahip olduğu iklimsel ve coğrafi özellikler, üstün peyzaj değerleri, kırsal öğelerin ağırlık kazandığı geleneksel yaşam biçimi ve dağcılık-tırmanışlar, atlı doğa gezisi, trekking, yamaç paraşütü, flora-fauna incelemesi, jeep safari vb. doğa sporlarına uygun alanlar için yayla turizmi son derece önemli potansiyel oluşturmaktadır. Bu turizm çeşidi ile yüzlerce mekanın yeni ve farklı yaşama alanları olarak kullanıma açılması sağlanmıştır (Durgun, 2006).

4-İnanç Turizmi: İnsanların devamlı ikamet ettikleri ve her zamanki ihtiyaçlarını karşıladıkları yerler dışında, dini inançlarını gerçekleştirmek, inanç çekim merkezlerini görmek, dini yapılar hakkında bilgi almak için yapılan gezilerdir (Abacılar, 2008).

Çalışmaya ilişkin önemli bir olgu olan kültür turizmi veya miras turizmi olarak adlandırılan bir diğer turizm çeşidi "Kültür Turizmi" başlığı altında detaylı bir şekilde değerlendirilmiştir.

Dünya'da ve Türkiye'de Turizme İlişkin Yaklaşımlar

Küreselleşme olgusunun yerleşmesinin ardından ülkeler ve bölgeler arasındaki gelişmişlik düzeyleri arasında farklılıklar oluşmuştur (Çeken,

2008). Havayolu ve yat gibi ulaşım sektörünün de gelişimi ile ülkeler arası seyahatler kolaylaşmış ve daha geniş kesimler için ulaşılabilir ve erişilebilir bir olgu olmuştur.

İnsanlık tarihinin ilk bilinen turizm faaliyetleri Antik Yunan'a kadar dayanmaktadır. Çeşitli kaynaklarda Romalıların kutsal tapınakları ziyaret, kaplıcalardan faydalanmak ve yeni yerleri keşfetmek amacıyla Mısır ve Yunanistan'a seyahat ettiklerinden söz edilmiştir (Kalem, 2001). Orta çağda ise dini özelliklerin sosyal ve ekonomik yaşamda etkin olması, turizm faaliyetlerinin daha çok dini alanda yapılmasına neden olmuştur. Bu dönemde İslamiyet'in Doğuşu ve gerektirdiği ilkelerin, Hristiyanların tepkisini çekmesi nedeniyle dini amaçlarla başka bölgelere sıklıkla seyahat edilmesine neden olmuştur (Durgun, 2006).

Ortaçağ sonrasına bakıldığı zaman, günümüzde etkili olan turizm anlayışı Sanayi Devrimi'nin ardından şekillenmeye başlamıştır. O zamanlarda sanayide çalışan kesimin izin hakkı, yıllık tatil hakkı, ucuz seyahat imkanları ile birlikte ABD, İngiltere ve Fransa gibi ülkelerde kıyısal tatil merkezlerine bir yönelim başlamıştır. Günümüz turizm anlayışı ise Sanayi Devrimi ile şekillenmeye başlamıştır. Turizm tarihçilerine göre 1841'de Thomas Cook'un Leicester'den Loughbough'a düzenlediği tren seferleri ile İngiltere'de başlayan paket turlar durağan bir toplumdan hareketli bir topluma geçişte önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir (Kalem, 2001). Sanayi Devrimi'nden sonra turizm tipik karakterini kaybederek, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası alanda önemli bir ekonomik sektör haline gelmiştir (Durgun, 2006).

Artan nüfus ile birlikte, sosyo ekonomik olan öne çıkan ülkelerde, artan gelir, iletişim ve bilişim teknolojisindeki gelişmeler, tur organizasyonları artan konaklama imkanları turizmin daha fazla gelişmesine neden olmuştur ve turizm faaliyetleri daha geniş kitlelere yayılmıştır. Özellikle 1960'lı yıllarda başlayan bu artış, daha sonra yaşanan petrol krizlerine rağmen gelişimini sürdürmüştür (Durgun, 2006).

Hızla büyümeye devam eden turizm faaliyetlerinin büyük bir kısmını karşılayan Akdeniz çanağının 2000'li yıllarda tamamen kirleneceği kaygılarının ortaya çıkmasıyla turizm, farklı açılardan ele alınmıştır. Bunlardan en önemlisi ise "sürdürülebilirlik" boyutudur. Talebin hızla artması doğal kaynakların tükenmesine neden olmuştur ve bunun sonucunda yararlı bitki ve hayvan nesillerini tehdit eden bir durum haline gelmiştir. 1990'lı yılların

ortalarından bugüne dek turizmin sürdürülebilir gelişmesi; Avrupa Birliği kurumlarında öncelikli ele alınır bir konu olmuştur. "Avrupa turizminin geleceği için birlikte çalışma" kapsamında "Gündem 21 ile tanımlandığı ve uygulandığı üzere Avrupa'da turizm faaliyetlerinin sürdürülebilir gelişiminin desteklenmesi" Avrupa Komisyonu'nca önerilmiştir (İzgi, 2007).

Türkiye'de turizm, 1923 yılında Cumhuriyet ile başlayan ve 1962 yılında planlı döneme geçişe kadar süren ilk dönem, daha sonra 1963 yılı planlı dönem ile başlayan ve günümüze kadar süren ikinci dönem olarak irdelenmektedir. Türkiye'de turizm ile ilgili ilk girişim ve faaliyetler 1923 yılında kurulan "Türk Seyyahin Cemiyeti" adı ile kurulan, daha sonra 1930 yılında "Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu" olarak adı değişen kurum ile başlamıştır. Kurum turistik rehberler hazırlamış, tarihi eserlerin korunması ve bunların tanıtılması amacıyla yayınlar yapmıştır (Durgun, 2006). Bu kuruma ek olarak 1934 yılında Turizm Bürosu açılmıştır. Turizm anlamında en önemli katkılardan biri de 1939 yılında Ticaret Bakanlığı bünyesinde Turizm Müdürlüğü'nün kurulmasıdır. Kurulan Turizm Müdürlüğü'nün aldığı kararlar planlı dönem öncesi Türkiye'de turizmin gelişmesinde önemli rol oynamıştır (Emekli, 2005).

Türkiye'de planlı döneme gelindiğinde ise kitle turizmi beş yıllık kalkınma planlarında benimsenmiş olsa da 1980'li yıllara kadar yatırımlar gerçekleşmemiştir. Türkiye'de turizmle ilgili temel kadrolar ve bilgi birikiminin oluşturulmaya başlaması, turizmle ilgili mevzuatta gerekli düzenlemelerin yapılması 1963-1980 yılları arasında olmuştur. Bu dönemde yabancı ziyaretçi sayısı 198.841'den 1.288.000'e ulaşırken, turizm geliri 7.1 milyon dolardan 326.7 milyon dolara ulaşmıştır. Turizmin atağa kalktığı 1983 yılından günümüze kadar olan dönemde hem turist sayısı hem de turizm geliri açısından büyük bir artış meydana gelmiştir. 1980 yılında yabancı ziyaretçi sayısı 1.2 milyon kişi iken, 1998 yılında bu sayı 9.7 milyon kişiye ulaşmıştır. Ülkemizde yaşanan siyasi ve ekonomik krizlere rağmen bu artış devam ederek 2004 yılında rekor seviye ile 17.5 milyon kişi yabancı ziyaretçi sayısına ulaşmıştır (Durgun, 2006).

Türkiye'nin Turizm Stratejisi

Dünya'da ve ülkemizde değişen ekonomik ve sosyal koşullar çerçevesinde kalkınma planlarının gelişimde daha önemli bir araç haline gelmesi üzerine dokuzuncu kalkınma planında turizmin çevresiyle bir bütün

olarak ve sürdürülebilir bir biçimde geliştirilmesi konuları üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda ekonomik ve makro dengeleri gözeterek, öngörülebilirliği arttıran, piyasaların daha etkin işleyişine imkân verecek turizm stratejileri belirlenmiştir (İzgi, 2007).

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013) doğrultusunda hazırlanan "Türkiye Turizm Stratejisi 2023" raporu Türkiye'de turizm gelişimini bölgesel, yönlendirici ve dinamik bir çerçevede izlemiştir. Hazırlanan bu raporda ülkemizde gelişen kıyı turizmi dışında, oluşturacak alternatif turizm (sağlık ve termal turizm, kış sporları dağ ve doğa turizmi, yayla turizmi, kırsal ve eko turizm, kongre ve fuar turizmi, kültür turizmi vb.) potansiyel kaynaklarının belirlenmesi ve bu kaynaklarda geliştirilecek turizm faaliyetlerinin tanıtımı için önemli stratejiler geliştirmiştir.

Türkiye Turizm Stratejisi adlı raporda geliştirilen stratejiler bölgelerin sosyal, ekonomik ve fiziksel durumlarına göre bölgelere özgü turizm kaynaklarını değerlendirerek ülkemizin turizmden alacağı payı arttırmak hedeflenmiştir. Söz konusu turizm kaynaklarının noktasal planlanması yerine, turizm anlamında kaynak oluşturan bölgelerle bağlantıların kurulması, turizm koridorları, turizm bölgeleri, turizm kentleri ve eko turizm bölgeleri oluşturmaktır. Bu bağlamda mevcut turizm yığılmalarının olduğu Ege ve Akdeniz gibi kıyı bölgelerinde oluşan yoğunluğu, alt yapı yetersizliğini ve çarpık kentleşmeyi önlemek hedeflenmiştir. Belirlenen hedefler kapsamında dokuz turizm gelişim bölgesi, yedi tematik koridor, on yedi turizm kenti ve beş eko turizm bölgesi önerilmiştir. Yeni varış noktalarına ulaşımın kolaylaşması amacıyla ulaşım imkanlarının geliştirilmesi amaçlanmış yeni hızlı tren hatları ve havaalanları projeleri önerilmiştir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanan "Türkiye Turizm Stratejisi 2023" raporunda belirlenen "Kentsel Ölçekte Markalaşma Stratejisi" başlığı altında Adıyaman, Amasya, Bursa, Edirne, Gaziantep, Hatay, Konya, Manisa, Nevşehir, Kars, Mardin, Sivas, Şanlıurfa ve Trabzon illeri ile birlikte Kütahya ilinde de kültür turizminin canlandırılması hedeflenmiştir (Anonim, 2007). Bu hedefler, mimari düzenlemeler, ulaşım sistemi ile ilgili düzenlemeler, kültürel aksların düzenlenmesi ve sosyo-fiziksel düzenlemeler başlıkları altında ayrıca değerlendirilmiştir.

Kültür turizmi gelişiminin sağlanması amacıyla belirlenen kentlerde öncelikli olarak tarihi ve kültürel değerlere sahip yapıların restorasyon

çalışmalarının yapılması amaçlanmıştır. Bu bağlamda etkinliğini yitirmiş dokuların ve merkezlerin yeniden canlandırılması, kent kimliğini önemli bir parçası olan yerel yemeklerin ve el sanatlarının turizm için ekonomik bir getiri sağlamasına yönelik otantik alışveriş merkezlerinin yapılması, anıt, kale, su kemeri, sur vb. yapıların ışıklandırılması sağlanacaktır. Kültürel aksların düzenlenmesi ile turizm ilgisini bölgeye çekmek için stratejiler belirlenmiştir. Kolay erişilebilir olması için kültür turizmi geliştirilecek bölgelere yakın havaalanı, kıyı şehirlerindeki limanların düzenlenmesi ve bu toplanma dağılma alanlarından bölgelere direk ulaşımın sağlaması amaçlanmıştır. Kentte gelen ziyaretçilerin kentte iyi vakit geçirmeleri için turizm danışma büroları, yön ve bilgilendirme levhaları, çekim noktalarını gösteren şehir haritalarının kullanılması gibi faaliyetlerin gerçekleştirileceğine yer verilmiştir.

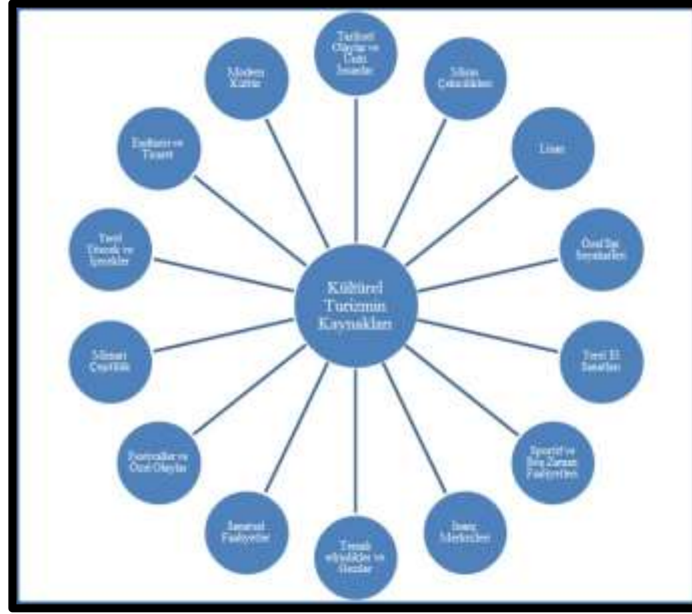
Kültür Turizmi

Alternatif turizmin öneminin artması ile birlikte, toplum için yeni bir kavram olan kültür turizmi, gelir sağlayıcı ekonomik etkisinin dışında kültürel değerlerin korunması gibi üzerinde durulması gereken bir turizm çeşididir. Kültür turizmi bölgesel açıdan turistik konaklama tesislerinin konaklama oranını arttırdığı gibi buna ek olarak yeni iş alanlarının oluşmasına da katkı sağlayarak ekonomiyi canlandırmaktadır (Öztürk ve Yazıcıoğlu, 2002). Kültür kavramını oluşturan önemli özelliklerden dolayı, farklı toplumlara ait kültürleri tanıma isteği birçok ziyaretçinin başka ülkelere seyahat etmesini sağlamaktadır. Turizm ve kültürün bir arada olması için doğal görüntünün mantıksal bir estetik temele dayanması ve çevrenin turistlerin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde düzenlenmesi gerekmektedir (Gündüz, 2011). Diğer bir değişle, bu değerlerin özellikleri korunarak, kent kimliği yok edilmeden insanlar için cazibe merkezleri haline gelmelidir.

Fladmark (1994) kültür turizmini sosyal alışkanlıklar, dini gelenekler ve tanıdık olmayan kültürel mirası yansıtan diğer insanların değişik yaşam biçimlerini keşfetmesi ve tecrübe etmesini sağlayan aktiviteler olarak tanımlamıştır. Sullivan ise; kültürel sebeplerle bir festivale katılmak veya sit ve anıt alanları ziyaret etmek ya da daha geniş anlamda kültürel çeşitliliği deneyim etmek, kişinin bir bölgenin kültürünü yaşama isteği gibi özel amaçlar içeren seyahatler olarak tanımlamıştır (Abacılar, 2008).

Bir mirası, dini ve sanat alanlarını gezerek ve farklı kültürlere sahip toplumların yaşam tarzları hakkında bilgi sahibi olmak için yapılan seya-

hatler dışında; festivallere katılma, eğitim amaçlı seyahatler de kültür turizmi içinde değerlendirilebilir (Gündüz, 2011). Kültür turizmine kaynak olabilecek etkinlikler Şekil 1'de gösterilmektedir.

Şekil 1: *Kültürel turizm kaynakları (Gündüz, 2011).*

Diğer bir yandan, turizmin artık git gide ticari hayatla bütünleşmesiyle, amacından sapıp uzun vadede büyük bir tehlike ve tehdit ile karşılaşacağı düşünülmektedir. Kültür turizminin gelişimi için her şeyden önce turistlerin istek ve ihtiyaçlarını bilmek ve ona göre sektörün gelişimini hızlandırmak gerekmektedir. Bu sayede turizmin bölgede ve yerel halk üzerinde oluşturacağı olumsuz etkilerin önüne geçilebilir (Öztürk ve Yazıcıoğlu).

Sürdürülebilirlik Kavramı ve Turizm

Birleşmiş Milletler İnsani Çevre Konferansının temel çıktısı olan 1972 yılında hazırlanan Stockholm Bildirgesi'nde taşıma kapasitesine dikkat çekilerek, kaynakların kullanımında kuşaklar arası hakkaniyeti gözeten ekonomik ve sosyal anlamda gelişmenin çevre ile bağlantısını kuran ve kalkınma ile çevrenin birlikteliğini vurgulayan "Sürdürülebilir Kalkınma" kavramı ortaya konulmuştur. Bu kavramda ana tema, çevre-

nin korunması ile kalkınma stratejilerini birbirleri ile aynı doğrultuda gidip birbirlerini tamamladıkları ve birbirlerine ihtiyaç duyduklarıdır. Çevre ile ekonomi arasında denge arayışı oluşturmaktır (İzgi, 2007).

Birçok alan için geçerli olan sürdürülebilirlik kavramı, insanoğlunun yıllar boyunca doğayı ve çevreyi tahribatı sonucu ortaya çıkan olumsuzluklar sonucu daha da önemli bir hal almıştır. "Sürdürülebilir turizm" ise turizm faaliyetlerinin çevreye duyarlı bir yapıya kavuşturulmasını amaçlamaktadır. Bu bağlamda sürdürülebilir turizm gelişimi; sürdürülebilir bir gelecek yaratmak adına fırsatlar oluştururken ve geliştirirken, şimdinin turistleri ve ev sahibi toplumların da beklenti ve ihtiyaçlarının karşılanmasıdır (Gündüz, 2011).

Sürdürülebilirlik kavramı üzerine ele alınan turizm için "Turizm Özel İhtisas Komisyonu Raporunda" (2006) aşağıdaki maddelere yer verilmiştir (İzgi, 2007):

- Turizmin gelişmesinde bütün taraflar, sağlam, sürekli ve sürdürülebilir ekonomik büyüme perspektifinde doğal çevreyi korumakla yükümlüdür. İhtiyaçların giderilmesinde gelecek nesiller dikkate alınmalıdır.
- Kaynakların tasarrufu, özellikle su ve enerji tasarrufu sağlayan ve atık azaltan yöntemlere öncelik tanıyan turizm türleri, ulusal-bölgesel-yerel kamu yetkililerince teşvik edilmelidir.
- Okul tatilleri gibi turist akışının arttığı dönemler, turizmin çevre üzerinde etkisini azaltacak şekilde düzenlenmelidir.
- Turizm altyapısı faaliyetleri, ekosistem, bio çeşitlilik ve vahşi yaşamın korunmasını sağlayacak şekilde hazırlanmalıdır.
- Doğa turizmi ve eko turizm, turizmin gelişmesi ve zenginleşmesinde temel unsur olarak kabul edilmelidir.

Turizm gelişiminin sürdürülebilir olarak yürütülmesi için takip edilmesi gereken bir takım ilkeler bulunmaktadır (Tablo 1) (İzgi, 2007). Varlığını tamamen çevre ve insan üzerine kurgulayan turizm sektörü için turizmde sürdürülebilirlik ancak uzun dönemli olma stratejisi ile anlam kazanabilmektedir. Çünkü kısa sürede kazandığı boyut ne sosyal ne ekonomik anlamda bir önem taşımaktadır. Diğer bir deyişle, bugünkü kuşakların bile artık yararlanamadığı turizm kaynaklarından gelecek kuşakların yararlanma imkanı çok zor mümkün olacaktır (İzgi, 2007).

Tablo 1:Sürdürülebilir turizm ilkeleri

İlkeler	Açıklama
Talebe göre değil, arza göre turistik düzenlemelerin yapılması	Uluslararası turizm piyasasında moda olan etkinlikler arz araştırması yapılmadan uygulanmak istenirse, yarardan çok zarar getirir.
Önceliklerin yerel halka verilmesi	Turizm yoğun bir emek sektörü olduğuna göre ve son ürün ancak insan tarafından sağlanabildiğine göre, turizm kararlarında ve uygulamalarda yerel halkın görüşleri alınmalıdır.
On iki ay turizmi	Tek tip turizm türünün yer aldığı bölgelerde, turizm sezonu birkaç ay olmaktayken, turizm çeşitliliğine gidilmesiyle bir yıl gündemde kalması sağlanmalıdır
Toplumsal katılım	Yerel halk ancak kendilerinin sağladıkları potansiyelin kendilerine verilmesiyle ayakta durabilir ve turizmi geliştirebilirler. Katılma durumu olmaması halinde yerelin hoşgörüsü azalmaktadır.
Temiz enerji kullanımı	Sürdürülebilir turizmin temel ilkelerinden biri de temiz enerji kullanımıdır. Alışılagelmiş enerji kaynaklarından tasarruf, çevre ile uyumlu bir turizm anlayışı oluşturmaktadır.
Eylem durumunda dinlenme	Sürdürülebilir turizmin özünde etkinlik vardır. Bu bağlamda aktif tatiller önerilmektedir. Doğa içine az yoğun açık mekanların oluşturulması gerekmektedir.
Gerçek yaşamın sahnelenmesi	Kitlesel turizmde turistler için ev sahibi ülkenin gerçek yaşamından çok yapay turistik çekicilikler kullanılmaktadır. Oysaki sürdürülebilir turizmde arka planda kalan etkinlikler önemlidir.
Mevcut yapı stokunun kullanılması	Sürdürülebilir turizmde yöresel mimariyi yansıtan yapıların kullanılmasına öncelik verilmelidir.
Toplumsal ve kültürel değerlerin korunması	Turistler gittikleri yerin kültürünü dışlamamalı aynı zamanda yerel halkta kendi kültürü konusunda zorlayıcı olmamalıdır.
Turizm yatırımlarının esnek, gelişmeye açık ve uzun vadeli olması	Eklenen yeni aktiviteler için kaynakların doyum noktaları irdelenmeli, sektör dalgalanmalarında atıl durumda kalmamak için potansiyeller %100 kullanılmalıdır.

Turizmin Sosyal, Ekonomik ve Fiziksel Etkileri

Turizm ekonomik bir olgu olduğu kadar, sosyal ve kültürel değerlerle de toplumların birbirlerini daha iyi tanımalarına ve anlamalarına imkân veren bir sektördür. Turizm ekonomik bir sektör olarak düşünüldüğünde, karşımıza maliyet ve karlılık gibi kavramları içeren niceliksel veriler ortaya çıkmaktadır. Fakat sosyal ve kültürel değerler üzerine olumlu ve ya olumsuz etkisinin olup olmadığı bu niceliksel değerler ile ölçülemez. Bu bağlamda turizm araştırmacılarının nicel yaklaşımların dışında sosyal ve kültürel değerleri kapsayan nitel yaklaşımları da göz önüne alması gerekmektedir (Durgun, 2006). Bu sosyal etkiler; turizmin geliştiği alanda yaşayan yerel halkın mevcut sosyal değerlerine, kişisel davranışlarına,

kente özgü zanaatsal faaliyetlere ve geleneksel gösterilere, ahlaki kurallara, güvenlik kavramına doğrudan veya dolaylı olarak yapmış olduğu etkileri ifade etmektedir (Gürbüz, 2002).

Toplumsal açıdan turizm olgusu, kente gelen ziyaretçi ve onu kabul eden yerel halk olarak iki şekilde incelenmektedir. Gelişmekte olan ülkelere turizm amaçlı gelen ziyaretçiler, gelişmekte olan ülkelerde bulunan bölge halkının alışkın olmadığı davranışlarda bulunması halinde tepki ile karşılaşabilirler. Bu nedenle karşılıklı olarak hem yerel halk hem de ziyaretçiler açısından bakılması gerekmektedir (Gürbüz, 2002). Özellikle turizm işlevinin yerel halk ve ziyaretçiler arasında anlayış ve bölge hakkında milli gurur oluşturma etkileri vardır. Bu nedenle tarihi ve kültürel değerleri yüksek alanlarda turizm geliştirilirken denge sağlanmalıdır. Yapılan uygulamaların halkın yaşamında baskı oluşturacak şekilde olmamasına özen gösterilmelidir (Abacılar, 2008). Kentsel alanlarda geliştirilecek turizm sonucu toplumlar ve kültürleri üzerinde meydana gelebilecek bazı olumlu ve olumsuz etkiler Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2: *Turizmin gelişimi sonucu ortaya çıkan olumlu ve olumsuz etkiler*

Olumlu Etkiler	**Olumsuz Etkiler**
▪ Farklı kültürlere sahip bireylerin geçici sürelerde olsa da birlikte yaşamaları sonucu oluşan dostluk ve arkadaşlığın toplumlar arası hoşgörüyü arttırması ▪ Farklı kültürleri tanımak ve turistlerle daha yoğun bir iletişime girip, onlara yardımcı olma amacıyla daha fazla okuma ve araştırma yapması ve kültür düzeylerinin yükselmesi ▪ Turizmin toplum için yeni pazarlar oluşturması, geleneksel sanatları yeniden canlandırması ▪ Bölge halkının kültürel değerlerine olan ilgisini arttırması ve kültürel miras üzerine yoğunlaşmasını sağlaması ▪ Fiziksel anlamda gelişmemiş alanlarda yolların iyileştirilmesi, bazı altyapı hizmetlerinin yapılması ve bölgenin kalkınmasına yardımcı olması ▪ Aile yapısı içinde kadın erkek ilişkilerini düzenlemesi ve kadının dışa açılım sürecini hızlandırması	▪ Özellikle gençler tarafından turiste duyulan özenti sonucu değer ve inanç yapısının değişmesi ▪ Turist kabul eden ülkenin dil yapısına giren yabancı sözcükler sonucu dilin yabancılaşması ▪ Turizmin yöre halkının yaşam biçimini etkilemesi, kültürün yozlaşması, gelenek ve göreneklerin kaybolması ▪ İnsan ilişkilerinde dostluk, konukseverlik gibi manevi duyguların yerini maddi çıkarların alması ▪ Yöre halkının boş zamanlarını değerlendirmek için aile bireylerine ilgisiz kalması ▪ Artan bölge nüfusu sonucu yeni iş gücünün bölgeye kayması mesleki hareketlilik sonucu geniş ailelerin bölünmesi ▪ Yerel halk ile turist arasında belirgin ırksal farklılıklar sonucu gerginliklerin ortaya çıkması

Turizm, bir alan ya da bölgenin ekonomisini geliştirme açısından en hızlı yanıt verecek olan sektördür (Abacılar, 2008). Doğru planlama ve tanıtım ile bölgeye ekonomik anlamda büyük katkılar sağlamaktadır. Dünya ekonomisinde hızla gelişen sektörlerden olan turizm sektörü, özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler açısından ekonomik kalkınmanın bir aracı olarak görülmektedir. Türkiye açısından dış turizmin 1980'li yıllarda teşvik edilmesiyle yatırımların artması ve ekonominin büyümesine büyük oranda katkı sağlamıştır. Turizm gelirlerinin gayri safi milli hâsıla içindeki yerine bakıldığında 1985 yılında %1.6, 1990 yılında %2.1, 2000 yılında %3.2 ve 2003 yılında %5.5 oranında gerçekleştiği görülmektedir. Ayrıca turizmin geliştiği alanlarda çok büyük istihdam alanları oluşmaktadır (Yavuz, 2006).

Sağlanan tüm bu ekonomik getiriler turizmi geliştirmek ve yatırımlar oluşturmaktadır. Diğer yandan da yerel halkı da yakından ilgilendirmektedir. Ekonomik hareketlilik oluşturarak işsizliğin azalması ve gelirin artmasını sağlamaktadır (Abacılar, 2008).

Kültür turizmi açısından ele alındığında, tarihi çevrelerdeki kültürel mirasın değerlendirilmesi ciddi bir ekonomik ve sosyal altyapı gerektirmektedir. Bu altyapının oluşturulması için kısa vadede değil uzun vadede kendini besleyecek öneriler ve çözümler geliştirilmelidir. Tüm bu alt yapı oluşturulduğunda da giderek gelişmekte olan halkın farklı yerel kültürleri öğrenme, kendi kültürlerinin geçmişteki izlerini tanıyabilme ve öğrenebilme eğilimleri ile bu alanlarda ekonomiye büyük katkı sağlayacaktır (Abacılar, 2008).

Tarihi çevrelerin herhangi bir işlev kazandırılması söz konusu olduğu zaman ilk çalışmalar, fiziksel çevrenin iyileştirilmesi ile başlamaktadır. Alanın sahip olduğu niteliği yani kimliği yitirmeden kazandırılacak işlevin en kısa zamanda sonuç veren göstergesi fiziksel çevre üzerinde gözlenmektedir. Tarihi çevrelerin, korunacak yapıların veya değerlerin restore edilip düzenlenmesi ile zamanla alanın kazandığı yeni işlev sayesinde yol, altyapı ve benzeri fiziksel niteliklerinde gelişeceği göz önünde tutulmalıdır (Abacılar, 2008). Bu nedenle özellikle tarihi alanlarda turizm gelişimi sağlanacaksa kentin taşıma kapasitesi belirlenmeli ve buna uygun olarak turizm planlaması yapılmalıdır.

Tarihi Kentlerde Turizm Olgusu ve Geliştirilmesi

Tarihi kent dokuları, geçmişin izlerini yansıtan sosyal, kültürel, ekonomik değerlerden oluşmaktadır ve bu dokular da geçmişin estetik kaygılarını koruyan ve yansıtan, geçmiş uygarlıkların oluşturduğu insan ölçeğinde düzenlenmiş günümüze kadar da korunmuş mirastır (Bildiş, 2006). Hızlı kentleşme süreci sonucunda, dünyadaki bütün kentlerin birbiri ile benzer hale gelmeye başladığı günümüzde tarihi kentlerin korunması olgusu giderek önem kazanmaktadır. Bu tarihsel nitelikli yapılar geçmişin en önemli tanıkları olmakta ve çevrenin özgünlüğünü zenginleştirerek kentin kimliğini de yansıtmaktadır (Anıl, 2007).

Tarihi kent çevreleri ve geleneksel kent dokuları geçmişi, kültürel ve mekânsal anlamda farklılıkları nitelemektedir. Tarihi dokuların korunması ve yaşatılmasına yönelik koruma kavramı ilk olarak tek yapı olarak algılanırken, günümüzde bu kavram farklılıkların ortaya konması ve yaşatılması, tarihsel geçmişe dayalı kimliğin devamı olarak tanımlanmış ve bu bağlamda tanım alanı genişletilmiştir (Meşhur, 1999).

Uygarlık tarihi ve kentleşme süresince toplumun gereksinimlerine karşılık vermek amacıyla yapılmış ve gelecek kuşaklar tarafından, tarihi kültürel, mimari değerleri kabul edilmiş, insanlığın geçmiş kültürünü yansıtan yapıların ve çevresinin korunması, günümüz koşullarında o yapı ve bölgesi için en uygun işlevi kazandırmakla mümkündür (Anıl, 2007). Kazandırılacak işlevlerden biri bu alanda bulunan yapılara yapılacak restorasyon ve tanıtım ile turizm anlamında bir nitelik kazandırmak olacaktır. Ancak bu işlevler kazandırılmadan önce özgün değerlerin, niteliklerin keşfedilmesi ve korunması gerekmektedir.

Şekil 2'de turizmin kültürel alanlara uygulanması sürecinin basamakları verilmiştir. Birinci aşamada kenttin turizm değeri belirlenirken, ikinci aşamada planlama aşaması devreye girmektedir. Daha sonra izlenecek basamak kente gelecek ziyaretçiler için hazırlıkların yapılması ve mevcut potansiyelin korunması için kararların alınmasıdır. Bu süreçte önemli olan başarılı bir organizasyon ile tanıtımın yapılması ve geri dönüşün sağlanmasıdır.

***Şekil 2:** Kültür turizmi alan yönetimi basamakları (Gündüz, 2011).*

KÜTAHYA TARİHİ KENT MERKEZİ VE ÇEVRESİNDEKİ TURİZM POTANSİYELLERİ VE STRATEJİLERİ

Birçok kültür ve uygarlığa ev sahipliği yapmış olan Anadolu toprakları bir çok tarihi kalıntı ve eserlere sahiptir (Durgun, 2006) ve bu eserler turizm açısından büyük bir değere ve öneme sahiptir. Araştırma raporuna konu olan Kütahya kenti de hem kent merkezinde bulunan potansiyeller ile hem de yakın çevresinde bulunan potansiyelleri ile Türkiye genelinde önemli bir turizm potansiyeli barındırmaktadır.

Araştırma alanında yapılan çalışmalar ile kent merkezinde nasıl bir turizm potansiyeli olduğunu belirlemeye yönelik çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalarda kent, yakın çevresindeki olanaklarla bir düşünülmüş ve kent merkezine turizm anlamında nasıl bir katkı sağlayacağı ortaya konulmuştur.

Kütahya kenti turizm açısından ele alındığında tüm tarihi ve kültürel değerlerin yanı sıra yakınında bulunan kaplıcaları, doğal güzellikleri ve arkeolojik zenginlikleri ile kenti turizm anlamında çekim noktası haline getirmektedir. Bu nedenle tarihi kimliği ve çevresindeki turizm olanakları ile kent ekonomisine katkıda bulunacak turizm potansiyeline sahiptir (Eruzun, 1987).

Tarihi Kent Merkezinin Turizm Değeri

Kütahya tarih boyunca birçok medeniyete kucak açmış bir bölgede yer almaktadır. Tarihi ve kültürel miras açısından önemli birçok yapıyı

içerisinde barındırmaktadır. Kentte günümüz kültürünü şekillendiren en önemli olay Türklerin şimdiki Kütahya kent merkezi ve çevresine yerleşmeye başlamasıyla oluşmuştur. Bu süreç boyunca Anadolu Selçuklu Devleti, Germiyan Beyliği ve Osmanlı Devleti kente hâkim olmuştur. Kentin tarihi kent merkezi dokusunu oluşturan yapıların birçoğu günümüzde de önemini korumaktadır (Anonim, 2013). Tarihi kent merkezinin karakteristik ve kendine özgü dokusunu oluşturan yapılar, Hisar olarak adlandırılan tepedeki Roma ve Bizans dönemine ait sur dışında bulunmaktadır. Kentte bulunan yapılar genellikle bir cami merkezinde toplanarak mahalleleri oluşturmaktadır (Eruzun, 1987).

Tablo 3: *Turizme kaynak oluşturan değerler*

<table>
<tr><th>Dini Yapılar</th><th>Müzeler</th><th>El Sanatları Salonları</th></tr>
<tr><td rowspan="3">▪ Ulu Cami
▪ Dönenler Cami (Mevlevihane)
▪ Balıklı Cami
▪ Paşamsultan Türbesi
▪ Kurşunlu Cami
▪ İksah Fakih Cami ve Külliyesi
▪ Karagöz Ahmet Paşa Cami
▪ Hıdırlık Mescidi
▪ Sadettin Cami
▪ Takvacılar Cami
▪ Lala Hüseyin Paşa Cami
▪ Çinili Cami</td><td>▪ Arkeoloji Müzesi
▪ Çini Müzesi
▪ Macar Evi
▪ Kent Tarihi Müzesi
▪ Milli Mücadele Müzesi
▪ Jeoloji Müzesi
▪ Evliya Çelebi Müze Kütüphanesi</td><td>▪ Vakıf Konağı
▪ İrvasa Cemile Gül El Sanatları Mekezi
▪ Şeker Konağı Alo Paşalı çini Evi
▪ Rüstem Paşa Medresesi El Sanatları Çarşısı
▪ Evliya Çelebi Kültür ve Sanat Evi
▪ Kurular Konağı</td></tr>
<tr><th>Diğer Yapılar</th><th>Yöre Mutfağı</th></tr>
<tr><td>▪ Büyük Bedesten
▪ Küçük Bedesten
▪ Kemer Hamamı
▪ Eğdemir Hamamı
▪ Eski Hükümet Konağı
▪ Kütahya Lisesi
▪ Kütahya Kalesi</td><td>▪ Gemiyan Konağı
▪ Ispartalılar Konağı
▪ Bektaşlar Konağı
▪ Defterdar Konağı
▪ Kütahya Konağı
▪ Küçük Hamam</td></tr>
</table>

Kütahya kenti yıllarca gelişen ve değişen kültürünün sonucu olarak üretilen el sanatları, çevresinde bulunan arkeolojik alanları ile müzecilik anlamında büyük bir potansiyele sahiptir (Tablo 3). Zira Kütahya Belediyesi bu olanakları çok iyi kullanarak kentin müzecilik anlamında gelişmesi konusunda birçok çalışmalar yapmıştır. Bunlardan en önemlisi kentin en önemli el sanatı olan çinicilik üzerine dünyada tek olan çini müzesi kentin tarihi merkezinde bulunmaktadır.

Tüm bunların dışında dini yapıların varlığı kenti yerli turist açısından önemli bir ilgi odağı haline getirmektedir. Kentte Mevlevi Kültürünün varlığı ve dini konulara meraklı olan yerli turist ve yeni kültürleri tanımak isteyen yabancı turistler için önemli bir olgudur. Kütahya tarihi kent merkezinde bulunan yapıların restore edilip yeniden anlamlandırılması ile birçok tarihi ve sivil mimarlık örnekleri turizm açısından kente kazandırılmıştır. Bu sayede kullanışsız ve atıl durumda kalan yapıların korunması sağlanmış ve böylece de ekonomiye kazandırılmıştır. Kütahya'nın zengin kültürünün önemli bir parçası olan Türk el sanatlarının yanı sıra yalnız bu yöreye özgü el sanatları da yaşatılmaktadır. Kente özgü el sanatlarından olan çinicilikte Türkiye ve dünyadaki önemli merkezlerden biridir (Anonim, 2013).

Germiyan Beyliği'ne başkentlik yapmış, Selçuklu ve Osmanlı Devleti içinde önemli bir yer olan Kütahya'da saray yaşantısının bir sonucu olarak elbiselerde nakış işçiliği gelişmiştir (Anonim, 2013). Kütahya elinde bulundurduğu bu el sanatlarının devamının sağlanması, sergilenmesi ve eğitiminin verilmesi amacıyla restorasyonu yapılan evleri bu amaçla kullanıma açmıştır. Kentte turizme girdi oluşturacak bir diğer kaynak ise yöresel yemekleridir. Kütahya'nın yemek kültürü büyük ölçüde ev ürünlerine dayanmaktadır. Ev makarnası da denilen erişte, bulgur ve tarhana yörede en çok tüketilen yiyeceklerdendir. Cimcik denilen hamur yemeği yöreye özgü yemeklerin başında gelmektedir (Anonim, 2012).

Kütahya'da Uygulanan Turizm Stratejileri

Kütahya kent merkezinde turizm adına uygulanan en önemli politikalardan biri, tarihi dokuyu yansıtan sivil mimari yapıların restorasyonudur. Kent içinde Kütahya Belediyesinin, İl Turizm Müdürlüğünün, Kütahya Valiliği ve vakıfların yaptığı restorasyon projeleri ile bir çok yapı yeniden işlev yükleyip, kültür turizmi bağlamında kullanılabilir hale gelmiştir. Tablo 3'de değerlendirilen yapıların yeniden işlevlendirilmesi kötü ve kullanışsız durumda olan birçok yapının gelecek kuşaklara aktarımı için önemli bir adım olmuştur. Bu bağlamda yapılan en önemli uygulama, Kütahya'nın tarihi kent dokusunun büyük ölçüde korunduğu Germiyan Sokakta bulunan konakların restorasyonu çalışmasıdır. Ayrıca Pirler ve Cemalettin Mahallesi arasında bulunan Meydan Caddesinde bulunan tescilli yapıların restorasyonu projesi, Sultanbağı Caddesi, Şengül Hamamının

yakın çevresinde bulunan tescilli yapıların restorasyonu projesi, Dönenler Cami, Eğdemir Hamamı, Menzilhane kapısı gibi anıtsal yapılar ile yüz yıllık konakların bulunduğu Ahi Erbasan Caddesi ve Mahvel sokak düzenleme projeleri yapılması planlanmaktadır (Anonim, 2013).

Öte yandan bir yandan Kütahya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından müzecilik çalışmaları sürdürülürken, bir yandan da konakların korunmasına yönelik çalışmalar devam etmektedir. Kentin ulusal ve uluslararası alanda tanıtımının yapılması için çalışmalar sürdüren kurum, Berlin'de düzenlenen ITV Turizm Fuarına Kütahya'nın tanıtımı için çalışmalar yapmıştır. Ayrıca uluslararası platformda önemli bir fuar olan EMITT 2013 fuarı katılım için teknik çalışmalar sürmektedir (Anonim, 2013).

ALAN ARAŞTIRMASINDA ELDE EDİLEN BULGULAR

Kütahya tarihi kent merkezinin turizm potansiyelinin belirlenmesi amacıyla turizm sektörü paydaşları ile görüşmeler yapılmış ve kentte yaşayan insanlara anketler uygulanmıştır.

Turizm Sektörü Paydaşlarının Görüşleri

Turizm sektörü paydaşları olarak turizm acenteleri, Sanayi ve Ticaret Odası, Mimarlar Odası, Çinicilik ve El Sanatları odası, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nda çalışan kişilerle görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Paydaşlarla ile yapılan birebir görüşmelerde alınan ortak görüşlerden biri kentin tarihi ve kültürel potansiyelinin varlığı ve bu varlığın turizme büyük bir potansiyel oluşturduğudur. Ancak bu potansiyelin tanıtım eksikliği ve bu paydaşlar arasındaki ilişkinin yetersiz olması nedeniyle tam olarak kullanılamadığıdır. Özellikle kente ziyaretçilerin gelmesi için tanıtım faaliyetlerinin artması gerektiği ve çekim noktaları oluşturulmadan büyük otel yatırımlarının gereksiz olduğu üzerinde durulmaktadır. Bu bağlamda kent merkezinde yaşayan halkın turizme ilgisizliği ve kente gelen turistlerin günübirlik ziyaretleri sorun teşkil etmektedir.

Kentte turizm anlamında restorasyonu yapılan yapılara başka işlevler verilmesinin tek başına çözüm olmayacağı, bu yapıların konut olarak kullanılmasının desteklenmesiyle halkın kültürel varlıkların önemini anlamasına ve kültürel turizme ilgilerinin artmasına katkı sağlayabileceği düşünülmektedir. Öte yandan kent için önemli bir potansiyel olan çini

atölyelerinin tarihi kent merkezinde konumlandırılmasının turizm anlamında canlılık kazandırılabileceği dile getirilmiştir.

Turizm paydaşları turizm gelişimini desteklemekte ve bu gelişimin sosyal ve ekonomik anlamda katkı sağlayacağını düşünmektedirler. Ancak bu ekonomik ve sosyal gelişmeler sağlanırken birinci önceliğin sürdürülebilirlik konusunda olması gerektiğinin altı çizilmiş, tarihi ve kültürel değerlerin korunması gerektiği vurgulanmıştır.

Sonuç olarak turizm paydaşları ve kamu kurumları arasında bilgi akışının hızlandırılması gerekmektedir. Bu sayede kurulacak eş güdümlü çalışma ortamı ile tanıtım faaliyetleri geliştirilebilecek ve turizm potansiyelinin değerlendirilmesi sağlanabilecektir.

Halkın Turizme Bakışı ve Anket Sonuçları

Kütahya tarihi kent merkezinin turizm potansiyelinin belirlenmesi için yapılan anket çalışmasında toplamda otuz kişiden görüş alınmıştır. Anket çalışmasına katılan kişilerin çoğunluğunu lise mezunu ve üniversite eğitimi görmekte olan kişiler oluşturmaktadır. Yaş ortalamasının % 34'ü 21-30 yaş grubunda, % 28'i 51-60 yaş grubunda, % 15'i 35-40 yaş grubunda, % 15'i 41-50 yaş grubunda ve kalan % 8'lik kısmı da 11-20 yaş grubunda bulunmaktadır.

Kütahya kentindeki günümüz turizm anlayışı ve potansiyelinin belirlenmesi amacıyla yapılan anket kapsamında ortaya çıkan en önemli sonuç; kentte var olan turizm potansiyelinin yeteri kadar kullanılmadığı ve ekonomiye kazandırılmadığıdır.

Turizmin yörede sosyal ve ekonomik anlamda gelişme sağlayacağı bilinmektedir. Bunun için turizm faaliyetlerini artırıcı uygulamaların geliştirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Böylece konaklama, yeme içme ve yöresel el sanatlarının satımı gibi faaliyetlerle ekonomiye önemli oranda katkı sağlanacağı düşünülmektedir. Ayrıca kentte geliştirilecek turizm ile tarihi binaların korunmasında etkili olacağı belirtilmektedir.

Tarihi kent merkezinde en çok dikkat çeken turizm potansiyeli hakkında yerel halkın bilgisinin olmaması önem arz eden bir husustur. Bu durum yerel halkın kentin sahip olduğu tarihi ve turistik potansiyel hakkında bilinçli olmadığını ortaya koymaktadır. Bu nedenle kentin turizm potansiyelini değerlendirip, cazibe merkezi haline dönüştürebilmek için öncelikle yerel halk üzerinde farkındalık çalışmaları yapılmalıdır. Zira

turizme yönelik faaliyetlerin fayda sağlayabilmesi için yerel halkın desteği önem arz etmektedir.

Kente özgü olan çinicilik başta olmak üzere yöresel el sanatlarının ve geleneksel mimarinin turizmin geliştirilmesine yönelik alternatif faaliyetler olduğu üzerinde durulmaktadır. Yöresel el sanatlarının ekonomik anlamda ön plana çıkarılması ve tarihi evlerin restorasyonuyla kültür turizminin geliştirilmesi gibi faaliyetlerin kentin turizmine önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

Yerel halkın gelen ziyaretçilere servis ve rehberlik hizmeti vererek kent turizmine katkı sağlayabilecekleri tespit edilmiştir. Ayrıca ziyaretçilerin geleneksel evlere ziyaretini, dinlenmek ve eğlenmek için konaklamasını olumlu karşılamaları turizme yatkın olduğunu ancak kültürel değerlerine de sahip çıktığı göstermektedir.

Kütahya tarihi kent merkezine turizm amaçlı gelen ziyaretçilerin alan hakkında tam olarak bilgi alamadıklarını ifade etmesi, kentin tanıtım eksikliğini ortaya koymaktadır. Ziyaretçilerin en çok ilgilerini çeken turizm potansiyelinin ise hatıra olarak götürme imkanı bulunan çini ve seramik hediyelik eşyalar olduğu belirlenmiştir. En çok gezip görmek istedikleri mekanın ise Ulu Cami ve tarihi evlerin bulunduğu sokaklar olduğu tespit edilmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre; çok iyi bir tanıtım, yerel halkın turizm içerisinde aktif rol oynaması ve alternatif turizm için gerekli altyapı ve üstyapı çalışmalarının tamamlanması durumunda kentteki turizm faaliyetlerinin başarılı olabileceğine vurgu yapılmıştır.

Otel Yöneticilerinin Turizme Bakışı ve Anket Sonuçları

Turizm profesyonellerinden olan otel yöneticilerinin Kütahya turizmine bakışı ve genel anlamda değerlendirilmesinin yapılması için Kütahya kent merkezinde seçilen 6 konaklama tesisi ile anket yöntemiyle görüşmeler yapılmıştır.

Konaklama tesislerinden alınan cevaplara göre, Kütahya merkezine konaklama için gelen ziyaretçilerin tamamına yakınını kentin turizm potansiyeli tam olarak kullanmadığı, iş için gelen yerli ziyaretçilerden oluştuğu belirlenmiştir. Gelen ziyaretçilerin % 45'inin orta gelir düzeyinde, % 35'inin yüksek gelir düzeyinde, geriye kalan % 20'sinin ise düşük gelir düzeyinde olduğu ve çoğunluğunu orta yaş grubunda (30-49 yaş) kişi-

ler olduğu belirtilmiştir. İş için gelen kişilerin çok olması nedeniyle konaklama yapanların % 52'si yalnız gelmektedir. Gelen ziyaretçilerin çalışma durumuna bakıldığında % 48'ini ücretli çalışanlar, % 20'sini işverenler, % 20'sini emekliler geriye kalan % 12'sini öğrenciler oluşturmaktadır.

Kütahya kent merkezinde bulunan otel yöneticileri, Kütahya'nın turizm anlamında yeterli olduğunu düşünmektedir. Ancak bu potansiyelin turizme yönelik altyapı eksikliği, kültürel değerlere yönelik tanıtım eksikliği ve kamu özel yöneticilerin turizme yeterli desteği vermemesi gibi nedenlerle tam olarak kullanılmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda da kent merkezinde öne çıkarılması gereken turizm çeşidi olarak kültür turizmi çeşidini görmüşlerdir. Otellerin kendi bünyelerinde gördükleri en büyük sorun ise kalifiye eleman eksikliğidir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Turizmin tarihsel gelişim sürecine baktığımızda, ilk olarak kitle turizminin gelişmesiyle başlamış ve daha sonralarda kaynakların azalmasıyla amacının giderek değiştiğini görmekteyiz. Bu yüzden sürdürülebilir turizm ve alternatif turizm kavramları üzerinde durulmuştur. Fakat bu konuda Türkiye'de kentlerin potansiyeli tam olarak değerlendirilememektedir.

Kütahya tarihi kent merkezi özeline bakıldığında, turizm potansiyeli geçmişten günümüze birçok uygarlığa yurt olmuş kentin zengin kültürel değerleri ile Türkiye'de ve dünyada ilgi çekecek bir turizm potansiyeline sahip olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca kentin Türk kültürünü yansıtıyor olması yabancı turist açısından da büyük bir potansiyel oluşturmaktadır.

Camileri, türbeleri, mescitleri, zaviyeleri, hamamları, kalesi ve sivil mimarlık yapıları, kendine has kültür yapısı gelenek ve görenekleri ile önemli bir turizm potansiyeli barındıran Kütahya'nın yeterli ölçüde tanıtımının yapılması gerekmektedir.

Konaklama işletmelerinin sorunları, yatırım sorunları, pazarlama sorunları, eğitim sorunları, kamu özel sektör arasındaki koordinasyon sorunlarının çözümü, ulaşım ve altyapı sorunları bir arada düşünülerek potansiyel ortaya çıkarılmalıdır.

Tarihi dokunun turizm anlamında dikkat çektiği günümüzde insan ölçeğinde yapılmış bu alanların korunmasına özen gösterilmeli, özellikle etkilenme geçiş alanında yapılaşma kurallarına dikkat edilmeli ve bu alandaki yapıların kentsel sit ile olan bütünlüğü korunmalıdır. Kentte oluşturu-

lacak turizm cazibesi sonucu kente gelen ziyaretçilerin konaklama imkânının sağlanması için mevcut yapılar bu anlamda değerlendirilmelidir.

Turizm potansiyelinin gerektiği gibi kullanılabilmesi için en önemli olgu olan reklam ve tanıtım faaliyetlerine hız kazandırılmalıdır. Bu işlem klasikleşmiş anlamda değil, yerel halkında katılımıyla turizm seferberliği şeklinde yapılmalı ve yerel yönetimlerce bir politika haline getirilmelidir. Ayrıca yöreye ait olan el sanatlarının devamlılığının sağlanması için eğitim merkezlerinin sürekliliği sağlanmalı, kent için önemli bir el sanatı olan çiniciliğin tanıtımı daha iyi bir şekilde yapılmalıdır. Dünyada tek olan çini müzesi bu anlamda kullanılarak ulusal ve uluslararası piyasada cazibe merkezi oluşturulmalıdır. Bunun yanı sıra üniversiteler arası iş birliği kurularak kent merkezinde turizme yönelik projeler geliştirilmelidir. Bu sayede farklı alternatifler de göz önüne alınarak en uygun projeler hayata geçirilmelidir.

KAYNAKLAR

Abacılar, P. (2008). Doğal ve kentsel sit alanlarında kültür turizmi ve yönetimi: Boğaziçi-Arnavutköy Örneği. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Isparta.

Anıl, M. (2007). Tarihsel alanlarda turizm olgusunun tasarı-koruma ilişkisi üzerinde etkileri: Bodrum Örneği. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Anonim, (1999). Turizmde global etik ilkeleri bildirgesi. Online: http://ethics.unwto.org/sites/all/files/docpdf/turkey.pdf.

Anonim,(2005). Kütahya Valiliği Kütahya İl Çevre Durumu Raporu. Kütahya

Anonim, (2007). Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Turizm stratejisi. Online: http://www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr/Eklenti/906,ttstratejisi2023pdf.

Anonim, (2012). Kütahya Valiliği Kütahya mutfak kültürü kitapçığı. Kütahya.

Anonim. (2013). Selçuk Üniversitesi planlama stüdyosu 5 kapsamında hazırlanan grup raporları.

Bildiş, A. (2006). Kentsel koruma bağlamında eski kentlerin geliştirilmesine yönelik bir araştırma: Tokat-Zile örneğinde irdelemeler. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul

Çeken, H. (2008). Turizmin bölgesel kalkınmaya etkisi üzerine teorik bir inceleme. Afyon Kocatepe Ünv. İ.İ.B.F Dergisi, 10: 293-306.

Durgun, A. (2006). Bölgesel kalkınmada turizmin rolü: Isparta Örneği. İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Emekli, G. (2005). Avrupa Birliğinde turizm politikaları ve Türkiye'de kültürel turizm. Ege Coğrafyası Dergisi, 14: 99-107.

Eruzun, C. (1987). Kütahya kentsel sit planlaması. Online: http://dergi.mo.org.tr/dergiler/4/559/8405.pdf

Gündüz, E. (2011). Tarihi kentin çevresel kapasite yöntemi ile korunması Mardin örneği. Basılmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Gürbüz, A. (2002). Turizmin sosyal çevreye etkisi üzerine bir araştırma. Teknoloji Dergisi, 5, 49-59.

İzgi, M. (2007). Osmaniye ilinin bölgesel kalkınma politikaları açısından değerlendirilmesi ve sürdürülebilir bir turizm gelişimi için bir model önerisi. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Jenkins, C. L. (1995). Tourism policies in developing countries. İçinde: (edt.S. Medlik) Managing Tourism, Oxford: Butterworth-Heinemann Ltd.: 269-277.

Kalem, S. (2001). Doğal ve kültürel değerlerin korunabilmesi için turizm potansiyelinin belirlenmesinde bir yöntem yaklaşımı ve Kastamonu ili kıyı bölgesi ve yakın çevresine uygulanması.Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Khalilova, K. (2008). Kültür turizmi bakımından Azerbaycan Şirvan Bölgesinin arz potansiyelinin değerlendirilmesi. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Meşhur, Ç. (1999). Tarihi çevrelerin korunmasında yeni yaklaşımlar Amasya Kenti Yalı Boyu Evleri örneği. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Öztürk, Y. ve Yazıcıoğlu, İ. (2002.) Gelişmekte olan ülkeler için alternatif turizm faaliyetleri üzerine teorik bir çalışma. Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi, 2:183-195.

Uslu, A. ve Kiper, T. (2006). Turizmin kültürel mirasa etkileri: Beypazarı/Ankara örneğinde yerel halkın farkındalığı. Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi, 3: 305-314.

Yavuz, N. (2006). Türkiye'de turizm gelirlerinin ekonomik büyümeye etkisinin testi yapısal ve kırılma ve nedensellik analizi. Doğuş Üniversitesi Dergisi, 7: 162-171.

URL 1: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com

URL 2: http://www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr/TR,10392/saglik-ve-termal-turizm.html

URL 3: http://www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr/TR,10335/magara-turizmi.html

KENT MERKEZİNE NEFES ALDIRMAK

İlkay Hilal KARGAN

GİRİŞ

Bu çalışmada "Kütahya kent merkezi, niteliksiz ve çok katlı yapılardan nasıl kurtarılabilir ve açık kamusal alanlar oluşturmak suretiyle nasıl rahatlatılabilir?" sorusuna yanıt aramaktadır. Çalışma kapsamında kentsel dönüşümle ilgili yenilikçi araçlar incelenmiş, uygulamalar ve kavramlar irdelenmiştir. Bu inceleme ve irdelemelerde amaç, Kütahya kent merkezini sağlıksız ve niteliksiz yüksek katlı yapılardan kurtaracak en uygun aracı bulmak ve bu aracın uygulanabilirliğini sorgulamaktır. Menkulleştirme yöntemi (imar hakkı transferi) kullanılarak ve halk katılımı sağlanarak, bu yoğun yapılaşmış alanlarda kullanışlı açık ve yeşil alanlar oluşturmanın yolları araştırılmıştır.

Çalışmanın teorik çerçeve bölümünde, "kentsel dönüşüm", "imar hakkı transferi", "imar hakkı toplulaştırması" ve "çok düzlemli mekansal planlama" kavramları açıklanmış, literatürde bu kavramlarla ilgili geçen tartışmalara değinilmiştir. İmar hakkı transferinin adımları, dünyadaki ve Türkiye'deki uygulamaları ve imar hakkı transferinin Kütahya İlinde nasıl uygulanması gerektiği konuları üzerinde durulmuştur. Ardından, Kütahya ilinde imar hakkı transferi yönteminin uygulanabileceği bir alan tanımlanmıştır. Çalışmanın sonuç bölümünde, yerinde yapılan anket ve yüzyüze görüşmelerden elde edilen bulgulara ve konuya ilişkin önerilere yer verilmiştir.

Bu araştırma ile Kütahya kent merkezinde, niteliksiz yüksek katlı yapılarda yaşayan yoğun nüfusu güvenli alanlara kaydırmanın ve kent merkezini rahatlatmanın yollarını bulmak hedeflenmiştir. Çalışma alanı olarak Adnan Menderes Bulvarı seçilmiş, bu bulvarda yaşayan yüksek nüfusu ikna yoluyla başka uygun yerlere kaydırmanın yolları aranmıştır. Halkın yer değişikliğine nasıl ikna olacağı konusu keşfedildiğinde, yoğun yapılaşmış alanların nasıl daha yaşanabilir yerlere dönüştürüleceği konusu daha kolay çözüme kavuşacaktır.

Bu araştırma, dünyada ve Türkiye'de kentsel dönüşümde yeni uygulama araçlarının kullanımı konusuna odaklıdır. Kütahya'da tek bir pilot alan seçilerek, imar hakkı transferinin bu alanda uygulanıp uygulanamayacağı test edilmektedir. Söz konusu alanda yaşayanların istekleri ve yer değiştirmeye dair bakış açıları, anket ve yüzyüze görüşme teknikleri kullanılarak belirlenmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgular, Kütahya ve benzeri kentler için kısmi genellenebilir niteliktedir.

Problem Tespiti

Türkiye'de kentleşme, uzun yıllar plansız ve denetimsiz olarak ilerlemiştir. Süreçte genel olarak insanların sosyal, ekonomik ve kültürel ihtiyaçları göz ardı edilmiş, kentlerde niteliksiz ve sağlıksız alanlar ortaya çıkmıştır. Türkiye kentleşmesinde vurgulanması gereken ilk nokta **"plansızlık ve denetimsizlik"**tir. Türkiye'de sağlıklı, güvenli ve yaşanabilir yerleşimler oluşturulamamıştır. Yaşanan kentsel sorunların çözümü için imar ve kentleşme konusunda bazı yeni düzenleme ve çalışmalar yapılmaya çalışılmıştır. Ancak gayretlere rağmen henüz tam olarak istenilen sonuca ulaşılabildiği söylenemez. Sağlıklı, güvenli ve yaşanabilir çevrelerin oluşması için planlama ve uygulama süreçlerine daha fazla odaklanmak gerekmektedir (URL 1).

Türkiye'deki kentleşmeye dair ikinci vurgulanması gereken nokta **"yüksek yoğunluklu yapılaşmalar"**dır. Yüksek yapılar için imar planlarında özel olarak belirlenmiş bölgeler yer almamaktadır. Türkiye'de yüksek yapıların üretilmesi, genellikle mevcut planlara aykırı olarak, ayrıcalıklı imar hakları elde etmek suretiyle plan tadilatları yapılarak süregelmiştir (Özgür, 1992). Türkiye'nin şehir merkezleri genellikle eski yapıların yer aldığı tarihsel nitelikli bölgelerdir. Bu bölgelerde yapımına izin verilen yüksek katlı yapılar, çoğunlukla mevcut kent dokusu ile aykırı düşmekte, trafik ve çevre kirliliği gibi kenti yıkıma kadar sürükleyebilecek altyapı sorunları meydana getirmektedir. Yakın geçmişimizdeki bir-iki katlı bahçeli evlerin yerini artık çok katlı yapılar almıştır. Apartmanlaşmadan önceki dönemlerin mahalleleriyle, bugün yüksek ve yoğun yapılarla donatılmış mahalleler arasında mimari, kültürel, yapım tekniği ve ulaşım sistemi bakımından önemli farklar vardır. Büyük otopark ve çocuk oyun alanı gibi belediye yatırımlarının azalması, aslında kent sakinlerinin bu tip ihtiyaçları, kendi evlerinin bahçesinde karşılamaları ile müm-

kün olabilir. Bu sayede, yüksek yoğunluklu nüfus toplanmalarının doğurduğu sorunlar baştan çözümlenmiş olacaktır. Türkiye şehirlerinin çoğunda bugün, açık-yeşil alanların ve rekreaktif amaçlı diğer alanların sayısı yetersizdir ve var olanlar nitelik açısından uluslararası standartların ve ortalamaların altındadır. Bu tür alanlar, kentlere olan göç, kaçak yapılaşmalar, yüksek arsa bedelleri ve belediye bütçe harcamalarında önceliğin daha başka hizmetlere verilmesi gibi sorunlar devam ettiği sürece yetersiz olmaya devam edecektir. Çoğunlukla "kişi başı m^2" olarak bilinen bu yetersizlik, kalite ve kullanım açısından daha üst derecede hissedilen bir sorundur (Özgür, 1992).

Türkiye'de kentleşmeyle ilgili vurgulanması gereken üçüncü nokta ise "**yanlış arazi kullanım politikaları"**dır. Bugün Türkiye'de adeta her yer ya konut ve ticaret alanı, ya da sanayi alanı olarak tayin edilmektedir. Hızlı nüfus artışı, kentleri plansız, altyapısız ve donatımsız bırakmakta, tarım arazileri hızla kentsel arsaya dönüşerek yapılaşmaktadır. Türkiye şehirleri, çeşitli nedenlerle son yıllarda yüksek yoğunluklu tarzda gelişme eğilimindedir ve bu durum açık ve yeşil alan olması gereken yerlerin dahi konutlarla dolmasına neden olmaktadır. Sonuçta başta büyük kentlerimiz olmak üzere yerleşim birimlerimiz açık ve yeşil alanlardan ve rekreaktif amaçlı alanlardan büyük ölçüde yoksun kalmaktadır. Kent içindeki açık ve yeşil alanların varlığı, yapılaşma baskısıyla sürekli tehdit edilmekte, bu yüzden mevcut açık ve yeşil alanların başka amaçlarla kullanımı yaygınlaşmaktadır. Açık alan gereksinimi genellikle ekonomik bir nedene dayandırılmadığı için, daha fazla yeşil alana ilişkin istekler politik bakımdan destek görmemektedir. Özellikle şehir içlerinde açık ve yeşil alanlar, çoğu kentte başka öncelikli kentsel ihtiyaçlar olduğu gerekçesiyle muhafaza edilmeye çalışılmamaktadır (Acar, 2008). Söz konusu bu sorunlar kapsamında, kent içlerindeki açık ve yeşil alanların korunması ve kent merkezlerinin yüksek katlı yoğun yapılardan kurtarılması, çözülmesi gereken önemli meselelerin başında gelmektedir. Çünkü Türkiye'de özellikle kent merkezlerinde yakın geçmişte üretilen niteliksiz yüksek katlı yapılar, insanların can güvenliğini tehdit eder özelliktedir. Bu olumsuz kentsel alanların sağlıklı, güvenli ve yaşanabilir yerleşim alanlarına dönüştürülmesi temel toplumsal sorunlarımızdan biri olmalıdır. Türkiye'ye özgü kentsel dönüşümler, bu sorunun çözümü için iyi birer araç olabilir (Göksu, 2005).

Ekonomik, politik, sosyal ve kültürel dönüşüme koşut olarak gerçekleşen mekânsal dönüşümlerde, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki uygulamaların birbirlerini etkilediği anlaşılmaktadır. Günümüzde, her ülkede çeşitli kentsel dönüşümler gerçekleşmektedir ve dönüşümler, kentlerin iyi yâda kötü bir şekilde evrim geçirmesine neden olmaktadır. Kentsel dönüşümler ile çoğunlukla kentli insanın, kent mekânı, kent kültürü ve kent yaşamı ile birlikte yeniden yapılandırılması ve kent ekonomisinin çevre ile birlikte canlandırılması amaçlanmaktadır. Ancak kent merkezlerinde gerçekleştirilen dönüşüm projelerinde, genellikle fiziksel ve sosyal yapının tam olarak bütünleştirilemediği görülmektedir. Halbuki, kentsel planlamanın bir aracı olan kentsel dönüşümler, yalnızca bir yerleşmeyi oluşturan öğelerin uyumlu düzenlenmesini değil, orada yaşayanların toplumsal ve ekonomik gereksinimlerini karşılamayı da hedeflemelidir. Yaşam alanlarının belirli amaçlarla düzenlenmesinde, orada yaşayanların memnuniyeti ve isteklerinin karşılanması bugün en önemli konu olarak karşımızda durmaktadır (Kabadayı, 2006).

Dünyayı ve özellikle Türkiye'yi etkileyen bu plansız ve denetimsiz kentleşme modelinin bir örneği de Kütahya'da görülmektedir. Kent içerisinde yoğun nüfusu barındıran niteliksiz ve çok katlı yapılaşmalar bulunmaktadır. Kent merkezindeki açık ve yeşil alanların çoğu bir şekilde yüksek katlı yapılarla dolmuştur. Kütahya kent merkezinde dar yollar ve niteliksiz yüksek katlı yapılaşmalar, insanların yaşayışlarını tehdit eder durumdadır. Plansız ve denetimsiz kentleşme ve izlenen yanlış arazi kullanım politikaları, kentte sağlıklı, güvenli ve yaşanabilir alanların ortaya çıkışını engellemiş, insanlar sağlıksız, yüksek katlı yapılarda açık ve yeşil alanlardan mahrum çevrelerde yaşamaya mahkûm edilmişlerdir (Göksu, 2005). Bu sorunları çözmenin ve daha yaşanılabilir çevreler oluşturmanın yollarından biri de kentsel dönüşümlerdir. Kentsel dönüşüm sürecinin nasıl yürütüleceği, uygulamanın nasıl ilerleyeceği önemli bir konu olarak karşımızda durmaktadır. Artık bilinmektedir ki, kentsel dönüşüm uygulamalarında fiziksel yapının yanında, kültürel ve kurumsal yapı da fazlasıyla dikkate alınmalıdır. Uzun vadeli fon ve kredi imkanlarının ve mekanizmalarının devreye girmesiyle bugün Türkiye'de kentsel dönüşümlerde menkulleştirme uygulamalarının başlaması mümkün hale gelmiştir (Göksu, 2005). Yoğun nüfus, yoğun yapılaşma, güvensiz yapı stoku, yetersiz altyapı ve karmaşık mülkiyet sorunlarına bağlı olarak günümüzde imar haklarının toplulaştırılması, imar haklarının transferi ve imar hakla-

rının menkulleştirilmesi yöntemleri önem kazanmaya başlamıştır. Bu üç araç, özellikle koruma alanlarında, deprem gibi doğal afet riski taşıyan alanlarda ve yüksek yoğun yapılaşmış alanlarda uygulanabilecek etkili dönüşüm araçlarındandır. Özellikle yoğun yapılaşmış yüksek katlı binaların olduğu bölgelerde, imar hakkı transferi yoluyla dönüşüm sağlanabilir, bu alanlar niteliksiz yüksek katlı yapılardan kurtarılarak, buralarda ihtiyaç duyulan açık ve yeşil alanlar oluşturulabilir (Göksu, 2005).

Yaklaşım ve Yöntem

Kütahya kent merkezine gidilerek yerinde saha araştırması yapılmıştır. Kent merkezinde yoğun yapılaşmanın olduğu Adnan Menderes Bulvarı, çalışma alanı olarak seçilmiş, bu bulvar üzerindeki niteliksiz yüksek katlı yapılar fotoğraflanmıştır. Alanda yaşayan 34 erkek, 16 kadın denekle anket ve yüzyüze röportajlar gerçekleştirilmiştir. Bunun yanında Kütahya Mimarlar Odası Başkanı, Kütahya'nın önde gelen gayrimenkul danışmanlık firmaları ve İl Emlak ve İstimlâk Müdürlüğü yetkilileri ile odak grup görüşmeleri yapılmış, alanda gerçekleştirilmek istenen dönüşüm konusundaki görüşleri ve değerlendirmeleri alınmıştır.

KURAMSAL ARKA PLAN

Arazi-Arsa Değerleri ve Yapılaşma Süreci

Günümüzde toprak, hem üzerinde yerleşik hayatın geçtiği bir alan, hem de üzerinden kazanç elde edilen bir yatırım aracı olarak görülmektedir. Toprağın üretilemeyen ve arttırılamayan yapısı, sınırlı olması, ona olan talebi de sürekli arttırmış ve bu talep artışı toprağın değerinin artmasına neden olmuştur. Bu durumun bir sonucu olarak kentlerimizde yapı yoğunlukları genellikle yüksek, buna karşın yeşil alan, park, oyun alanı, sosyal alan gibi kamu kullanımları oldukça azdır (Akçeşme, 2006).

Son 70 yıl içinde ülkemizde konutlar, çoğunlukla deprem riski yüksek alanlarda üretilmiştir. Güvenli olmayan bu yoğun yapılı ve niteliksiz alanlar insan sağlığını tehdit ettiğinden, söz konusu alanların hızla boşaltılması veya dönüştürülmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Kentsel dönüşüm kavramı ise, bu sorunların çözümünde faydalı bir uygulama aracı olarak değerlendirilmiştir. Toprağın kentsel arsa kimliği kazanması ile elde ettiği değer artışlarının hak sahibi ve toplum arasında paylaşımı, imar planı uygulama araçlarının mantığını oluşturmaktadır. Kamu yararı ile özel çı-

karları uzlaştıran ve özel çıkarların toplum yararı önüne geçmesini önleyebilen bu uygulama araçlarının en iyi şekilde kullanılması gerekir. Kentsel arsa üzerinde oluşturulan yapı değerleri ve özellikle afet riski altındaki alanlarda oluşan niteliksiz alanlar iki nedenle açıklanabilir: "toprak rantı" ve "arsa spekülasyonu". Bu iki faktör nedeniyle kentlerin fiziksel çevreleri değişmekte ve plan kararlarına aykırı sağlıksız arsa kullanımları ortaya çıkmıştır. Bu faktörleri kontrol altında tutmanın yolu kentsel dönüşümden ve yenilikçi uygulama araçlarını kullanmaktan geçmektedir (Akçeşme, 2006).

Kentsel Toprak Rantının Oluşumu

Kapitalizm öncesi toplumsal yapıda konutların "kullanım değeri" ön planda idi. Günümüzde ise kapitalist üretim yapısının kentlere yerleşmesine bağlı olarak "toprak rantı" önem kazandı ve konutların kullanım değerinden çok kâr amaçlı değişim değeri ön plana çıktı. Böylece aynı anda hem gecekondular, hem toplu konutlar, hem de yap-satçıların inşa ettiği apartmanlar kentlerde boy göstermeye başladı (Akçeşme, 2006). Topraktan rant sağlamak amacıyla konut üretme sürecinde değişik yollar izlenebilmektedir. Hangi yol izlenirse izlensin, sonuçta hepsi kentin fiziksel çevresini ve görünümünü etkilemektedir. Bu etkileme genellikle olumsuz yönde olmaktadır. Bu yollardan en yaygın olanı, kentlerde arsa sahiplerine daha fazla kat yüksekliği (imar) hakkı vermek, henüz ömrünü tamamlamamış yapıları yıkmak, daha yüksek binalar yapmak ve böylece rantı artırmaktır. Rantı artırmanın bir başka yolu ise, yine konutların değişim değerini ön planda tutarak, toprak kullanımını akılcıl biçimde gerçekleştirmeden, yan yana gelmiş yapılar yapmaktır (Anonim, 1976).

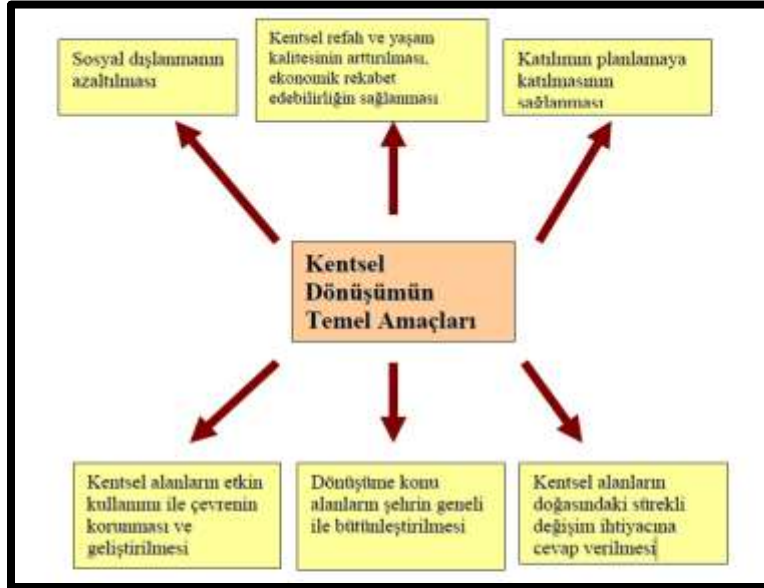
Arsa Spekülasyonu

Normal koşullarda arsaların değeri, arsaların konumuna (kent merkezine yakınlığı ya da uzaklığı), fiziksel ve toplumsal altyapının varlığına, kent topraklarının üzerindeki yasal kısıtlılıklara (imar planlarından kaynaklanan, kat yüksekliği, yapı izni vb.) bağlı olarak belirlenir. R.M. Hurd, "Kentsel Arsa Değerlerinin Prensipleri" adlı çalışmasında arsa değerinin ekonomik ranta, ekonomik rantın konuma, konumun kolay ulaşıma ve kolay ulaşımın da yakınlığa bağlı olduğunu belirtmektedir. Bu yaklaşıma göre değer, yakınlığa bağlıdır (Nisancı, 2003).

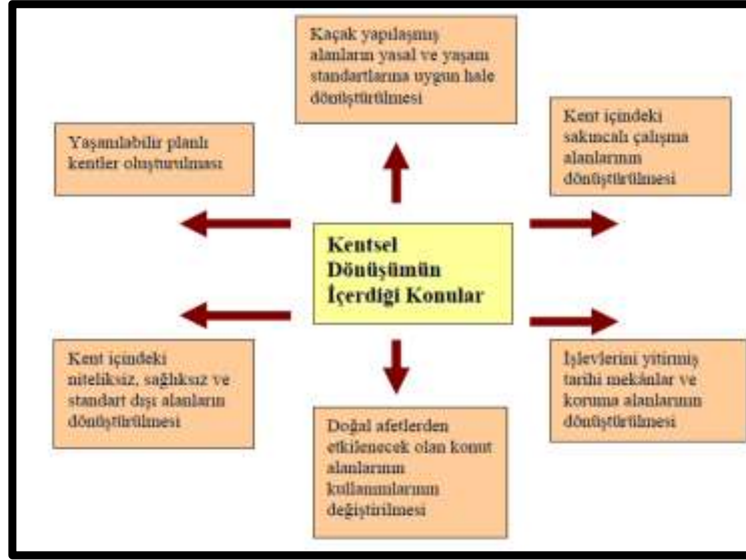
Kentsel Dönüşüm Olgusu

Kentsel dönüşüm, sadece ülkemizde değil, bütün dünyada ele alınan ortak konulardan biridir. Bu konu son zamanlarda uluslararası organizasyonların, akademik çevrelerin, hükümetlerin, yerel yönetimlerin ve özel sektörün ön planda tuttuğu, çözüm aradığı bir konu haline gelmiştir (Bayraktar, 2006). Kentlerin gelişmesinde sanayileşme gibi etken iç dinamiklerin ve küreselleşme gibi dış dinamiklerin denge durumunda olmaması hali ile ortaya çıkan düzensizlik büyük şehirlerde farklı kimliklerin oluşmasına neden olmaktadır. Kent yaşamı ekonomik, sosyal ve politik değişimlerden kolay etkilenir. Planlama, bu hızlı ve dinamik değişimlere ayak uydurmak zorundadır (Balkanay vd., 2002).

Gönen (2002) kentsel dönüşümü *"kentin tamamının ya da bir parçasının ekonomik, sosyal ve fiziksel etmenlerin olumsuz baskıları neticesinde yapısal-fonksiyonel olarak değişmesi"* şeklinde tanımlar. Yaşam kalitesinin arttırılması, altyapı eksikliklerinin giderilmesi, sorun çözme, örgütlü hareket, verimsiz yapılaşmış kentsel alanların yeniden değerlendirilmesi, kentte maddi ve manevi sürekliliklerin sağlanması, dönüşüm amaçları arasında sayılabilir (Şekil 1 ve 2).

***Şekil 1:** Kentsel dönüşümün temel amaçları*

Şekil 2: Kentsel dönüşümün içerdiği konular

KENTSEL DÖNÜŞÜM FİNANSMAN MODELLERİ VE YENİLİKÇİ UYGULAMA ARAÇLARI

Kentsel dönüşüm projelerinin gerçekleştirilmesinde hangi finansman modelinin kullanılacağı konusu en temel meselelerden biridir. Günümüzde projeler yenilikçi yöntemlerle hayata geçirilmektedir. Bu yenilikçi yöntemlerden biri de "Çok Düzlemli Mekansal Vizyon Dönüşümü (MEVİD)" dür. MEVİD modeli içinde "Çoğalan Ortaklıklara Katılım", "İmar Hakkı Topluaştırması" ve "İmar Hakkı Transferi" gibi uygulayıcılara yol gösterici araçlar yer alır. Bu araçlar kullanılarak kent merkezleri niteliksiz alanlardan kurtarılabilir ve daha yaşanabilir yerler haline getirilebilir.

Ülkemizde kentsel dönüşümlerin, özel olarak oluşturulan bir fondan finanse edilmesi faydalı olacaktır. Bu fon uluslararası finans kurumlarından, merkezi ve yerel yönetim kaynaklarından ve özel sektör katkılarından beslenebilir. Kentsel dönüşüm projelerinin kendi iç kaynaklarını yaratabilme ve ekonomik sürdürülebilirliğini sağlama konusunda yeni arayışlara ihtiyaç vardır. Bu sayede ancak kentsel rantın kamuya dönmesi sağlanabilir (Yıldırım, 2006).

Türkiye'de yerel yönetimlerin kentsel uygulamalarda başvurduğu başlıca imar araçları arasında "kamulaştırma" ve "18.madde uygulaması"

olarak bilinen arsa düzenlemesi bulunmaktadır. Bu araçlardan başka ilave yenilikçi araçların kentsel dönüşüm projeleri için türetilmesi gerekir. Son zamanlarda bireysel imar hakkı yerine, proje bazında yaratılan değerin paylaşımı esasına dayanan modeller gündeme gelmiştir (Yıldırım, 2006). Mülkiyet ve imar haklarını farklı biçimlerde ele alan çeşitli yöntemler hakkında bilgi aşağıda verilmiştir. Kentsel yapılı çevrenin dönüşümünde ve tarihi dokuların korunmasında mevcut planlama araçları yetersiz kalmaktadır. Kentsel alanlara yönelik yatırımların, dönüşüm, koruma ve sağlıklaştırma amaçları doğrultusunda yönlendirilmesi için, imar haklarının toplulaştırılması, imar haklarının transferi ve gayrimenkulün menkule dönüştürülmesi gibi yeni araçlar planlama mevzuatı ve ilgili mevzuat içinde bugün tartışılmaktadır.

Çok Düzlemli Mekânsal Vizyon Dönüşümü (MEVİD)

MEVİD modeli içinde, kentsel dönüşümlere ilişkin iki yenilikçi uygulama aracı yer alır. Bu araçlar birincisi "Çoğalan Ortaklıklar Koalisyonu" (ÇOK), ikincisi ise "Arsa-Borsa" dır. Mevcut işleyişte karşılaşılan sorunlar, bu çözüm araçlarının üretilmesini gündeme getirmiştir. MEVİD modeli içinde önemli bir kriter olan "çoğalan ortaklıklara katılım kriteri", kentsel dönüşüm sürecinde mülkiyetin yeniden düzenlenmesine rehberlik etmektedir (Şahin, 2012).

Çoğalan Ortaklıklarla Katılım (ÇOK) Yöntemi

ÇOK yöntemi, kentsel müdahalelerde planlamanın ve tasarımın önemini arttırmayı amaçlar. Mevcut durumda imar uygulamalarında Düzenleme Ortaklık Payı (DOP) kesintisi %40 olarak uygulanmaktadır. ÇOK, DOP'a ilave olarak fazladan kamuya arazi terki sağlanmasını öngörür. Terk edilen ilave alan, orada yaşayan insanların barınma ihtiyacını gidermek veya iyileştirmek için ve katma değer üreten sektörel gelişme için kullanılacaktır. ÇOK yöntemi sayesinde mülk sahipleri ve proje paydaşları, müteahhit arama ve kat irtifakı kurma gibi yüklerden kurtulacak, onun yerine doğrudan inşaat metrekaresine ve tasarıma odaklanabileceklerdir (Şahin, 2012).

ÇOK Modelinin Aşamaları (Şahin, 2012):

1) Arazi ve Varlık Değerlerinin Tespiti
2) Planla Gelen Tasarım Sonrası Değerlerin Tespiti

3) Değer Denkleştirme ve Çoklu Seçeneklerin oluşturulması
4) Mülk Sahipleriyle Anlaşma Süreci ve Değer Dengeleme.

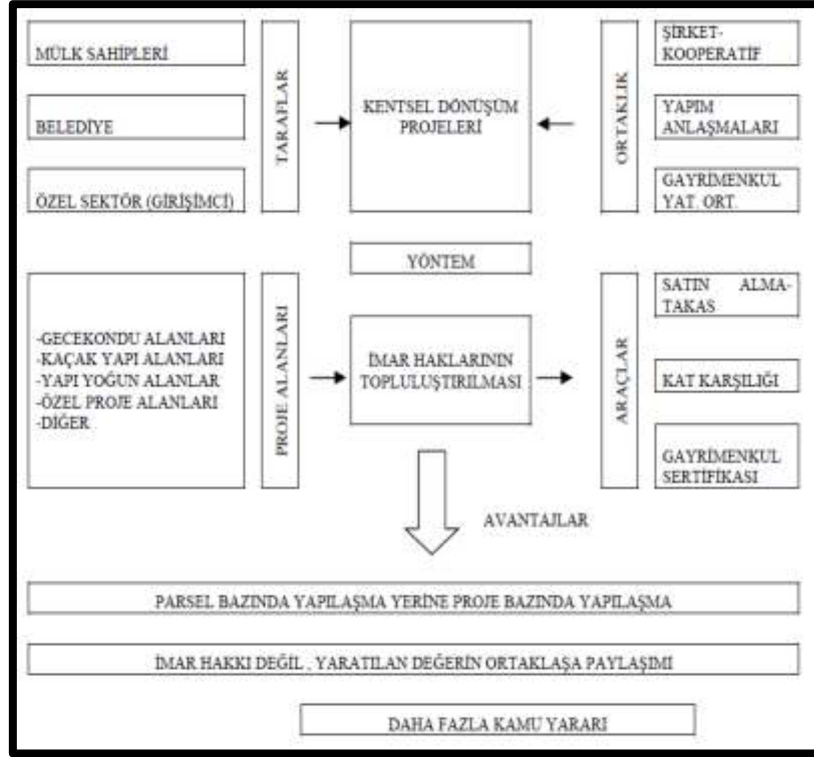
Bu araç, proje paydaşları arasında anlaşmaların daha kolay ve hızlı gerçekleşmesini sağlayacağı gibi, planlamanın, kentsel tasarımın ve topluluk değerlerinin süreç içinde daha fazla ön plana çıkmasını sağlayacak, mekan ve yaşam kalitesini iyileştirici bir rol oynayacaktır. ÇOK sayesinde ihtiyaç duyulan yerlerde insanları yerinden etmeden sosyal konutlar üretilebilecek, bu sosyal konutlar insanlara yaşamları boyunca kullanmaları için tahsis edilecektir (Şahin, 2012).

İmar Hakkı Toplulaştırılması Yöntemi

Bu yöntem parsel bazlı değil proje bazlı bir yaklaşımı benimser (Şekil 3). İmar hakları bir havuzda bir araya getirilir, ortaya çıkan değer nispetinde bu haklar proje paydaşlarına paylaştırılır. Bu yöntem daha önce Türkiye'de Portakal Çiçeği ve Dikmen Vadisi Kentsel Dönüşüm Projelerinde başarıyla uygulanmıştır. Ülkemizdeki deprem gerçeği bu yöntemin yaygınlaştırılmasını zorunlu kılar çünkü riskli alanların boşaltılması ve bu alanda yaşayanların güvenli yaşam çevrelerine taşınması bu yöntem ile sağlanabilir. Yoğun yapılaşmaların görüldüğü kent merkezlerinde de yöntem kullanılmaya uygundur (Göksu, 2003). Bu yöntemde üç farklı türde sertifika gündeme gelmektedir. Bunlar "gayrimenkul sertifikası", "gecekondu dönüşüm sertifikası" ve "imar haklarını toplulaştırma sertifika" sıdır.

Modelin avantajları şunlardır (Göksu, 2003):

- Parsel bazında yapılaşma yerine, proje bazında yapılaşma hakkı verilir.
- Proje bazında yaratılan değer ortaklaşa paylaşılır.
- Projeler 'arazi geliştirme' ve 'proje geliştirme' mantığı çerçevesinde piyasa koşullarında ele alınır.
- İmar hakkı değil, yaratılan değer paylaşılır.
- Kamulaştırma yerine, toplulaştırma sonucunda daha fazla kamu yararı elde edilir.

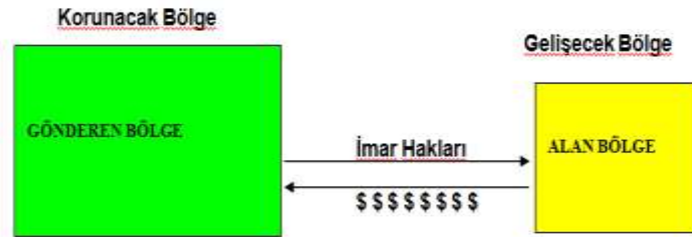
Şekil 3: *İmar haklarının toplulaştırılması yöntemi (Göksu, 2003).*

İmar Hakkı Transferi (IHT) Yöntemi

İmar Hakki Transferi yönteminin amacı, *"korunması gerekli alanlarda, var olan imar hakkı veya imar baskısı altında oluşabilecek potansiyel imar haklarının, bir bölümünün veya tamamının bir menkulleştirme aracı ile başka alana transfer ederek bu alanların korunmasını sağlamaktır. Modelde arsanın yerine imar haklarının alım ve satımı söz konusudur. Bunlardan birincisi ve en çok kullanılanı arsasını korumak isteyen arsa sahibinin başka bir proje kapsamında yatırımcının yoğunluk artış talebini karşılamak üzere imar hakkını piyasa koşullarında yatırımcıya satmasıdır. İkincisi ise yerel yönetimlerin İHT bankası oluşturmasıdır. Banka aracılığıyla bir havuz oluşturulmaktadır. Yatırımcı, arsa sahipleriyle anlaşarak talebini karşılamak yerine yerel yönetimlerin oluşturduğu banka aracılığıyla havuzdan taleplerini karşılamaktadır"* (Göksu, 2003).

İHT'nin başarılı olabilmesi için dört konu önem kazanmaktadır. Birincisi taşınmazın korunacağı bölgenin tasarımı (Gönderen bölge), ikinci-

si gelişecek bölgenin tasarımı (Alan bölge), üçüncüsü İHT havuzunun hukuki yönünün gelişmesi, dördüncüsü ise İHT'nin işleyiş prosedürüdür (Şekil 4). İHT programının başarılı olması için gönderen bölgenin ve taşınacak bölgenin çok iyi analiz edilmesi gerekmektedir. Geliştirilecek alanların kent merkezinde yaşayan halkın ihtiyaçlarına cevap verebilecek nitelikte olması gerekir. İHT yönteminde iki bölge tanımlanmaktadır. Birincisi, kültürel ve doğal değerlerinin korunacağı yerler, yani imar haklarını 'Gönderen Bölge', diğeri ise gelişen ve yoğunlaşan yerler, yani imar haklarını satın alan ya da transferin gerçekleştiği 'Alan Bölge' (Göksu, 2003).

Şekil 4: *İmar Haklarının Transferi Yöntemi*

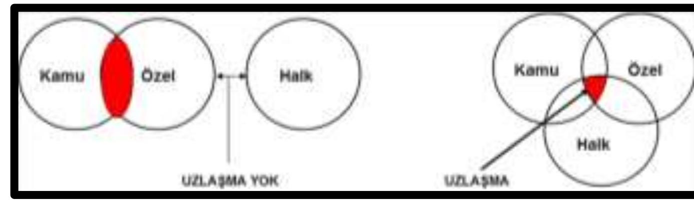
Doğal ve kültürel değerlerimizin korunması, eşitlikçi imar hakkı dağılımı, piyasa koşullarında imar haklarının değerlendirilmesi, kamunun imar haklarını, daha etkin kullanması, kentsel toprağın, çağdaş ve kentsel gereksinmelere yönelik olarak en optimum ve yararlı kullanılması yöntemin avantajları arasındadır. Yöntem ayrıca, imar hakkı transfer sertifikasına ihtiyaç duyar.

İmar haklarının transferi yeni bir kavram olmayıp bu metot ülkemizde uygulanmamasına rağmen ABD'de 20 eyalette uygulanmaktadır. ABD'deki uygulama alanlarına ilk örnek olarak "Whatcom Gölünü Koruma Programı" verilebilir. İkinci bir örnek olarak ise kent merkezindeki yıpranmış konut alanlarının işyerine dönüşümünü hedefleyen "Seattle Kent Merkezinde İmar Haklarının Transfer Programı" verilebilir.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı şimdilerde, kentsel dönüşümlerle ilgili olarak Türkiye'de imar hakları transferi uygulamasının başlaması için yeni düzenlemeler üzerinde çalışmaktadır. Bu düzenleme gerçekleştiğinde, yaklaşık 6,5 milyon bina imar hakkı transferine konu olabilecektir. Özellikle yoğun yapılaşmanın hüküm sürdüğü İstanbul ilinde bazı bölgeler de kentsel dönüşüm kapsamında çok ciddi yoğunluk verme imkânı

bulunmamaktadır. İstanbul şehri için bu alanlarda imar hakları transferi çalışmaları başlatılmıştır (URL 2).

Bu yöntem gönüllülük esasına dayanan, gelişmiş bir uygulama aracıdır o yüzden gerek halk gerekse uygulayıcılar açısından kolay anlaşılamayabilir. Bu yüzden yöntemin insanlara (mülk sahiplerine, politika yapıcılara, karar vericilere, siyasetçilere, halka) doğru anlatılması gerekir. Kamu ve özel sektör işbirliği, bu yöntemin uygulanmasını ve yaygınlaşmasını kolaylaştıracaktır (Şekil 5) (Göksu, 2003).

Şekil 5: *Kamu-özel sektör ortaklığı ve halk katılımı*

Türkiye'de aktarılabilir imar haklarının uygulanabilmesi için bazı düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Öncelikle iyeliğin yatay konumları yanında düşey konumu da kapsayacak biçimde üç boyutlu olarak ve imar hakkının araziden ayrılabilen, başka arazilerde kullanılabilen ve satışa konu olabilen bir yapıya kavuşturulması gerekmektedir (Akdeniz, 2001). Daha sonra ise imar haklarının aktarılmasında hangi kurumların yetkili olacakları belirlenmelidir (Balamir, 1993).

KÜTAHYA'DA ÖRNEK BİR İHT UYGULAMASI

Gönderen Bölge: Kütahya Merkez Adnan Menderes Bulvarı

Kütahya, tarihi kent dokusunu günümüze kadar taşımayı başaran kentlerden biridir. Fakat arsa spekülasyonları yüzünden günümüzde kent yüksek katlı yapılarla dolmuştur. Kütahya kent merkezine gidildiğinde ilk dikkati çeken şey, merkezde açık ve yeşil alanların azlığıdır. Merkezde insanların vakit geçirebileceği ve aktif kullanabileceği alanlar yok denecek kadar azdır. İHT, yoğun yapılaşmaların bulunduğu Adnan Menderes Bulvarı'nda sağlıklı açık ve yeşil alanların oluşturulmasına imkân tanıyabilecek bir yöntemdir. Çalışmada halk katılımı sürece dâhil edilmeye çalışılmıştır. Alanda yaşayan halka İHT yöntemi anlatılarak çalışma başlatılmıştır.

Resim 1: *Adnan Menderes Bulvarı'ndaki yüksek katlı yapıların görünümü*

Adnan Menderes Bulvarı, Kütahya merkezde planlanarak açılmış ilk ve en uzun bulvardır (Resim 1). Verilen yapılaşma izinleri neticesinde bulvar üzerinde yüksekliği 8-10 katı bulan apartmanlar ortaya çıkmıştır. Kütahya merkezde rüzgar kuzeyden güneye doğru esmektedir. Kuzeyden güneye doğru esen rüzgar, 8-10 katlı binalara çarpıp kent merkezine geri dönmektedir. Bu durum kent merkezinde hava sirkülasyonunun gerçekleşmemesine neden olmakta ve bu durum merkezde hava kirliliği sorununu beraberinde getirmektedir (Resim 2).

Resim 2: *Bulvar üzerinde hava sirkülâsyonunu önleyici etki yapan yüksek katlı binalar*

***Resim 3:** Bulvarın iki tarafına dizilmiş bitişik nizamda 8-10 katlı apartmanlar*

Saha çalışmasında, Adnan Menderes Bulvarına ilişkin şu tespitler yapılmıştır (Resim 3):

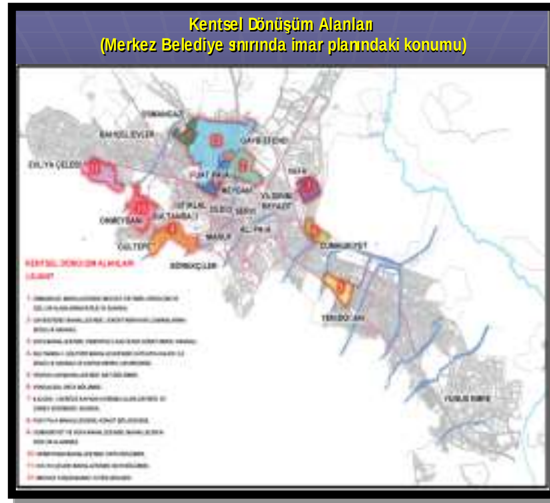
- Bulvarın tamamı 8 -10 katlı yapılardan oluşmaktadır.
- Geniş bir bulvar olmasına karşın evlerin tamamı bitişik nizamlıdır.
- Bu kadar insan yoğunluğunun yaşandığı bir alanda otoparklar ihmal edilmiştir.
- Açık ve yeşil alanlar hiç bulunmamaktadır.
- Kütahya deprem kuşağında olan ve depremden en çok etkilenen bir il olmasına karşın bu yüksek katlı yapıların yapılmasına resmi onay verilmiştir.
- Adnan Menderes Bulvarı boyunca ilerlendiğinde, binalar birbirini takip edip tekdüzelik hissi vermekte, insanların zihninde herhangi bir yönlendirme oluşturmamaktadır.
- Bulvarın sonuna doğru ilerlendiğinde, yüksek katlı yapıların hemen arkasında yeni restore edilen tarihi Germiyan Sokağı ile karşılaşılmaktadır.
- Bulvar boyunca insanları psikolojik yönden rahatlatacak çeşitli kullanım alanlarına yer verilmemiştir.

Alan Bölge: Kütahya'daki 12 Kentsel Dönüşüm Alanı

Kütahya ili 2. Derece deprem riskli bölge içerisinde yer almaktadır. Gerek deprem riski nedeniyle gerekse niteliksiz yapılaşmaları ortadan kaldırmak adına Kütahya ilinde 12 bölge kentsel dönüşüme tabi alan olarak belirlenmiştir. Bunlar Osmangazi Mahallesi, Gaybiefendi Mahallesi, Vefa Mahallesi, Sultanbağı Mahallesi, Yenidoğan Mahallesi, Yoncalı Mahallesi, Ilıca Mahallesi, Fuatpaşa Mahallesi, Cumhuriyet - Vefa Mahallesi, Okmeydanı Mahallesi, Evliya Çelebi Mahallesi ve Küçük Sanayi Sitesidir. Çalışmada bu 12 mahalle, alan bölge olarak belirlenmiştir (Resim 4). Bu kentsel dönüşüm alanları hakkında, Emlak ve İstimlâk Müdürlüğü ile görüşmeler, hangi alanlarda yerinde dönüşüm yapılacak hangi alanlara öncelik verilecek vb. bilgiler toplanmıştır.

Alan Çalışması

Yapılan alan çalışmasında, çok yoğun ve sağlıksız yapılardan oluşan Adnan Menderes Bulvarı hakkında gerekli bilgiler edinilmiştir. Yoğun ve sağlıksız yapılaşma, fotoğraflama yoluyla gözler önüne serilmiştir. Adnan Menderes Bulvarı kentte ilk dönüşmesi gereken alandır. Bulvar üzerindeki binalar 2000 yılından önce yapılmış, hazır beton ve demir çelik kullanılmamıştır. Bu yüzden depremde en önce hasar görecek yer bu bulvardır. Alanda yaşayan mülk sahipleriyle anketler ve röportajlar gerçekleştirilmiş, bu yolla sürece halk katılımı sağlanmıştır.

Resim 4: *Kütahya'da kentsel dönüşüm alanı ilan edilen 12 mahalle*

Adnan Menderes Bulvarına ilişkin ilk değerlendirmeler şunlardır:

- Şehir merkezinin planlanarak açılmış ilk bulvarıdır ve yüksek katlı yapılar ruhsatlıdır.
- Alan, "Menderes Bulvarı" yerine 'Menderes Setti' olarak nitelenmektedir.
- Rant öncelikli imar uygulamasının bir örneğidir.
- Ankara Büyükşehir Belediyesi İmar Dairesi Başkanı Kütahya iline geldiğinde, bulvardan geçerken aynen şu sözleri dile getirmiştir: 'Bu ilin derhal bir şehir plancısına ihtiyacı var'.
- Bulvar adeta üstü açık bir tünel görünümündedir.
- Herhangi bir deprem olduğunda en büyük kayıplar bu alanda yaşanacaktır.
- Bulvar, hemen arkasında yer alan Germiyan Sokağına nefes aldırmamaktadır.

Özel planlama alanından transfer edilecek konutlarla ilgili, o bölgede yaşayan insanların görüşlerine başvurulmuştur. 34 erkek, 16 bayan, toplam 50 kişiyle anket ve röportaj yapılmıştır. Yapılan röportaj çalışması ile bölgede ikamet eden insanların ve mülk sahiplerinin, burada İHT yönteminin uygulanması konusundaki düşünceleri alınmıştır. Röportaja katılan mülk sahiplerine, bu bölgedeki imar haklarına karşılık konut mu, para mı yoksa gayrimenkul sertifikası mı verilmesini istedikleri sorulmuştur. Bu soruların yanında alanın sosyal yapısını öğrenmeye yönelik, kent merkezindeki yeşil alanların kullanışlı ve yeterli olup olmadığı konusunda, mülk sahiplerinin Kütahya da bulunan 12 dönüşüm alanından hangisini niçin tercih edecekleri konusunda da sorular sorulmuştur.

Anket ve röportajlardan elde dilen bilgiye göre, alanda oturan mülk sahiplerinin, evlerini ortalama 10-25 yıl önce satın aldıkları görülmektedir. Evlerini buradan satın alma nedenleri arasında sırasıyla alanın erişim kolaylığı, merkeze yakın olması, konut fiyatlarının ucuz olması ve çocuklarının okuluna yakın olması nedenleri öne çıkmaktadır. Alanda yaşayan mülk sahiplerinin kent merkezinde oturma nedeni, ulaşım kolaylığı, işyerine yakınlık, kısacası her yere (okul, hastane, vs.) yakınlıktır. Alanda çoğunlukla emekliler yaşamaktadır. Ardından esnaflar ve kamu çalışanları gelmektedir. Bu kesimlerin tamamı, kent merkeziyle yakın ilişkili insanlardır. Alanda az sayıda sanayide çalışan işçi kesimi yaşamaktadır. Alanda

yaşayanlar en çok boş vakitlerini Sevgi Yolu'nda, Azerbaycan Parkı'nda, Belediye önündeki parkta ve Ulu Camii'de geçirmektedir. Alanda yaşayanların çoğu, kent merkezindeki açık ve yeşil alan varlığını yeterli bulmamaktadır. Özellikle alandaki en büyük eksiklik çocuk oyun alanıdır. Alandaki mülk sahipleri büyük çoğunlukla, bulundukları bölgeden başka bir bölgede yaşamak istememektedir. Ancak gitmeleri gerektiği takdirde, Yoncalı'ya, Yunusemre Mahallesine, Okmeydanı Mahallesine, Yıldırım Beyazıt Mahallesine, 75. Yıl Mahallesine veya Fatih Mahallesine gidebileceklerini söylemişlerdir. Bu mahalleler, yine kent merkezine yakın olan mahallelerdir. Mülk sahipleri, eğer evlerini terk etmeleri zorunlu olursa, kendi mülklerine karşılık aynı eşdeğer ve nitelikte bir konut istemektedirler. Mülk sahipleri, güzel bir alanda güzel bir konuta transfer edilebileceklerini belirtmişlerdir. Mülk sahipleri ile yapılan anket, konuta karşılık ağırlıklı olarak başka bir alanda iyi bir konut veya konut sertifikası istendiğini ortaya koymaktadır. Para veya imar hakkı transferi sertifikasına mülk sahipleri çok sıcak bakmamıştır. Mülk sahiplerine, kentte belirlenen 12 tane dönüşüm alanından hangisinde yaşamayı tercih edecekleri nedenleriyle birlikte sorulmuştur. Alınan cevaplarda Yoncalı'yı seçen kişiler şifalı su ve temiz havası olduğu için, Gaybiefendi Mahallesi'ni ve Sultanbağı Mahallesi'ni seçenler merkeze yakın olduğu için, Cumhuriyet Mahallesi'ni ve Ok Meydanı Mahallesi'ni seçenler temiz havası ve yeşil alanlarından dolayı buraları tercih etmişlerdir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kentlerimizin bugün gelmiş olduğu durum dikkate alındığında, ortaya çıkan sorunların çözümünde, klasik imar anlayışı dışında yeni yaklaşımlara ve yenilikçi yöntemlere ihtiyaç olduğu açıktır. Özellikle çok yoğun ve sağlıksız yerleşim alanları ve güvensiz yapı stokunun dönüşümü için uluslararası deneyimlerden yararlanarak kendimize özgün yöntemleri geliştirmemiz gerekmektedir. Bir başka deyişle, **'kentsel arsanın yeniden üretimi'**ne yönelik arazi kullanım politikalarımızı geliştirmemiz ve örnek uygulamalar yaparak yaygınlaşabilir modelleri ortaya koymamızın zamanı gelmiştir. Gayrimenkul sektörü ile finans sektörünün bir araya gelmesi planlama pratiğimize menkulleştirme aracının farklı boyutlarda girmesini sağlayacaktır. İHT ise bunun ilk adımını oluşturacaktır. İHT ile birlikte Kütahya merkez de sağlıksız ve güvensiz yapılar azaltılacak ve halkın gereksinim duyduğu açık ve yeşil alanlar oluşturulabilecektir.

Kütahya kent merkezinde Adnan Menderes Bulvarı üzerindeki mülk sahipleriyle yapılan röportajlardan, gönderen alanda oturan mülk sahiplerine aynı nitelikte bir konut verildiği takdirde konutlarından vazgeçebilecekleri sonucu çıkmaktadır. Bu alanda oturan mülk sahipleri, kent merkezindeki yeşil alanların azlığından şikayet etmektedirler ve temiz sağlıklı bir çevrede oturmak istemektedirler. Bu şartları sağlayan mahallelerde oturmayı kabul etmektedirler. Çalışma, İHT yönteminin Kütahya'da uygulanabileceğini, ancak bunun halk katılımı ile mümkün olabileceğini göstermiştir. Bu kapsamda iki nokta önemlidir. Birincisi, İHT yasal ve kurumsal zeminde gerçekleştirilebilir olmalıdır. İkincisi, halka ikna edici önerilerle gidilmelidir.

Kütahya barındırdığı potansiyeller açısından değerlendirilmesi ve tanıtılması gereken bir şehirdir. Özellikle merkezde oluşturulan niteliksiz ve yüksek yapı blokları, hem çevre kirliliği oluşturmakta hem de insanları sağlıksız ortamlarda yaşamaya mahkûm etmektedir. Alanda uygulanacak yeni menkulleştirme araçlarından biri olan İmar Hakkı Transferi bir an önce kentte başlatılmalıdır.

İHT yönteminin başarı şansı, hem korunacak hem de gelişecek bölgenin iyi tasarlanması ve işleyişin doğru yönetilmesine bağlıdır. Yaşam kalitesinin arttırılması için klasik planlama anlayışı dışında dinamik, süreci dikkate alan esnek ve en önemlisi katılımcı bir planlama yaklaşımını dikkate alınmalıdır. Sadece kamunun ve özel sektörlerin aldığı kararlardan öteye geçerek halkla birlikte katılımlı tüm süreçlerine halkın istek ve görüşlerini ele alan planlama yaklaşımları birinci öncelik olmalıdır. Süreç, mülk sahiplerinin istekleri doğrultusunda ilerletilmelidir.

KAYNAKLAR

Acar, A. (2008). Yeşil alanların kent yaşamındaki yeri ve önemi. Yerel Siyaset Dergisi, 33: 28-30.

Akçeşme, H. (2006). İmar planlarının uygulanmasında ve kentsel rantın kamuya aktarılmasında kullanılan araçlar - 18. madde uygulaması. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Akdeniz, H. (2001). Arazi ve arsa düzenlemesi. Ankara: Teknik Yayınevi.

Anonim (1976) "Türkiye'de Kentsel Çevrenin Biçimlenişinde Plancı ve Mimarın Etkinliği", *Mimarlık Dergisi***,** 1, 17-19.

Balamir, M. (1993). Aktarılabilir imar hakkı kavramı ve Türkiye'de uygulanması. Planlama Kavramı ve Pratiğinde Yeni Yaklaşımlar Semineri, İstanbul.

Balkanay, Ö., Erez, H. ve Seyrek, O. (2002). Karanfilköy gecekondu yerleşmesinde yaşayan çocukların sosyal kapma-segregasyon-düzeylerinin irdelenmesi. Yoksulluk, Kent Yoksulluğu ve Planlama, 7-9 Kasım, Ankara.

Bayraktar, E. (2006).Gecekondu ve kentsel yenileme, Ankara: Ekonomik Araştırmalar Merkezi Yayınları.

Göksu, A.F. (2003). Kent planlamada yenilikçi uygulama araçları (İFT, İHTr., Menkulleştirme). Şehircilikte Reform: Kentsel Dönüşüm Yaklaşımları 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 27. Kolokyumu, Mersin.

Göksu, A.F. (2005). İmar hakları transferi kavramı ve yeni yasada taşınmaz hak aktarım uygulama aracının değerlendirilmesi: yeni yasal düzenlemeler ve araçlar. Online: http://www.kentselyenileme.org/index.php/dokumanlar/afaruk-goksu-yazilari/turkce (Erişim Tarihi: 11.04.2013).

Gönen, M. (2002). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kentsel kamusal mekândaki dönüşüm ve Bayezid Meydanı örneği. Basılamamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Kabadayı, H. (2006). Yaşam kalitesi ve kullanıcı memnuniyetinin kentsel tasarımdaki etkisine çok boyutlu yaklaşım. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Nisancı, R. (2003). Kentsel taşınmaz değer haritalarının oluşturulması.9.Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı, 31 Mart-4 Nisan, Ankara.

Özgür, H. (1992). Kent ormancılığı ve yeşil kuşaklar. Ekoloji Çevre Dergisi, 1: 30-35.

Şahin, S.Z. (2012). Türkiye'de kentsel dönüşüme ilişkin alternatif bir model önerisi: çok düzlemli mekânsal vizyon dönüşüm.8 Kasım Dünya Şehircilik Günü Mekânsal Değişim ve Dönüşüm,7-9 Kasım, Ankara.

Yıldırım, A.E. (2006). Güncel bir kent sorunu: Kentsel dönüşüm. Planlama Dergisi, 35: 7-23.

URL 1: http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_g_sd.birlesim_baslangic?P4=21146&P5=H&page1=60&page2=60 (Erişim Tarihi:01.04.2013).

URL 2: http://blog.radikal.com.tr/Sayfa/kentsel-donusum-6533 (Erişim Tarihi: 05.04.2013).

KORUMA BİLİNCİ

Feride SÖKMEN

GİRİŞ

Türkiye binlerce yıllık geçmişiyle zengin uygarlıklara ev sahipliği yapmış bir ülkedir. Bu bağlamda derin tarihsel-kültürel mirasın korunmasında büyük sorumlulukları vardır. Kültür mirasının korunması sadece geçmişin değerlerini gelecek kuşaklara aktarmak değil, geleceğin oluşturulması açısından da yararlanılması gereken bir kaynaktır. Bu kapsamda her bir yerleşmenin bu arka plan özelinde derinlemesine incelenmesi gerekir. Ancak bu sürecin başarıya ulaşması en başta toplumun tüm aktörlerinin koruma bilincine sahip olmasıyla mümkün olabilecektir. Bu çalışmada "tarihi kentsel mirası koruma konusunda fazlaca istekli olmayan Kütahyalıların, korumayı canla başla istemeleri ve koruma projelerine tam destek vermeleri sağlanabilir mi?" sorusuna yanıt aranmaktadır.

Günümüz şartlarında kentlerin modernleşme süreçlerine bağlı olarak koruma konusunun giderek önemsizleşmesi ve bu konudaki bilinç yetersizliği, tarihi çevrelerin akıl almaz biçimde tahrip edilmelerini, bu çevrelerin oluşturduğu zengin mirasın nasıl korunacağı sorununu giderek büyüyen bir sorun haline getirmiştir. Bu durumun çalışma konusunun belirlenmesinde önemli etkisi olmuştur.

Bu çalışma ile Kütahya'da yer alan tarihi kent merkezlerinin şuan bulunduğu durumun, buradaki toplumun ve koruma görevini üstlenen kurum ve kuruluşların bilinç seviyeleri ile ilişkisinin değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Kütahya tarihi kent merkezinin tarihi özellikleri, geçmişteki önemi ve bugünkü durumu göz önüne alınarak buralara sahip çıkılması yönünde koruma bilincinin nasıl arttırılabileceği üzerine öneriler sunulmuştur.

Literatür Taraması

Bozkurt GÜVENÇ'in (1972) "Kentlerin Kimliği ve Antalya Örneği Üzerine Notlar, Öneriler, Örnekler" isimli çalışmasında, kentte koruma

bilincinin uyandırılması için öncelikle kentlileşme bilincinin oluşturulması gerektiği; bilincin kazanılmasında ilk hedefin kentte yaşayanların kente sahip çıkmaları, onu korumaları, kenti tanımaları ve kentle iftihar etmeleri olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca geçmişin yaşatılmasının sadece fiziksel mekânın iyileştirilmesiyle olmadığı, bayramlar, festivaller, şenlikler gibi etkinliklerle geçmişin geleceğe taşınıp bağlanabildiği vurgulanmaktadır. Tarihsel bir ilke olarak öncelikle insanların kullanabildikleri yani yararlı gördükleri şeyler korunmaktadır(Güvenç, 1972). Hazır olan veya seyirci kaldıkları şeyleri değil, katkıda bulundukları, kendilerine manen pay çıkardıkları etkinlikleri insanların yaşatmaya çalıştığı tespit edilmiştir. Bu çalışmayla ilgili, öncelikle Kütahya'da yapılan tespitler doğrultusunda Kütahyalıların aslında tam anlamıyla kentlileşemediği, kentini tanımadığı ve kentiyle ilgili aktivitelere girmediği belirlenmiştir. Bu tespitler, yapılmış olan bu çalışmayla örtüşmekte ve yapılacak olan önerilerde fikir oluşturmak adına katkı sağlamaktadır (Güvenç, 1972).

Dr. Pınar ARABACIOĞLU ve Prof. Işık AYDEMİR yaptığı "Tarihi Çevrelerde Yeniden Değerlendirme Kavramı" isimli çalışmalarında, tarihi kentsel mekânların tahrip edilme nedenlerinin koruma bilinci ve diğer faktörlerle olan ilişkisi araştırılmıştır. Bu konunun çalışmaya olan katkısı, tarihi çevrelerin tahrip edilmesi ve hatta yok edilmesinin altında yatan nedenlerden birinin tarihi koruma bilinçsizliğinden kaynaklandığı ve bunun aynı zamanda bir eğitim meselesi olduğunun anlaşılmasıyla, bilincin arttırılması konusundaki önerilerde farklı açıdan bakılmasını sağlamıştır (Arabacıoğlu ve Aydemir, 2007).

Cengiz CAN'ın "Kentsel Koruma Alanları ve Koruma Sorunları" isimli çalışmasında, eski ve yeninin, koruma ve yaşatmanın nasıl bir arada olabileceği konusu tartışılmıştır. Ayrıca koruma konusunun 'salt o bölge' olarak değil bir bütün olarak düşünülmesi gerektiği ve modern kentle bütünleşmenin sağlanması konusu önemle vurgulanmıştır. Bunu sağlamanın yine bir bilinç meselesi olduğuna değinilmiş, geçmişin mirasını yıkmayarak gelecek nesillere aktarmaktan çok, bugün bunları kullanarak çok yönlü faydalarından toplumun yararlanmasının sağlanmasında bu değerlerin kendiliğinden 'miras' olarak yarına ulaşacağından bahsedilmiştir. Yapılan çalışma açısından, tarihi değerlerin korunmasının sadece fiziksel değil onları kullanarak ve yaşatarak olması gerektiğinin vurgulanmasına katkı sağlamıştır (Can, 1993).

Abdullah KARATAŞ'ın "Çevre Bilincinin Geliştirilmesinde Doğa Tarihi Müzeleri'nin Rolü" isimli çalışmasında her tür müzenin, kültürün gelecek kuşaklara aktarılmasında önemli işlevler üstlendiğini, tarih bilincinin dolayısıyla koruma bilincinin de oluşmasında önemli bir rol üstlendiğinin altını çizmiştir. Çalışma açısından değerlendirildiğinde, Kütahyalıların kendi tarihi mekânlarını ve müzelerini ziyaret etmediği tespit edildikten sonra bu konuya dair öneri sunulabileceği anlaşılmıştır (Karataş, 2011).

Ayşegül ALTINÖRS ÇIRAK'ın yaptığı "Korumanın Toplumsal ve Kültürel Boyutu Neden Önemli? Biz Nasıl Bakıyoruz?" isimli yayınında, modernizmin mekânsal olguları nasıl geçicilikle anlamlandırdığı ve özellikle tarihi kentsel mekânda geçmişin oluşumlarına karşı nasıl yıkıcı bir tavır izlenildiği konusuna değinmiştir. Modernizmin ortaya çıkması ile koruma ahlakının giderek önemsizleşmesi, farklı politikalarla bu alanların dönüştürülmesi ve kimliğini yitirmesinden ve tarihi kentsel mekânların sosyal ve kültürel açıdan taşıdığı önemden bahsetmiştir. Çalışma yönünden sağladığı yarar, modernizmin yaygınlaşması ile insanların artık daha çağdaş şartlarda yaşamak istemeleri ve bu uğurda gerekirse tarihlerini feda edebilecekleri anlayışının Kütahya'da var olduğunun tespiti ile de bu konuyla ilgili çözüm önerilerinin getirilmesini şart kılmıştır (Çırak, 2010).

Gönül TANKUT'un "Doğal ve Tarihi Çevrenin korunması: Sorunlar ve Olası Çözümler" isimli yayınında korumanın akçalı sorunlarından ve kurumlardaki koruma yaklaşımlarından bahsetmiştir. Çalışmaya katkısı, korumanın sadece halkın bilinciyle değil koruma görevini üstlenen kurum ve kuruluşlarında bu bilince sahip olması gerektiği konusunun ele alınmasını ve bu konuda araştırma yapılıp öneriler getirilmesini sağlamıştır (Tankut, 2005).

İncelenen bu çalışmalar aynı zamanda Kütahyalılarla yapılan anketin şekillenmesinde büyük katkı sağlamıştır.

Yaklaşım ve Yöntem

Çalışmanın hazırlanmasında, doküman analizi, röportaj, fotoğraf ve anket yöntemleri kullanılmıştır. Koruma bilinci, koruma kültürü, kentsel koruma, tarihi doku, korumanın kültürel boyutu, tarihi çevre, tarihi çevre koruma, kültürel miras, koruma ahlakı gibi anahtar kelimelerle kaynak taramaları yapılmıştır. Yerel gazeteler incelenmiştir. 25.03.2013 tarihinde Kütahya'ya yapılan alan analizi gezisi sırasında; Kütahya Belediyesi,

Mimarlar Odası, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu ve Kütahya'da bulunan gayrimenkul firmaları ile Kütahya'nın koruma konusuna dair içinde bulunduğu durum ve bilinç seviyesini anlamaya yönelik röportajlar yapılmıştır. Ayrıca Kütahya tarihi kent merkezlerinde yaşayan ve burada ticari faaliyetlerle uğraşan halk ile anket çalışması yapılmıştır. Daha sonra elde edilen bulgular değerlendirilerek Kütahya'nın tarihi dokusu mercek altına alınmıştır.

KURAMSAL ARKA PLAN

Koruma bilinci; bir kentin, ülkenin veya bölgenin, sahip olduğu doğal ve kültürel değerlerinin korunmasının, gelecek nesillere aktarılmasının, geleceği oluşturmada bir araç olarak kullanılmasının gerekliliğinin farkında olunmasıdır. Aslında bu bilinçle kastedilen halkın kendi tarihine, öz değerlerine sahip çıkıp bunları koruması, yaşatması ve kullanmasıdır. Amaç salt koruma değil, aynı zamanda tarihi dokuyu canlı tutmak ve sosyal hayatla bir bütün haline getirmektir (URL 1).

Tarihi çevreler, ait oldukları dönemin duygularını, düşüncelerini, eğitim, yaşam birikiminin sergilendiği, ortak bir dile sahip yerleşmelerdir. Bu mekânlar, geçmişle gelecek arasında köprü kurduklarından sürekliliğin sağlanması açısından önem arz etmektedir (Mazı, 2009).

"Tarihi çevre ve anıtların korunması"; geçmişte yapılmış her türlü yapı ve çevrenin geleceği için gereken müdahale ve bunun şekline karar verilmesi olarak tanımlanmaktadır (Mazı, 2009). Bu nedenle, kültür varlıklarının korunması öncelikle bir bilinç meselesidir. Sorun oluşturan konu ise, bu bilincin iktisadi kalkınmayla birlikte mi geliştiği yoksa toplumların davranış biçimlerinde olan ya da uyandırılabilecek olması mıdır?

Kütahya'nın yerel gazetelerinin incelenmesi sonucu;

- Kütahya'nın gelişim ihtiyacına olan vurgularla tarihi yapıların korunmamasından yakınılması (Demir, 2012),
- Kütahya Belediyesi'nin hazırlamış olduğu stratejik planın incelenmesiyle kurumlar arasındaki anlaşmazlıkların had safhada olması (Anonim, 2006),
- Kütahya'da yapılan mekânsal ve sosyal analizler çerçevesinde halkın koruma konusunda duyarsız ve bilgisiz olması,

- Kütahya'da bulunan SİT alanlarının fazla olduğu ve bir tehdit olarak algılanması, tarihi kent merkezini terk edilip köhneleşmesi ve ranta kurban edilmesi,
- Koruma konusunun tek bir kuruma yüklenilmeye çalışılması, bu kurumun bu konuda tek başına yeteri kadar faaliyet gösterememesi, diğer kurumların koruma konusunda oldukça aldırmaz tavırları,

Bu çalışmanın yapılmasının gerekliliğini bir kez daha ortaya koymuştur.

ÇALIŞMA ALANINA İLİŞKİN GENEL BİLGİLER

Tarih İçinde Kütahya

Kütahya'nın sahip olduğu sayısız doğal ve tarihi güzelliklerinin sebebi, şüphesiz sahip olduğu zengin tarihinden kaynaklanmaktadır. Bu kapsamda kısaca Kütahya'nın tarihinden bahsedecek olursak; Kütahya tarihi bilgilere göre Hitit, Frig, Roma, Bizans, Selçuklu, Germiyanoğlu Beyliği, Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti gibi devletlerin kuruluşuna ev sahipliği yapmıştır. Bunlar içinde adı bilinen en eski medeniyet Hitit'lerdir. Buna karşın bulunan arkeolojik izlerle yörenin yerleşim tarihinin ilk çağlara kadar uzandığı görülmektedir. Kesin olmamakla birlikte Hitit metinlerinden Kütahya tarihi M.Ö. 2000 ortalarına kadar götürülebilir.

Malazgirt Zaferi'nden sonra 11. yüzyıl sonuna doğru Germiyanoğlu Beyliği ile Kütahya Türk uygarlıklarıyla tanışmış, Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti dönemiyle devam etmiştir. Ayrıca bu topraklar önemli askeri operasyonların yapıldığı alanlar olması nedeniyle zengin bir kültürel mirasa sahiptir (Forumtr, 2007; kutahya_net.tripod).

Kütahya Tarihi Kent Merkezi

Kütahya, tarihi kent merkezi olarak iki alt bölgede irdelenebilir. Hem çalışmanın sınırı olan hem de tüm Kütahya'nın tarihine sahne olan bu merkezlerde, eski yaşam tarzları hala sürmekte, geleneksel yapı hala korunmaktadır. Bedestendeki küçük, şirin dükkânlarla, güler yüzlü ve ayakta kalmaya çalışan esnafıyla da hala Kütahya'lılar için alışverişte akla gelen ilk yerlerden biridir. Dar sokakları, tarih kokan konakları, eğimli araziye kurulmuş olan ve her köşeyi döndüğünüzde sizi bir sürprizle kar-

şılayan arastası ile Kütahya tarihi kent merkezleri görülmeye ve korumaya değer yegâne yerlerden biri olarak bizleri karşılamaktadır.

Ancak tarihi değerlere olan ilginin azalması, zengin tarihin modernizme karşı direnememesi, insanların değişen, dönüşen düşünce yapısıyla, artık tarihi kent merkezi atıl kalmış, yıkılmaya yüz tutan onlarca konağı ve tarihi eserleriyle de terkedilen bir mekan haline gelmiştir. Yani, Kütahya tarihi kent merkezi müdahale edilmediği sürece yok olmayla karşı karşıya kalmaktadır.

Alanın Belirlenmesi

Sorun, "Tarihi kentsel mirası koruma konusunda fazlaca istekli olmayan Kütahyalıların, korumayı canla başla istemeleri ve koruma projelerine tam destek vermeleri sağlanabilir mi?" şeklinde belirlenmiştir. Ayrıca Kütahya tarihi kent merkezinin korunmamasına ilişkin sorunun, kaynağında araştırılması gerektiğinden araştırma ve analizlerinde bu alanlarda yapılması uygun görülmüştür. Çalışmadaki ana amaç, Kütahya halkının bilinç seviyesinin belirlenmesi olduğu için tarihi kent merkezinde yaşayan ve bu alanları aktif olarak kullanan halkın bakış açılarının araştırılıp değerlendirilmesidir. Yapılan anket çalışmasının da buradaki halka uygulanması, bilinç seviyesinin ölçülmesinde daha sağlıklı sonuçlar alınacağı kanaati oluşturacaktır.

Alan Çalışmasına Yönelik Bulgular

Anket ve Röportaj Değerlendirmeleri

Kütahyalıların bilinç seviyesini ölçmeye yönelik yapılan ankette bilinç seviyelerinin belirlenmesi için bazı değişkenler belirlenmiştir. Bilinç seviyesinin belirlenmesi için;

- Tarihi mülklerine olan bağlılık ve aidiyetleri,
- Tarihi kent merkezlerini algı ve değerlendirmeleri,
- Koruma bilinci seviyesi,
- Koruma konusundaki tutum ve yaklaşımları,

Alan çalışmasında elde edilen yanıtlar doğrultusunda Kütahya halkının koruma bilinci seviyesi %81.68 olarak ölçülmüştür. Bu durum halkın bilinçli denebilecek bir seviyede olduğunu göstermektedir. Yani halkın duyarsız ve bilinçsiz olduğu söylenemez. Halk tarihi yapıların ko-

runması ve iyileştirilmesi taraftarı ve tarihi kent merkezine önem vermektedir. Kütahyalılar bu şehirde yaşamaktan memnun olmasına karşın, bunun temel nedeninin tarihi dokusu ve özellikleri olması olduğunu söylemek oldukça güçtür. Memlekete ve tarihi yerlere olan bağlılıkları romantik bir bağlılıktır. Çünkü Kütahya'da sevdiğiniz tarihi bir mekân var mı?' sorusuna verilen yanıt, Kütahya'nın bunca tarihi güzelliği olmasına karşın üç cevapla sınırlı kalmıştır: Hisar, Germiyan Sokak,Aizonai Antik Kenti.

Verilen cevaplarda; *"Hisara hiç gitmedim ama orayı çok seviyorum"* gibi ifadelerinin yer alması aslında Kütahya'ya duygusal bir bağlarının olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Koruma konusundaki tutum ve yaklaşımları hakkında sorulan sorular üç kategoride sınıflandırılmıştır:

- Fiziksel,
- Fiziksel+Ekonomik,
- Fiziksel+Ekonomik+Sosyal.

Fiziksel-ekonomik-sosyal bileşenlerin olduğu koruma yaklaşımı sorusuna verilen cevap %62 oranında olması geliştirilebilir bir koruma tutumunun olduğunu göstermektedir.

Halkın koruma projelerine katılımı konusunda sorulan sorularda %68 oranında bu projelere katılma isteği belirlenmiştir: *"Biz katılmayı çok isteriz ama bize soran yok ki."*, *"Burayı kullanan bizleriz, buranın neye ihtiyacı olduğunu bizden daha iyi kim bilebilir?"* gibi ifadelerde de görüldüğü gibi halk kendisine ciddi şekilde danışılmasını ve koruma konusunda yapılacak müdahalelerin birlikte görüşülmesini istemektedir.

Yine halka koruma projeleri konusunda işgücü ve maddi destek verme konusunda katılımda bulunup bulunamayacakları sorulduğunda katılım isteğinin %46 oranında olduğu görülmüştür. Bu yerel halkın aslında fikir ve işgücü desteği vermeyi istediği, ancak mali olanaksızlıklarından dolayı geri planda kaldıklarını göstermektedir. Bu konu dile getirildiğinde de Kütahya'nın ekonomik olarak gelişmeye ihtiyacı olduğu düşünülebilir.

Halka; *"Korumanın anlam ve gerekliliğinin öğretilmesiyle ilgili programlara katılır mısınız?"* şeklinde sorulan soruya ise %76 oranında 'evet' cevabı alınmıştır. Bu da halkın koruma konusunu öğrenme ve bu konuda eğitilme konusunda istekli olduklarını göstermektedir.

Kütahya'nın tarihi ve kültürel değerlerinin tanıtımı konusunda herhangi bir işgücü katılımında bulunulmasıyla ilgili soruya da %92 oranında alınan 'evet' cevabı, Kütahyalıların bu tür çalışmalarda gönüllülük göstereceği ortaya koymaktadır.

Ayrıca Kütahyalılara, *"Kütahya'nın tarihi ve kültürel yerlerine, müzelerine geziler düzenlenseydi katılır mıydınız?"* diye sorulduğunda %96 'evet' cevabıyla aslında kentlerini tanımak istedikleri, fakat bilmedikleri "Kütahya'da sevdiğiniz tarihi bir mekân var mı?" sorusuna verilen kısıtlı cevapla da ortaya konmaktadır.

Özetle; anket sonuçları göstermektedir ki, Kütahyalıların koruma konusunda aslında içgüdüsel olarak bilinçli olduğu, fakat tarihi mekânlarını, kentlerini tanımadıkları bunlara karşı romantik bir bağlarının olduğu, kentlerini tanımak ve korumayı bilmek, öğrenmek konusunda bir arayış içerisinde olduklarını söylemek doğru olacaktır.

Kütahya halkı ile kurum ve kuruluşların korumaya karşı olan tutum ve davranışlarının belirlenmesi için yapılan röportaj görüşmelerinde, korumaya karşı tutum ve davranışların belirlenmesi için aşağıdaki değişkenler özelinde görüşmeler yapılmıştır.

- Kütahya'nın Koruma Amaçlı İmar Planı,
- Koruma konusunda yapılan çalışmalar,
- Kütahya halkının ve kurumların koruma bilinci,
- Koruma bilincinin arttırılmasına dair düşünceler ve
- Yapılan koruma çalışmalarında halkın düşünceleri,

Kütahya'nın koruma amaçlı imar planı için genel düşünce; yürürlükteki 1987 yılında yapılmış olan Koruma Amaçlı İmar Planının (KAİP) artık yetersiz kaldığı, plan tadilatlarıyla müdahalelerin olduğu ve yeni bir plana ihtiyaç duyulduğu yönündedir.

"Kütahya'da şuan ki KAİP, normal bir uygulama planından bile daha kötü (Kütahya Koruma Kurulu üyesi)" düşüncesi Kütahya'nın plan ihtiyacını gözler önüne sermektedir.

Kütahya'nın tarihi değerlerini korumaya yönelik yapılan çalışmalara dair sorulara verilen cevaplarda; belediyenin restorasyon çalışmaları yaptığı fakat çeşitli sebeplerden bu çalışmaların istenilen düzeye ulaşmadığı ifade edilmektedir.

"Kütahya'da restorasyona önem veren bir yönetim var (Kütahya Belediyesi İmar Müdürü)" düşüncesi ise Kütahya belediyesinin kendi yaptıkları çalışmalara bakış açılarını göstermektedir. Yanı sıra "*Belediye şekilsel olarak, yasal çerçevede yapması gerekeni yaptı"* biçiminde ifadelere de rastlamak mümkündür.

Alanda gerçekleştirilen röportajlarda Kütahya halkının ve kurumların koruma isteğine yönelik yöneltilen sorularda; halkın istekliliğin düşük olmasının sebeplerinden birinin ekonomik yetersizliğinden ileri geldiği, kendi ekonomik gücünün azlığından ötürü korumayı benimseyemedikleri, genel olarak kurumların da bu duruma duyarsız kaldığı ve sadece belediyenin bu işi üstlendiği kanısı yer almaktadır. Fakat belediyenin koruma çalışmalarını gerçekten yapması gerektiği için mi yoksa yasal zorlamalardan ötürü mü yaptığı konusunda da farklı görüşler öne sürülmüştür. Ayrıca Kütahya'da bir kentlileşme probleminin olduğunu ifade edilmektedir.

"Biz Kütahyalıyız, korumayı sevmeyiz."

"Germiyan Sokak gibi bir iki sokak kalsa yeter."

"Tarihi eserler şehrin geleceğini olumsuz yönde etkiliyor (Kütahyalı Müteahhit)" gibi ifadeler bazı kesimin koruma konusundaki olumsuz düşüncelerini ortaya koymaktadır.

Koruma isteğinin arttırılmasına yönelik düşünceleri sorgulandığında; ilk olarak çözülmesi gereken konunun Kütahya halkının yoksulluğu olduğu konusunda ortak bir görüş vardır.

"Evinde yiyecek ekmeği olmayan bir insandan koruma düşüncesi, koruma bilinci bekleyemezsiniz (Kütahya Mimarlar Odası Başkanı)" düşüncesi aslında hem halkın durumunu hem de korumaya yönelik yaklaşımlarını gözönüne sermektedir. Ayrıca koruma düşüncesinin çocukluktan başlaması ve oluşturulması gerektiği düşüncesi de yaygın fikirler arasındadır.

Koruma konusunda halka destek olunmalı, uygun kredi imkânları sağlanarak hem halkın korumaya katkısını sağlamalı hem de koruma konusundaki görüş ve düşüncelerinin sağlanan kolaylıklarla değiştirilebileceği hakkında da bir fikir birliği mevcuttur.

Röportaj yapılan kişilere, koruma çalışmalarının neticesinde halkın düşünceleri ve memnuniyetleri sorulduğunda ise; halkın söz konusu projelerin belirlenmesi ve uygulanması süreçlerinde yer almadığı düşüncesi

hakimdir. *"Birçok semtte vatandaşla ve sivil toplum örgütleriyle toplantılar düzenliyoruz. Burada ihtiyaçlar belirlenip fikirler alınıyor (Kütahya Belediyesi İmar Müdürü)"* ifadesi, halkın söylemleri ile karşılaştırıldığında aslında halk ile yerel yönetimler arasında bir iletişim kopukluğu olduğunu ve zayıf bir ilişki içerisinde bulunduklarını göstermektedir. Bu durumun ülke genelinde diğer yerel yönetimlerde de baskın problemlerden biri olarak değerlendirilmektedir (Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, 1995; Duru ve Turan, 2011).

Tespitler

Yapılan araştırmalar, görüşmeler ve anket çalışmaları neticesinde sorunlara ilişkin bazı tespitlerde bulunulmuştur.

Tespit 1: KAİP'in yetersizliği ve koruma yaklaşımındaki yanlış tutumlar

Kütahya KAİP'in 1987 yılına ait olduğu ve artık günümüz koşullarına cevap veremediği için plan tadilatlarıyla defalarca plana müdahale edilmiş olması planın yetersizliğini ortaya koymaktadır.

"Belediye toplantılarında 50 tane madde geçiyorsa bunlardan 40 tanesi imar plan tadilatıdır. Bu tadilatların amacı 80'li yıllarda yapılan planın günümüz şartlarına uymamasıdır (Kütahya Mimarlar Odası Başkanı)" ifadesi ve Kütahya Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu (KVKBK) üyesinin Kütahya KAİP'inin normal bir uygulama planından bile kötü olduğunu ifade etmesi, bunun yanı sıra Kütahya Belediyesi İmar Müdürünün 1987 planının eksiklerini plan tadilatlarıyla giderme yöntemi bu tespiti doğrular niteliktedir.

Ayrıca plan yapılırken de parçacıl bir yaklaşımın benimsendiği, kentin sosyo-kültürel bileşenlerinin göz önüne alınmadığı gerçeği de ortaya şu şekilde konmaktadır:

"Kütahya'nın KAİP'e tabi ki ihtiyacı vardır. Buranın sosyo-kültürel yapısını ve kendi içindeki dinamiklerini göz önüne alarak yapılacak bir planlamanın her zaman yanındayız."

"Planlama bir bütündür. Bizdeki mantık parçacı mantık, arabesk yaklaşım."

"... ama vatandaşta da şöyle kötü bir yan var. Sadece vatandaşta da değil siyasilerde, müdürlerde de var. Yahu eski bina yık gitsin ne olacak? Bu mantık çok yaygın." (Kütahya Mimarlar Odası Başkanı).

Belirtilen bu eksikliklerin birçok kişi tarafından teyit edilmesi de aslında belirlenen tespiti yerinde kılmaktadır.

Tespit 2: Kurumlar arası anlaşmazlıklar, kurumlarla halk arasındaki iletişim kopukluğu ve kurumların korumayı üstlenmemesi.

"*Bazen koruma kurulu ayakta kalması mümkün olmayan desteklerle ayakta kalan binalara koruma kararı çıkartılıyor****.*** *Tabi kurulun verdiği kararlar kendine göre doğru olabilir sonuçta korumacılar ama bizde korumayalım demiyoruz, yıkıp yerine aslına uygun hatta belki deprem yönetmeliğine uygun şekilde tekrar yapalım diyoruz (Kütahya Belediyesi İmar Müdürü)."*

".....Ama burada bir sıkıntı daha var. Ev yıkılmak üzere yani maili inhidam durumunda. Kurul karar alıyor; ... binanın tedbirlerinin alınmasına. Bu tedbiri kim alacak? (Kütahya Mimarlar Odası Başkanı)"

Aslında Kurul Kararları incelendiğinde bu tedbirlerin ilgili belediye tarafından alınması gerektiği belirtilmekle birlikte, bu söylemler göz önüne alındığında kurumlar arasında bir anlaşmazlık/iletişim eksikliği olduğu görülmektedir. Ayrıca halkın, yapılan koruma çalışmalarından habersiz olduklarını söylemesi ve buna karşın belediye yetkililerince, vatandaşla ve sivil toplum kuruluşlarıyla toplantılar yapıldığını, görüşlerin alınıp, eksiklerin belirlendiğini ifade etmeleri de halkla yetkililer arasında da bir iletişim kopukluğu olduğunu göstermektedir.

Kütahya'da koruma çalışmalarından bahsederken akla hep Kütahya Belediyesi gelmektedir. Bunun sebebi olarak diğer kurumların koruma işini üstlenmesi gerekmesine karşın görevlerini yerine getirmemeleri ve tüm koruma görevinin Kütahya Belediyesinin omuzlarına yüklenmesi gösterilebilir. Yapılan bir toplantıda Kütahya Belediyesi Başkanına (Mustafa İça) bunun sebebi sorulduğunda;

"Duyarsızlık, ne yapalım. Ama şehrin sahibi benim, doğru mu? Başka yerlerde birçok kurumlar bu işe sahip çıkmışken Kütahya'da maalesef bu iş bize düşmüş. Biz de yapmaya çalışıyoruz (Mustafa İça-Kütahya Belediye Başkanı 2013)" şeklinde verdiği cevap diğer kurumların bu işi üstlenmediklerinin de ispatı niteliğindedir.

Tespit 3: Korumanın önündeki akçalı sorunlar/ekonomik engeller Kütahya'da iki yönlüdür. Birincisi halkın ekonomik yetersizliği, ikincisi de restorasyon çalışmalarının çok masraflı olması ve tek kurum tarafından karşılanmaya çalışılmasıdır. Ortaya koyulan şu söylemler de tespite yö-

nelik bu sorunları dile getirir niteliktedir: *“,..... halka da bir şey diyebilecek durumumuz yok. Şimdi bir taş işçiliği filan olsa onların maliyeti biraz daha düşük, normal bir vatandaşın da yapabileceği işler. Ama Kütahya’da ki ahşap işi ve maliyeti yüksek. Bir konağın restorasyonu 850 milyar. Bunu Kütahya’da kim karşılayabilir? (Kütahya Belediyesi İmar Müdürü)”*

“.... Vatandaş hakikaten kendi geçim derdinde. O iki katlı tescilli binalarda oturan insanlar fakir insanlar. Oradaki insanlar asgari ücretle geçinmeye çalışıyorlar (Kütahya Mimarlar Odası Başkanı).”

Tespit 4: Koruma isteğinin yetersizliği. Kütahyalıların koruma bilinci anket çalışması ile ölçülmüş ve sonuçta bilinçli denebilecek bir değere sahip olduğu ortaya konulmuştu. Ancak bu koruma bilincinin içgüdüsel olduğu, koruma isteğine dönüşmediği ve romantik bir bağlılıktan ileri geldiği söylenebilir. Kütahya’daki koruma isteğinin yetersizliği çeşitli sebeplere dayanmaktadır. Öncelikle bilinç olarak iki gruptan söz etmek durumundayız; kurumların bilinci ve halkın bilinci.

“Halk sitlere ve korumaya çok tepkili. Halkta koruma bilinci yok fakat yöneticiler halkta bu bilincin olmadığına inanmıyor (Kütahya Koruma Kurulu Üyesi).”

“Kütahya halkının koruma bilinci gelişmiştir, diyemeyiz. Yıkılsın gitsin gözüyle bakan insanlar çok fazla. Bundan dolayı çok gelişmiş diyemem, sebebi şu halk bıkkın. Üst dediğin, elit dediğin, bürokrat dediğin, yönetici dediğin insanda da bu yaklaşım yok. Ama diyeceksin ki bu yapılar nasıl yapılıyor? Biraz da kanuni düzenlemeler ve zorlamalarla yapılıyor. Yani eski tarihi evlerin korunması için bu belki olumlu fakat çok da bilinçli, bilerek, ben bunu koruyayım mantığı ile yapılmıyor.”

Halkın bilinç yetersizliğini de bazı sebeplere dayandırmak yerinde olacaktır. Bunlar; bilgisizlik, mekânı tanımama ve kentlileşememe olarak sıralanabilir.

“Koruma bilincinin uyandırılması sorunu temelden çözülmeli, bilgisizlik temelde halledilmeli (Kütahya Koruma Kurulu Üyesi)” ve *“insanlar analitik düşünmeye itilmeli. Düşünmeye sevk etmekte bilgiyle olur. Bilmenin yolu da okumaktır fakat toplum okumuyor (Kütahya Mimarlar Odası Başkanı)”*söylemleri Kütahya’da korumanın gerekliliğinin bilinmediğini göstermektedir.

Kütahyalıların yaşadıkları mekânı tanımadığına dair bulgular yine anket sonuçlarında, sevdikleri mekân olarak sadece 3 yerin adını verme-

leri hatta gitmediği halde sevdiklerini söylemeleri de yaşadıkları mekânı tanımadıklarını açıkça göstermektedir.

"Sizce Kütahyalılarda koruma bilincinin olmamasının sebeplerinden birinin halkın Kütahya'nın tarihini ve kültürel değerlerini bilmemesinden kaynaklanıyor olabilir mi? Tabi ki. Kültürel değerlerini bilmemesi derken, Kütahya da insanların birçoğu Aizonai Antik kentini görmedi, birçoğu Ulu Camiyi görmüştür belki ama birçoğu buradaki eseler hakkında bilgi sahibi değil (Kütahya Mimarlar Odası Başkanı)."

Halkın bilinç yetersizliğinin sebeplerinden sonuncusu olan kentlileşememe problemine bakıldığında; yapılan araştırmalar doğrultusunda insanların aslında kendilerini ait hissettikleri, sahiplendikleri şeyleri korudukları, tanımadığı bilmediği şeyleri ise korumaya yanaşmadıkları tespit edilmiştir. Bugün Kütahya'nın demografik yapısına baktığımızda birçoğunun köylerden göç edip geldiğini görmekteyiz. Bu durum da onların kendilerini yaşadıkları mekâna ait hissetmemelerinin ana sebebini oluşturmaktadır.

"Şimdi buradaki kültürel yapı belli. Kütahya'daki 230 bin nüfusun 180 bini köylü. Aşağılama olarak değil fakat yapı bu. Yani kentlileşen nüfus 50 bin. Köyden, ilçeden gelen oradaki yaşam standardını burada da sürdürmeye çalışıyor. Olmaz. Köyde yaşadığım gibi yaşayacağım diyen bir insandan koruma mantığı bekleyemezsin. Burada kentlileşme oranı çok düşük (Kütahya Mimarlar Odası Başkanı)" söylemi de aslında Kütahya'daki kentlileşme durumunu ortaya koymaktadır.

Tespit 5: Gelişen teknoloji, yaşam standartlarının giderek yükselmesi ve insanların daha iyi şartlarda yaşamak istemeleri, koruma bilincinin yetersizliği ile birleşerek Kütahya'da tam bir yıkıma sebep olmaktadır. İnsanlar artık eski konaklarda yaşamak istemiyor, daha sıcak, daha konforlu ve daha lüks yerlerde oturmak istiyor. Bu da korumaya karşı bakış açılarının da oldukça olumsuz etkilenmesine neden oluyor.

"Kütahya da halk doğal olarak evinde doğal gaz istiyor, güzel bir banyosu olsun istiyor, çocuğunun odası olsun istiyor. Ne yapıyor? Yıkıp bina yapmaya çalışıyor. Doğal olarak barınma ihtiyacını karşılamaya çalışıyor. Şu anda vatandaşa baktığımızda, hiç tescilli bina filan olmasın biz bunu yıkalım yerine güzelce 2 katlı 3 katlı imarın izin verdiği ölçüde yeniden betonarme binayı yapayım düşüncesinde (Kütahya Belediyesi İmar Müdürü)."

"… Evim soğuk, bana plastik pencere bile yaptırmıyorsun. Ahşap pencerem bozuk ve yaptırmak için proje istiyorsun ben yaptıramıyorum ki (Kütahya Mimarlar Odası Başkanı)."

Yapılan tespitler aslında Kütahya'nın şu anki durumunu, KAİP'in yeterlilik durumunu, korumaya karşı tutum ve davranışları, yaklaşımları ve nasıl bir değerlendirmeden geçtiğini göstermektedir. Korumanın önündeki engellerin başında akçalı sorunların geldiğini, kurumlar arasında koordinasyonsuzluklar olduğunu, koruma bilincinin yetersizliğinin farklı boyutlarını ve modernizme karşı Kütahya tarihinin ve kültürel değerlerinin maruz kaldığı durumlar ortaya koyulmuştur.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Koruma bilinci, toplumun geçmişini bilmesi, tanıması, öneminin bilincinde olup onunla bütünleşik yaşaması anlamına gelmektedir. Toplumda koruma bilincinin oluşturulması ve geliştirilmesi tarihi değerlerin sürdürülebilirliği açısından büyük önem taşımaktadır. Yapılan çalışmada aslında vurgulanmak istenen başta da belirtildiği gibi korumanın anlam ve öneminin farkındalığının sağlanmasıdır. Bunun sadece kamu eliyle değil aynı zamanda sosyal katılım ile başarılabilecek olmasına değinilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda, "Tarihi kentsel mirası koruma konusunda fazlaca istekli olmayan Kütahyalıların, korumayı canla başla istemeleri ve koruma projelerine tam destek vermeleri sağlanabilir mi?" sorusuna verilecek olan yanıt "evet sağlanabilir"dir. Çünkü alanda yapılan çalışmalar ve araştırma bulguları gösteriyor ki, Kütahyalılarda aslında korumaya dair içgüdüsel bir bilinç vardır, fakat bunu tam anlamıyla açığa çıkartamamaktadırlar ve bunun için bir araç aramaktadırlar.

Alanda yapılan anket çalışmalarında, koruma konusundaki tutum ve yaklaşımlara dair sorulan sorularda, halkın korumaya dair yapılan çalışmalarda, koruma ve bilinçlenmeye dair düzenlenecek herhangi bir program veya etkinlikte yer almak istemelerine dair verilen yüksek orandaki 'evet' cevabı, Kütahyalıların aslında korumaya meyilli ve istekli olduklarını göstermektedir. Kütahyalılar, eğitim seminerlerine katılmak, tarihi mekânlarını görmek, müzelerine gitmek, koruma konusunda çalışmalar yapmak ve Kütahya'nın tarihini ve kültürel değerlerini yansıtabileceği etkinliklerde aktif katılımda bulunmak istemektedirler. Tüm bu açıklamalar doğrultusunda "Kütahyalıları yönlendirecek nasıl bir araç olmalı?" so-

rusu akla geldiğinde, yapılan anket çalışması sonucunda Kütahyalıların yapmak istedikleri şeyleri dile getirmesi, bu doğrultuda nelerin yapılabileceği konusunda yön verici nitelik taşıması umut edilmiştir. Çünkü halkı bilinçlendirme ve koruma çalışmalarında yörede yaşayan halkın nelere yatkın oldukları, neye ilgi duyduklarını öğrenmek için gerekli olan bilgiyi elde etmeye yardımcı olacaktır.

Bunun başarılmasında ilk adım da korumanın olabilirliğine inanmak ve adımları buna göre atılması olacaktır. Bu bağlamda tarihi mekânların ekonomik değerinden çok toplumsal değerinin ve anlamının ön plana çıkarılması gerektiği aşikârdır.

Tarihi alanları korumaya yönelik çalışmalarda mekânın toplumsal, kültürel ve psikolojik değerleri de göz önüne alınarak, bütünleşik koruma anlayışıyla yapılması ve teşvik edilmesi sağlanmalıdır. Çünkü genel olarak yapılan koruma çalışmalarında, bir tarihi mekân her ne kadar türünün tek örneği bile olsa yanlış yaklaşım ve uygulamalarla, özelliklerini yitirebilmekte hatta yok olabilmektedir. Buna rağmen yapılan çalışmalarda bu yön hala çok eksiktir. Toplumlarda mekân-aidiyet ilişkisi geliştirilmeli ve koruma çalışmaları yapılırken alan kullanıcılarının ve tüm kentlilerin yararına olacak çözümler getirilmelidir. Dondurarak koruma değil yaşama katarak koruma benimsenmelidir. Geçmişin mirasını yıkmayarak gelecek nesillere aktarmaktan çok, bugün bu değerleri kullanarak çok yönlü olan faydalarından toplumun da yararlanması sağlanmalıdır. Bunun gerçekleştirilmesi ile ‘miras’ yarına zaten kendiliğinden ulaşacaktır.

Yapılan araştırmalar, alan çalışması, ulaşılan tespitler ve varılan sonuç ışığında Kütahya’nın korumaya ve bilinçlenmeye dair içerisinde bulunduğu duruma yönelik şu öneriler geliştirilmiştir:

Öneri 1: Kütahya’nın Koruma Amaçlı İmar Planının yetersiz olmasından ötürü acil olarak revizyonu yapılmalıdır. Kütahya’da şuan yürürlükte olan 1987 yılında yapılmış Koruma Amaçlı İmar Planının yerine revizesi yapılmakta fakat bu revize yaklaşık 2-3 yıldır devam etmektedir. Kütahya’nın şuan içinde bulunduğu durum göz önüne alınırsa bu sürecin biraz daha hızlandırılması gerekmektedir.

Öneri 2: Yapılacak olan yeni Koruma Amaçlı İmar Planında farklı yaklaşımlar kullanılmalıdır. Kütahya için yapılan yeni planda, parçacı yaklaşımlardan çok bütüncül planlama anlayışı gözetilmelidir. Plan yapı-

lırken, Kütahya'nın sosyo-kültürel yapısını ve kendi içindeki dinamiklerinin de göz önüne alınması gerekmektedir. Kütahya'nın ekonomik düzeyini düzeltecek plan politikalarına yer verilmeli ve en önemli unsur olarak da sit alanlarının merkezde olmasından ötürü rantçı yaklaşımların uzak durulması, tarihi kent merkezini bu durumdan kurtarmak için rant baskısını başka alanlara yönlendirilmesi gerekmektedir.

Öneri 3: Kurumların aralarındaki koordinasyonsuzluğu gidermeli ve kurumlar halkla iletişimini kuvvetlendirmelidir. Kurumlar arasındaki koordinasyonsuzluk ve anlaşamama gibi durumlar, korumaya dair yapılacak olan çalışmaların aksamasına ve bazı yerde durmasına neden olmaktadır. Bu da Kütahya'da koruma çalışmalarının yapılmadığı gibi olumsuz düşüncelerin oluşmasına sebebiyet vermektedir. Bu gibi durumların oluşmaması ve çalışmaların daha hızlı ilerlemesi adına bu olumsuzluğun giderilmesi gerekmektedir. Halk ile iletişimin zayıf olması da, halkın kendini planlamadan ve katılımdan soyutlanmış ve önemsenmediği düşüncesine kapılmasına yol açmıştır. Bunun sonucunda yerel yönetimlere karşı tepkiler ve huzursuzluk ortamları doğmaktadır. Halkın, plan öncesi hazırlanan toplantılardan habersiz olması ve dolayısıyla katılım gösterememesi, fikirlerini beyan edememesi korumaya karşı önyargılı yaklaşmalarına sebep olmaktadır.

Öneri 4: Yapılan koruma çalışmalarında bürokrasi azaltılmalı ve sivil inisiyatifi sağlayacak teşvikler yapılandırılmalıdır. Yerli halktan mülk sahipleri, tarihi evlerinin onarımının yaptırılması için başvurduklarında proje çizimleri vs. gibi işlemlerin yanı sıra işin bürokrasi kısmını halletmesi için geçen süre aylar ile ifade edilmektedir. Bu da yine halkın korumaya karşı tavrının değişmesine ve bıkkınlık göstermesine sebep olmaktadır. Bu yüzden bürokrasi kısmının hızlandırmaya ihtiyacı vardır. Kütahya'da yerel yönetimlerin ve kurumların genel beklentisi koruma çalışmalarında sivil inisiyatifin alınmasıdır. Fakat restorasyon çalışmalarının oldukça maliyetli olması, Kütahyalıların da bunu karşılayamayacak durumda olması böyle bir inisiyatifin ortadan kalkmasına neden olmaktadır. Devletin halka uygun koşullarda kredi koşulları ve ödeme imkânları sağlaması ve verdiği desteklerin yüzde payını arttırması ve özel mülk sahiplerinin yardımların yararlanma oranlarının arttırılması gibi yapılandırma çalışmaları halkın bu inisiyatifi üstlenmeye daha sıcak bakmalarını sağlayacaktır.

Öneri 5: Belediye dışındaki diğer kurumların da koruma çalışmalarını üstlenmesi sağlanmalıdır. Kütahya'da koruma çalışması deyince akla hep Kütahya Belediyesi gelmektedir. En ufak bir aksaklıkta da belediye suçlanmaktadır. Koruma çalışması yapması gereken diğer kurumlar üstlerine düşeni yapmadıkları, halk da bu kurumların bu çalışmaları yapması gerektiğinden habersiz olup koruma çalışmaları yavaş işlediği için belediyeyi suçlamaktadır. Diğer kurumların da gerek yaptırım uygulanarak gerek kontrol altında tutup koruma konusunda uzman kişilere bu alanlarda çalışma imkânı sunarak koruma çalışmalarına katkı yapması sağlanmalıdır.

Öneri 6: Çeşitli kurumlar arasında eşgüdüm sağlayacak koruma politikaları oluşturulmalıdır. Öncelikle işe bakanlıklar arası eşgüdümle başlanmalıdır. Özellikle Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı arasında eşgüdümlü çalışmalar yapılmalıdır. Koruma bilincinin küçüklükten oluşturulabileceği düşüncesinden hareketle her branşta "koruma kültürü" dersinin verilmesi sağlanmalıdır.

Öneri 7: Eğitimcilerin üzerlerine düşen rolleri üstlenmeleri gerekmektedir. Hem ilköğretim hem ortaöğretim hem de üniversitedeki eğitimcilerin koruma konusuna daha hassas yaklaşmaları gerekmektedir. İlk ve ortaöğretim düzeyindeki eğitimcilerin öğrencilerini bu konuda duyarlı yetiştirmeye çalışması, kentini, tarihini tanıyarak yetişmelerini sağlamaları ve bunlara yönelik uygulamalar yapmaları gerekmektedir. Örneğin; öğrencilerin ders kapsamında müzelere götürülmesi ve bazı tarih derslerinin buralarda işlenmesi bilincin oluşması açısından olumlu etki oluşturacaktır. Akademik çevrelere düşen görevler ise ülkemizdeki tarihsel çevre koruma uygulamalarının kavramsal altyapısını kurmak için çalışmalar yaparak koruma konusunda bilincin oluşturulmasına yardımcı olmaları gerekmekte, ayrıca kamuoyunu ve yasal-yönetsel sistemlerimizin doğru yönlendirilmeleri açısından önem taşımaktadır.

Öneri 8: Halkın bilincini olumlu yönde geliştirecek politikalar belirlenmelidir. Halkı bilinçlendirmeye yönelik politikalar izlenmeli ve bunu yaparken halkın sosyo kültürel yapısı, eğilimleri belirlenmeli ve dikkate alınmalıdır. Halk öğrenmeye ne şekilde yatkınlık gösteriyorsa bilgi bu vasıtayla verilmelidir. İnsanlar okumaktan çok görsel nitelikteki şeylere daha çok ilgi gösterirler ve öğrenme bu şekilde daha kolay ve akılda kalıcı olmaktadır. Topluma bilgi vermede kullanılacak yöntemlerden biri olarak görsel materyaller benimsenebilir.

Öneri 9: Kütahya'da kentlileşme sorunu ele alınmalı ve komşuluk ilişkilerinin devamlılığı sağlanmalıdır. Kütahya'nın koruma konusunda önündeki en büyük engellerden biri kentlileşme problemidir. Bunun aşılması için halkı bilgilendirme çalışmaları yapılmalıdır. Halk analitik düşünmeye yönlendirilmelidir. Kentin, kentlinin nasıl olması gerektiği üzerine anlatımlarda bulunulmalıdır. Bunu yaparken de halkın komşuluk ilişkilerinde devamlılık sağlanmalıdır. Çünkü komşuluk ilişkisi kentlileşmedeki ilk adımdır, bir başlangıçtır ve korunması gerekli bir değerdir. İnsanlar, farklı gelir ve etnik kökenlerine göre ayrılmamalı, TOKİ gibi uygulamalar vesile edilerek farklı gelir grupları kentin dışına taşınıp kentten koparılmamalıdır.

Öneri 10: Kütahyalıların bazı alışkanlıklarını değiştirmeye yönelik politikalar izlenmelidir. Kentlerdeki tarihi alanlara, halk bazen istemeyerek de olsa zarar verir. Bunun örneklerinden birini de Kütahya'da görmekteyiz. Kütahyalıların her yere yürüme mesafesinde olmaya çalışması, tarihi kent merkezinin de şehir merkeziyle aynı yerde olması, tarihi kent merkezinde yığılmaya ve yıpranmaya sebep olmaktadır. Bu alışkanlığın değiştirilmesi yönünde yapılacak çalışma, tarihi yapıların korunması açısından daha sağlıklı olacaktır. Şehir merkezinin başka bir alana kaydırılması bu alandaki baskıyı azaltacak ve yığılmayı engelleyecektir.

Öneri 11: Kütahya'lılara kentlerini tanıma imkânları sunulmalıdır. Kütahyalıların kentlerini tanımalarını sağlayacak girişimlerde bulunulması gerekmektedir. Çünkü Kütahyalılar maalesef kentlerindeki tarihi değerlerden habersiz yaşamaktadırlar. Koruma bilincinin zayıf olmasının sebeplerinden biri de yaşadıkları mekânı tanımadıklarından ileri gelmektedir. İnsanların tanıdıkları, bildikleri ve kendilerini ait hissettikleri yerleri koruma eğilimi gösterdikleri, katkı sağladıkları şeylere daha çok sahip çıktıkları araştırmalarla kanıtlanmış bir gerçektir. Bunun sağlanması için de Kütahya'nın tarihi yerlerine halkın katılımını sağlayıcı şekilde, belki ücretsiz belki çok az bir miktar ücretle geziler düzenlenmeli, tarihinin ve Kütahya'nın tanıtılması konusunda etkinlikler düzenlenerek bu etkinliklere halkın katılımı sağlanmalıdır.

Son Verirken…

Tarihi alanların korunmasının gerekliliğine yönelik yapılan çalışmada aslında Kütahya'nın da içinde bulunduğu birçok yerde gözlenen tipik durumlardan birisidir. Tarihi koruma bilincindeki eksiklik, yanlış uy-

gulamalar, yanlış politikalar gibi… Bu çalışmada, korumada büyük payın halk katılımında olduğuna ve bunun sağlanmasının gerekliliğine değinilmiştir. Bunu yaparken de yine uygun yaklaşım ve doğru politika izlenmesi gerektiği aşikârdır. Kütahya'da gözlenen bu duruma yönelik sorunlara dair çalışmalar yapılmış, tespitlerde bulunulmuş, bir sonuca varılmış ve faydası olacağı düşünülen önerilerde bulunulmuştur. Koruma bilincinin oluşturulması ne sanıldığı kadar zor ne de zahmetli bir iştir. Sadece uygun yöntem ve biraz da sabırla bu sorunun çözülmesi tarihi değerlerin sürdürülebilirliği açısından katlanmaya değer bir sorumluluktur.

KAYNAKLAR

Anonim, (1995). Belediyelerin büyüklüğü etkinliği ve halkın katılımı. Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü Yayınları, Yayın No:3: 29-35, Ankara.

Anonim, (2006). Kütahya Belediyesi Stratejik Planı, Online: http://www.yerelyonetisim.org.tr/pdf/Kutahya_Stratejik_Plan.pdf, (Erişim Tarihi:10.08.2013).

Anonim, (2007). Kütahya'nın Tarihçesi. Online:http://www.frmtr.com/halkla-iliskiler-turizm-ve-insan-kaynaklari-ulastirma/1024463-kutahya-nin-tarihcesi.html, (Erişim Tarihi: 01.04.2013).

Anonim, (TY). Kütahya'nın Tarihçesi. Kütahya İlimiz Hakkında Bilgiler, Online: http://kutahya_net.tripod.com/Tarihce.htm, (Erişim Tarihi: 01.04.2013).

Arabacıoğlu, P. ve Aydemir, I. (2007). Tarihi çevrelerde yeniden değerlendirme kavramı. YTÜ Mimarlık Fakültesi E-Dergisi, 2: 204-212.

Can, C. (1993). Kentsel koruma alanları ve koruma sorunları. Ankara Ü. DTCF Dergisi, 36: 307-314.

Çırak, A. (2010). Korumanın toplumsal ve kültürel boyutu neden önemli? Biz nasıl bakıyoruz? Planlama Dergisi, 2010/1: 29-37.

Demir, A.H. (2012). Kütahya şehri ve gelişim ihtiyacı. Online: http://blog.milliyet.com.tr/kutahya-sehri-ve-gelisim ihtiyaci/Blog/?BlogNo=376341 (Erişim Tarihi: 18.03.2013).

Duru, B. ve Turan, M. (2011). Korumanın yasal ve yönetsel boyutları: bereketli topraklardan beton bloklara. Koruma ve Peyzaj Mimarlığı Sempozyumu, 12-13 Mayıs, Peyzaj Mimarları Odası, Ankara.

Güvenç, B. (1972). Kentlerin kimliği ve Antalya örneği üzerine notlar, öneriler, örnekler. Mimarlık Dergisi, 01/1.

Karataş, A. (2011). Çevre bilincinin geliştirilmesinde doğa tarihi müzelerinin rolü, Akademik Bakış Dergisi, 27: 1-15.

Mazı, F. (2009).Tarihi çevrenin korunmasında sosyo-ekonomik faktörlerin etkisi. Online: http://www.mevzuatdergisi.com/2009/06a/01.htm (Erişim Tarihi: 03.03.2013).

Tankut, G. (2005). Doğal ve tarihi çevrenin korunması: sorunlar ve olası çözümler. Planlama Dergisi, 2005/1: 9-12.

URL 1:http://mehmet-urbanplanning.blogspot.com/search/label/ Tarihi %20%C3%87evre%20Korunmas%C4%B1, (Erişim Tarihi: 05.03.2013).

KÜTAHYA KENTSEL DÖNÜŞÜM PROJELERİ VE ÖRGÜTLENME MODELLERİ

Mehmet AKKUŞ

GİRİŞ

1950lerden sonra Türkiye'nin sosyo-ekonomik yapısında bir takım değişiklikler yaşanmıştır. Bu değişiklikler, kentleşme hızının ve kentsel nüfusun artmasına neden olmuştur. Bu yıllar itibariyle ülkede çok hızlı bir dönüşüm süreci başlamıştır. Yeni merkezler oluşmuş ve bu da merkezlerde ömrünü tamamlamamış yapıların bile yıkılıp yeni binalar inşa edilmesine neden olmuştur. Böylece yerleşime uygun olmayan alanlarda bile konut yapılmıştır (Tekeli, 1991).

Türkiye'de son yıllarda kentsel dönüşüm çalışmaları hız kazanmış ve kentsel dönüşümle ilgili birçok kanun ve yönetmelik çıkmıştır. Başarılı olarak hayata geçirilecek kentsel dönüşüm projelerinin ekonomik, sosyal, fiziksel ve çevresel boyutlarıyla bir bütün olarak ele alınması gerekmektedir. Bu çalışmanın amacı; başarılı kentsel dönüşüm uygulamalarından hareketle, Kütahya'da yapılmış olan kentsel dönüşüm çalışmasının örgütlenme yapısı, finansman modeli ve proje sürecini ayrıntılı olarak incelenmesi ve il özelinde işleyen, yenilikçi ve çoğulcu (farklı kesim ve grupların söz sahibi olduğu) kentsel dönüşüm modellerini keşfedip, uygulanmış olan kentsel dönüşüm projesinde oluşturulmuş kurumsal ve kurumsal olmayan yapıların ne tür proje çıktıları oluşturduğunu ortaya koymaktır. Alandan elde edilen veriler ve değerlendirmeler ile kuramsal arka plandan faydalanılarak, Kütahya'da gerçekleştirilecek olan kentsel dönüşüm uygulamalarına ışık tutmak hedeflenmiştir.

Türkiye'de yerel yönetimlere kentsel dönüşüm yapabilme hakkını ilk veren kanun 775 sayılı "Gecekondu Kanunu" dur. 775 sayılı Kanundan sonra sırasıyla 5393 sayılı "Belediye Kanunu" ve son olarak Ağustos 2012 yılında uygulamaya giren 6306 sayılı "Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkındaki Kanun" ile birlikte belediyelere kentsel dönüşüm yapabilme hakkı verilmiştir.

Bu çalışma kapsamında Kütahya Belediyesi'nin 2010 yılında Belediye Kanunu'nun 73. Maddesi gereğince kentsel dönüşüm alanı olarak ilan etmiş olduğu Osmangazi Mahallesi'ndeki 14 hektarlık alan uygulama alanı olarak seçilmiştir. Uygulama alanının örnek alan olarak seçilmesinin nedeni Kütahya'da gerçekleşmiş olan ilk kentsel dönüşüm projesi olmasıdır (Kütahya Belediyesi, 2012).

Kütahya Belediyesi ve Kütahyalılar için önemli bir kentsel dönüşüm deneyimi olan Osmangazi Mahallesi kentsel dönüşüm projesinin, örgütlenme ve finansman modelinin artılarını, eksilerini ve Türkiye'de ve dünyada gerçekleştirilmiş olan başarılı dönüşüm projelerine göre örgütlenme ve finansman yapısı bakımından eksik kalan yönlerini belirlemek çalışmanın önemini ortaya koymaktadır. Ayrıca bu çalışma Kütahya'da yapılacak projeler için örnek olabilecektir.

Çalışmada öncelikle seçilen konuya ilişkin detaylı literatür taraması yapılmış ve çalışmanın teorik arka planı oluşturulmuştur. Çalışma alanı ve kentsel dönüşüm süreci hakkındaki bilgiler ilgili kurum ve kuruluşlardan alınmıştır. Ayrıca kent halkının çalışma alanının kentsel dönüşümü hakkındaki görüşlerini öğrenmek için anket yöntemi kullanılarak yüz yüze görüşmeler yapılmıştır.

KENTSEL DÖNÜŞÜM PROJELERİNDE ÖRGÜTLENME MODELLERİ VE FİNANSMAN KAYNAKLARI

Roberts ve Sykes (2000)'a göre kentsel dönüşüm, değişime uğrayan ve ya yıkılan bir bölgenin ekonomik, sosyal, fiziksel ve ekonomik şartlarına kalıcı bir çözüm getiren ve problemleri bütün olarak ele alan bir kavramdır. Başka bir ifadeyle; kentsel dönüşüm fiziksel, ekonomik, sosyal ve ekonomik yönden problemli alanlara yönelik stratejik eylem planları geliştirerek, işlevsiz ve insanların ihtiyaçlarını karşılayamayan alanları geliştirerek, yaşam kalitesini yükseltmek ve bu eylem planlarının halk ile bütünleşmesidir (Elgin, 2008). Bir başka tanımıyla kentsel dönüşüm; hızlı kentleşme sonucu oluşan gecekondu alanlarında ve ya eskimiş, ömrünü tamamlamış, terk edilmiş zaman içinde eskimiş, yıpranmış veya terk edilmiş alanların günün şartlarına göre değiştirilmesi, dönüştürülmesi, ıslah edilmesi, yeniden canlandırılması ya da tamamen yapılanması ile kente kazandırılması olarak tanımlanabilir (Sarpkaya, 2011). Kentsel dönüşümün temel esası; kent mekânlarının değiştirilerek veya yenilenerek kent yaşa-

mının, kent geleneğinin kentlilerle bir bütün olarak yeniden yapılandırılması ve bütün çevresel faktörler ile birlikte düşünülerek, kentin sürdürülebilir bir yapı kazanmasını sağlamaktır (Kalağan ve Çiftçi, 2012).

Kentsel Dönüşüm Projelerinde Örgütlenme Modelleri

1980'lerden itibaren, uluslararası fon sağlayan kuruluşlar, yerel kurum ve kuruluşlar, uluslararası yatırımları destekleyen özel sektör yatırımcıları, çeşitli sivil toplum örgütleri (STK), halk ve şahıslar, kentsel dönüşümde önemli aktörler olmuşlardır. Özellikle 1980'lerden sonra özümsenen katılımcı planlama anlayışı sonrası kentsel dönüşüm projelerinde, kamu sektörü, merkezi yönetim, yerel yönetim, özel sektör, sivil toplum kuruluşları (STK) ve yerel halk daha girişimci, şeffaf, demokratik ve üretimci bir paylaşım içine girmişlerdir (Işıkkaya, 2008).

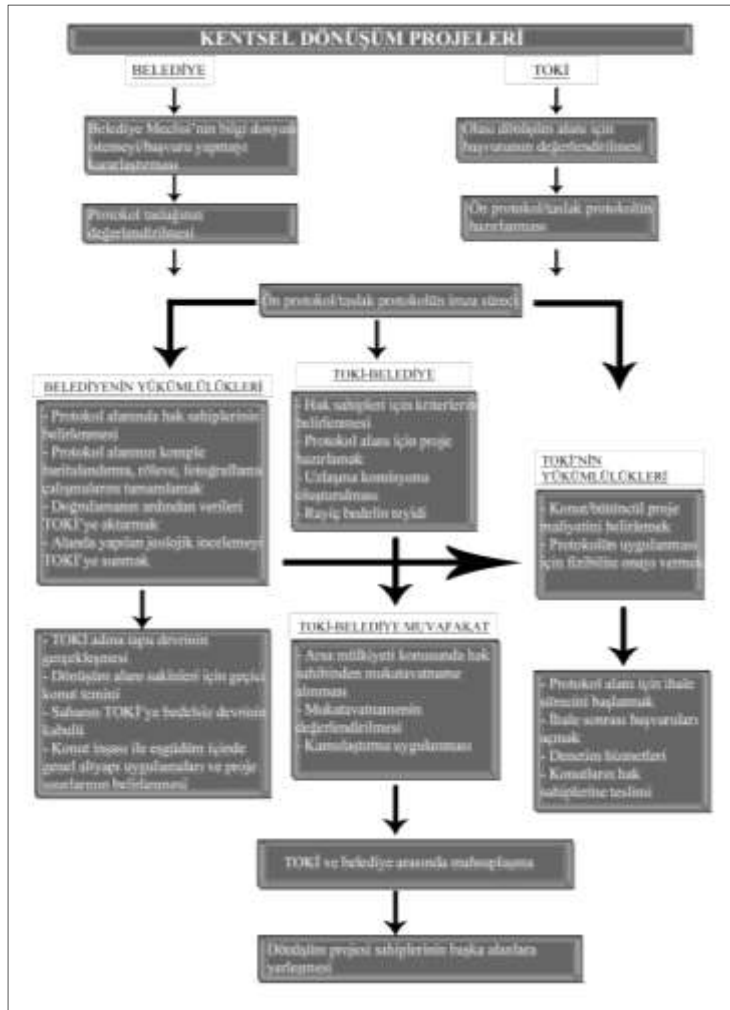
Dönüşümde kullanılan farklı ortaklık modelleri, alanın durumuna, var olan imkanlara ve güç ilişkilerine göre tanımlanmaktadır. Farklı aktörler kentsel dönüşüme yönelik farklı politik kararlara ve ekonomik hedeflere sahiptir. Bu nedenle de farklı planlama modelleri ortaya çıkmaktadır (Aşık, 2007). Ortaklık içindeki aktörlerin sayısı ve sektörleri, projenin uygulanacağı alana, projenin kapsamına, finansal bütçesine bağlı olarak değişiklik göstermektedir.

Kamu – Kamu Arasında Kurulan Ortaklık Modeli

Kamu-kamu arasındaki ortaklık modeli merkezi yönetim ve yerel yönetimlerin, bazen de birden fazla yerel yönetimin kurmuş olduğu işbirliği biçimi olarak tanımlanmaktadır. Bu model içerisinde yerel yönetimler (belediyeler) özellikle arazi hizmetleri ile ilgili girişimci kimliğinde rol alırlar. Bu ortaklık modelinde özel sektörün rolü genelde bulunmamakla birlikte, bazı ufak inşaat işleri özel sektöre verilebilmektedir (Yeniçeri, 2011). Bu tür ortaklıklarda kontrol tüm süreç boyunca kamu sektörüne aittir ve genel olarak kamu sektörü mülklerin sahibidir. Kentsel dönüşüm alanında konut alanlarının kullanılmaz halde olması durumunda, alanda yaşayanların düşük gelir düzeylerinden, alanın konumundan, zayıf kalan emlak piyasasından ötürü piyasa güçleri devreye girememektedir (Yeniçeri, 2011).

Kamu-kamu ortaklıklı modellerde yalnızca kamu yatırımlarına ihtiyaç duyulmakta ve bu alanların ıslahı ve yenilenmesi için bu yatırımlar kullanılmaktadır. Kamu-kamu ortaklıklarındaki en büyük risklerden bi-

rincisi; kamu sektöründeki bürokrasinin dönüşümü yerel halka onların fikrini sormadan direkt olarak, ikincisi ise; kamu sektörünün piyasalardaki dalgalanmalara karşı hazırlıksız olmasıdır (Yeniçeri, 2011). Şekil 1'de TOKİ ile belediyeler arasında kurulmuş olan ortaklık modelinin şeması verilmiştir. Bu süreç içerisinde öncelikli olarak TOKİ ile belediye arasında protokol imzalanarak süreç başlamakta ve kamulaştırma sürecinden sonra belediye alanı TOKİ'ye devretmekte ve TOKİ proje uygulama aşamasına geçmektedir.

Şekil 1:*Kentsel dönüşüm projelerinde kurulan Belediye-TOKİ ortaklığı (Yeniçeri, 2011).*

Kamu - Özel Sektör Arasında Kurulan Ortaklık Modeli

Belediyeler ile özel sektör arasında kurulan ortaklık biçimidir. Özel sektörle çalışmanın ortaklar arasındaki güç ilişkilerinin yapısını ve projenin her bir ortak için ne kadar önemli olduğunu belirtir. Bu ortaklık modeli içerisinde önemli iki alt değişken bulunmaktadır. Bunlar (Aşık, 2007):

- Yapım (inşaat) hakkı değişkeni ve
- Ortak girişim değişkenidir.

Birincisinde inşaat sürecinin uzun olması nedeniyle ile ilgili taraflar projenin belli bölümleri için tam sorumluluk alırlar ve daha sonraki adımları diğer tarafa devrederler. Bu değişken ekonomik riskleri azaltmak için özel sektör tarafından kullanılmaktadır çünkü ekonomik olarak kendilerini garanti altına almak istemektedirler. Ortak Girişim Değişkeninde ise hem kamu hem de özel sektör projenin bütün evrelerinde bulunurlar ve birbirlerine bağlıdırlar. Kazançlar ve kayıplar önceden belirlenmiş hükümlere göre paylaşılır. Genel olarak her iki taraf da projenin özel amacı için oluşturulmuş olan bağımsız birer şirketle anlaşarak projeye katılırlar (Aşık, 2007).

Kamu ile özel sektör arasında ortaklık oluşumu, başarılı bir dönüşüm için en önemli adımdır. Başarılı Dünya örneklerinde de bu örgütlenme modeli kullanılmaktadır. Kamu-Özel ortaklıkları üçe ayrılır: Finansal açıdan serbestlik, kamu sektörüne hizmet sağlama ve riskli paylaşımlı ortaklıktır (Eren, 2006).

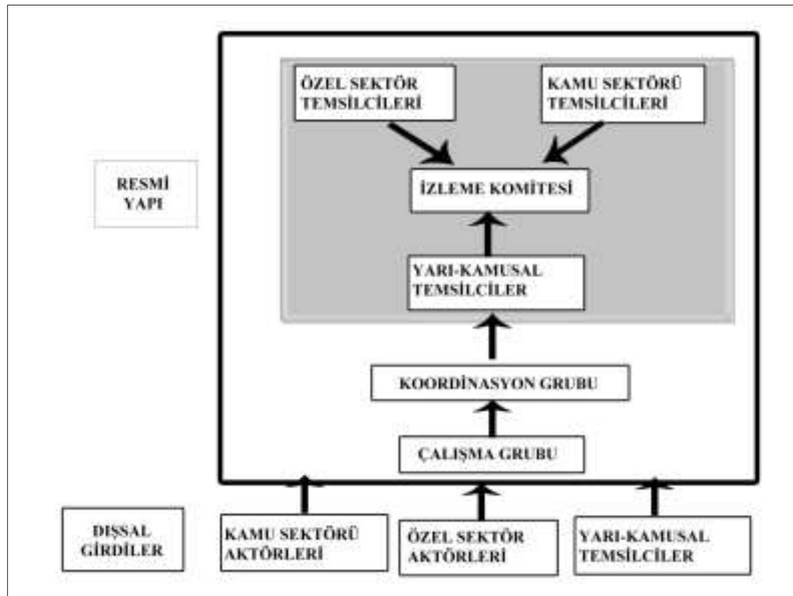
-Finansal Açıdan Serbestlik: Burada kamu sektörünün rolü çok sınırlıdır. Kamu sektörü, başlangıç planlaması, ruhsat, imtiyaz düzenlemeleri, ilave hizmetlerde yardım ve destek, resmi prosedürün uygulanması gibi işlerden yükümlüdür. Özel sektör ise yapım maliyetini, son kullanıcılardan karşılar. Bu tip ortaklı projelere; geçiş ücretli yol projeleri, turizm merkezi planlanması gibi örnekler verilebilir (Eren, 2006).

-Kamu Sektörüne Hizmet Sağlama: Bu sistem, özel sektörün kamuya ihtiyaç duyduğu zaman gerekli hizmetleri sağlamasına ve özel girişimlerin hizmet bedelini, hizmetin kendisinden karşılayabilmesine yönelik bir sistemdir (Eren, 2006). Bir diğer ismi ise Yap-İşlet-Devret modelidir. Bu model, bir kamu alt yapı yatırımının finansmanı özel bir şirket tarafından karşılanarak gerçekleştirilmesi ve kamu tarafından belirlenen bir süre için işletilmesi ve yine bu süre içinde ürettiği mal veya hizmeti, tarafların karşılıklı düzenledikleri bir kontrat uyarınca belli bir sürenin so-

nunda işletmekte olduğu tesislerini ilgili kamu kuruluşuna devretmesi şeklinde tanımlanabilmektedir. Özel kamu kurumları, sağlık merkezleri, kütüphaneler, okullar, hastaneler, oteller vb. tesisler özel sektör tarafından inşa edilerek bir süre işletilir ve kamu sektörüne devredilir (Eren, 2006).

-Riskli Paylaşımlı Ortaklık: İki ya da daha fazla kişinin, sonucu tam olarak bilinmeyen, kaybetme riski olan ancak kazanma şansı da olan bir işte ortaklık kurmalarıdır. Bu ortaklık tipi özellikle tramvay, monoray gibi altyapı projelerinde görülmektedir. Bu sistemler ticaret, konut ve eğlence pazarını tetikleyici konumdadır. Geniş çaplı bir ekonomik fayda sağlanır ve daha çok eski endüstri alanlarının dönüşümünde kurulan ortaklıklardır. Örnek olarak; İngiliz su yolları projesinde, kurumsal yatırımcılar ve bankalar ile ortaklık sağlanması ve su yollarının yapımından sonra, öncelikli dönüşüm alanı olarak su kenarlarının tercih edilmesi verilebilir (Eren, 2006).

Bir ortaklık yapısında, temelde özel sektörden ve kamusal sektörden birbirine eşit sayıda temsilci yer alır (örneğin 5-6 kişi). İzleme komitesi, kamu-özel ve yarı-kamusal temsilcilerden oluşur (örneğin 15-20 kişi). Resmi ortaklık yapısı kurulduktan sonra, kamu ve özel sektör temsilcilerinden oluşan koordinasyon grubu ve çalışma grubu oluşturularak kentsel dönüşüm sürecinin başlatılması sağlanır (Şekil 2) (Eren, 2006).

***Şekil 2:** Kamu-özel ortalık yapısı (Eren, 2006).*

Kamu-özel arasında kurulan ortaklıklarda en büyük risklerden biri ortaklığın zaman sıkıntısı olması ve dönüşümün yeterince uygulanmamasından kaynaklı olarak sürdürülebilirliğinin ve sürekliliğinin olmamasıdır. Özel sektör açısından ise piyasaların sürekli dalgalanma eğiliminde olması ortaklığı ekonomik olarak riskli hale getirirken kısa vadeli ortaklıklar yerine uzun vadeli ortaklıkların kurulması daha avantajlı olarak görülmektedir (Aşık, 2007).

Özel – Özel Sektör Arasında Kurulan Ortaklık Modeli

Genellikle kamunun girmeyi tercih etmediği, müdahaleyi özel sektöre bıraktığı ya da rant getirisi yüksek olduğu için doğrudan özel sektörden gelen taleple oluşan ortaklık türüdür. Çünkü bu sayede kamunun ekonomik olarak risk ile karşı karşıya kalması önlenmiş olmaktadır. Ortaklar; yüklenici firmalar, finansörler, mülk sahipleri, alanın yeni olası kullanıcılarından oluşur. Bu tür ortaklıklarda belirli bir projenin geliştirilmesi ile ilgili tüm kontrol özel bir şirkete aittir. Bununla birlikte uygulama imar planı vb. gibi konularda yasal bir kamu kontrolü bulunmaktadır. Dönüşümü gerçekleştirilecek alanda mülkiyet açısından sınırlayıcı faktörün olmadığı ya da çok az olduğu durumlarda bu tür ortaklıkların tercih edildiği görülmektedir. Örneğin kışla veya stadyum alanı olarak kullanılmış bir bölgenin kullanıcı tarafından boşaltılarak dönüştürülmek istenmesi buna örnek verilebilir. Bu tür alanlarda değişimin itici gücü ıslah edilerek uygun hale getirilmiş arazi, güçlü emlak piyasası ve alanı cazip hale getiren imar durumu olmaktadır (Yeniçeri, 2011).

Özel-özel sektör ortaklıklarında düzenleyici rolündeki kamu sektörünün şeffaflık nedeniyle bu tür ortaklıkları desteklemesi ve izin vermesi gerekmektedir. Aksi durumda, alanın planlanmasında söz sahibi olan kamu sektörünün yüklenici firmalara fazla imar hakkı vermesi ve ya ek fırsatlar sunması haksız rekabete yol açıp projedeki güvenilirliği azaltarak sürdürülebilir olması güç hale gelecektir (Yeniçeri, 2011).

Kentsel dönüşüm modellerinde ortaklıkların sınıflandırılmasında yer alan bir başka sınıflandırma sisteminde ise yukarıda yer alan üç ortaklık modeline dördüncü bir model olarak “Kamu Sektörü-Özel Sektör-Yerel Halk Ortaklıkları” eklendiği görülmektedir. Bu sınıflandırma sisteminde özellikle İngiltere’de konut alanlarındaki dönüşüm deneyiminden yola çıkılarak eklendiği görülmektedir (Aşık, 2007). Buradaki önemli olan nok-

ta dönüşümde itici gücün yerel halk olmasıdır. Diğer bir deyişle, yerel halkın kent planlamasındaki ve dönüşümdeki rolü çok büyüktür. Üçlü model sınıflamasında yerel halk ve toplumun dönüşümden etkilenebilecek diğer paydaşları her modelde bir aktör olarak yer alabilirken dörtlü model sınıflamasında "Kamu sektörü-Özel Sektör-Yerel Halk Ortaklıkları" modeli ile yerel halka ve toplumdaki yaşayanlara daha etkin bir rol verilerek sosyal boyutun üzerine daha çok gidilmiştir. İngiltere'de böyle bir ortaklık tipinin gelişmesinde yerel halkın sürece aktif olarak katılması ve mahalle yenileme programlarında mahallenin geleceğine ilişkin müzakerelerde karar verici olması ve uygulamalara katılması büyük rol oynamaktadır. Söz konusu ortaklık tipindeki riskler şöyle sıralanmaktadır (Aşık, 2007):

- Ortaklığın başarısının karşılıklı güvene ve yazılı olmayan bilgi ve birikimin paylaşılmasına olanak veren ağların iyi kurulmasına bağlı olduğu olgusudur.
- Ortaklığın pek fazla bir şeyin yapılamadığı ve fonların yetersiz kaldığı bir konuşma yığını bütününe indirgenme olasılığıdır. Özel sektör bu ortaklıklarda genel olarak dönüşümün piyasadan bağımsız olan yönleri ile fazla ilgilenmemektedir.
- Diğer bir risk de ortaklıklarda yerel halk bağlamında kimin temsil edilip kimin edilemediğidir.

Bu ortaklık modelinde Kamu sektörü asal konumdaki planlayıcı, düzenleyici ve arabulucu olarak yukarıda sıralanan riskleri en aza indirmede öncelikli aktördür (Aşık, 2007).

Kentsel Dönüşüm Projelerinde Finansman Kaynakları

Kentsel dönüşümlerde kritik faktör, finans problemidir. Çünkü kentsel dönüşüm en başta ekonomik ve maddi bir olaydır. Planların gerçekleştirilmesi, gerek tüm onarım, bakım, yıkım, yapım, sağlıklaştırma, restorasyon gibi finansman kaynakları gerekse bu işlemlerde katılımı beklenen halk kitlelerinin ekonomik gücünün, yaşam standartlarının ve refahının arttırılması için gerekli olan finansal kaynaklara bağlıdır. Kentsel dönüşüm projelerinde finansmanın iki özelliği bulunmaktadır: Birincisi, projenin gerçekleştirilmesi için gerekli yatırım finansmanı; ikincisi ise, proje ile üretilen taşınmazları satın alacak ve bir yatırım aracı olarak kullanacaklar için gerekli olan finansmandır. Bunlardan birincisi kısa vadeli,

ikincisi ise uzun vadeli finansman gereksinimine gerek olduğunu göstermektedir (Eren, 2006).

Kentsel dönüşüm finansmanında kullanılacak olan finans kaynağının kısa veya uzun vadeli oluşu, uygulamaların işleyişini önemli derecede değiştirmekte ve uygulamalarda farklı sonuçlar doğurmaktadır. Kısa vadeli kaynaklar, projenin sürdürülebilirliğini ve devamlılığını etkilemektedir. Uzun vadeli kaynaklar ise, daha çok bankalar veya uluslararası finans kurumları tarafından verilen krediler ile sağlandığından, geri ödenmesinde, yüksek faiz oranlarından kaynaklanan sıkıntılar ile karşılaşılmaktadır. Ancak kentsel dönüşüm süreci uzun bir zaman dilimini kapsadığından, uzun vadeli finansmana olan ihtiyaç kısa vadeye göre daha fazla önem arz etmektedir (Eren, 2006).

Kentsel dönüşüm uygulamalarında ekonomik maliyetler (Işıkkaya, 2008):

- Arazinin istimlâk maliyetleri,
- Yerlerinden gidenlerin yeniden yerleştirilme maliyetleri,
- Arazinin temizlenme maliyetleri,
- Araziye altyapı ve hizmetlerin getirilmesinin maliyetleri,
- Arazinin el değiştirme maliyetleri,
- Yeniden inşa maliyetleri,

olarak sıralanabilir. Proje maliyetlerine bağlı olarak günümüzde kentsel dönüşüm finans kaynakları, yerel yönetim bütçeleri, devlet desteği, özel finans kaynakları ve uluslararası fonlarla sağlanabilmektedir. Ayrıca dönüşüm bölgesinin kendisi de bölgedeki örgütlenme koşullarına bağlı olarak, kendisi için bir finans kaynağı olabilmektedir (Işıkkaya, 2008).

Dünyada ve Türkiye'de Hayata Geçmiş Olan Kentsel Dönüşüm Uygulamalarından Örnekler

Uluslararası düzeyde gerçekleşmiş olan bir proje olan Elephant ve Castle projesinin bu bölümde örnek proje olarak incelenmesinin nedeni, proje yapılırken projenin sosyal boyutu ön planda tutularak alanda yaşayan düşük gelirli vatandaşlar dönüşüm sonrasında yerlerinde kalması ve hayata geçmiş başarılı bir proje olmasıdır. Yenilikçi vizyon yapısına sahip olan bu projede kentsel dönüşümün bütün boyutlarının başarılı bir şekilde ele alınmış olması da diğer bir seçilme nedenidir.

Türkiye kapsamında uygulamaya geçmiş olan Portakal Çiçeği Vadisi projesi ele alınmıştır. Bu projede klasik kamulaştırma yöntemi terk edilerek vadide paydaşları bir araya getirecek şirket kurulmuş ve 1980ler ile beraber dünyada yaygın hale gelen kentsel dönüşümde projecilik modeline uygun yapı benimsenmiştir. İmar toplulaştırmasının ilk uygulandığı proje olması Türkiye örneği olarak seçilme nedenidir.

Elephant ve Castle Kentsel Dönüşüm Projesi- Londra

Elephant ve Castle, Merkezi Londra'nın güneyinde bulunan ve kent merkezinin gelişimine bağlı olarak altyapı ve emlak piyasalarının yarattığı baskılardan en çok etkilenen bölgelerden biri konumundadır. Proje alanının dönüşüm projesiyle yeniden ele alınmasında; alanın kuzeyi-güneye bağlayan ana yol aksında olması ve kamu ulaşımındaki temel bağlantı noktalarına sahip olması gibi ayrıcalıklar belirleyici olmuştur (Alp, 2005).

Sürdürülebilir kentsel dönüşüm ve sosyal yapıya önem veren bu projenin bütününde, belirli sorunlar kapsamında belirlenen temel hedefler ve bu hedefler doğrultusunda geliştirilen stratejiler ve hedefler yer almaktadır (Tablo 1). Sürdürülebilir dönüşümün temel hedefleri kapsamında barınma-çalışma-rekreasyon koşullarının iyileştirilmesi, ulaşım ağlarının geliştirilmesi, yerel halk için istihdamın yaratılıp böylece işsizliğin azaltılması, yerel halkın projede aktif rol almasının sağlanması ve aktörler arasında eşitliğin sağlanması gibi temel konular ele alınmıştır (Alp, 2005). Projede hedefler doğrultusunda sürdürülebilir şehir bağlantısı, ulaşım bağlantısı, toplum bağlantısı, girişim bağlantısı ve bireysel bağlantı gibi stratejiler benimsenmiştir. Ulaşım bağlantısı, toplum bağlantısı ve bireysel bağlantıların başarıyla birbirleriyle bütünleştirilmeleriyle sürdürülebilir bir şehir yapısı oluşturulması amaçlanmıştır.

Ticari ve boş zaman gelişimi için alan ortaya çıkartılarak yüksek kaliteli ve iyileştirilmiş konularla Londra'ya yeni bir mahalle yaratma düşüncesiyle şehir bağlantısının güçlendirilmesi öngörülmüştür. Toplumsal bağlantının bir alt kümesi konumunda olan bireysel bağlantıyla, sosyal problemlerden ve dışlanmışlıktan rahatsız olan insanların alanın dönüşümünden yararlanması için amaçları ve programları koordine ederek dönüşümün sosyal, kültürel ve çevresel boyutunun önemsendiği anlaşılmaktadır (Sarpkaya, 2011).

Elephant ve Castle bölgesi için oluşturulan kentsel dönüşüm projesi ilgililerin konuyu sosyal açıdan ciddiye aldıklarını göstermektedir. Proje kapsamında, bölgede yer seçmiş olan düşük gelir grubunun, yer değiştirmesinin önüne geçilerek, söz konusu problem projenin bir parçası olarak görülmekte ve proje bağlamında çözülmesi hedeflenmektedir. Yani yıkıp o insanları farklı bölgelere göndermek zorunda kalmak yerine, aynı alanda onların sorunlarına yönelik çözümler üretilmiştir (Demirsoy, 2006).

İç içe girmiş kentsel sorunların çözülmesinde ve kaynakların verimli kullanımında, yerel halkın katılımıyla desteklenen güçlü bir ortaklığın oluşturulmasının büyük önemi bulunmaktadır. Bu bağlamda Elephant ve Castle dönüşüm projesinde projenin temeli; mahalle sakinleri, yerel işletmeciler, eğitim ve sağlık kuruluşları, sivil toplum örgütleri ve gönüllü kuruluşlar, ziyaretçiler ve alanda çalışan insanları içeren geniş bir toplumsal katılımla desteklenmiş güçlü bir ortaklığa dayanmaktadır (Keskin vd., 2003). Bu doğrultuda Southwark Belediyesi ile özel sektör arasında kamu-özel sektör işbirliğine dayanan örgütlenme modeli benimsenerek projeden elde edilen kar bölgede yaşayan insanların sosyal koşullarının iyileştirilmesi adına ticari birimler, konut alanları, kültürel tesisler, yollar gibi işlevler için harcanmıştır (Sarpkaya, 2011).

Sonuç olarak; Elephant ve Castle kentsel dönüşüm projesinin, dönüşümün birincil olarak sosyal bileşen, ikincil olarak da finansal bileşen üzerine kurulduğu söylenebilmektedir. Ancak diğer bileşenlerin projede yer almadığı söylenemez. Sadece diğer bileşenlere sosyal ve finansal bileşenler kadar vurgu yapılmamıştır (Demirsoy, 2006).

Tablo 1: Elephant ve Castle kentsel dönüşüm projesi değerlendirmesi

Değerlendirme Tablosu	Elephant ve Castle kentsel dönüşüm projesi
Örgütlenme Modeli	Özel Sektör ve Kamu Ortaklığı
Kimlik Bileşeni	Proje Londra kent bütünü çerçevesinde kente kimlik kazandırma, kentin köhnemiş bölgesini iyileştirme hedefini taşımaktadır. Ancak proje detayda incelendiğinde, kimlik vurgusunun diğer bileşenler kadar güçlü olmadığı görülmektedir.
Finansal (Ekonomik-Mali) Bileşen	Proje bölgesinin kentsel ulaşım ağı içerisindeki önemi ve kentin ekonomik işlevlerine yakınlığı düşünüldüğünde, merkezdeki finans işlevine ek alan yaratma ipuçları görülmektedir. Ancak proje kentsel dönüşümün finans bileşeni üzerine kurulmuştur denilemez.
Sosyal Bileşen	Projenin en güçlü yapısı sosyal amaçlı olmasıdır. Proje alanında yaşayan halkın yerinden edilmeme çabası, katılımın sağlanması ve sürdürülebilirlik ilkeleri bağlamında, çok fonksiyonlu bir dönüşümü hedeflemektedir.
Ekolojik Bileşen	Sürdürülebilir kentsel dönüşümün ana hedefini güden projede barınma ve rekreasyon işlevlerinin iyileştirilmesi üzerinde durulmaktadır. Ancak bu bileşen proje geliştirme aşamasında dile getirildiği kadar projede vurgulanmamıştır.
Yenilikçi/Vizyonel Bileşen	Proje bütününde kentsel alanın yeniden işlevlendirilmesi ve sosyal adaletsizliğin bertaraf edilmesi hedefi ile yola çıkılmış ve bu bağlamda kentsel alt projede çok fonksiyonlu bir vizyon geliştirilmiştir. Ancak projenin yenilikçi boyutunun vurgulu olduğu görülmemektedir.

Kaynak: Demirsoy, 2006

Portakal Çiçeği Vadisi Kentsel Dönüşüm Projesi, Ankara

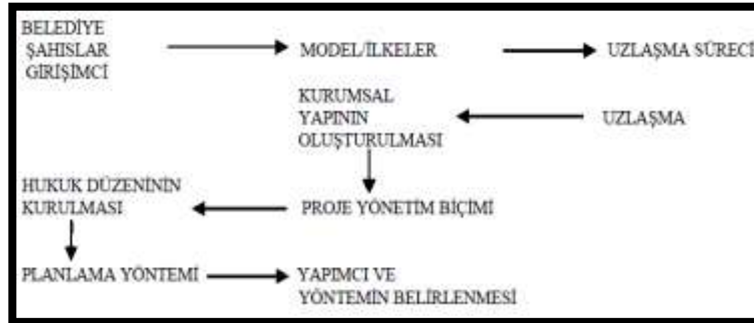
Portakal Çiçeği Vadisi, Çankaya ve Ayrancı yerleşim bölgeleri içerisinde Cinnah ile Hoşdere Caddeleri arasında kalan 11 ha'lık bir alanı kapsamaktadır. Geçmiş zamanlarda, Portakal Çiçeği Vadisi için bir takım imar hakları verilmiştir. 1950 yılından önce vadi iskân dışı kullanım ve yeşil alan kullanımındayken, 1950 yılında ilk imar hakkı verilmiştir. Sırasıyla, 1952, 1957, 1963, 1967, 1968 ve 1985 yıllarında bölge için farklı imar kararları öngörülmüştür. 1974 yılındaki kararla alanın Emsal'i 2.00 olarak belirlenmiştir (Aşık, 2007).

Vadi kendine özgü doğal yapısı ve Ankara içerisindeki merkezi konumuyla Ankara Büyükşehir Belediyesi'nce 1990 yılında kentsel dö-

nüşüm alanı olarak ilan edilmiştir. Belediye bu projede kamulaştırma sistemi ile hukuki sürecin başlatıldığı, işlerin zora sokulduğu ve dayatmanın olduğu bir yöntem yerine, daha uzlaşmacı ve halkın da katılımı ile projenin değerinin belirlenmesi ve paylaşımı üzerinde durulmuştur. Bu projede, imar haklarının toplulaştırılması ve proje sonucunda oluşan değerin arsa sahipleri ile paylaşımı yöntemi uygulanmıştır (Elgin, 2008).

Projenin temel ilkesi, kamulaştırma işlemi yapmadan, vadide yaratılacak değerin arsa sahipleri ile uzlaşma sonucu paylaşım esasına dayandırılmış ve ilk olarak, projenin yönetiminin nasıl olacağı, nasıl kurulacağı, finansmanın nasıl sağlanacağı konusunda, projeden doğrudan etkilenen kişiler ile birlikte bir "proje senaryosu" hazırlanmıştır (Şekil 3). Kısaca, "proje değerinin paylaşımı" yöntemi diye adlandırılabilecek model ile kurumsal yapı, arsa sahipleri, belediye ve girişimcinin kamu ve özel sektör işbirliği ile bir araya geldikleri şirket örgütlenmesi şeklinde olmuştur (Aşık, 2007).

Projenin kurumsal yapısı, arsa sahiplerinden gerek belediye gerekse şahıslar ve girişimcinin kamu-özel işbirliği ile bir araya geldikleri, kamu liderliğinde bir şirket örgütlenmesi şeklinde olmuştur (Elgin, 2008).

Şekil 3: *Portakal Çiçeği Vadisi proje süreci şeması (Elgin, 2008).*

Kentsel dönüşüm projesi mülkiyetin toplulaştırılması, finansmanın sağlanması, proje yönetim biçimi ile planlama yöntem ve stratejilerinin belirlenmesi konularını içeren bir süreç olarak planlanmıştır. Kurulan şirkette hisse dağılımı, arsa sahiplerinden belediyenin % 49, şahısların % 21 ve özel sektör adına girişimcinin % 30'luk payı olarak gerçekleştirilmiştir. Şirketin yönetim ve denetim kurullarında ise yalnızca belediye yetkilileri ile özel sektör temsilcisi yer almıştır (Aşık, 2007).

Bu projenin gerçekleştirilmesi ile çağdaş bir kent alanı Ankaralıların kullanımına sunulmuştur. Projenin uygulanmasıyla proje başında belirlenmiş olan birçok hedef hayata geçirilmiştir. Projenin gerçekleşmesi ile sağlanan koşullar şöyledir (Elgin, 2008):

- Yeşil alan kullanımı maksimum düzeye getirilmiştir (% 70)
- Vadinin doğal yapısı korunmuş ve Ankaralılar için rekreaktif alanlar düzenlenmiştir.
- Alanda "landmark" niteliğinde Ansera yapısı inşa edilmiştir.
- Kapalı otopark, yüzme havuzuna sahip konut bloklar yapılmıştır.
- Ulaşım sistemi, çevreyle uyumlu olacak şekilde düzenlenmiştir.
- Alanın ve yakın çevresinin düzenlenmesi yapılmıştır.

Portakal Çiçeği Vadisi, Dikmen Vadisi ile birlikte Türkiye'de kentsel dönüşümde proje modelinin uygulanmasında bir ilktir. Klasik kamulaştırma kararı yerine vadide paydaşları bir araya getirecek şirket kurulmuş olması, 1980'ler ile beraber dünyada yaygın hale gelen kentsel dönüşümde projecilik modeli ile uyum göstermektedir. Bununla birlikte yerel halkın şirket yönetim ve denetiminde yer almaması, alınan kararları sahiplenmemesine neden olmuş ve alanda davaları gündeme getirmiştir. Aynı zamanda rantın paylaşımı yöntemi yerel halkta projeden çok rantı ön plana çıkaran bir anlayışa neden olmuş, birçok hak sahibi bu alanda kalmayı değil daha çok pay alarak Ankara'nın farklı bölgelerine gitmeyi tercih etmiştir (Aşık, 2007).

ÇALIŞMA ALANININ İNCELENMESİ

Tarihin farklı dönemlerinde farklı uygarlıklar tarafından yaşam alanı olarak seçilmiş olan Kütahya, tarihini ve kültürünü yaşatarak, kendine has kimlik özelliklerini koruyarak bu güne gelmiştir. Bu bağlamda Kütahya Kalesi, Çinili Cami, Şengül Hamamı, Defterdarlık Konağı, Büyük ve Küçük Bedesten, tarihi taş binaların bulunduğu Pekmez Pazarı Caddesi, Kavaflar ve Saraçhane Sokakları gibi tarihi değerleri ve önemi olan alanların kent dokusuna yakışır bir görünüm kazandırılması amacıyla birçok dönüşüm ve yenileme faaliyeti ile ilgili çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmaların bir kısmı tamamlanmış, bir kısmı sürmekte ve bir kısmı proje aşamasındadır.

Çalışma alanı olan Osmangazi Mahallesi Kütahya kent merkezinin kuzey batısında bulunmaktadır (Resim 1). Osmangazi Mahallesi'ne ilk olarak 1960'lı yıllarda Kütahya kent merkezine göç ederek gelmiş olan romanlar yerleşmiştir. 1960'lı yıllarda geniş tarım arazileriyle kaplı Osmangazi Mahallesi'nde yaşayan insanlar geçimlerini hayvancılık yaparak sağlamışlardır. Gelen göçebe romanlar çadır hayatı yaşadıkları için genellikle tek katlı ve bahçeli binalar yapmışlardır. 1990 yılından sonra Kütahya'nın ilçeleri ve Afyon gibi yerlerden gelen romanlar burada tek katlı plansız, projesiz ve kaçak yaptıkları binalar ile mahallenin çarpık yapılaşmasına neden olmuştur.

Resim1:*Osmangazi Mahallesinin konumu*

Resim 2: *Osmangazi Mahallesi'nden bir görünüm*

Mahallede bulunan evler genellikle tek ve iki katlıdır (Resim 2). Mahallenin tam anlamıyla hizmet veren bir altyapı ve kanalizasyon sistemi yoktur. Bir imar planına göre yapılmayan evlerin büyük kısmının girişi sokakla iç içedir. Evlerin bulunduğu sokaklara bakıldığında; yağmur sularının biriktiği, yer yer çukurların olduğu, herhangi bir drenaj ve yağmur suyu toplama sistemi bulunmadığı görülmektedir. Mahallede yaşayanların çoğunluğu dar gelirli vatandaşlardan oluşmaktadır.

Mahallede bulunan evlerin fiziksel yapısı çok kötü durumda olmakla birlikte yaşam alanlarını oluşturan evlerin içerisinde at, eşek gibi hayvanlar bulunmaktadır. Birçok evde asgari 4-5 kişi yaşamakta olup çekirdek bir aile yapısı göstermektedir.

Kütahya'daki mekânsal farklılaşma gelir durumuna göre incelendiğinde; 75. yıl, Yıldırım Beyazıt, Alipaşa, Batı Çamlıca mahalleleri, Cumhuriyet caddesi, Menderes Bulvarı ve Afyon yolu üzerinde yüksek gelirli grupların yaşadığı, orta gelirli grubun ise genellikle Cumhuriyet, Fatih, Meydan, Batıklı, Servi mahallelerinde yaşadığı tespit edilmiştir. Düşük gelirli kesimin ise; Bahçelievler, Osmangazi, Gaybiefendi, Dumlupınar, 100. yıl, Hamidiye, Mecidiye, Börekçiler, Maruf, Sultanbağı, İstiklal, Zafertepe, Yenidoğan, 75.yıl, 30 Ağustos, Maltepe, Müderris, Okmeydanı, Gültepe, Mehmet Akif Ersoy, Evliya Çelebi, Vefa mahallelerinde yaşamaktadır. Kütahya farklı sosyal yapıya sahip olup, Osmangazi'de yaşayan roman vatandaşları ise kentte yaşanan sosyal dışlanma olgusunu en çok yaşayan kesim olmaktadır.

Yapılan incelemelerde halkın geçim kaynağının hurdacılık, kâğıt ve cam toplayıcılığı olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca mahalle halkının aylık gelirlerinin ortalama 150 TL olduğu ve halkın % 53'nün işsiz olduğu belediyenin yapmış olduğu anketler sonucu tespit edilmiştir. Belediyenin yapmış olduğu anketler sonucunda; mahalle halkının % 37'si 4 kişilik aile, % 15'i 3 kişilik aile ve % 31'nin de 4 kişiden fazla aile yapılarının oluğu tespit edilmiştir. Ayrıca Kütahya Belediyesi'nin yapmış olduğu anket çalışmalarından edinilen bilgilere göre mahallede yaşayanların % 15'nin sosyal güvencesi olmayıp, % 70'nin yeşil karta sahip olduğu görülmektedir. Geriye kalan % 15'lik kesimin ise sosyal güvencesi bulunmaktadır. 1990 yılından sonra Osmangazi Mahallesi'ne gerçekleşen göçler sonucunda Kütahya kentinde suç oranının arttığı gözlenmiştir. Bunun sonucunda Osmangazi Mahallesi büyük bir sosyal dışlanma yaşamaya başlamıştır.

Osmangazi Mahallesi Kentsel Dönüşüm Projesinin Örgütlenme Yapısı ve Finansman Kaynakları

Kütahya Belediyesi 2013 yılı itibariyle son çıkan 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkındaki Kanun kapsamında 13 tane bölge belirleyerek bu alanları kentsel dönüşüm alanı olarak ilan etmiştir. İlan edilen bu alanların ortak özellikleri; olası bir doğal afette risk altında olmaları ve büyük kısmının zemininde yüksek oranda sıvılaşmanın olmasıdır. Kütahya Belediyesi'nin 5393 sayılı yasanın 73. Maddesine göre aldığı Belediye Meclisi Kararı doğrultusunda:

- 03.11.2009 tarih ve 443 sayılı Belediye Meclis kararı ile Osmangazi Mahallesi 1. Bölge kentsel dönüşüm ve yenileme alanı olarak belirlenmiştir.
- 02.02.2010 tarih ve 82 sayılı Belediye Meclis kararı ile Osmangazi Mahallesi 2. Bölge kentsel dönüşüm ve yenileme alanı olarak belirlenmiştir (Kütahya Belediyesi, 2010).

Tablo 2: *Osmangazi Mahallesi dönüşüm projesi kentsel alan dağılımı*

OSMANGAZİ 2. BÖLGE		**OSMANGAZİ 1. BÖLGE**	
Alan Yüz Ölçümü	**59.800m²**	Alan Yüz Ölçümü	**80.184 m²**
Parsel Adedi	**237**	Parsel Adedi	**171**
Sosyal-Teknik Altyapı Alanı	**20.467 m²**	Sosyal-Teknik Altyapı Alanı	**26.470 m²**
1 Katlı Bina Adedi	**109**	1 Katlı Bina Adedi	**105**
2 Katlı Bina Adedi	**26**	2 Katlı Bina Adedi	**63**
3 Katlı Bina Adedi	**5**	3 Katlı Bina Adedi	**38**
Toplam bina Adedi	**152**	Toplam bina Adedi	**206**

Kaynak: Kütahya Belediyesi, 2010

Osmangazi Mahallesi kentsel dönüşüm alanı 1.ve 2. bölge olmak üzere toplam 139.984 m^2 yani yaklaşık 14 hektardır. İki alanda toplam 358 bina bulunmakta ve bu binaların; 214 adedi 1 katlı, 89 adedi 2 katlı ve 43 adedi 3 katlıdır. Kentsel dönüşüm alanında toplam 46.467 m^2 sosyal-teknik altyapı bulunmaktadır (Tablo 2).

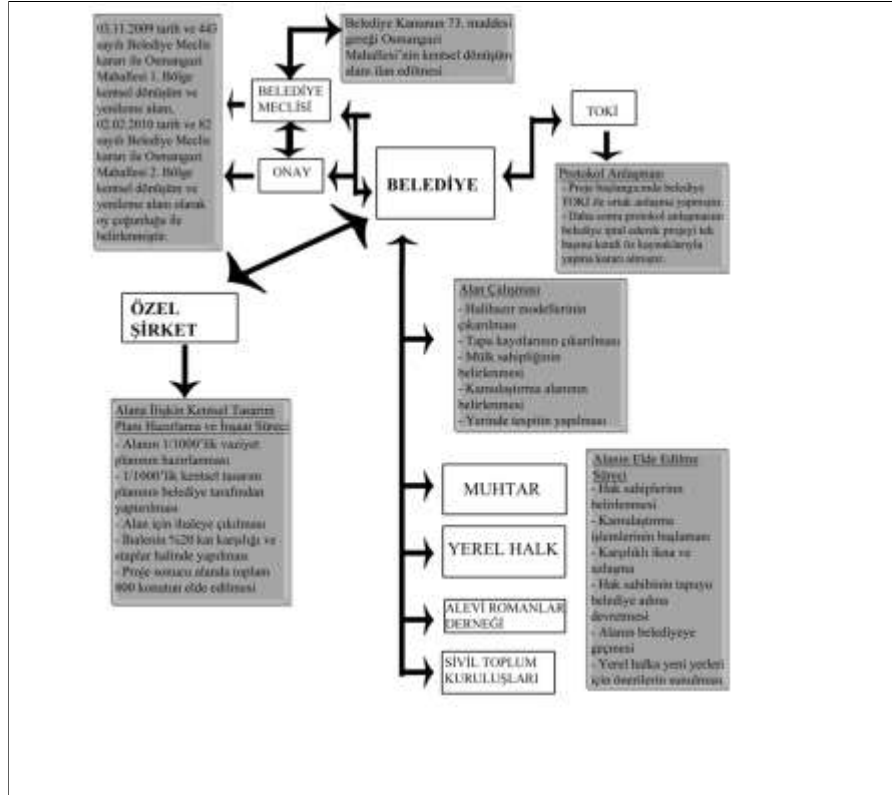
Dönüşüm alanında yapılacak olan konutların, en küçük dairenin brüt alanının 120.30 m^2 olması ve en büyük dairenin 182.93 m^2 brüt alana sahip olması yüksek ve orta gelir gruplarına yönelik bir proje olduğunu göstermektedir .

Projenin Örgütlenme Yapısı

Kentsel dönüşüm projeleri kendi içinde bir bütündür. Her projenin kendine özgü örgütlenme modeli, özellikleri ve amaçları vardır. Süreçler açısından bakıldığında bazı benzerlikler görülse de aktörlerin farklı oluşu bütün projeleri birbirinden ayırmakta ve farklılaştırmaktadır (Demirsoy, 2006).

Projenin örgütlenme yapısı olarak, kamu-özel ortaklık modeline dayanan bir model benimsenmiştir. Projenin en önemli aktörü olan Kütahya Belediyesi proje kapsamında öncelikle TOKİ ile protokol yapmış, daha sonra projeyi tek başına yürütmüştür. bir katılımcı aktör olarak projeye dâhil etmemiş sadece alanın elde edilme sürecinde katılmıştır. Osmangazi Kentsel Dönüşüm Projesinde, bölgenin sadece fiziksel ve ekonomik yapısı ele alınarak projenin tasarlanmış olması, sürdürülebilir bir kentsel dönüşümün bütün boyutlarıyla (fiziksel, ekonomik, sosyal, toplumsal, çevresel) ele alınmadığını göstermektedir. Dünyada sürdürülebilir kentsel dönüşüm için halk katılımının öncelikli olarak ele alındığı projelerden birisi olan Elephant ve Castle projesi, halkın temel aktör olarak projeye katılımının kentsel dönüşüm projelerindeki en önemli nokta olduğunu göstermektedir.

Proje kapsamında Kütahya Belediyesi ile özel sektör arasında kurulan bir ortaklık modeli öngörülmüştür. Belediye ve özel sektör dışında kalan bütün aktörler projenin sadece alanın elde edilmesi sürecinde projeye katılmışlardır (Şekil 4). Alanın belediye tarafından kamulaştırılmasından sonra proje kapsamında özel sektör ile birlikte kamusal faydanın gözetildiği her türlü riskin paylaşıldığı bir ortaklık kurulmuştur.

Şekil 4: Osmangazi kentsel dönüşüm projesinin organizasyon şeması (Kütahya Belediyesi).

Projenin başlangıcından uygulama aşamasına kadar olan süreçte bazı aktörler projeye dâhil olmuştur. Bu aktörler; bölgede yaşayan yerel halk, mahalle muhtarı, Alevi romanları temsil eden Alevi Romanlar Derneği ve sivil toplum kuruluşlarıdır.

▪ **Belediye:** Projenin uygulama aşamasına kadar olan süreç kapsamında tek başına projeyi yürütmüştür. Bu süreç içerisine giren dönüşüm alanındaki arsaların elde edilmesi sürecinde belediye, kamulaştırmaları tek elden ve kendi öz kaynaklarıyla yapmıştır. Süreç boyunca projeye dahil olan aktörleri bir araya toplayarak basın karşısında bilgilendirme toplantıları yapmıştır. Yapılacak olan bütün toplantılara yerel halk, uzman kişiler ve sivil toplum kuruluşların katılması sağlanmıştır. Ancak Elephant ve Castle projesi ile karşılaştırıldığında; Kütahya Belediyesi'nin Southwark Belediyesi kadar katılımcılık olayını benimsemediği görülmektedir. Por-

takal Çiçeği Vadisi Projesi'ndeki katılımcılığa bakıldığında; halk projeye dahil edilmiş ancak kurulan ortaklık şirketinde halktan temsilci yer almamıştır. Bu örnekler kentsel dönüşüm olgusu ve kentsel dönüşümün amacının Türkiye'de henüz tam olarak anlaşılmadığını ve kentsel dönüşümün rant aracı olarak kullanıldığını ortaya koymaktadır.

▪ **Yerel Halk:** Projeye sadece alanın elde edilmesi sürecinde dahil olmuşlardır. Belediyenin yapmış olduğu toplantılarda, proje sonrasındaki yeni yaşam alanlarının nasıl olması gerektiğine dair görüş ve önerileri alınmıştır

▪ **Mahalle Muhtarı:** Projenin başlangıcından uygulama sürecine yani arsaların belediye tarafından elde edilme süreci sonuna kadar yerel halk ile belediye arasında köprü görevi görmüştür. Belediyeden sonra en önemli ikinci aktördür. Halkın yaşadığı sorunları belediye ile paylaşarak çözümler üretmeye çalışmıştır.

▪ **Alevi Romanlar Derneği:** Dönüşüm alanında yaşayan roman vatandaşları temsilen projeye dahil olmuştur. Dernek başkanının, romanlar tarafından sözü dinlenen biri olması projeye derneğin katılmasının başka bir nedeni olarak görülmektedir. Halkın talep ve görüşlerini muhtar vasıtasıyla belediye ile paylaşmıştır.

▪ **Sivil Toplum Kuruluşları:** Projeye uygulama aşamasına kadar dahil olmuşlardır. Yapılan toplantılarda proje içeriğine ilişkin görüş ve önerilerini sunarak projeye katılmışlardır. Projeye sivil toplum kuruluşu olarak Kütahya Mimarlar Odası, Kütahya İnşaat Mühendisleri Odası ve Kütahya Ticaret ve Sanayi Odası katılmıştır.

Projenin bir diğer önemli aşamalarından birisi ise, projenin uygulama aşamasıdır. Bu aşamada projeye özel sektör dahil olmuş ve belediye ile birlikte proje yürütülmüştür. Süreç kapsamında özel sektöre, projenin 1/1000 ölçekli uygulama imar planı, mimari tasarım planı gibi planlar yaptırılmıştır. Daha sonra yapılacak olan 800 konut yapımının ilk etabını oluşturan 200 konutluk kısmı için belediye ihaleye çıkmıştır. Özel şirket belediyeye; yapılan konutların % 20 kat karşılığı ile birlikte alandaki sosyal ve ticaret birimlerinin işletme hakkını verecektir.

Osmangazi Kentsel Dönüşüm Projesinin Finansmanı

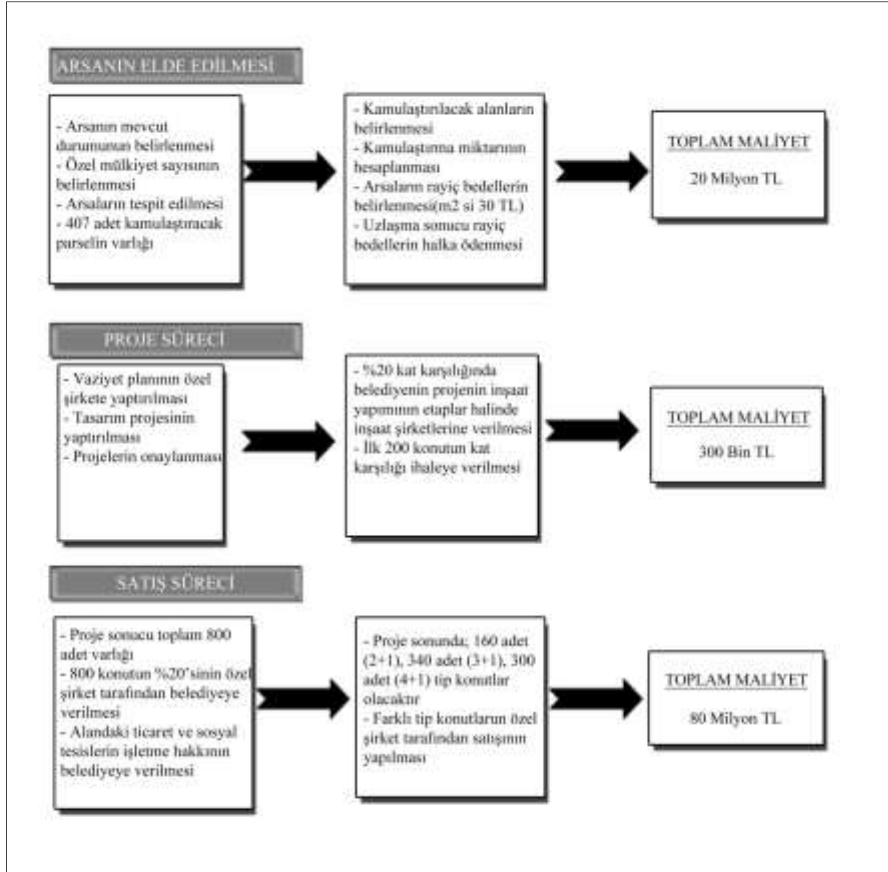
Kütahya Belediyesi projenin finansmanını öz kaynaklarıyla yürütmüştür. Proje kapsamında alanın kamulaştırma maliyetini tek başına üst-

lenen Kütahya Belediyesi, inşaat sürecinde özel sektör ile ortaklık modeli doğrultusunda, yapılacak olan toplam konutların % 20'sini kendi almak şartıyla projeyi ihaleye çıkarmıştır. Ayrıca proje sonucunda alanda yer alacak olan ticaret birimleri ve sosyal donatı alanlarının işletme hakkı da belediyeye ait olacaktır. Projenin finansman şemasına bakıldığında proje finansmanı üç aşamadan oluşmaktadır (Şekil 5). Bunlar; arsaların elde edilmesi, proje süreci ve satış sürecidir.

• **Arsaların Elde Edilmesi:** Bu süreç içerisinde öncelikle arsaların mevcut durumu belirlenmiş, alandaki toplam özel mülkiyet miktarı belirlenmiş ve 407 adet parselin değer tespitleri yapılmıştır. Yapıların durumuna, yaşına, imarına göre rayiç bedelleri belirlenmiş ve arsası satın alınacak vatandaşlar ile görüşmeler yapılarak uzlaşmalar sağlanmıştır. Uzlaşmalar neticesinde mülkiyet sahiplerine rayiç bedelleri ödenmiştir. Böylelikle toplamda 20 milyon TL kamulaştırma bedeli sonucunda proje kapsamına giren bütün mülkiyetler belediyenin eline geçmiştir.

• **Proje Süreci:** Bu süreç kapsamında belediye; alanın 1/1000 uygulama imar planı, mimari tasarım planı ve alt yapı planlarını özel sektör ile birlikte yapmıştır. Proje kapsamında alanda, emsali 1.18-1.61 arasında, 10 katlı olarak öngörülen toplam 800 konut planlanmıştır. Bu 800 konutun; %20'lik kısmını belediye almak koşulu ile etaplar halinde ihaleye çıkarak özel sektöre yaptırmaktadır. Bu süreçte belediye toplamda 300 bin TL civarında para harcamıştır.

• **Satış Süreci:** Proje sonunda alanda; 160 adet (2+1), 340 adet (3+1) ve 300 adet (4+1) tip daireler planlanmıştır. Proje alanının; Tavşanlı-Afyon çevreyolu kenarında bulunması, TOKİ konutlarına yakın konumda olması ve Yedigöller rekreasyon alanına yakın mesafede bulunması gibi etmenler sonucu cazibe merkezi haline geleceği tahmin edilmektedir. Alandaki konutların ortalama satış bedelinin gayrimenkul şirketleri ile yapılan görüşmeler sonucu 100 bin TL civarında olacağı tahmin edilmektedir.

Şekil 5: *Osmangazi dönüşüm projesinin finansman şeması (Tahmini rakamlar)*

Kentsel dönüşüm projelerinin finansmanında kullanılacak olan finans kaynağının kısa veya uzun vadeli oluşu, uygulamalarda farklı sonuçlar doğurmaktadır. Kısa vadeli kaynaklar uzun vadeliye göre daha çok tercih edilmektedir. Kütahya Belediyesi de kendi öz kaynaklarını kullanarak herhangi bankadan uzun vadeli kredi almayarak projenin sürdürülebilirliğini ve devamlılığını garanti altına almıştır.

Çalışmanın teorik arka planında örnek olarak incelenen Elephant ve Castle kentsel dönüşüm projesinin finansman modeline bakıldığında, proje ile elde edilen karın bölgede yaşayan insanların sosyal koşullarının iyileştirilmesi adına ticari birimler, konut alanları, kültürel tesisler, yollar gibi işlevler için harcanmış olduğu görülmektedir. Türkiye örneği olarak incelenen Portakal Çiçeği Vadisi kentsel dönüşüm projesinde ise; örgüt-

lenme modeli kapsamında bir şirket kurulmuş ve bu şirkete hisse sahipleri katılmıştır. Proje sonucunda oluşan kar ile sosyal veya fiziksel olarak alanın iyileştirilmesine yönelik bir çaba yürütülmemiştir. Bu durum çalışma konusu olarak seçilmiş olan Osmangazi Kentsel Dönüşüm Projesi'nde de görülmektedir.

SONUÇ

Kentler kendilerine özgü karakterleri ve özellikleriyle bir bütünlük göstermektedirler. Kentler insanlar gibi doğan, büyüyen, yaşlanan ve ölen canlı bir varlıktır. Değişen dünya ile birlikte hızlı bir büyüme evresi yaşayan kentlerin mevcut konut stokları, alt yapı sistemleri gibi çevresel ve mekânsal donatıları, kentte yaşayan ve sürekli artmakta olan nüfusun ihtiyaçlarını karşılayamaz duruma gelmiştir. Bu fiziksel problemlere zamanla ekonomik, sosyal ve çevresel sorunlarda eklenmiştir. Bütün bu sorunların çözülebilmesi, yaşam kalitelerinin yükseltilebilmesi için kentler yeniden yapılanma süreci içerisine girmişlerdir. Bu yeniden yapılandırma süreci neticesinde kentlerde kentsel dönüşüm olgusu görülmeye başlamıştır.

Bir planlama aracı olarak görülen kentsel dönüşümde; dönüşüme uğrayacak kentsel mekânın bütüncül bir yaklaşımdan hareketle fiziksel, sosyal, toplumsal, ekonomik ve çevresel boyutlarını içeren ve sorunun çözümüne yönelik olarak bu boyutların irdelenmesi yöntemi benimsenmiştir. Günümüzde dünyadaki kentsel dönüşüm çalışmalarına bakıldığında sürdürülebilir kentsel dönüşüm yaklaşımının, katılımcılık temel ilkesi eşliğinde ele alındığı görülmektedir. Yerel yönetimler öncülüğünde özel sektörü, yerel halkı, ilgili sivil toplum kuruluşlarını içeren çok aktörlü katılımcı modeller kentsel dönüşümlerde uygulanmaktadır. Ancak dünyada uygulanmaya çalışılan katılımcı modellerin Türkiye'de tam anlamıyla ele alınmadığı görülmektedir. Ülkemizde yapılacak olan kentsel dönüşüm projelerinde, sürdürülebilir kentsel dönüşüm prensiplerinin uygulandığı projeler incelenmeli ve bu kapsamda projeler tasarlanmalıdır.

Sürdürülebilir kentsel dönüşüm için öncelikli olan katılımcı planlama anlayışı, ülkemizde gerçekleşmiş dönüşüm projelerinde her ne kadar uygulanmaya çalışılmışsa da başarılı olamamıştır. Dünya genelinde uygulanmış kentsel dönüşüm projelerde dönüşümün bütün boyutlarıyla ele alındığı, katılımcı planlama anlayışını içeren, yenilikçi vizyonlara sahip projeler hayata geçirildiği görülmektedir. Dünyadan örnek olarak alı-

nan Elephant ve Castle projesinde kentsel dönüşümün en önemli konusu olan çok aktörlü katılımcılık göz önünde tutulmuş ve proje alanındaki halk yerinden edilmeyerek yerinde dönüşüm başarılı bir şekilde uygulanmıştır. Bu projenin diğer kentsel projelerden en önemli farkı; kentte yaşayanların kentin vazgeçilmez bir parçası olarak kabul edilmesi ve halkın projede söz sahipliliğinin sağlanmasıdır. Türkiye örneği olarak ele alınan Portakal Çiçeği Vadisi projesinde ise mevcut kullanılan yöntemler yerine imar toplulaştırması adı altında yeni bir yöntem benimsenmiş ve proje sonucu oluşan finansman proje ortaklarınca paylaşılmıştır. Ayrıca proje kapsamında hak sahiplerinden oluşan bir şirket kurulmuş ancak bu şirketin yönetim kurulunda halkı temsil edecek bir yapıya ver verilmemiştir.

Çalışmada Kütahya'da uygulanan ilk kentsel dönüşüm projesi özelliği taşıması ve sosyal dışlanmanın yaşandığı bölge olması nedeniyle Osmangazi Mahallesi araştırma alanı olarak seçilmiştir. Kentin gelişmesine bağlı olarak kent merkezinde kalmış olan mahalle erişilebilirlik bakımından elverişlidir. Osmangazi kentsel dönüşüm projesinde, belediyenin liderliğinde kamu-özel ortaklı bir model uygulanmıştır. Projenin başlangıcından uygulama aşamasına kadar en baskın aktör olan belediye bütün süreçleri kendi imkânlarıyla sürdürmüş, uygulama aşamasında da özel sektörü devreye sokarak hem proje riskini paylaşmış hem de projenin finansmanını özel sektör aracılığıyla sağlamıştır. Projeye halkın katılımı sadece kamulaştırma çalışmaları aşamasında gerçekleşmiş, diğer aşamalarda halk proje dışında bırakılmıştır. Teorik arka planda incelenen kentsel dönüşüm projesi örneklerinde halkın katılımı sağlanmış, halk proje ortaklarından sayılarak sürece dâhil edilmiştir. Ancak Osmangazi dönüşüm projesinde böyle bir durum söz konusu olmayıp kentsel dönüşümün katılımcılık ilkesi göz ardı edilmiştir. Projede kentsel dönüşümün fiziksel, ekonomik ve sosyal boyutu ele alınmış, yerinden olan halk Kütahya'nın başka ilçelerine ya da merkez ilçenin merkeze yakın mahallelerine gitmişlerdir. Bu anlamda proje sadece bölgenin sağlıklaştırılması adına başarılı olmuş sayılabilir. Sosyal boyut anlamında ise belediyenin bölgede yaşayan işsiz vatandaşlar için iş imkânları sağlandığı, okuma-yazma bilmeyenlere kursların açıldığı, Valilik aracılığıyla maddi ve yakacak yardımları gibi olanakların yerel halka sunulduğu gözlenmiştir. Diğer yandan kamulaştırma sürecinde arsa ve arazilerin değerinden daha düşük bir bedele kamulaştırılmış olmasını bölge halkının dezavantajı olarak değerlendirmek mümkündür.

Sonuç olarak; çalışma konusu olarak seçilen Osmangazi kentsel dönüşüm projesi, başarılı kentsel dönüşüm anlayışının gerisinde kalarak, sürdürülebilirlik ve katılımcılık ilkelerinin yanında kentsel dönüşümün fiziksel, ekonomik, sosyal, çevresel ve toplumsal boyutları yeterince analiz edilip irdelenmeden uygulanan bir proje olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda, Kütahya'da gelecekte gerçekleşecek dönüşüm projelerinde, halk katılımının ön planda tutulduğu, sürdürülebilir bir katılımcı planlama anlayışı çerçevesinde kentsel dönüşüm projeleri tasarlanmalı ve uygulanmalıdır.

KAYNAKLAR

Alp, İ. (2005). Kentsel dönüşüm-kentsel mekânın yeniden üretilmesi sürecinde yönetişim ve uygulama araçları. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Aşık, R. (2007). Kentsel dönüşüme aktörlerin bakışı: Zeytinburnu Pilot Projesi Örneği. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Dayıoğlu, O. (2006). Kentsel Gelişimde Dönüşüm Projeleri: Süreç ve Aktörlerin Tanımlanması, Zeytinburnu Örneği", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Demirsoy, M. S. (2006). Kentsel dönüşüm projelerinin kent kimliği üzerindeki etkisi: Lübnan-Beyrut-Solidere kentsel dönüşüm projesi örnek alan incelemesi. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Elgin, F.C. (2008). Kentsel dönüşüm projelerinde kullanıcı katılımının önemi-Pangaltı Örneği. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Elker, C. (2005). Kent merkezlerinin dönüşümünde kullanılabilecek yöntemler. Atılım Üniversitesi, online: acikarsiv.atilim.edu.tr/browse/1511/KentMerkezleri Dönüşümü.pdf (Erişim Tarihi: 12.02.2013).

Eren, F. (2006). Kentsel dönüşümlerde kamu-özel ortaklıkları ve özel girişimin dönüşümdeki varlığı: Konya Örneği. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Işıkkaya, D. (2008). Kentsel çöküntü bölgelerinin örgütlenmesi ve yeniden kullanımı. Basılmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Kalağan, G. ve Çiftçi, S. (2012). Kamu-özel sektör işbirliğinin kentsel mekana yansıması: kentsel dönüşüm örneği ve yeni aktörler. Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 4: 121-133.

Karakoç, Ş. (2010). Osmangazi Mahallesi sosyal dönüşüm projesi sosyal araştırma anket çalışması raporu. Kütahya.

Keskin D,, Sürat Ö. ve Yıldırım Ö. (2003). Londra'nın sürdürülebilir kentsel yenileşme deneyimlerinden, Türkiye ve İstanbul özelinde yenileşme çalışmalarında nasıl faydalanılabilir? Kentsel Dönüşüm Sempozyumu, İstanbul: TMMOB Şehir Plancıları Odası, sayfa: 407.

Kütahya Belediyesi, (2010). 2023 Vizyon projeler. Kütahya.

Kütahya Belediyesi, (2012). Riskli alan gerekçe raporu. Kütahya.

Sarpkaya, A. (2011). Bir kentsel dönüşüm ironisi: Osmaniye'de yapılan yeni toplu konut uygulamaları. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.

Tekeli, İ. (1991). Kent planlaması konuşmaları, Ankara: TMMOB Yayını.

Yeniçeri, B. (2011). Kentsel dönüşüm süreci ve taşınmaz değerlendirmesi. Bitirme Çalışması, Yıldız Teknik Üniversitesi İnşaat Fakültesi Harita Mühendisliği Bölümü, İstanbul.

KENTSEL DÖNÜŞÜMLERDE SOSYAL ADALET VE HAKLAR: KÜTAHYA ÖRNEĞİ

Sürgül YOLAÇAN

GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, temel ilke olarak "sosyal hukuk devleti" anlayışını benimsemiştir (T.C. Anayasası, 1982, Madde 2). Sosyal hukuk devleti anlayışının benimsenmesi, devlete beraberinde birçok görev ve sorumluluk getirmiştir. Bu görev ve sorumluluklar, Anayasasının 5. maddesinde şu şekilde belirtilmektedir:

"*Kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamaya, kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak şekilde sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya…*" (T.C. Anayasası, 5. Madde).

Sosyal Hukuk Devleti, sosyal adaleti sağlamaya yönelik önlemler alan, eşitlik ilkesi çerçevesinde toplumun tüm fertlerinin hak ve özgürlüklerini yasa ve kurallarla koruma altına alan devlet olarak tanımlanır (Göze, 1978). Sosyal hukuk devletinin yansıması olarak kentte ve kırsalda yaşayan bireylerin bir takım hak ve özgürlükleri bulunmaktadır. Yukarıda ifade edilen bireysel ve toplumsal haklar ekonomik, sosyal ve kültürel, çevresel, siyasal ve dayanışma haklarıdır. 19. yy ortalarında dünyada ekonomik faaliyetler farklılaşmış, sanayi devrimi ile üretim biçimi değişmiş, temel ekonomi tarımdan sanayiye doğru kayma göstermiştir. Hızlı sanayileşmeyi içeren endüstrileşme, mekansal düzenlemelere gidilmesine yol açmıştır. Endüstriyel binalar ve işgücünü barındırmaya yönelik binalar kent imajını değiştirmiştir. İşçi sınıfı olarak maliyeti düşük olan kırdan kente gelen kişiler tercih edilmiş, yaşam çevreleri olarak yoğunluğu yüksek, sağlıksız yerleşimler yaratılmıştır. Bu alanlarda yaşayan fertlerin bireysel ve toplumsal hakları tartışılmaya başlanmış, ekonomik sorunlarla birlikte çevresel sorunlar baş göstermiştir. Konut sorunu, istihdam, katılım, can güvenliği, spor ve eğitim alanlarının azlığı, ulaşım hizmetle-

rinin yetersizliği, kentle bütünleşme vb. sorunlar kentin ve kentlinin en önemli sorunları haline gelmiştir (Dayığolu, 2006)

Günümüzde kentsel yenileme, koruma, iyileştirme ve canlandırma gibi faaliyetler genel olarak "Kentsel Dönüşüm" olarak isimlendirilmektedir. *"Kentsel dönüşüm uygulamaları kentlerin yıkıntı bölgesi ve sefalet yuvası haline gelmiş alanlarının daha sağlıklı, yaşanabilir alanlar haline getirilmesi, şehrin büyümesi ile şehir içinde kalan sanayi alanlarının şehir dışına taşınması sonucu boşalan alanların toplum yararına düzenlenmesi, eskimiş kent alanlarının restore edilerek halkın hizmetine sunulması ve olası bir afet sonrasında zarar görme riski olan alanların iyileştirilmesi gibi nedenlerle gerçekleştirilmektedir"* (Demirkıran, 2008).

Ülkemizde ilk kez Ankara'da uygulanan kentsel dönüşüm çalışmaları, gecekondu alanlarında, kent merkezlerinde, sanayi alanlarının kent merkezini terk etmeleri sonucu boşalan alanlarda ve olası bir afet riski karşısında en fazla zarar görebilecek alanlarda uygulanmaktadır.

Problem Tespiti

Ülkemizde planlı kentsel dönüşüm projeleri son yıllarda hız kazanmış, ulusal basında geniş yer bulmuştur. Kentsel dönüşüm uygulamalarının yarattığı sorunlar, çatışmalar ve tartışmalar, başka bir gerçeği de gündeme getirmektedir. Bu gerçek, özellikle kent toprağındaki mülkiyet ilişkilerinin belirlenmesi konusunda doğrudan "Emlâk Piyasası" na odaklanılmasıdır. Bazıları tarafından kentsel dönüşümler bir kazanç aracı olarak görülürken, bazıları için ise belli haklarının gasp edilmesi olarak değerlendirilmektedir. Bu durum ekonomik-sosyal haklar ve ihlalleri konusunu beraberinde getirir. Bu hakların neler olduğu, hak ihlalinin olup olmadığı çalışmanın çıkış noktasını oluşturmuştur.

Çalışmanın Amacı ve Kapsamı

Bu çalışmanın temel amacı, Kütahya'da kentsel dönüşüm alanı ilan edilen bölgelerde, sosyal adaletin varlığını ve durumunu sorgulamaktır. Sosyal adaletin bileşenleri olan;

- Adil Kentsel toprak kullanımı
- Mülkiyet hakkını koruma
- Hizmet sunumu

- Toplumsal çıkarları gözetme
- Görev ve sorumlulukların paylaşımı
- Planlamada aktif rol oynayan paydaşlar
- Yönetim/halk arasındaki hak dengesini sağlama
- Şeffaf yönetim
- Bilgi alma, Sorgulama, karar verme, alternatifler arasından seçim yapma

gibi hakların dönüşüme maruz alanlarda yaşayan insanlara verilip verilmediği, sosyal adalet ilkelerine ne denli bağlı kalınıp kalınmadığı hususları, bu çalışma kapsamında sorgulanmaktadır. Bu çalışmada, Kütahya ili kentsel dönüşüm projelerinden yola çıkılarak kentsel dönüşüm sürecinde sosyal adalet sorgulanmış, çalışma alanlarında yaşayan halkın mevcut yasalarda ne tür haklara sahip olduğu, ne gibi kentsel haklar verilseydi sosyal adalet sağlanmış olurdu sorusuna cevap aranmıştır.

Bu çalışmanın bütününde, Türkiye ve Kütahya'da yürütülen kentsel dönüşüm projelerinin sosyal adalet ilkelerine uygunluğu, haklı haksız kazanç sağlayan kişi, kurum veya kuruluşların belirlenmesi, kentsel toprak rantının kamuya kazandırılması, süreç işleyişinde kentli hakları ve yaşanan değişimlerin kente yansıması ile yaşanan sorunların sebepleri ele alınmaktadır.

Kütahya Belediyesi'nin 2010 yılında Belediye Kanunu'nun 73. Maddesi ve Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkındaki Kanun gereğince kentsel dönüşüm alanı olarak ilan etmiş olduğu 'Osmangazi Mahallesi' uygulama alanı olarak seçilmiştir. Kütahya'daki kentsel dönüşüm çalışmalarının ilk uygulama alanı olması ve projenin genellikle kent yaşamına ayak uyduramadığı, sosyal tehdit oluşturduğu gözüyle bakılan roman vatandaşların yaşadıkları alanda uygulanması, sosyal adalet penceresinden kentsel dönüşüm projenin ele alınması bakımından seçilme nedenini oluşturmaktadır.

Çalışma beş bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın **giriş bölümünde**; kentsel dönüşüm algısı, Türkiye'de uygulama alanları, genel yaklaşım, çalışmanın amacı, kapsamı, araştırmanın yöntemi ve öneminden bahsedilmiştir. **İkinci bölümde;** "Kavramsal-Kuramsal Arka Plan" başlığı altında günümüzde kentsel dönüşüm alanlarında yaşanan sorunlara çözüm bulmak ve mekân kalitesini artırmak amacıyla yapıldığı öne sürülen bu

çalışmaların, kuramsal temellerini oluşturan sosyal devlet, sosyal adalet ve haklar kavramı tanımlanmış, konuya ilişkin ortaya atılan farklı görüşler ve gündemdeki tartışmalara değinilmiştir. Kentsel dönüşümlerde değer paylaşımı ve kentli hakları konuları bu kapsamında ele alınmıştır. Çalışmaya örnek olması amacıyla sosyal adalet ilkeleri doğrultusunda İngiltere'de uygulanmış ve başarıya ulaşmış kentsel dönüşüm çalışması olan Elephant&Castle Kentsel Dönüşüm Projesi incelenmiştir. **Üçüncü bölümde**; Kütahya' da kentsel dönüşüm alanı ilan edilen mahallelerden biri olan ve inceleme alanı olarak seçilen Osmangazi Mahallesi kısaca tanıtılmış, genel özellikleri anlatılmıştır. Buralarda yapılan uygulamalar hakkında, genel bilgiler verilmiştir. **Dördüncü bölümde;** saha çalışmasında elde edilen veriler ışığında, incelenen kentsel dönüşüm uygulamalarında sosyal adalet ilkesinin gözetilip gözetilmediği konusu tartışılmıştır. Ayrıca kimlere hangi haklar verildi, hangi haklar verilmedi konusu netleştirilmiştir. Projede ortaya çıkan artı değer nasıl paylaşılmaktadır? Sosyal adalet perspektifinden bu konu ele alınmıştır. Eldeki veri ve bulguların, kavramsal ve kuramsal çerçeveyle ilişkisi kurulmuştur. **Beşinci bölümde**, sonuç ve değerlendirmelere yer verilmiştir. Bu kapsamda Kütahya Osmangazi Mahallesi kentsel dönüşüm projesinde sosyal adaletin sağlanıp sağlanmadığı, sosyal adalet nasıl sağlanabilir, mülk sahipleri ve proje paydaşları arasında hak ve değer paylaşımı nasıl olmalıdır gibi sorulara cevap aranmıştır.

Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışmada "Kentsel Dönüşümler ve Sosyal Adalet İlişkisi" irdelenmiş ve "Kentsel Dönüşümde Sosyal Adalet Var Mıdır?" sorusuna cevap aranmıştır. Araştırmada, doküman analizi, röportaj ve anket yöntemleri kullanılmıştır. Kütahya kent merkezinde odak gruplar belirlenmiştir. Kentsel dönüşüm alanı ilan edilen Osmangazi (I. Etap), ve Osmangazi Mahallesi'nden taşınan vatandaşların yerleştiği Sultanbağı (IV. Etap) Mahallesi'nde yaşayan mülk sahibi, kiracı ve işyeri sahipleriyle anketler yapılmıştır. Anket çalışması için 50 kişilik örneklem grubu oluşturulmuş, bireylere toplam 26 soru sorulmuştur. Anketlerde kentsel dönüşüm projelerine ilişkin bilinç düzeyleri, talep ve beklentileri, oturdukları süre, ekonomik-eğitim durumları, kentsel dönüşüme bakış açıları gibi sorulara yanıt aranmıştır. Anket çalışması sonucunda elde edilen verilere dayanarak, Osmangazi Mahallesi sosyo-ekonomik analiz, sosyal adalet analizi, bilinçlilik analizi ve talep/beklenti analizi yapılmıştır.

Çalışmayı başlatan yerel otorite, ilgili kamu kurumların yetkilileri, mahalle muhtarları, projeyle yakından ilgilenen meslek adamları ile sözlü görüşmeler yapılmış, proje hakkında detaylı bilgi toplanmıştır. Kütahya Mimarlar Odası Başkanı ile Kütahya'da kentsel dönüşüm alanları ve projeleri, halka sunulan yeni yaşam alanı hakkında görüşleri, Kütahya Belediyesi kentsel dönüşüm bürosundan yürütülen çalışmalar hakkında detaylı bilgiler alınmıştır. Osmangazi Mahallesi Muhtarı ile yapılan sözlü görüşmelerde mahalle sakinleri, kentsel dönüşüm süreci ve yerel yönetimle arasındaki ilişki hakkında bilgiler, Kütahya Barosu Başkanı'yla yapılan röportajda ise Osmangazi Mahallesi kentsel dönüşüm sürecinin hukuksal boyutu hakkında bilgiler alınmıştır.

Anket sonuçları, röportajlar ve elde edilen bilgiler doğrultusunda;

- Kentsel dönüşüm alanı ilan edilen bölgelerin fiziksel mekân kalitesi,
- Dönüşümün asıl amacı (sağlıklı çevreler üretmek mi, değer paylaşımı mı?),
- Kütahya kentsel dönüşüm projelerinde değer paylaşımı,
- Dönüşümün 'ORTAK YARAR" ilkesine katkısı,
- Dönüşümde Sosyal adalet olup olmadığı,
- 'Sosyal dönüşüm' algısı,
- Bölgedeki mülk sahipliliği,
- Kazanılmış hakların ihlali,
- Ev sahibi, kiracı hakları, işyeri sahipleri hakları,
- Halkın bilinçlilik düzeyi,
- Yerel halkın kentsel dönüşüme bakış açıları,
- Talep, istek ve öngörüleri,
- Kentsel dönüşüme niçin karşı çıkıldığı veya kabullenme nedenleri,
- Dönüşüm standartlarının kültürel kimliklerine uygun olup olmadığı,
- Mağdur olma / mağdur olduğunu düşünme oranı ve sebepleri,

gibi sorularına cevap aranmıştır.

Çalışmanın Önemi

Türkiye kentsel dönüşüm konusunda dünyayı geriden takip etmektedir. Bu nedenle kentsel dönüşüm projelerine hız kazandırmak amacıyla yasal düzenlemelere gidilmiş ve çalışmalar başlatılmıştır. Türkiye'deki kentsel dönüşüm çalışmaları çok farklı bakış açılarıyla ele alınmaktadır. Ülke genelinde kentsel dönüşüm süreci, etkileri, aktörleri ve sorunları hakkında birçok akademik çalışma yayınlanmış ve konu hakkında seminer, panel, kolokyum düzenlenmiştir. Özellikle Ankara, İstanbul, Bursa gibi büyük kentlerde yürütülen çalışmalar incelenmiş, dönüşümün farklı boyutları ele alınmıştır. Türkiye'deki "kentsel dönüşüm süreci ve sosyal adalet" konulu yayınlanmış tez, makale ya da akademik bilimsel bir çalışma bulunmamakla beraber, literatürde genel olarak kentsel rantın vergilendirilmesi üzerine çalışmalar bulunmaktadır. Bu nedenle bu araştırma, konusu itibariyle özgün bir çalışma olup, kentsel dönüşüm sürecinin sosyal adalet ilkeleri ve dönüşümün hakkıyla nasıl yapılacağı konusunda kaynaklık edebilecektir.

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde sosyal hukuk devleti, sosyal adalet kavramı ve temel ilkeleri, mülkiyet hakkı kavramı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne göre mülkiyet hakkı, kapsamı ve ihlalleri, kentsel dönüşümde değer paylaşımı ve kentli hakları konuları ele alınmıştır. Sosyal adaletin temel ilkeleri çerçevesinde kentsel kaynakların, görev ve sorumlulukların paydaşlar arasında nasıl paylaştırılması gerektiği, kentsel toprak kullanımı, hizmet sunumu, toplumsal çıkarlar, değer paylaşımı ve kentsel toprak rantının nasıl kamuya kazandırılacağı sorularına yanıt aranmıştır. Merkezi otorite/yerel yönetim ile halk arasında görev ve sorumlulukların neler olduğu konusu üzerinde durulup, kentsel dönüşüm projelerinin yasal çerçevesi, dönüşümden doğrudan ve dolaylı yoldan etkilenecek olan kentlinin haklarının neler olduğu/olması gerektiği (karar verme, şeffaf yönetim, bilgi alma, toplumsal ortak faydayı gözetme, mülkiyet edinme hakkı vb.) tartışılmıştır.

Kavramsal Çerçeve

Bu çalışmanın içeriğini sosyal adalet kavramı, ilkeleri, mülkiyet kavramı, sosyal adalet konusunda ortaya atılan kuramlar ve kentsel haklar konusu oluşturmaktadır. Kentsel dönüşüm sürecinde sosyal adaletin nasıl sağlanabileceği konusu, hak ve özgürlükler bağlamında irdelenmiştir.

Sosyal Hukuk Devleti, demokrasi prensiplerinin sürekli ve eksiksiz işlediği, fertlerin bireysel ve toplumsal hakları, demokratik hak ve hürriyetlerinin bulunduğu ve yasalarla koruma altına alındığı devlet şeklidir (Crew, 1968).Sosyal adalet kavramı, ilk kez 1840'lı yıllarda Sicilyalı papaz Luigi Tamporellid'Azeglio tarafından kullanılmıştır (Furman ve Shields'dan aktaran Tomul, 2009).

"Toplumsal kaynakların ve sorumlulukların toplumun tüm üyelerine eşit olarak dağıtımıdır" (Wendorf vd., 2002:20).

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde mülkiyet hakkını garanti altına alan 1 No'lu Ek Protokolün 1. maddesi şöyle demektedir:

"Her gerçek ve tüzel kişinin mal ve mülk dokunulmazlığına saygı gösterilmesini isteme hakkı vardır. Bir kimse, ancak kamu yararı sebebiyle ve yasada öngörülen koşullara ve uluslararası hukukun genel ilkelerine uygun olarak mal ve mülkünden yoksun bırakılabilir" (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, 2001).

Kuramsal Çerçeve

Bu çalışmanın kuramsal arka planını sosyal adalet kuramı, temel ilkeleri, rant, kentsel toprak rantı ve kentsel toprak rantının kamuya kazandırılması kavram ve kuramları, Avrupa Kentsel Şartı ilkeleri, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi oluşturmaktadır.

Sosyal Adalet Kuramı

Sosyal adalet, bütün bireylerin eşit değeri, temel gereksinimlerini karşılamada eşit hakka sahip olmaları, yaşam şanslarını ve olanaklarını olabildiğince geniş oranda kullanmaları, adaletsiz her düşünce ve eyleme karşı korunmaları olarak dört boyutta ele alınabilir. Bu çerçevede sosyal adalet, siyasal amaçlar çerçevesinde özellikle farklılığın kabul edildiği bir yapıda ve eşitlikçi bir anlayış temeli üzerine inşa edilen sosyal ekonomik ve çevresel sosyal politikalar bütünü olarak görülebilir (Tuncay ve Erbay, 2006).

Sosyal adalet ve şehir kitabının yazarı David Harvey, sosyal adaleti şöyle açıklamaktadır:

"(...) Sosyal adalet bireysel ilerleme arayışında toplumsal işbirliği yapma ihtiyacından doğan çatışmalar için adil ilkelerin uygulanmasıdır. İş bölümü yoluyla üretimi arttırmak mümkündür. Bu durumda ortaya çı-

kan soru, üretimin meyvelerinin sürece katılanlar arasında nasıl dağıtılacağıdır. Bu yüzden sosyal adalet ilkesi, ortak iş yapılması sürecinden doğan yaraların dağıtımında ve yüklerin tahsisinde uygulanır. Aynı zamanda üretim ve dağıtım faaliyetleriyle ilgili toplumsal ve kurumsal düzenlemeleri de kapsar. Dolayısıyla gücün ve karar verme yetkisinin konumu, etkin dağılımı, sosyal statü ihsanı, faaliyetleri düzenleyecek ve denetleyecek kurumlar ve benzerleriyle de ilgilenecek şekilde genişletilebilir. Bununla birlikte, bütün bu durumlarda asıl mesele hem bireylere, gruplara, örgütlere ve bölgelere uygulanan dağıtımı, hem de bu dağıtımın sağlanmasına yarayan mekanizmaların değerlendirmemize yardımcı olacak bir ilke arayışımızdır. Kısacası aradığımız, adil yollarla sağlanan adil bir dağıtımın şartnamesidir" (Harvey,2006).

David Harvey sosyal adalet ilkesinin iskeletini "adil yollarla sağlanan adil dağıtım" prensibine bağlar ve temelde iki soruya yanıt arar:

- Dağıttığımız nedir?
- Kimler ya da neler arasında dağıtıyoruz? (Harvey, 2006).

Dağıtımdaki adaleti ise "ihtiyaç, ortak yarar ve liyakat" olarak üç kıstasa göre gruplandırmış ve özetlemiştir:

a. Mekânsal örgütlenme ve bölgesel yatırım, nüfusun ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde olmalıdır. Bu, en başta ihtiyaçların belirlenmesi ve ölçülmesi için toplumsal açıdan adil yöntemler oluşturmamızı gerektirir. İhtiyaçlarla gerçek tahsisler arasındaki farkı bize, mevcut bir sistemdeki bölgesel adaletsizliğin derecesinin ilk değerlendirmesini sağlar.

b. Taşıma etkisi, çarpan etkisi ve benzerleri aracılığıyla başka bölgelerde ihtiyaçların karşılanması (birincil) ve toplam çıktı (ikincil) biçiminde fazladan yarar sağlayan mekânsal örgütlenme ve tahsis biçimidir.

c. Bölgesel yatırım eğilimindeki sapmalar, ortak yarara katkısı olacak ve ihtiyaçları karşılayacak bir sistemin evrimine engel olacak çevresel zorluklarla başa çıkmaya yarıyorsa hoş görülebilir (Harvey, 2006).

Rant Kuramları

Rant, genel anlamıyla, bir toprak parçasını belirli bir süre kullanmak için kullananın toprak sahibine ödediği bedel, bir başka deyişle kiradır. Rant, bu anlamda, toprak sahiplerinin üretime hiçbir katkıda bulunmadıkları halde üretimden aldıkları paydır (Akın, 2007). Rant ve toprak rantı konusunda birçok iktisatçı kuram ortaya atmıştır. Bu kuramlar Klasik,

Marksist ve Neo Klasik yaklaşım olarak adlandırılmaktadır. Klasik iktisat okulunun kurucusu olarak kabul edilen Adam Smith'e göre rantta iki temel öğe tanımlanmaktadır. Bunlardan ilki "mal üretimi", ikincisi "sermaye birikimi ve toprağın mülk edinilmesi"dir. Üretimin bileşenlerinden biri olan emeğin, malların değerinin belirlenmesinde ve karşılaştırılmasında tek başına en temel ölçüt olduğunu söyleyerek emek-değer teorisinin temelini oluşturmaktadır. Smith, rantı özel mülkiyet altındaki toprağı kullanmak için toprak sahibine ödenen bedel olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlamaya göre rant, bir tekel fiyatıdır (Müderrisoğlu, 2006).

Arazi rantı kuramı ilk defa David Ricardo tarafından 19. yy başında ortaya atılmıştır. İngiliz iktisatçı Marshall, kapital ve emekten de getirim (rant) sağlanabileceğini savunmuştur. Genelde gayrimenkulden sağlanan bu kazanç hemen bütün iktisatçıları ilgilendirmiş ve çeşitli rant kuramları ileri sürülerek bu gelirin ekonomik kökenleri araştırılmıştır (Kılıçarslan, 2010). Karl Marx'a göre toprak mülkiyeti "bazı kişilerin yeryüzünün belli bölgelerini, başkalarından yoksun bırakarak, tamamen kendi özel irade alanları şeklinde tekelleri altına almalarına dayanmaktadır (Müderrisoğlu, 2006). Neo-klasik yaklaşım ise, toprak ve diğer girdiler arasında bir ayrım yapmamaktadır. Diğer girdiler gibi, toprağa da marjinal ürünün değeri ödenmektedir. Toprağın değeri, diğer girdi faaliyetleri gibi, marjinal verimlilik temelinde belirlenmektedir.

Kentsel Dönüşüm ve Değer Paylaşımı

"Toprak doğal kaynaktır, rekabet piyasasında oluşan fiyatlara göre alınıp satılamaz, dünya toprakları tüm insanlığın çıkarına göre değerlendirilmelidir" (Yavuz,1980). Kentsel dönüşüm uygulamaları yoluyla kentler bazen kısmen bazense tamamen yenilenebilmektedir. Dönüşüm için seçilen alanlar genellikle kentin geri kalmış, yaşam kalitesinin düştüğü ve ekonominin zayıfladığı bölgeler olmaktadır. Kentsel dönüşüm çalışmalarının gayrimenkul piyasası üzerinden yaratılacak değer artışı ve bu değer artışının kimler arasında ve nasıl paylaştırılacağı, adaletin sağlanabilirliği endişesi oluşturmaktadır. David Harvey'in de sözünü ettiği dağıttığımız şeyin ne olduğu ve kimler arasında nasıl dağıttığımız konusu burada karşımıza çıkmaktadır.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı şimdilerde, kentsel gelişimler ve dönüşümler sonrası ortaya çıkan artı değeri, yerel yönetimlere ve kent sakinlerine döndürmek ve kazandırmak amacıyla bir "rant vergisi" uygulaması

üzerinde çalışmaktadır. Bu vergi ile, kar paylaşımına odaklanmak yerine uygulayıcılar doğrudan düzenli ve yaşanabilir yerleşmeler oluşturma konusuna odaklanacaklardır (Ökmen ve Yurtsever, 2010). Sosyal adalet penceresinden baktığımızda, dönüşüm ve planlama çalışmaları sonrası değer kazanan kentsel toprağın getirisinin toplumu oluşturan tüm bireyler arasında eşit paylaştırılması ya da değer paylaşımının kamu hizmetine kazandırılması sosyal adaleti sağlamaya yönelik önemli bir adım olacaktır.

Kentsel Dönüşüm ve Yönetimin Rolü

Kentsel rantın oluşmasında kamu otoritesinin gücü büyük önem taşımaktadır. Kamu kurumlarının kişisel fayda değil, toplumsal fayda üretmesi gerekmektedir. Özellikle planlama yolu ile oluşan değer artışının kentsel dönüşüm süreci sonrasında kamu yararına sunulması, elde edilecek gelirler yine kentin ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamalıdır. Bir yandan da bazı kişilerin değer artışından elde ettikleri yüksek gelirleri nedeniyle ortaya çıkabilecek gelir dağılımı adaletsizliklerinin önüne geçilmesi ve adaletin sağlanmasına yönelik önlemler alınmalıdır. Böylece kentlerin gelişimi için çok önemli olan çeşitli altyapı ve sosyal hizmetlerin finansmanı daha kolay bir biçimde sağlanmış olacaktır. Böylelikle sosyal adaletsizliğe meydan verilmemiş olunacaktır (Demirkıran, 2008).

Toprak Rantı ve Mülkiyet ilişkisi

Mülkiyet insan ile doğa ve insan ile insan arasındaki ilişkileri ve bu ilişkilerin niteliğini kapsayan geniş bir kavramdır. Türk Eşya Hukukuna göre mülkiyet, "hukuk düzeninin çizdiği sınırlar içinde kişilere eşyalar üzerinde en geniş yetkilerle birlikte ödevler de tanıyan ayni bir hak"tır. Ekonomi sözlüğünde mülkiyet, insanın üretim koşullarıyla ilişkisi olarak tanımlanmıştır. Üreten İnsanın kendi emeğinin nesnel koşullarıyla ilişkisi, bir mülkiyet ilişkisidir (Akipek, 1973).

Harvey'e göre; toprak ticareti, sermayenin dolaşımını özel bir pazara indirgediğinde, toprak sahipliği kendi kapitalist biçimini kazanmış demektir. Kapitalistler kullandıkları toprağa sahip iseler sermayelerinden rant ve kâr elde ederler. Para ilişkilerinin genişlemesi, mal üretim ve tüketim değişimindeki artış, kredi sisteminin büyümesi, toprağa finansal mal olarak bakılmasını artıran koşullardır (Harvey, 2006). Toprak pazarları yoluyla sermayenin dolaşımı ve toprağın kullanımı düzenlenir. Artı-değer üretimi ile bağlantılı olarak emek gücünün düzenlenmesine ve di-

ğer üretim alanlarındaki kâr oranlarının eşitlenmesine yardımcı olur. Harvey'e göre kapitalist, toprağı daha fazla rant getirecek şekilde kullanma çabasındadır; özellikle bu, değişiklik sonucunda elde edilen toprak ticaretinin sanal sermayenin bir biçimi olduğuna ilişkin ipuçları vermektedir. Kârlar daha yüksek rantlar biçiminde hemen ele geçirilir, böylelikle sermayenin dolaşımı, en iyi kullanıma sahip topraktaki faaliyetleri yalnızca mevcut durum değil, aynı zamanda gelecekteki artı-değer üretimi beklentisi içinde artırır (Akın,2007).

Kentsel Dönüşüm ve Haklar

Sosyal bilimler açısından, kentsel dönüşüm uygulamasıyla ilgili, kent ve insan hakları kavramları bağlamında bir yaklaşımla, kent hakkı, kentli hakları, kentte insan hakları, kentsel hizmetlere erişim hakkı gibi hak vurgusunu ön planda tutan incelemeler, hem genel hem de kent ölçeğinde bir demokrasi iklimi içinde anlamlıdır. Bu, aslında, bireysel hak alanlarının özerkliği, bu bağlamda kendi geleceğini tayin etme olanaklarına sahip olma, özel ve kamusal iletişim kanallarının açıklığı ve bununla bağlantılı özgürlükler arasında, katılım, çoğulculuk, şeffaflık, hesap verebilirlik, muhalefet hakkı gibi değerlerle örülmüş bir ilişkiler düzenini ifade eder.

Dünyada Uygulanan Başarılı Kentsel Dönüşüm Projeleri

Sosyal adalet ilkeleri çerçevesinde yürütülen ve uluslararası düzeyde başarı elde etmiş tek kentsel dönüşüm projesi olan "Londra Elephant & Castle Kentsel Dönüşüm Projesi" bu bölümde örnek proje olarak incelenmiştir. Proje yapılırken sosyal boyut ön planda tutularak alanda yaşayan düşük gelirli vatandaşlar dönüşüm sonrasında yerlerinde kalması, mülkiyet hakkının korunması, şeffaf yönetim, bilgilenme ve halk katılımının olması, kentsel dönüşümün sadece fiziksel boyutu değil, mekânsal, ekonomik ve sosyal boyutlarının da başarılı bir şekilde ele alınmış olması, aynı zamanda Kütahya Osmangazi Mahallesi'yle benzer geçmişe sahip olması, sosyo-ekonomik parametrelerinin örneklem olarak seçilme nedenidir. Osmangazi Mahallesi'nde yapılan uygulamayı, bu başarılı örnekle kıyaslamak için bu örneğe ait ayrıntılar aşağıda yer almaktadır.

Sanayi devrimi ve sonrası süreci ilk yaşayan ülkelerden olan İngiltere, kentsel dönüşüm olgusuna en yakın olan kurumsal yapıların başında gelmektedir. Bu bağlamda İngiltere geneli, Londra özelinde, bazı kentsel alanlarda birden fazla kentsel dönüşüm modeli uygulanmış olması nede-

niyle dönüşüm ve yenileşme olgularına sosyal politikalar ve sürdürülebilirlik açısından yaklaşılmaktadır (Demirsoy, 2006). Elephant&Castle bölgesinde dönüşüm çalışması yürütülmesinin sebebi, bir zamanlar Güney Londra'nın batı ucu olarak bilinen Elephant&Castle'ın çökmesi ve II. Dünya Savaşı sırasındaki büyük bomba hasarlarıyla kentin yenilenme ihtiyacı ortaya çıkmasıdır. Elephant&Castle, II. Dünya Savaşı'ndan sonra trafik baskısı, hava kirliliği ve bunları takip eden olumsuz gelişmeler sonucu çöküntü alanına dönüşmüştür. 19. yüzyılda tersane ve etrafındaki sanayi alanlarında çalışan işçi konutlarının yer aldığı bir bölgedir (URL1). Ayrıca alanın Londra'nın güneyinde bulunan ve kent merkezinin gelişimine bağlı olarak altyapı ve emlak piyasalarının yarattığı artan baskılardan en çok etkilenen bölgelerden biri konumunda olması, alanın kuzeyi-güneye bağlayan ana yol ağında olması ve kamu ulaşımındaki temel bağlantı noktalarına sahip olması dönüşüm çalışmalarına ivme kazandırmıştır. Sosyal bileşenler göz önünde tutularak sosyal adalet ilkeleri benimsenmiş projenin temel hedefleri aşağıdaki gibidir:

- Barınma, çalışma ve rekreasyon koşullarının iyileştirilmesi
- Ulaşım ağlarının iyileştirilmesi
- Yerel halk için iş imkânlarının yaratılması
- Yerel halkın projede aktif rol alabilmesinin sağlanması

Belirlenen bu hedefler doğrultusunda alanın fiziksel, ekonomik ve sosyal sorunlarına yönelik çözümler aranmıştır. Bu çözüm önerileri şunlar olmuştur:

- Sosyal dışlanmanın önlenmesi,
- Eğitim seviyesinin yeni imkânlar oluşturularak arttırılması,
- Kurslar ile yeteneklerin arttırılması ve kariyer programlarının oluşturulması,
- Sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi,
- Suç oranının azaltılmasına yönelik tedbirler alınması,
- Ekonomik koşulların yerel potansiyellerin değerlendirilmesi yoluyla arttırılması
- Yeni istihdam alanlarının oluşturulması,
- Yerelde ihtisaslaşma ve böylece ulus bazında dünya ile rekabet edilebilirliğin arttırılmasıdır (Demirsoy, 2006).

Southwark Belediyesi**,** proje alanında dört bölge belirlemiş, kar amacı gütmeyen ve kiracılara mülk sahipleri ile hemen hemen aynı imkânları sağlayan konut kurumları ile anlaşmıştır. Bunun yanında, özel girişimlerle geliştirilecek alanlar için %30 oranında sosyal konut üretimini zorunlu kılmıştır (URL1).

Resim 1: *Elephant&Castle Master Planı (Demirsoy, 2006)*

Southwark'un dönüşüm stratejisinin anahtar bileşenlerinden olan Elephant&Castle dönüşümü, kullanıcılara yaşam, çalışma, alışveriş ve eğlence fonksiyonları için canlı, gelişen, yeni bir karma kullanımlı kent merkezi yaratmaktadır. Yeni kamusal alanlar geliştirilmiş, yollar ve meydanlar tasarlanmıştır. Master planda yüksek binaların yoğunlaştığı alanda, yeni yerleşimi High Street'e bağlayan kent meydanı tasarlanmıştır (Resim 1). Projede ile Elephant&Castle'ın Güney Londra'daki ticari-kültürel-sosyal yaşam merkezi olma özelliğini geri kazanması amaçlanmıştır. Proje kapsamında, 7.500 m² ticaret alanı, 5.300 yeni konut, 5 yeni açık alan, 2 tramvay hattı, yeni çarşı meydanı, yeni Şehir Akademisi ve Southwark Merkezi planlanmıştır (Resim 2) (URL1).

Resim 2: *Elephant&Castle kamu binası ve Castle İş Merkezi*

Elephant&Castle örneğine baktığımızda kentsel dönüşüm çalışmaları kapsamında sosyal adalet ilkeleri bütünüyle sağlanmış, halkın geniş katılımıyla proje amacına ulaşmıştır (Resim 3). Elephant&Castle örneği kentsel dönüşüm çalışmalarında sosyal adalet ilkelerinin uygulanabilirliğini göstermiştir. Dünyadaki ve Türkiye'deki benzer çalışmalara örnek olmuş ve kentsel dönüşüm tarihinin başarılı projeleri arasında yerini almıştır.

Resim 3: *Elephant&Castle uydu görüntüsü, 2012*

ALAN ÇALIŞMASI: OSMANGAZİ MAHALLESİ

Çalışma Alanına İlişkin Genel Bilgiler

Osmangazi Mahallesi Kütahya'da yer alır. Kütahya'da "6306 sayılı afet riski altındaki alanların dönüştürülmesi hakkındaki kanun" kapsamında on üç bölge kentsel dönüşüm alanı olarak belirlenmiştir. Çalışmalar ilk olarak "Osmangazi Mahallesi"nde başlatılmıştır. Diğer kentsel dönüşüm alanları ise şunlardır: "Gaybiefendi Mahallesi, Vefa, Sultanbağı-Gültepe- Kapan Deresi, Yenidoğan Mahallesi'nin batısı, Yoncalı orta bölümü, Ilıca'nın güney kısmı, Fuat Paşa Mahallesi, Cumhuriyet, Okmeydanı Mahallesi orta kısım, Evliya Çelebi Mahallesi ve Küçük Sanayi Sitesi'dir. Kütahya Belediyesi Emlak İstimlak Müdürlüğü Kentsel Dönüşüm Bürosu'ndan alınan bilgilere göre birinci bölge olarak Osmangazi'nin seçilmesinin sebebi çarpık yapılaşmanın yoğun olması, yerleşim zeminin balçık olması (zemin sıvılaşması) ve olası afet riskine karşı dayanıksız olması ve suç oranının çok fazla olmasından dolayı bölgeyi ıslah etmek istenmesidir.

Kütahya 1923 yılında yapılan mübadelede birçok farklı bölgeden göç almıştır. Mübadele ile gelen göçmenler öncelikle İstiklal Mahallesi'ne yerleşmişlerdir. İstiklal Mahallesi bünyesinde Arnavutlar, Yörükler, Karacaoğlular, Darbeler, Romanlar, Manavlar, Rumlar, Bulgarlar ve Boşnaklar gibi birçok farklı kültürden vatandaş beraber yaşamaktadır. Türkiye'de sanayileşmenin hız kazanması, kırdan kente göçlerin başlamasıyla kent merkezlerinin yoğunluğu artmaya başlamıştır. 1960 yılına kadar çayır ve mera alanı olan Osmangazi Mahallesi, Kütahya Belediyesi 1968 yılı imar çalışmalarından sonra konuta açılmış, ucuz fiyatlarla vatandaşlara mülk edinme hakkı tanınmıştır.

1990 yılından sonra alana ilçeler ve çevre illerden gelerek yerleşmiş olan Romanlar, Kütahya kenti için huzursuzluk yaratmaya başlamışlardır. Gün geçtikçe kent merkezinde suç oranları artmış, mahalleye komşu olan küçük sanayi sitesinde her gün hırsızlık olayları yaşanmıştır. Dönemin belediye başkanı Kütahya kent merkezinde bulunan mahallelerdeki roman vatandaşları bulundukları mahallelerde huzursuzluk çıkarmalarını gerekçe göstererek Osmangazi Mahallesi'ne yerleştirmiştir. Bu tarihten sonra bir köşeye atılmış konuma gelen roman vatandaşlar sosyal dışlanmaya maruz kalmışlardır. Hırsız olarak görüldükleri için iş yerlerine alınmamışlardır. Roman vatandaşların çalışma olanakları büyük oranda ortadan kalkmıştır. Osmangazi Mahallesi son 10 yıldır güvenlik tehdidi-

nin olduğu, illegal işlerin yapıldığı, suç oranının çok yüksek olduğu bir bölge haline gelmiştir.

Osmangazi Mahallesi kentin kuzey doğusunda, D650 Karayolu'nun alt kısmında, sanayi sitesinin yanındadır. Mahallenin önceki adı Lala Hüseyin Paşa iken, daha sonra bu isim değiştirilerek Osmangazi Mahallesi adını almıştır.

Bölge nüfusunun % 73,6'sını (7000 kişi) Kütahyalı, yaklaşık %26,3'ünü (2500) ise Roman vatandaşlar oluşturmaktadır. Kiracı oranı düşüktür. Kişi sayısının 5'den fazla olduğu ailelerde geçim kaynağı kâğıt toplayıcılık, torbacılık veya bohçacılıktır. Ayrıca Kütahya Belediyesi'nin yapmış olduğu anket çalışmalarından edinilen bilgiye göre mahallede yaşayanların %15'nin sosyal güvencesi vardır; %70'i yeşil karta sahiptir ve geriye kalan %15'lik kesimin ise sosyal güvencesi yoktur.

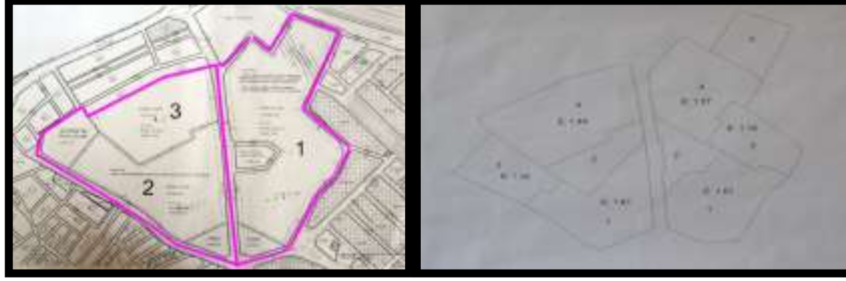
Çalışma Alanının Değerlendirilmesi

Kütahya'da kentsel dönüşüm alanı ilan edilen bölgelerde yetkililerle sözlü görüşmeler yapılmış, esnaf ve bölgede yaşayan vatandaşlara kentsel dönüşüm ile ilgili yirmi altı soru sorulmuştur. Kütahya genelinde afet riski altındaki alanlarda zemin etütleri yapılmış ve kentsel dönüşüm alanları belirlenmiştir. Yerel yönetimin yaptığı zemin etütleri raporuna göre Osmangazi Mahallesi, Kütahya Belediye Meclisi 04/10/2011 tarih ve 419 sayılı kararı ile Riskli Alan- 1.Bölge olarak belirlenmiştir. 03.11.2009 tarih ve 443 sayılı Belediye Meclis kararı ile Osmangazi Mahallesi 1. Bölge kentsel dönüşüm ve yenileme alanı olarak belirlenmiştir. 02.02.2010 tarih ve 82 sayılı Belediye Meclis kararı ile Osmangazi Mahallesi 2. Bölge (sol kısım) kentsel dönüşüm ve yenileme alanı olarak belirlenmiştir.

Tablo 1: *Osmangazi Mahallesi kentsel dönüşüm alanının istatistiksel verileri (Kütahya Belediyesi)*

RİSKLİ ALAN YÜZÖLÇÜMÜ	27,42 HA
PARSEL ADEDİ	1010 ADET
BİNA ADEDİ	863 ADET
SOSYAL DONATI ALANLARI YÜZ.ÖLÇ.	8,83 HA
1 KATLI BİNA ADEDİ	375 ADET
2 KATLI BİNA ADEDİ	367 ADET
3 KATLI BİNA ADEDİ	106 ADET
3 KAT ÜZERİ BİNA ADEDİ	8 ADET

Osmangazi Mahallesi I. öncelikli alan olarak seçilmesinin sebebi, zeminin sağlam olmamasıdır. Osmangazi Mahallesi kentsel dönüşüm alanı 27.42 hektar olup, alanda sosyal donatı oranı azdır (Tablo 1). Binalar genellikle tek veya 2 katlı olup, depreme dayanıksız ve otuz yaşın üzerindedir.

Resim 4: *Osmangazi Mahallesi Kentsel dönüşüm alanı imar planındaki yeri (Kütahya Belediyesi)*

Kentsel dönüşüm alanında toplam 23 adet imar adası bulunmaktadır. Bu imar adalarının hepsi 1 numaralı kısımda yer almaktadır. 2 ve 3 numaralı kısımlarda ise imarlı ada bulunmamaktadır.

Resim 4'de Kütahya Belediyesi'nin Osmangazi'deki kentsel dönüşüm alanı için öngördüğü parsellerin emsal değerleri görülmektedir. Her bir parsel için verilen Emsal değerleri 1'den büyüktür.

Yukarıdaki şekilde Osmangazi kentsel dönüşüm alanına öngörülen projenin vaziyet planı yer almaktadır. Alandaki yapılar yüksek katlıdır; planlanmış konutlar arasında spor alanları, park ve yeşil alanlar tasarlanmıştır.

Tablo 2: *Osmangazi Kentsel Dönüşüm Alanı yeni proje istatistiksel verileri(Kütahya Belediyesi)*

15 ADET 4+1 TİP BLOK= 300 DAİRE (1 Dairenin Bürüt Alanı:182,93 M^2)	YEŞİL ALAN: 35.400 M^2
17 ADET 3+1 TİP BLOK = 340 DAİRE (1 Dairenin Bürüt Alanı:163,58 M^2)	TİCARET MERKEZİ- ÇARŞI: 4.800 M^2
8 ADET 2+1 TİP BLOK = 160 DAİRE (1 Dairenin Bürüt Alanı:120,30 M^2)	SOSYAL TESİSLER:8.600 M^2
TOPLAM = 800 DAİRE	YOLLAR : 40.000 M^2
	OTOPARK : 1009 ARAÇLIK

Yukarıda Tablo 2'ye bakıldığında dönüşüm alanında yapılacak olan konutlarda en küçük dairenin 120,30 m^2 ve en büyük dairenin 182.93 m^2 brüt alana sahip olduğu görülür. Bu durum kentsel dönüşüm proje alanının çalışmalar bittikten sonra yüksek ve orta gelirli gruba hitap edeceğini göstermektedir.

Aşağıda, madde madde dönüşüm alanının sorunları listelenmiştir:

- Zemin yapısı kötüdür. Zeminde sıvılaşma meydana gelmektedir.
- Alan aktif fay hattı üzerinde bulunmaktadır ve yapılar depreme dayanıklı değildir.
- Bölgede suç oranı yüksektir ve güvenlik tehlikesi bulunmaktadır.
- Bölgede yasadışı işlerle uğraşan (hırsızlık, uyuşturucu kaçakçılığı gibi) kişi sayısı fazladır.
- İşsizlik oranı yüksektir. Düzenli geliri olanlar, asgari ücret veya daha düşük fiyatlarla çalışmaktadırlar. Sağlık güvenceleri ise yeşil karttır.
- Eğitim seviyesi çok düşüktür. İlkokul mezunu oranı %20'yi geçmemektedir.
- Halk çevresine karşı bilinçsizdir ve haklarından haberdar değildir.
- Kent yaşamına ayak uyduramamaktadır ve çevrelerine zarar vermektedir.
- Aktif yeşil alanı çok azdır (51.313 m^2).

Aşağıda, madde madde dönüşüm alanının potansiyelleri listelenmiştir:

- Stratejik olarak önemli bir noktadadır. Kent merkezine toplu taşıma araçları ile 10-15 beş dakikalık mesafededir.
- Osmangazi Mahallesi kentin kuzeydoğusunda D650 karayolunun hemen altında bulunmaktadır. Kent doğu ve batı yönünde geliştiği için kuzeye doğru açılan kısımda yer almaktadır. Yakınında Kütahya Garı bulunmaktadır.
- Dumlupınar Üniversitesi Merkez Kampüs ile Germiyan Kampüsü arasında geçiş koridorunda bulunmaktadır.

- Üniversiteyi geliştirmeye yönelik yatırımlar söz konusudur ve planlama çalışmaları beraberinde nitelikli konut sorununu getirmektedir. Osmangazi kentsel dönüşüm çalışmalarından sonra yoğunluk artışıyla bu ihtiyaca cevap verebilecektir.
- Arsa ve arazi değerleri düşüktür. Bu nedenle kamulaştırma masrafları yerel yönetim tarafından kolaylıkla karşılanabilmektedir.
- Bölgedeki yapılar kerpiçten yapılmış geçici konaklama yeri olarak kullanılmaktadır. Enkaz masrafı yoktur (Kamulaştırılan parsellerde ikamet eden hak sahipleri kendi evini kendisi yıkmıştır).
- Bölgede yaşayan halkın büyük bir çoğunluğunu göçmen gruplar oluşturmaktadır. Bu da halkın kendini oraya ait hissetmesi ve manevi bağ kurmasına engel olmaktadır.

Osmangazi Mahallesi, Kütahya'nın hem teknik altyapısı hem de sosyal altyapısı çok düşük olan mahallelerinden biridir. Halkın büyük çoğunluğunun göçmen olması dönüşümü kabullenme oranını arttırmıştır. Suç oranının yüksek olması, yapıların olası afet riskinden en fazla zarar görecek alanlardan biri olması ve 6306 sayılı yasanın getirdiği yaptırımlar alandaki dönüşüm sürecini hızlandırmıştır.

Kentsel dönüşüm alanı ilan edilen Osmangazi Mahallesi'nde çalışmalar iki etaba bölünmüştür. Kentsel dönüşüm çalışmaları başlamadan önce Osmangazi Mahallesi'nde yerel yönetim tarafından bir toplantı yapılmış, toplantıda dönüşümün artı ve eksileri tartışılmış ancak vatandaşların hakları hakkında bilgi verilmemiştir. Dönüşüm çalışmaları hakkında yeteri kadar bilgi verilmediği için proje paydaşları metrekare başına verilen kamulaştırma bedeline razı olmuş, kentsel dönüşüm çalışmalarına direnmemiştir. İki kısma ayrılan Osmangazi Mahallesi'nin ilk etabında halk, evlerini kendi istekleri doğrultusunda kendileri yıkmıştır (Resim 5). Yerel yönetim tarafından halka yeni bir yerleşim alanı gösterilmemiş, kamulaştırma yoluyla alanda kentsel dönüşüm çalışmaları başlatılmıştır.

***Resim 5:** Osmangazi Mahallesi batı yakası yıkım işlemleri*

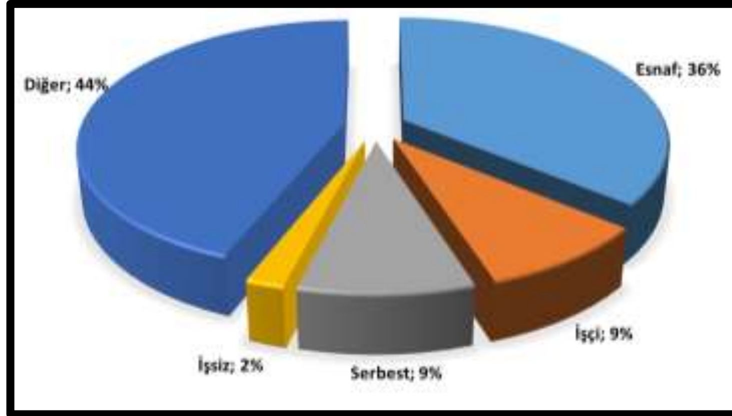
Osmangazi Mahallesi kentsel dönüşüm alanı ilan edildikten sonra belediye tarafından anket çalışması yapılmıştır. Çalışma alanındaki vatandaşların sosyo-ekonomik durumları, yaşadıkları konut hakkında merkezi otorite, belediye veya herhangi bir kamu kurumundan yardım alıp almadığı sorulmuştur. Osmangazi Mahallesi roman vatandaşların yoğun olduğu bir bölgedir. Buradaki vatandaşlar, kent yaşamına ayak uydurmakta zorlanmaktadır. Eğitim seviyesinin düşük olması ve geçim kaynaklarının olmaması suç oranını arttırmıştır.

Saha Çalışması Bulguları

Yapılan anket çalışmasında vatandaşlara ekonomik durumları, yaşadıkları çevreye bakış açıları, kentsel dönüşüm çalışmalarının işleyişi hakkındaki düşünceleri ve projeden beklenti ve talepleri ile ilgili sorular sorulmuş, kentsel dönüşüm çalışmalarında sosyal adaletin sağlanıp sağlanmadığına dair halkın görüşü alınmıştır. Kentsel dönüşüm çalışmalarına destek veren vatandaşlar ve destek vermeyen vatandaşlara dönüşüm çalışmaları çerçevesinde sosyal adaletin sağlanıp sağlanmadığı, çalışmalardan beklentileri, şikâyetleri ve dönüşüm süreci hakkındaki düşünceleri sorulmuştur.

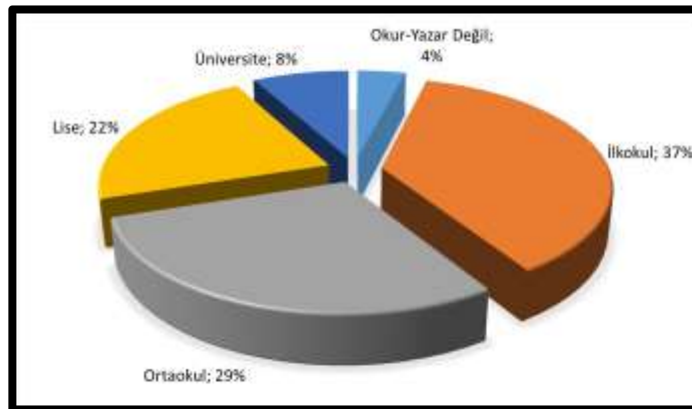
Sosyo- Ekonomik Analiz

Kentsel dönüşüm alanında yaşayan halkın sosyo-ekonomik durumu öğrenilmiştir. Bu çerçevede meslekleri, eğitim durumları, mekâna aitlik hisleri ve mahallelerinden memnuniyet dereceleri analiz edilmiştir.

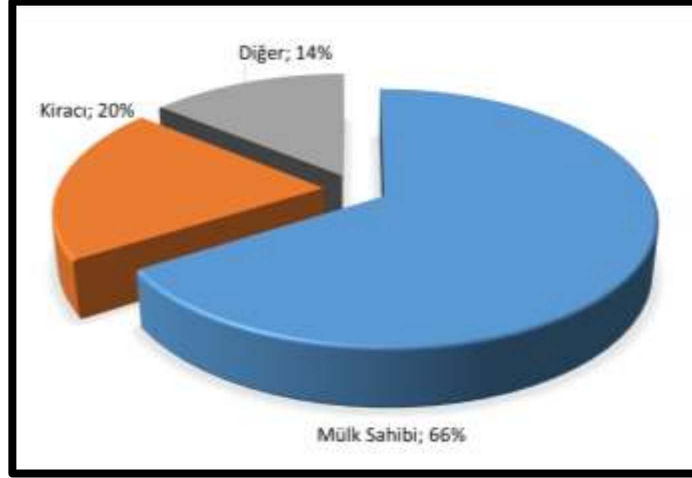
Grafik 1: *Osmangazi Mahallesi sakinlerinin meslek dağılımı*

Kentsel dönüşüm çalışmalarının başladığı Osmangazi Mahallesi'nden Sultanbağı Mahallesi'ne taşınan vatandaşlara meslekleri sorulmuştur. Grafikte görüldüğü gibi Sultanbağı Mahallesi'ne taşınan halkın %36'sı esnaf, %6'sı işçi, %44'ü emeklidir. Hırsızlık/kâğıt toplayıcılığı/ uyuşturucu madde satışı ile uğraşanlar ise %44 iken işsizler %2'lik bir paya sahiptir (Grafik 1).

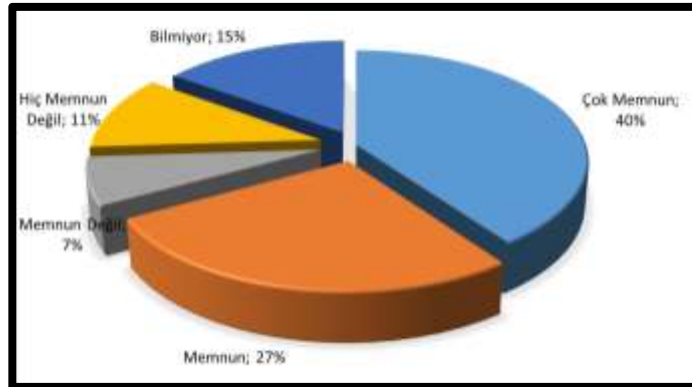
Grafik 2: *Eğitim düzeyi*

Kentsel dönüşüm alanları eğitim düzeyine bakıldığında ise eğitim seviyesinin düşük olduğu gözlenmektedir. Nüfusun büyük bir bölümünü ilkokul-ortaokul mezunları oluşturmaktadır. Üniversite mezunu %8, lise %22, ortaokul %29, ilkokul %37'lik bir paya sahiptir (Grafik 2).

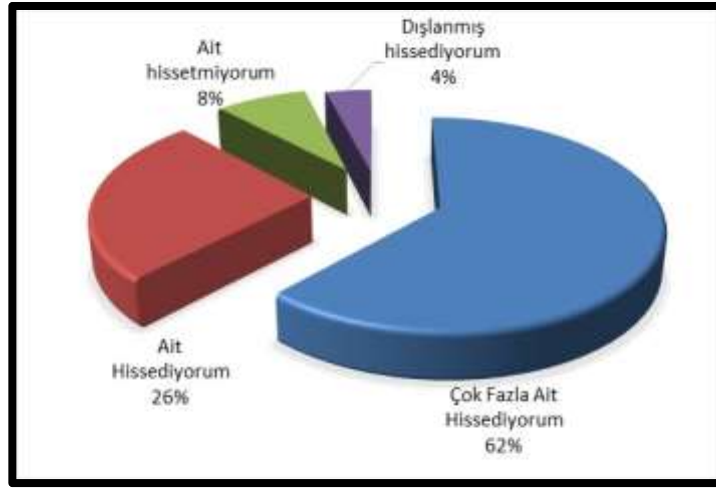
Grafik 3: *Mülk sahipliliği*

Mülk sahipliliğine bakıldığında, alanda yaşayanların % 66'sı mülk sahibi olup kiracı oranı %20'dir. Mülk sahipliliğinin fazla olması bu alanların arsa rayiç bedellerinin düşük olmasından kaynaklanmaktadır. Kiracı olanlar genellikle 2-3 yıldır bu alanda oturmaktadırlar (Grafik 3).

Grafik 4: *Mekândan memnuniyet derecesi*

Mahalle sakinlerinin yaşadıkları mekândan memnun olup olmadığı sorulmuş, toplamda %67 oranında memnun olan varken, yaşadıkları mekândan memnun olmayanlar %18 oranındadır. Mekândan memnun olma durumu kentsel dönüşüm çalışmalarına halkın katılımını etkilemiştir (Grafik 4).

Grafik 5: *Aitlik hissi*

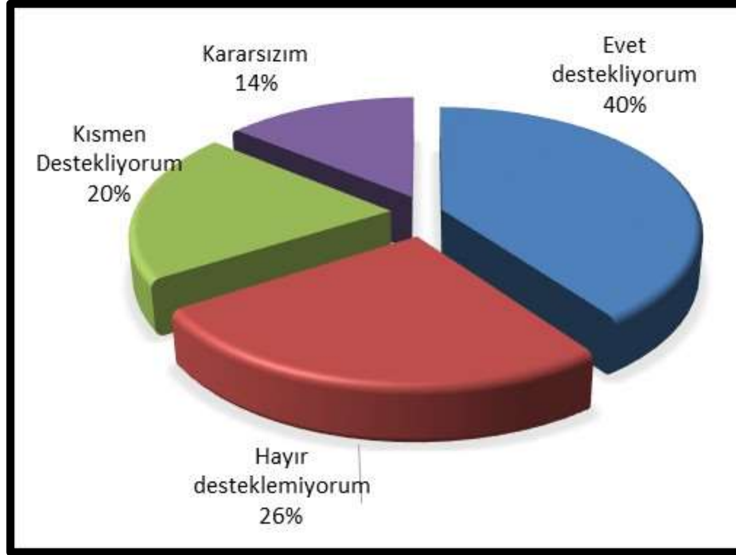
Osmangazi Mahallesi'nde yaşayan vatandaşlara kendilerini mekâna ait hissedip hissetmedikleri sorusu sorulmuştur. %62'si çok fazla ait hissediyorum, %26'sı ait hissediyorum cevabını vermiştir. Aitlik hissi mülk sahipliliğiyle paralellik göstermektedir. Alanda yaşayan halkın toplamda %67'si mahallesinden memnundur ve kendini mahalleye ait hissetmektedir (Grafik 5). Bu nedenle burada yaşayan vatandaşlar kentsel dönüşüm çalışmaları bittikten sonrada yine burada yaşamak istemektedirler. Grafikte görüldüğü üzere kendini dışlanmış hisseden vatandaşların oranı %4 olup, bu kişiler kiracı olarak barınmaktadır ve yaşadıkları mekândan memnun değillerdir.

Osmangazi Mahallesi'nde hala yaşamakta olan paydaşlar ve kentsel dönüşüm çalışmalarından dolayı civar mahallelere taşınan paydaşların eğitim ve sosyo-ekonomik durumları düşüktür. Dönüşüm çalışmaları öncesinde arsa ve arazi değerlerinin düşük olmasından dolayı mülk sahipliliği fazladır. Kendilerini mekâna çok fazla ait hissetmeleri, memnuniyet derecesini beraberinde getirmiştir. Bu nedenle Osmangazi Mahallesi'nde

yaşayan vatandaşlar kentsel dönüşüm çalışmaları bittikten sonra ait olduklarını hissettikleri mahallelerine geri dönmek istemektedirler.

Osmangazi Mahallesi Kentsel Dönüşüm Çalışmaları Bilinçlilik Analizi

Kentsel dönüşümde sosyal adaletin varlığını saptamak amacıyla yapılan anket çalışmasında, halka mahallelerindeki projeden haberi olup olmama, kentsel dönüşüm hakkında bildikleri, süreci takip etme durumu ve kentsel dönüşüme destek verip vermedikleri ve nedenleri sorulmuştur (Grafik 6).Aşağıdaki grafiklerde anketlerin sonuçlarından yola çıkılarak alana ilişkin yapılan bilinçlilik analizi görülmektedir.

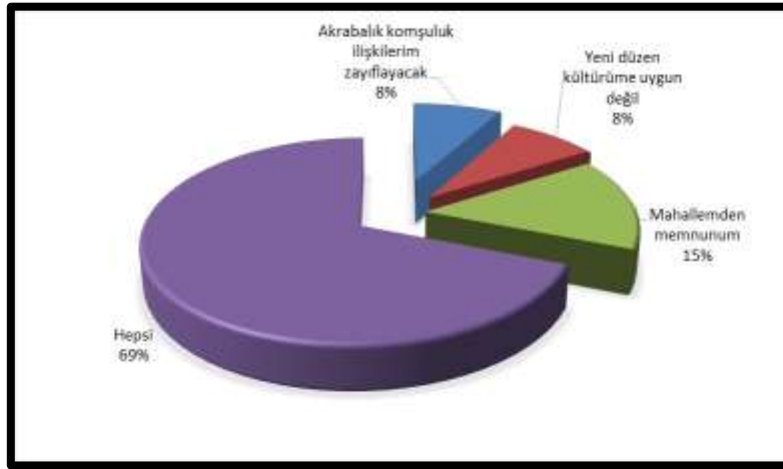

Grafik 6: *Kentsel dönüşüm çalışmalarından haberdar olma durumu*

"Kütahya'da yürütülen kentsel dönüşüm çalışmalarından haberdar mısınız?" sorusuna ankete katılan herkes bir bilgisinin olduğunu belirtmiş, fakat yerel yönetim tarafından bilgilendirme çalışması yapılmadığını dile getirmiştir. Bu nedenle kentsel dönüşümün en önemli aktörlerinden olan yerel yönetimin, bilgi hizmet sunumunu gerçekleştirmediği anlaşılmaktadır. Yerel halk dönüşüm çalışmaları ve sürecini TV, gazete, dergi, radyo vb. kitle iletişim araçlarından takip etmektedir. Bu kitle iletişim araçlarından faydalanarak süreci yakından takip edenler %56 iken, uzaktan takip edenler %20, yeteri kadar bilgi sahibi olmayanların (kulaktan dolma

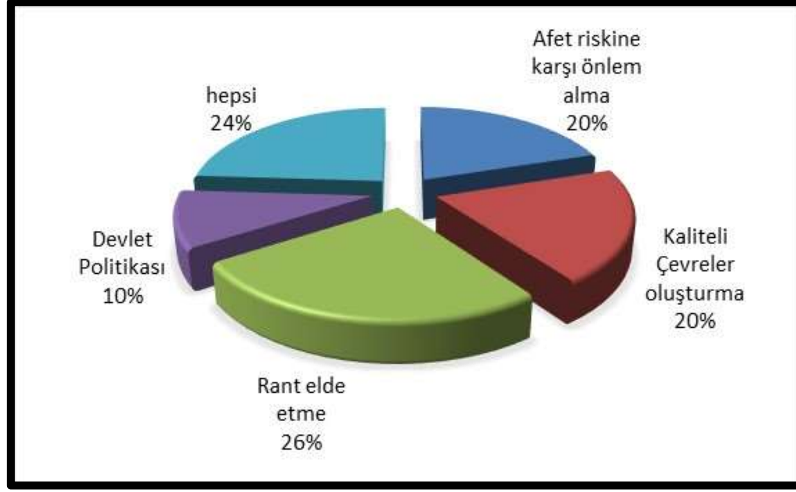
bilgiye sahiplerin) oranı %16 dır. Kentsel dönüşüm çalışmalarıyla ilgilenmeyenler %8 olup, bu kişiler çoğunlukla ankete katılan ev hanımlarıdır. Ayrıca Kütahya genelinde basın yayın organlarına olan güven azdır. Bu nedenle gazete ve yerel TV/radyo kanallarında çıkan haberlere şüpheyle bakılmaktadır.

Dönüşüm sürecinin hızlanması ve kolaylaşmasındaki halkın rolünü ve etkisini ölçmek amacıyla halka Kütahya'daki kentsel dönüşüm çalışmalarına destek verip vermedikleri ve sebepleri sorulmuştur. Aşağıdaki grafiklerde halkın katılımı ve kentsel dönüşüm çalışmalarına karşı çıkma nedenleri görülmektedir (Grafik 7).

Grafik 7: *Kentsel dönüşüm çalışmalarına destek verme durumu*

Halkın % 40' ı dönüşüm çalışmalarına destek verirken, %26'sı karşı çıkmaktadır. Destek verenlerin tamamı daha sağlıklı ve kaliteli çevreler oluşacağını düşündükleri için dönüşüm çalışmalarına destek vermektedir. Dönüşümün sağlıklı sonuçlar doğurup doğurmayacağı hakkında tereddütleri bulunanlar ise dönüşüm sürecini kısmen desteklemektedir. Dönüşüm sürecinde en etkin role sahip yerel yönetim tarafından bilgilendirme ve sürecin şeffaf yönetimi ilkeleri sağlanmadığı için çalışmaları destekleme konusunda kararsız kalanların oranı %14'tür. Kentsel dönüşüm çalışmalarına karşı çıkanlara, çalışmalara neden karşı çıktıkları sorulmuştur. Karşı çıkma nedenleri genellikle ekonomik kaygı ve toplumsal ilişkilerin zedelenmesi üzerine şekillenmiştir. Bu nedenle burada yaşayan halkın dönüşüm çalışmalarına karşı önemli tereddütleri bulunmaktadır (Grafik 8).

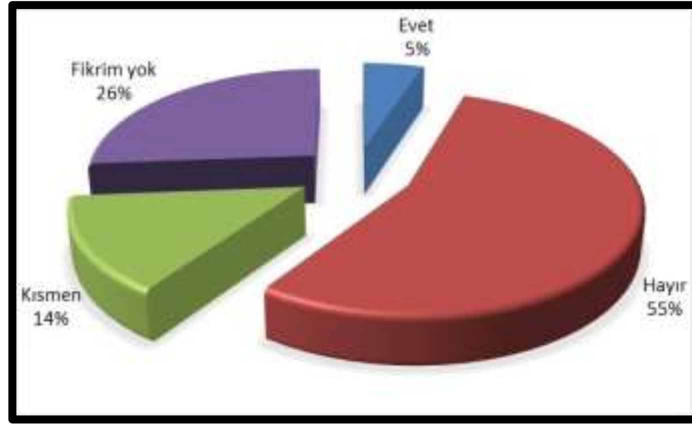
***Grafik 8:** Kentsel dönüşüm çalışmalarına karşı çıkma sebepleri*

Maddi geliri düşük olan bu vatandaşlar borçlanma, toplumsal ilişkilerinin bozulma tehlikesi, mahallesinden memnun olma gibi nedenlerden dolayı kentsel dönüşüm çalışmalarına karşı çıkmaktadır. Maddi imkânsızlıktan dolayı karşı çıkanlar ile toplumsal ilişkilerinin bozulmasından endişe duyanların oranı aynı olup %8'dir. Mahallesinden memnun olanlar %15'lik kısmı oluştururken bu nedenlerin hepsi diyenler %69' dur. Mülk sahibi iken kiracı olmaya itilen paydaşlar ancak borçlanma yoluyla mülk sahibi olabilmektedir. Burada yaşayan paydaşların eğitimsiz olmaları, kolay iş bulamamaları borçlanma ile mülk edinme fikrine sıcak bakmamalarına sebep olmuştur. Sonuç olarak; Kütahya Osmangazi Mahallesi Kentsel Dönüşüm Projesi çerçevesinde Kütahya Belediyesi tarafından bilgilendirme yapılmamış, dönüşümün temel aktörlerinden olan halk sürecin dışında tutulmuştur. Kendi imkânları ile bilgi sahibi olmaya çalışan bireylerin dönüşüm hakkında birçok tereddüt ve endişeleri vardır. Bu tereddüt ve endişeler giderilmediği için dönüşüm sürecinde halk pasif konumda olmuş ve halk katılımı sağlanamamıştır.

Sosyal Adalet Yaklaşımı

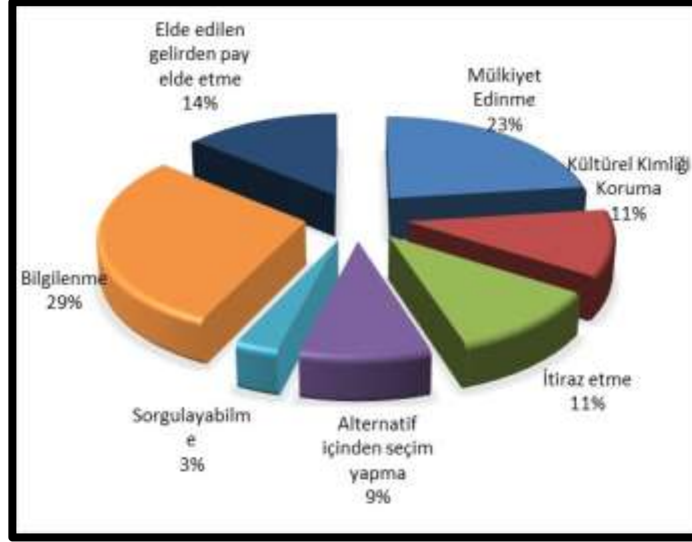
Bu bölümde kentsel dönüşüm sürecinde halkın projeye bakış açısı, kentsel dönüşüm hakkında ne düşündüğü ve sosyal adalet konusundaki eleştirileri incelenmiştir.

Anket çalışmasında, "Sizce kentsel dönüşüm çalışmaları neden yapılmaktadır?" sorusuna katılımcıların %26'sı, çalışmaların Çevre ve Şehircilik Bakanlığı desteğiyle Kütahya'daki kişi ve kamu kurumlarına yarar sağlama, ortaya çıkan değer artışından kenti faydalandırma amaçlı yapıldığını dile getirmişlerdir. Afet riskine karşı önlem alma ve kaliteli çevreler oluşturma amaçlı yapıldığını düşünenlerin oranı %20'dir. Devlet politikası olarak görenler %10 iken, %24'lük kısım ise bu nedenlerin hepsinin geçerli olduğunu düşünmektedir.

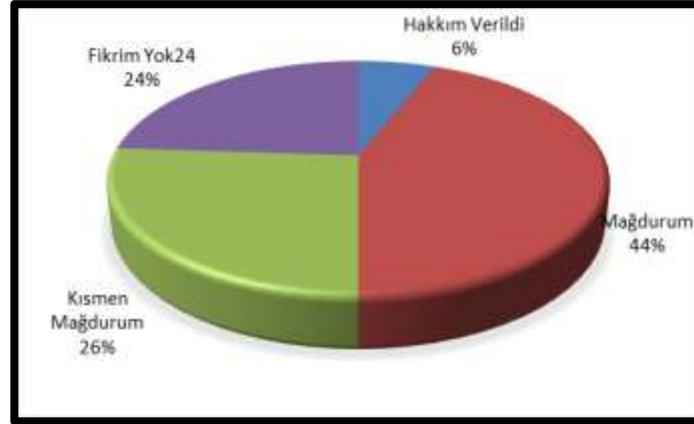
Grafik 9: *Sosyal adaletin varlığı*

Dönüşüm çalışmalarında sosyal adaletin olup olmadığı sorusuna ise halkın %55'i "hayır" cevabını vermiştir. Elli kişiden 7'si kısmen sosyal adalet var derken, 13 kişi sürecin şeffaf olmamasından dolayı sosyal adaleti gözlemleyemediklerini belirtmiştir. Sosyal adaletin sağlandığını düşünenlerin oranı %5'dir (Grafik 9). Kentsel dönüşüm çalışmalarında toplumsal fayda gözetiliyor mu sorusuna ise ankete katılanların çoğunluğu kısmen gözetildiğini, %30'u kesinlikle gözetilmediğini belirtmiştir. Toplumsal faydanın tam olarak gözetildiğini düşünenlerin oranı %4'tür.

***Grafik 10:** Kentsel dönüşüm çalışmalarında toplumsal faydanın gözetimi*

Kentsel dönüşüm sürecinde hak ihlallerinin olup olmadığı, eğer hak ihlali varsa hangi hakları gasp edildiği sorusu halka yöneltilmiştir. Katılımcılar, sosyal adaletin bileşenlerinden olan bilgilendirme çalışmalarının yerel yönetim tarafından yapılmadığını, bu yüzden haklarını, dönüşümün artıları ve eksilerini ve sürecin işleyişini bilmediklerini, bu yüzden dönüşüm sürecine katılamadıklarını belirtmişlerdir (Grafik 10). Katılımcılar, hak ihlallerinin en çok bilgi edinme ve mülk edinme konusunda yapıldığını belirtmiştir. Bilgi alma hakkının gasp edildiğini düşünenlerin oranı %29, mülk edinme hakkının ihlal edildiğini düşünenler ise %23' tür. Bu hak ihlallerini %14'lük payla dönüşüm çalışmalarından elde edilen gelirden pay alma hakkı, %11'lik payla itiraz etme hakkı ve alternatifler içinden seçim yapma hakkı izlemektedir (Grafik 10).

***Grafik 11**: Kentsel dönüşümde mağduriyet durumu*

Osmangazi Mahallesi kentsel dönüşüm çalışmalarında vatandaş mağduriyetinin olup olmadığı sorusuna katılımcıların %44'ü insanların mağdur edildiğini, %13'ü kısmen mağdur edildiğini belirtmiştir. Dönüşüm hakkında yeteri kadar bilgiye sahip olmayanlar, dönüşüm hakkında bilgi verilmemesi ve sürecin şeffaf işlememesinden dolayı herhangi bir fikre sahip olmadıklarını beyan etmiştir. Hakkının verildiğini düşünenlerin sayısı ise yalnızca %6'lık payla 3 kişidir (Grafik 11).

Talep Beklenti Analizi

Anket çalışmasında son olarak Kütahya'daki kentsel dönüşüm projelerinden halka talep beklentilerinin neler olduğu sorulmuştur. Talep ve beklentiler ev sahibi, kiracı, iş yeri sahibi olma durumu, yaş, eğitim durumuna göre değişkenlik göstermiştir. Aşağıda burada yaşayan paydaşların yerel yönetimden talepleri ve kentsel dönüşüm çalışmalarından beklentileri aktarılmıştır. Öncelikle bilgi-belge paylaşımı yapılmasını, böylelikle süreci daha iyi gözlemleyebileceklerini, şeffaflığın adaletin sağlanmasında önemli bir etken olacağını, bu sayede dönüşüm çalışmalarına katılım sağlayabileceklerini dile getirmişlerdir. Mahalleden uzaklaştırılan Romanlar, yetkililer tarafından muhatap alınmadıkları için proje hakkında bilgi sahibi değillerdir. Öncelikli olarak, eğitimsiz oldukları ve dönüşüm hakkında fikir sahibi olamayacakları öne sürülerek yapılmayan eğitim ve bilgilendirme çalışmalarının yapılmasını, yerel yönetimle karşılıklı diyalog içerisinde olmak istediklerini, ihtiyaçlarını dile getirebileceklerini belirtmişlerdir.

Mahallelerinden uzaklaştırılan vatandaşlara herhangi bir adres gösterilmemiş, bireyler Kütahya geneline dağılmışlardır. Fakat işsiz ve toplum yaşamına ayak uyduramadıkları için toplum tarafından gittikleri yerlerde mülk sahibi olamamış ve dışlanmışlardır. Mülk edinebilmek için istihdam sorunun çözülmesini talep etmektedirler. Kentsel dönüşüm alanında yaşayan ev sahipleri dönüşüm çalışmaları bittikten sonra yeniden kendilerini ait hissettikleri mahallelerinde oturmak istemektedirler. Apartman kültürünün sosyal ilişkilerini bozacağını düşündükleri için kültürlerinin bir parçası olan müstakil konut yapısı istemektedirler. Roman vatandaşların çoğunlukta olduğu Osmangazi Mahallesi kentsel dönüşüm çalışmaları çerçevesinde çizilen mimari proje üst ve orta gelir grubuna hitap etmektedir (Resim 17).

Resim 6: *Osmangazi Mahallesi kentsel dönüşüm alanı mimari projesi*

Alanda yaşayan kiracılar borçlanma yoluyla başka bir mahallede mülk sahibi olmayı kabul etmektedir. Fakat maddi gelirleri olmadığı için ödeme yapamayacaklarını, istihdam sorununa çözüm getirildiği takdirde yerel yönetimle birlikte hareket edebileceklerini belirtmişlerdir. Osmangazi Mahallesi'nde bulunan işyerlerine Kütahya Hava Er Eğitim Tugayı'nın olduğu bölgede yer gösterilmiştir. Fakat Osmangazi Mahallesi'nde kereste işletmesi bulunan işyeri sahipleri mahalleden taşındıkları takdirde müşterilerini kaybedeceklerini ve meydana gelecek ekonomik zararın meslek hayatlarını bitireceğini dile getirmişlerdir. İşyerleri için gösterilen adresin sanayi alanından uzak olduğunu, tüm müşterilerinin sanayi çevresinde olduğunu belirtmişlerdir. Bu yüzden sanayi alanı içe-

risinde yer verilirse taşınabileceklerini söylemişlerdir. Kentsel dönüşüm çalışmasında kimsenin mağdur edilmemesini, herkesin hak ettiğini almasını talep etmişlerdir. Kentsel dönüşüm çalışmalarından beklentilerini sorduğumuzda ise afet riskine karşı yürütülen çalışmanın amacına ulaşmasını, daha sağlıklı, güvenli yapılar yapılmasını, yeşil alanı daha fazla olan kaliteli çevreler oluşturulmasını, trafik probleminin çözülmesini ve çalışmanın Kütahya'nın kent kimliği üzerinde olumlu etki yaratmasını, daha güzel ve ferah bir Kütahya'ya öncülük etmesini beklemektedirler.

SONUÇ

Kentler toplumsal yaşam mekânları olarak birer canlı organizmaya benzetilebilir. Dolayısıyla her canlı organizma gibi zaman geçtikçe yaşlanır ve yıpranırlar. Türkiye'de mevcut pek çok kent oldukça eski kuruluş tarihine sahiptir. Buna Cumhuriyet sonrasında yaşanan hızlı kentleşmeyi de ekleyecek olursak bu kentlerin pek çok noktasında, adına çöküntü alanları denilen yaşamı zorlaştıran alanların oluşması kaçınılmaz olmaktadır. Kentsel dönüşüm uygulamaları tamda bu noktada önem kazanmaktadır. Bütün dünyada özelikle gelişmiş batı ülkelerinde türlü biçim ve tekniklerde uygulama olanağı bulan kentsel dönüşümler, sağlıklı ve sürdürülebilir kentler için zorunlu bir uygulama haline gelmiştir. Türkiye'de son dönemde AB etkisiyle yapılan birçok anlaşma (Ör: Avrupa Kentsel Şartı) ve AB'ye giriş için yapılan çalışmaların bir sonucu olarak, kentsel dönüşüm yasası çıkartılmış, bu konuda yapılan çalışmalar hukuksal bir statüye kavuşturulmuştur.

Sosyal hukuk devleti olmanın temel prensiplerinden olan sosyal adalet, dünyanın birçok ülkesinde ve Türkiye'de uygulama alanı olarak kendine yeterince yer bulamamaktadır. Ülkemizde son yıllarda gündeme gelen kentsel dönüşüm çalışmaları, sürecin işleyişi ve sonuçları tartışma konusudur. Sosyal adaletin temelini oluşturan; mülkiyet hakkını koruma, halk katılımını sağlama, ortak fikir yürütme, bilinçlendirme, sürecin şeffaf yönetimi, kamu yararını gözetme, toplumda hak dengesini kurma, adil kentsel toprak kullanımı, istihdam alanları yaratma, görev ve sorumlulukları paylaşma ilkeleri Osmangazi kentsel dönüşüm projesi sürecinde incelenmiştir. Burada yaşayan insanların ekonomik durumları düşük, yaşadıkları mekân kalitesi zayıf ve sosyal hakları fazla yoktur. Bu nedenle

devletin korumasına ve sosyal adaletin sağlanmasına daha fazla ihtiyaç duymaktadırlar. Burada yaşayan halk kendini mahalleye ait hissetmektedir. Ancak insanlar dönüşüm sonrası yine kendi mahallelerinde oturmak istemelerine rağmen mahalleden uzaklaştırılmışlardır. Sosyal adalet bileşenlerinden olan mülkiyet hakkının korunması ilkesi ihlal edilmiştir. Osmangazi Mahallesi'nde çalışmalar başlamadan önce mülkiyet sahipliliği %66 iken, dönüşüm çalışmalarından sonra burada yaşayan vatandaşlar Kütahya geneline dağıtılmış ve mülk edinme hakları ellerinden alınmıştır. Kentsel dönüşüm projeleri sonrasında bölgeden göçe zorlanan romanlar gittikleri yerde kiracı olarak bile ev bulamamış, ev bulanlar ise uyum sorunu ile karşılaşarak gittikleri yerdeki halk tarafından dışlanmışlardır.

Toplum yaşamına ayak uyduramadıkları düşünülen ve toplumsal sorun haline gelen Osmangazi Mahallesi'ndeki sorunlar, yerel yönetim tarafından yürütülecek kapsamlı eğitim çalışmaları ile çözülebilirdi. Ancak bunun yerine, dönüşüm yaklaşımında sorun kentin geneline yayılmış, Romanlar komşu illere dağıtılarak kent yaşamından uzaklaştırılmış, kendi kaderlerine terk edilmişlerdir. Çalışma, Osmangazi Mahallesi'ndeki kentsel dönüşüm projesinde, proje paydaşlarından olan halkın planlama sürecine dahil edilmediğini göstermiştir. Çalışma Kütahya Belediyesi ve projenin ihalesini alan firma ile birlikte yürütülmüştür. Mekânın ve toplumun ihtiyaçlarını en iyi orada yaşayan bireyler bilmektedir. Eğitim seviyeleri, geçim kaynakları ve kültürel kimlikleri ne olursa olsun dönüşüm projesi ve süreci orada yaşayan vatandaşlarla birlikte ilerletilmelidir. Böylelikle daha adil bir dönüşüm projesi gerçekleştirilebilir.

Kentsel dönüşüm çalışmalarının temel amacı, fiziksel mekân kalitesini arttırarak toplumun refah seviyesini yükseltmek ve yeniden inşasını sağlamaktır. Kütahya'daki kentsel dönüşüm çalışmalarında adil kentsel toprak kullanımı ilkesinin kısmen uygulandığı, gerekli kamu ve yeşil alan yatırımlarının öngörüldüğü görülmüştür. Fiziksel mekân, müstakil konut dokusundan apartmanlaşmaya, düşük gelirli dezavantajlı grupların yaşam alanlarından orta veya üst gelir grubunun yaşam alanlarına dönüştürülmektedir. Osmangazi Mahallesi kentsel dönüşüm alanı Elephant&Castle dönüşüm alanıyla benzer özellikler göstermesine rağmen yapılan çalışmalar ve proje işleyişi arasında neredeyse hiçbir ortak yön yoktur. Elep-

hant&Castle dönüşüm projesinde toplum bilinçlendirme çalışmaları ile plan sürecine halkın katılımı sağlanmıştır. Planlama süreci sadece ekonomik boyutlarıyla değil, sosyal ve kültürel boyutlarıyla da ele alınmıştır. Elephant & Castle yaşayan halk yaşadığı çevreden uzaklaştırılmamış aksine kullanıcılara yaşam, çalışma, alışveriş ve eğlence fonksiyonları için canlı, gelişen, yeni mekanlar yaratılarak buraya olan bağlılıkları pekiştirilmiştir.

Alana ilişkin bulgu ve delillere dayanarak Kütahya Osmangazi Mahallesi Kentsel Dönüşüm Projesi'nde sosyal adalet dengesinin yeterince sağlanmadığı görülmektedir. Osmangazi kentsel dönüşüm projesinde, alanın sadece fiziksel ve mekânsal boyutu ele alınmış, fiziksel sorunlara çözümler üretilmeye çalışılmıştır. Fakat kentsel dönüşüm çalışmalarının ekonomik ve sosyal boyutu göz ardı edilmiştir. Kütahya Osmangazi Mahallesi kentsel dönüşüm çalışmalarında detaylı bir bilgilendirme çalışması yapılmamış, halk sürece dahil edilmemiştir.

KAYNAKLAR

Akın, E. (2007). Kentsel gelişme ve kentsel rantlar: Ankara örneği", Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Akipek, J. G. (1973). Türk Eşya Hukuku Ayni Haklar İkinci Kitap-Mülkiyet, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.

Crew, E. (1968). Statepolitics, California: Belmont Yayınevi.

Dayıoğlu, O. (2006). Kentsel gelişimde dönüşüm projeleri: süreç ve aktörlerin tanımlanması, Zeytinburnu örneği. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Demirkıran, S. (2008). Türkiye'de kentsel dönüşüm uygulamalarında yerel yönetimlerin rolü: Bursa Büyükşehir Belediyesi Örneği. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Demirsoy, M.S. (2006). Kentsel dönüşüm projelerinin kent kimliği üzerindeki etkisi: Lübnan-Beyrut-Solidere Kentsel Dönüşüm Projesi örnek alan incelemesi. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Göze, A. (1978). Liberal, Marksist, Faşist ve Sosyal Devlet Sistemi. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Harvey, D. (2006). Sosyal adalet ve şehir, İstanbul: Metis Yayıncılık.

Kılıçarslan, İ. (2010). Kent ekonomisi. İstanbul: Ninova Yayıncılık.

Müderrisoğlu, B. (2006). Kentsel rantın dönüşümü ve yerel yönetimler. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Ökmen, M. ve Yurtsever, H. (2010). Kentsel planlama sürecinde oluşan kamusal rantın vergilendirilmesi. Maliye Dergisi,158: 58-74.

Tomul, E. (2009). İlköğretim okullarındaki sosyal adalet uygulamalarına ilişkin yönetici görüşleri. Eğitim ve Bilim Dergisi, 34: 126-136.

Tuncay, T. ve Erbay, E. (2006). Sosyal hizmetin temel hedefi: sosyal adalet. Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, 17: 53-69.

Wendorf, C.A., Alexander, S. ve Firestone, I.J (2002). Social justice and moral reasoning: An empirical integration of two paradigms in psychological research.Social Justice Research, 15: 19–39.

Yavuz, F. (1980). Kentsel topraklar, SBF Yayınları, Ankara.

URL 1: http://www.kentseldonusumplatformu.com.tr/dunyadan-projeler.php?qu = 24&proje=elephant%26castle+kentsel+d%f6n%fc%fe%fcm+projesi(Erişim Tarihi:12.05.2013).

“HERKES İÇİN EŞİTLİK” KÜTAHYA KENT MERKEZİNDE ENGELLİLER VE TÜM DEZAVANTAJLI GRUPLAR İÇİN KOLAYLAŞTIRICI ORTAMLARIN OLUŞTURULMASI

Nuran ÖZKADİF

GİRİŞ

Modern çağın getirmiş olduğu hızlı büyüme ile plansızlaşan kentler, insanların toplu yaşamlarını olumsuz yönde etkilemektedir. Hatalı kentsel tasarımlar ile fiziki engeli olmayan bireylerin zorlandığı kentsel mekânlarda engeli olan bireylerin yaşadığı sorunlar daha da dikkat çekmektedir (Bekçi, 2012). Kentsel mekânda, engellilerin hayatlarını zorlanmadan devam ettirebilmeleri, aktif hareketlerinin sağlanması için uygun kentsel tasarımların yapılması gerekmektedir.

Türkiye nüfusunun %12.29’unu oluşturan engelli bireylerin toplum içinde eşit yaşaması adına 5378 sayılı Özürlüler Kanunu ile kentlerde uygun yaşam alanı oluşturulması için yerel yönetimlere bazı sorumluluklar verilmiştir. Türk Standartları Enstitüsü’nün engelli kent kullanıcılarına kolaylık sağlamak amacına yönelik ilgili standartlarının fiziki uygulamasındaki yetersizlik sosyal eşitsizliğe sebep olmuştur. Yapılı çevrenin herkes için erişilebilir olması, kent toplumunun çoğunluğunun kullanımına yönelik fiziki uygulamaların eksiksiz yapılması gerekmektedir.

Tüm kent kullanıcılarının kentsel mekânda eşit olması, ulaşılabilirliğin tam olması ve rahat bir şekilde erişimin sağlanması gerekmektedir. Bu amaca yönelik olarak, Kütahya kent merkezinde engelliler ve tüm dezavantajlı gruplar için kolaylaştırıcı imkânlar ve ortamlar oluşturmaya yönelik olarak bu çalışma gerçekleştirilmiştir.

Kentsel mekân düzenlemesinin engelli bireyleri de dikkate alacak biçimde tasarlanması bir zorunluluk arz etmektedir. Farklı engellilik türleri göz önüne alındığında, değişik engellere sahip bireylerin kentsel mekânda, engelsiz bireylerin sahip olduğu gibi rahat bir hareketliliğe sahip olmadığı görülmektedir. Bunula beraber farklı engel grubundaki bireyler, kent-

sel mekânda sahip oldukları engellilik türüne göre çeşitli problem ve olumsuzluklarla karşılaşmaktadır. Örneğin, bir görme engelli birey karşıdan karşıya geçerken yön bulmada sorun yaşarken, ortopedik engelli bir başka birey ise tekerlekli sandalye ile kentsel mekânda rahatça hareket edememektedir. Kentsel mekânda her engel grubunun yaşamını rahatça devam ettirebilmesi için gereksinim duyduğu kentsel mekân düzenlemeleri, sahip olunan engel türüne göre farklılık gösterir. Bir görme engelli, sesli trafik lambaları gibi kentsel donanımlara ihtiyaç duyarken, bir ortopedik engelli, tekerlekli sandalye kullanıcısının da yararlanabileceği, özel olarak tasarlanmış toplu taşıma araçlarına ihtiyaç duymaktadır. Kentsel mekânın fiziksel engelliler için yaşanabilir hale getirilmesi için ihtiyaçlarının karşılanabileceği bir biçimde engellilerin kullanımına sunulması önemli bir zorunluluktur (Atıcı, 2007).

Kentsel mekânda kaldırımların yüksek oluşu, var olan rampaların uygunsuz ve ölçüsüz yapımı, insanları hemzemin yaya geçitleri yerine üstgeçitlere mahkûm eden uygulamalar, merdivenlerin kentin birçok noktasında engel oluşturması gibi nedenlerle ortopedik engelli bireyin rahat ve bağımsız bir şekilde hareket etmesi zorlaşmaktadır (Evcil vd., 2012). Sokağa çıkmaya çekinen engelli kent kullanıcıları yanı sıra yaşlı, çocuk, hamile, küçük çocuk sahibi aileler ve herhangi bir sebepten ötürü hareket kısıtlılığı olan tüm bireylerin evrensel ve engelsiz kent tasarımı ile toplumsal yaşama katılımları sağlanacaktır.

Problem Analizi

Sağlıksız ve plansız kentleşme sonucu engelli bireylerin hareket alanları kısıtlanmaktadır. Yolların ve kaldırımların uygunsuz tasarlanması, kent içinde özellikle kamusal alanlarda engelli bireyler için uygun tasarımların yapılmaması hem eksiklik hem de sorun teşkil etmektedir. Kütahya kent merkezinde engelli ve tüm dezavantajlı grupların kentsel mekânda erişimini ve rahat kullanımı sağlayacak imkânların ve ortamların oluşturulması gerekmektedir.

Alan çalışmasında yapılan incelemeler sonucu kent merkezinin canlı, kalabalık ve yoğun olduğu alanlarda engelli, yaşlı, çocuk, hamile ve fiziki hareket kısıtlılığı olan bireylere yönelik fiziki uygulamaların yer yer olmadığı, fiziki uygulama olan kısımların da yetersiz olduğu tespit edilmiştir.

Tüm kullanıcıların, özellikle kullanıcıların fiziksel özellikleri göz önüne alındığında, kamusal alanlarda yaya erişilebilirliğinin kısıtlanması çalışma konusunun ana problemlerinden birisidir. Kütahya dâhil olmak üzere tüm kentlerde mevzuatın uygulamasındaki güçlükler ve eksiklikler göze çarpmaktadır. TSE standartlarına uygunluk tam manasıyla sağlanmamıştır. Fiziki engeli olan bireylere yönelik yapılan rampa ile sınırlı tutulan çalışmalar sembolik uygulamalardan ibarettir. Engellilerin konutlarından çıktıktan sonra zorluk çekmeden kentsel hizmetlere erişimini sağlayacak uygulamalar yapılmalıdır.

Mekânı kullanmakta en çok sıkıntı çeken engel gruplarının ortopedik ve görme engelliler olduğu varsayımı kabul edilmiştir. Çünkü kentsel mekânda ortopedik ve görme engellilerin yaşadıkları sorunlar diğer engelli birey gruplarıyla karşılaştırıldığında daha fazladır. İşitme ve konuşma engelli bireylerle görüşme uzmanlık gerektiren bir alan olduğu için bu gruplar araştırmaya dâhil edilmemiştir.

Yöntem ve Kapsam

Kent yaşamında engelli bireylerin sorunları yalnızca kentsel mekânın fiziksel yapısıyla bağlantılı değildir. Engelli bireyler yaşamın her alanında problemlerle karşılaşmaktadır. En önemli sorunlardan bir tanesi engelli bireylere yönelik önyargılı tutum ve olumsuz davranışların sergilenmesidir. Bu sebeple, araştırmanın sosyal boyutunda veri elde etmek için Kütahya Belediyesi Birim müdür ve personeliyle, Kütahya Sakatlar Derneği ve Altı nokta Körler derneğine üye olan, Kütahya'da yaşayan ortopedik ve görme engelli bireyler ile bireysel ve odak grup görüşmesi yapılmıştır.

Kentsel mekânda fiziksel erişimi irdelemek için araştırma alanında mevcut yapılı çevreye ve sunulan hizmetlere ulaşılabilirliği kısıtlayan engellerin tespitinde Ulaşılabilirlik Stratejisi ve Ulusal Eylem Planı'nın Açık Alanlar İçin Kontrol Listesi kullanılmıştır (URL 1).

"Herkes İçin Eşitlik" ilkesi ile yola çıkan bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır:

Çalışmanın ilk bölümünde konunun amaç, yöntem ve kapsamı belirlenmiştir. Kuramsal altyapı ve çerçevenin ortaya konulduğu ikinci bölümde engelliliğin tanımı ve sınıflandırılması ele alınmıştır. Engelli bireylerin kentsel mekânda karşılaştıkları fiziki ve sosyal sorunlar belirle-

nerek, engelli bireylerin kentsel mekânı ne derecede kullanabildikleri sorgulanmaktadır (Kentsel mekânda engellilerin yaşadığı zorluklar ifade edilmektedir). Engelliliğin sosyal boyutuna, engellilere yönelik kentsel tasarım ve planlama kriterlerine değinilmektedir. Bununla beraber yerel yönetimlerin bu konudaki görev ve sorumlulukları ve engellilere yönelik yasal düzenlemelerden bahsedilmektedir. Çalışmanın üçüncü bölümünde alanın (Sevgi yolu/Cumhuriyet Caddesi–Vazo ve Çevresi) genel özellikleri hakkında bilgi verilmekte, alanda yapılan fiziki tespitler doğrultusunda mevcut yapılı çevre ve hizmetlerin ulaşılabilirlik düzeyi belirlenmektedir. Bunun için Kütahya'da engelli ve diğer dezavantajlı gruplara (yaşlı-çocuk-hamile-hareket kısıtlılığı olan bireyler) yönelik kullanım kolaylığını sağlayan herhangi bir fiziki çalışmanın olup olmadığı gözlemlenip, fotoğraflama yöntemi ile belgelenmiştir. Dördüncü bölümde, alanda tespit edilen sorunlar ve elde edilen bulgular yorumlanarak değerlendirilmiştir. Alanda uygulanan T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan tespit formu ayrıntılı bir şekilde ele alınmaktadır. Araştırmanın son bölümünde ise, tespit edilen sorunların çözümüne yönelik sonuç ve öneriler yer almaktadır. Bununla beraber alanda engelli bireylerle yapılan bireysel ve odak grup görüşmesi sonucu Kütahya'da bireylerin kentsel mekânı kullanımının artırılmasına yönelik önerilerine yer verilmektedir.

ENGELLİLİĞE İLİŞKİN KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Engelliliğin Tanımı ve Türleri

Engelliliğe ilişkin farklı görüşler ve tanımlar bulunmaktadır. Tanım olarak "engelli" sakat ve özürlü kelimeleri yerine kullanılsa da bu sözcükler farklı anlamlara gelmektedir. Özürlülük terimi "özürlülüğü" bir olgu olarak nesnelleştiren bir kavramdır. Engellilik ise hareket etmedeki zorunluluğu ifade etmektedir (Engelsiz Şehir Tasarım Raporu[t.y]).

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) 1980 yılında yayınlamış olduğu bildirgesinde engellilikle ilgili kavramları şöyle tanımlamıştır:

- Yetersizlik (*Impairment*): Fizyolojik, psikolojik veya anatomik yapının kaybını ya da normalden sapması halini ifade eder.

- Özürlülük (*Disability*): Bu tanım fiziksel ve zihinsel yeti kaybını ifade etmektedir. Sağlığın bozulması sonucu oluşan yetersizlikten dola-

yı bir yeteneğin normale oranla azalması veya kaybedilmesi olarak tanımlanır.

- Engellilik (*Handicap*): Yaşa, cinsiyete, sosyal ve kültürel etkinliklere bağlı olarak özürlülük veya sakatlık sonucu oluşan, o birey için normal olan bir işlevin yerine getirilememesi, tanımlanamaması veya eksik kalmasıdır (Koç, 2010; URL 2). Harekette engellilik bedensel yetersizlik olarak tanımlanmıştır.

Türk Standartları Enstitüsü ise, engelliyi vücut fonksiyonlarını kullanmada fiziki ve zihinsel kısıtlılık veya kayıp halinde olan kişi olarak tanımlamaktadır (URL 3).

Engellilik durumlarının bazıları doğuştan olduğu gibi bazıları da sonradan ortaya çıkmaktadır.

- ✓ Doğuştan Gelen Sebepler
- ✓ Sonradan Ortaya Çıkan Sebepler (Koç, 2010).

Engellilik durumlarına bağlı olarak engel türlerinin sınıflandırılmasına ilişkin çeşitli yaklaşımlar bulunmaktadır. T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından 2002 yılında yapılan Türkiye Özürlüler Araştırmasında engellilik altı ana başlık altında incelenmektedir:

- Ortopedik engelli
- Görme engelli
- İşitme engelli
- Konuşma engelli
- Zihinsel engelli
- Süreğen engelliler (URL 2; Atıcı, 2007).

Araştırmanın kısıtlayıcılar boyutunda belirtildiği gibi kentsel mekânı kullanmakta diğer engel türlerine göre ortopedik ve görme engellilerin daha çok kısıtlamalarla karşılaştığı varsayımı ele alınmıştır.

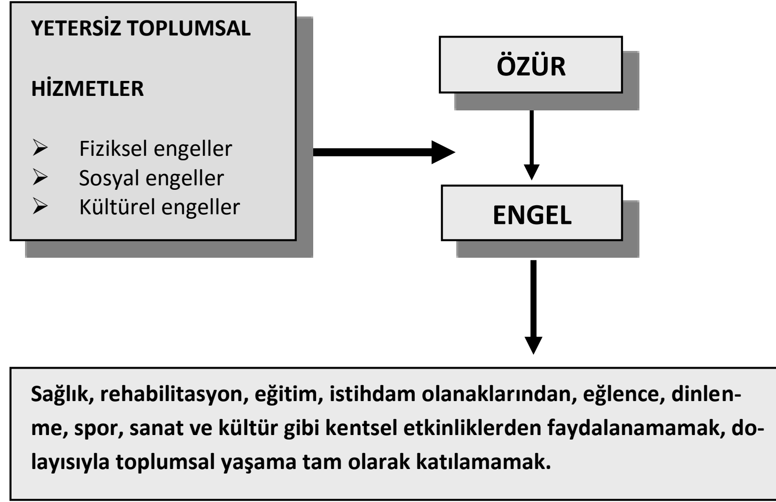
Engellilerin Kentsel Alanda Karşılaştıkları Sorunlar

Türkiye'de engellilere yönelik yasal düzenlemeler birçok açıdan yetersiz bulunmaktadır. Yasal düzenlemelerin gerçek hayatta uygulanmaması engellilerin günlük yaşamlarında zorlanmalarına yol açmaktadır. Toplum içinde engelli bireylerin aktif, bağımsız olarak hareketliliği artı-

rılmalıdır. Aksi takdirde engelliler topluma katılmadıkları her an dışlanmış hissetmeye devam edeceklerdir.

Engellilerin sosyal hayatta karşılaştıkları sorunların başında yoksulluk, eğitim, ulaşım, fiziksel çevre, konut ve iyileştirme gibi konular gelmektedir. Bununla beraber sorun oluşturan diğer unsurlar ailelerin ve çevredeki insanların engellilere bakış açısıdır. Engelli bireyin yaşadığı konuttan tüm kamusal mekânlara, ulaşım araçlarına erişimini kolaylaştıracak fiziki düzenlemelerin, uygun tasarımların yapılmadığı görülmektedir. Yollar, kaldırımlar, kamu binaları, parklar, bahçeler, okullar, içinde yaşanılan konutlar, ulaşım araçları ve daha birçok fiziksel çevre unsuru, engellilerin topluma katılmasının önünde ciddi birer engel oluşturmaktadır (Engelsiz Şehir Tasarım Raporu, [t.y]). Bozuk yüzeyli yollar, güvenlik tedbirleri alınmayan alt yapı çalışmaları, çok yüksek kaldırımlar, engellilerin kullanımına uygun olmayan telefon ve telefon kabinleri, gerekli düzenlemeler sesli ve görsel uyarıcılar olmadığı için engellilere hizmet edemeyen ulaşım sistem ve araçları, kent ulaşımı ve yaşamında yoğun olarak karşılaşılan engellerdir (Çalışkan, 2012). Bu sınırlayıcılar sebebiyle engellilerin hareket yeteneği kısıtlanmaktadır. Hareket özgürlüğü elinden alınan birey toplumdan kopmakta ve sosyal hayattan uzaklaştırılmaktadır.

Kent bütününde ve yapı ölçeğinde özellikle işitme ve görme engellilerin yararlanacağı işaretlemeler, görsel ve sesli bilgilendirmeler son derece yetersizdir. Yeşil alanlar ve spor alanları engellilerin de yararlanabileceği şekilde düzenlenmemiştir. Kentlerde engellilerin hareketini kolaylaştırıcı düzenlemeler birkaç küçük uygulama dışında yapılmamıştır. Standartlara uygun olmayan rampalar vb. yapılan bazı hatalı uygulamalar, değil kolaylık sunmak aksine engelli sayısını arttırıcı nitelikler göstermektedir (Engelsiz Şehir Tasarım Raporu, [t.y]). Engeller ve erişilmez yapılı çevre önemli bir sorun olarak engelli bireylerin karşısına çıkmaktadır. Günümüz yerleşimleri, yetişkin, orta yaşlı ve eksiksiz yetiye sahip ideal kişiler için kurgulanmakta ve planlanmaktadır (Gümüş, 2007). Sunulan kentsel hizmetlerden toplumun tüm kesimi özellikle engelliler faydalanamamakta ve toplumsal hayata katılamamaktadır (Şekil 1).

Şekil 1: Özür, engel ve toplumsal hizmetler arasındaki ilişki (Anonim, 2010-Ulaşılabilirlik Stratejisi ve Eylem Planı, 2010-2011).

Dezavantajlı olmak, mekânsal açıdan düşünüldüğünde, engelliler, yaşlılar, hamileler, bebek arabalılar, çocuklar, iri ve şişman kişiler, çok uzun ve çok kısa boylu kişiler dezavantajlı konumdadırlar. Çünkü bu grupta yer alan kişiler yapılı çevrede hareket kısıtlılığı yaşamaktadırlar.

Engelliliğin Sosyal Boyutu

Engelli bireyin topluma katılımında en önemli etken aile ve çevresinin bireye olan bakış açısıdır. Engelli bireyin azmi ve ailesinin vereceği destekle engelini bir sorun olarak görmeden yaşama adapte olabilen bireyler, topluma katılımda son derece başarılıdırlar. Engelli bireyin toplum yaşamında etkin ve üretken olabilmesi, toplumla bütünleşmesi için engellilerin istihdam edilmesi gerekmektedir. Engelli birey sosyal açıdan aktif bir yaşam sürerse kendini geliştirebilir.

Engelliliğe ilişkin farklı kuramsal yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu yaklaşımlar medikal ve sosyal model olmak üzere iki başlıkta incelenmektedir. Medikal model; engelliliği biyolojik yapıya bağlı olarak açıklamaktadır. Modelin temelinde ise tüm engellilerin kısıtlı olduğu varsayımı bulunmaktadır (Atıcı, 2007). Medikal modelde vurgulanan konu insanların fiziksel durumudur. Tıbbi müdahale ile engellilik ortadan kaldırılabilecek bir olgu olarak görülmektedir. Sosyal model ise; engelliliğin toplumsal olarak yapılandırıldığını ve çeşitli bozuklukları olan insanlara

dayatılmış bir olgu olduğunu savunurken aynı zamanda engelli bireyler üzerinde bu şekilde baskı yaratıldığını ileri sürmektedir (Atıcı, 2007). Sosyal modelde vurgulanan konu engellilerin haklarına sahip çıkması gerekliliğidir. Bu modelin amacı, engelli bireylerin engellerine rağmen yaşama bağlanıp toplumla bütünleşmelerini sağlamaktır.

Engelli bireyin kendini geliştirebilmesi, kendine güvenmesi ve istekle hayata sarılması için aile ve çevresinin manevi desteğine ve yardımına ihtiyacı vardır (Koç, 2010). Yapılarda ve çevrede gerçekleştirilen uygulamalar, engelsiz ve evrensel tasarımlar fiziki açıdan engelli birey ve engeli olmayan insanlar arasında eşitsizliği gidermeye çalışsa da sosyal açıdan insanların engellilere bakış açılarını, davranışlarını ve hoşgörü düşüncelerini sınırlandırmaktadır. Engelli bireyleri gördüklerindeki duyarsız tepkileri ve acıma duyguları onların toplum içine katılmamalarının başlıca nedenidir.

Engelli bireylerin dernek vb. kurumlarda bir araya gelerek toplanmaları toplumda kendilerini ifade edememelerinden kaynaklanmaktadır (Koç, 2010). Örgütlenme yapısıyla biraya gelen engelli bireylerin aile ve çevrelerinin dışında bu kuruluşlarda edindiği arkadaşlıklar sosyal açıdan çok büyük destek sağlamaktadır. Engelli bireylerin toplum yaşamı içinde ekonomik, sosyal, kültürel etkinliklerini yerine getirebilmesi için tüm toplum bireylerinin çağdaş düşünce yapısına sahip olması gerekmektedir (Koç, 2010). Toplumda dışlanmadan, adaletli bir yaşam sürmek bakış açısındaki tüm engellerin kaldırılmasıyla gerçekleşir.

Engellilere Yönelik Kentsel Tasarım ve Planlama Kriterleri

Kent bütününe yönelik planlama ve tasarım, engelli bireylerin hareketlerini kısıtlamayacak şekilde yapılmalı, engelli kişilerin kullanabildiği alanların çoğunluğunu sağlıklı insanların rahatlıkla kullanabildiği unutulmamalıdır. Kent içi ulaşım alanlarında gerekli önlemler alınmalı, açık alanlarda olduğu kadar yapı içlerinde de engelli bireylerin kullanımları göz önüne alınarak planlama yapılmalı ve yasalarda yer alan düzenlemelerin uygulanması sağlanmalı, aksi takdirde cezai yaptırımlara başvurulmalıdır (URL 4).

Engellileri, başkalarının yardımına gerek duymaksızın kent yaşamı/aktiviteleri ile bütünleştirmeye yönelik tasarım arayışlarına ve uygu-

lamalarına gereksinim duyulmaktadır. Kenti oluşturan konut yerleşme alanları, kentsel çalışma alanları (yönetim, kamu kuruluşları, kentsel ve bölgesel iş merkezleri vb.), yeşil alan, kentsel sosyal alt yapı (eğitim, sağlık, kültürel tesis, dini tesis) arasındaki bağlantı güçlü ulaşım ağları ile sağlanmalıdır. Toplumun engelli, yaşlı, hasta kesimi unutulmadan tüm insanlara yönelik evrensel tasarım yapılmalı, ülke, bölge ölçeğinden başlanarak kente inen planlar yapılmalı ve planlar arasındaki uyum unutulmamalıdır (URL 4).

BM Erişilebilirlik-Engelsiz Çevre için Tasarım Rehberi (United Nation-Accessibility for the Disabled a Design Manuel for Free Environment) kentsel tasarım önerilerini şu başlıklar altında sınıflandırmaktadır:

- Engeller
- İşaretlemeler
- Sokak mobilyaları
- Güzergâhlar (yaya izleri)
- Kenar rampaları
- Yaya geçitleri
- Park etme durumu (Kaplan, 2007).

Engelsiz ve evrensel tasarım

Engellilere yönelik olarak yapılması gereken düzenlemelerin, mevzuat ve standartlara uygun olması gerekmektedir. Amaç yeni yapılacak alanlar açısından, “engelsiz fiziksel çevreler oluşturmak” ve mevcut çevrelerin (konut alanları, kentin merkez alanı, çalışma alanları, ulaşım, eğitim, sağlık, idari kurum ve kuruluşlar, rekreasyon alanları ve yeşil alan) niteliğini iyileştirmektir. Fiziki yapılı çevrede engellilerin erişilebilirliğini artırmaktır. Yakın bir geçmişe sahip olan “erişilebilirlik” kavramı ve tasarımın herkes için yani toplumun herhangi bir kesimini dışlamadan yapılması birbiriyle yakından ilgilidir. Erişilebilirliği en yalın şekilde “herkesin istediği her yere/mekâna ulaşabilmesi ve burayı kullanabilmesi” biçiminde tanımlamak mümkündür (Gümüş, 2009). Erişilebilirlik, sadece sağlıklı birey için değil tekerlekli sandalye kullanıcıları, pusetli anneler, yaşlılar yada çocuklara adaletli şekilde hitap etmelidir (Evcil vd., 2012).

Herkes için adil ve yaşanılabilir kentlerin oluşturulması ihtiyacı **evrensel tasarım** (*universal design*) anlayışının doğmasını sağlamıştır. Ev-

rensel tasarım anlayışı, engelsiz tasarım *(barrier free design)* anlayışının toplumda yarattığı ayrımcılığa bir tepki olarak doğmuştur. Holmes-Siedle'in belirttiği gibi engelliliğin bireyden değil, yapılı çevreden kaynaklanan bir sorun olduğu unutulmamalıdır. Kentsel mekânın mümkün olduğu kadar çok kullanıcıya yönelik olması ve tüm kullanıcılar için hayatı kolaylaştırması bu yaklaşımın gerekliliğini göstermektedir. Evrensel tasarım anlayışı kentsel çevrelerin herkes için tasarlanmasının sürdürülebilir, güvenli, hakça ve kullanılabilir olmasının bir teminatı niteliğindedir (Yaşar ve Evcil, 2012; Zoral vd., 2012).

Evrensel biçimde tasarlanmış yapılı çevrenin, herkes için adil kullanım olanağı sağlayan, farklı düzeyde beceriye sahip kişiler için kullanımda esnekliğe sahip, yalın, algılanabilir bilgilendirme içeren, hatalar için toleranslı (tehlikelerin minimize edilmesi), düşük fiziksel çaba gerektiren ve yaklaşım ve kullanım için uygun boyut ve alana sahip biçimde kurgulanmış olması gerekmektedir (Gümüş, 2007; Yaşar ve Evcil, 2012).

Evrensel tasarımda önemli olan kullanıcıdır. Evrensel tasarımda konu edilenler sadece engelli insanlar değil, tüm insanlardır. Tüm toplumun, yaş, beceri kaybı gibi nedenlerle, bir çeşit engelli olduğu görüşü benimsenmiştir. Toplumda, engelli veya yaşlı olmak olumsuz, "normal" olmak ise kusursuz ve beceri sahibi olarak algılanmaktadır (Gümüş, 2009). Bu sebeple normal kavramına giren bireylere yönelik yapılan tasarımlar dezavantajlı gruba giren bireyler için sorun olmaktadır.

Evrensel tasarım yaklaşımı fiziksel mekânın tasarımında kullanıcı boyutunu geniş çapta değerlendirmekte ve kullanım problemlerine bütünleştirici bir tutumla yaklaşarak çözüm aramaktır (Dostoğlu vd., 2009; Aközer, 2007). Evrensel tasarımın hedefi herkesi içine dâhil eden bir çevre yaratılması ve fiziksel bariyerlerin kaldırılmasıdır. Özetle, evrensel tasarım; sınırlı kullanıcılar için sınırsız kullanım olanakları sağlamaktır (Zoral vd., 2012).

Yerel Yönetimler ve Engellilere Yönelik Yasal Düzenlemeler

Yasalar ile merkezi yönetim birçok yetki ve sorumluluğu yerel yönetimlere bırakmıştır. Yerel yönetimlerin engellilerin kentsel mekânda kullanım kolaylığını artırıcı politikaları engelli dernekleri ve bireyler tara-

fından yakından takip edilmektedir. Engelli bireylerin kentsel mekânda haklarını koruyan yasalar bulunmaktadır. Bunlar 3194 sayılı imar kanunu, 5378 sayılı Özürlüler Kanunu Avrupa Kentsel Şartı ve Türk Standartları Enstitüsünün hazırlamış olduğu standartlardır (URL 3: TS 12576, TS9111).

2004'te 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu ve 5393 sayılı Belediye Kanunu ile yerel yönetimlerin engelli vatandaşlara yönelik hizmetleri belirlenmiştir. 2005'te 5378 sayılı Özürlüler Kanunu ile Kentsel mekânlara engelli bireylerin erişiminde kolaylık sağlanması için yerel yönetimlere görevler verilmiştir. Büyükşehir belediyeleri ve diğer belediyelerin sınırları içerisindeki, engelli ve yaşlıların topluma tam, etkin ve eşit katılımını sağlamak için yerleşim yerleri ile açık, yarı açık ve kapalı alanların kanun, imar planları, sağlık ve çevre şartlarına uygun tasarımı yapılmalıdır. Tüm kamu kurum ve kuruluşları, yaya yolları ve kaldırımlar, rampalar, merdivenler, yaya geçitleri, engelliler için park yerleri, açık ve yeşil alanlar, binalar ile ilgili düzenlemeler, mevcut yapılar, toplu taşıma hizmetleri, bilgilendirme, işaretleme ve hissedilebilir yüzeylerde yapılacak gerekli düzenlemelerle engelli bireylerin erişiminin artırılması sağlanacaktır. Konuya ilişkin kanun ve yönetmelik hükümlerine rağmen kentlerde yeterli uygulama yapılmamakta ve Türk Standartları Enstitüsü standartları göz ardı edilmektedir. Belediyelerin (Belediye bünyesinde yetkili birim amir ve çalışanlarının) engelliler için yaptığı ya da yapacağı her türlü çalışma hakkında bilgi sahibi olması gerekmektedir.

Yerel yönetimlerin engellilere yönelik standartları uygulama sürecinde karşılaştıkları sorunlardan en önemlisi kaçak yapılaşmadır. Kaçak yapılaşma engellilerin kentsel mekânı kullanamamalarında büyük etkenlerden biridir. Mevzuatın uygulamasına yönelik hiçbir yaptırımın bulunmaması, mevzuatın uygulanırlığını ortadan kaldırmaktadır (URL 2; Atıcı, 2007).

Kütahya'da Yerel Yönetim ve Üniversitenin Engellilere Yönelik Yapmış Olduğu Çalışmalar

Parklar engelli bireylerin kullanımına uygun hale getirilmiş, bu bağlamda 2013 yılı programına 30 adet parkta düzenleme kararı getirilmiştir. 2012 yılı içerisinde yoğun olarak kullanılan arterlerden başlanarak 2450 m hissedilebilir yüzeye sahip Görme Engelli Yolu oluşturulmuştur.

2013 yılı programında ise 5000 m Görme Engelli Yolu yapılması planlanmaktadır.

5378 Sayılı Kanun kapsamında 4 adet alçak tabanlı otobüs engelli bireylerin erişebilirliğine uygun olarak satın alınarak, Mayıs 2010 tarihinden itibaren kullanılan güzergâhlarda hizmet vermeye başlamıştır. 5378 sayılı Kanunun gereğince % 30 ve üzeri engelli vatandaşların toplu taşımadan yararlanırken üniversite öğrencisine uygulanan indirimin aynısının uygulaması sağlanmıştır. Atatürk ve Adnan Menderes Bulvarı trafik sinyalizasyonunda sesli uyarı ve ikaz sistemi 2006 yılında kurulmuş olup halen faaliyet gösterdiği bilinmektedir. Belediye bünyesinde 31.12.2012 tarihi itibariyle engelli statüsünde, 2 adet Memur, 5 adet işçi istihdam edilmektedir.

Üniversite bünyesinde 5 engelli öğrenci ve 26 engelli personel bulunmaktadır. Engelli öğrenciler için kampus içinde fiziksel alanlarda iyileştirme çalışmaları, öğrenme kaynaklarının, sınav, barınma ve ulaşım olanaklarının iyileştirilmesi çalışmaları ile engelli öğrencilere destek olacak projeler gerçekleştirilmiştir.

ARAŞTIRMA ALANININ TANIMI VE FİZİKSEL AÇIDAN İRDELENMESİ

Araştırma alanı kapsamında Kütahya Kent Merkezi Vazo Çevresi ile Cumhuriyet Caddesi'nin (Sevgi Yolu) ortopedik ve görme engelliler açısından erişilebilirliği irdelenmiştir. Vazo Çevresi hem araç hem de yaya alanlarını kapsarken Sevgi Yolu yayalaştırılmış bir alandır (Resim 1).

Resim 1: *Çalışma Alanı-Vazo ve yakın çevresi, Cumhuriyet Caddesi*

Kentin merkezinde yer alan Vazo çevresiyle beraber araç ve yaya kullanımına açık bir alandır. Sevgi Yolu Kütahya halkına yediden yetmişe hitap etmektedir. Engelliler, yaşlılar, çocuklu anneler içinde rahat kullanım imkânları sunmaktadır. Ticari faaliyetlerin yoğun olması, yayalaştırılmış alan oluşu sebebiyle halkın sıklıkla kullandığı kentte buna benzer başka bir alan bulunmadığı için "Mecburiyet caddesi" olarak da nitelendirilmektedir.

Araştırma Alanının Erişilebilirliğinin İrdelenmesi

Engellilerin fiziksel mekânları kullanabilmesi için bazı yeterlilik kriterleri bulunmaktadır. Bunlar yaya kaldırımları, zemin kaplamaları, işaret ve aydınlatma elemanları, otoparklar, yaya geçitleri, duraklar, kent mobilyaları, kavşak noktaları, merdivenler, rampalardır (Bekçi, 2012).

Kent kullanıcılarının ulaşılabilirliğini etkileyen faktörlerden bazıları şunlardır: Yaya kaldırımlarının işgal edilmesi, kaldırımların yeterli genişlikte olmaması, zemin kaplamalarının yürümeyi engeller şekilde bozuk olması, aydınlatma elemanlarının yolu bölmesi, kavşak noktalarında sinyalizasyon olmaması, merdiven ve rampaların çok dik olmasıdır.

Araştırma alanında mevcut yapılı çevreye ve sunulan hizmetlere ulaşılabilirliği kısıtlayan engellerin tespitinde Ulaşılabilirlik Stratejisi ve Ulusal Eylem Planı'nın Açık Alanlar İçin Kontrol Listesi kullanılmıştır. Bu çalışma ile mevcut yapılı çevre ve hizmetlerin ulaşılabilirlik düzeyi belirlenmiş olmaktadır.

Alanın fiziksel engelli kullanımına uygunluğunun belirlenmesinde kullanılan kriterler şunlardır:

- Yaya kaldırımları
- Rampalar
- Merdivenler
- Korkuluklar ve Küpeşteler
- Yaya geçitleri ve Üstgeçitler
- Duraklar
- Otoparklar
- Kent mobilyaları (Halka açık telefon kulübeleri-bankamatikler-çöp kutuları-banklar)

- İşaretler ve işaretlemeler
- Halka açık tuvaletler
- Bina girişleridir.

Yaya kaldırımları

Kütahya'da engelli kent kullanıcılarının fiziksel mekânda erişim hizmetini karşılayan unsurlardan biri olan kaldırımlar ulaşılabilirlik tespit formu verilerine göre değerlendirilmiştir. Vazo ve çevresinde kaldırımlar yeterli genişliğe sahip değildir. Standartlara göre 300 cm olması gereken kaldırım genişliği 260 cm olup yer yer daralmalar görülmektedir. Cumhuriyet Caddesi (Sevgi Yolu) yayalaştırılmış alan olduğu için yaya kullanışına uygundur.

Yaya kaldırım rampa uygulaması vazo ve çevresinde görülmektedir. Alanda yer alan yaya kaldırım rampalarında yüzey bozuklukları tekerlekli sandalye kullanıcılarının erişimini olumsuz yönde etkilemektedir. Sevgi Yolu düz zemin olduğu için yaya kaldırım rampa uygulaması yer almamaktadır.

Alanda yaya kaldırım yüzeyleri kaygan olmayan sabit malzeme ile kaplıdır. Görme engelli kent kullanıcıları için kolaylık sağlayan hissedilebilen yüzey (kılavuz iz) kaplama uygulaması Sevgi Yolunda bulunmamaktadır. Vazo ve çevresinde kılavuz izler Kütahya Belediyesi önünden başlayıp Fatih Sultan Mehmet Bulvarında devam etmektedir. Kütahya Belediyesi önünde yer alan kılavuz izlerin yapımında standartlara uygun malzeme kullanılmıştır. Ancak Fatih Sultan Mehmet Bulvarında yapılan izler standartlara uygun olmayıp malzeme ve ölçüleri farklılık göstermektedir.

Fatih Sultan Mehmet Bulvarında mevcut hissedilen yüzeyin görme engelliler tarafından kullanımı insanların ve ticari işyerlerinin kaldırımı işgal etmesi sebebiyle zorlaşmaktadır. Yaya kaldırımlarında seviye farklılıkları Vazo ve çevresinde görülmektedir. Sevgi yolunda zeminin eğimli olmaması ortopedik engelli kullanıcılara rahat hareket kolaylığı sunmaktadır.

Drenaj elemanları Vazo ve çevresinde yaya kaldırımı bitişinde engelliler için engel oluşturacak bir konumdadır. Sevgi yolunda ise su oluğunu takip eden drenaj sistemi yaya kullanımını olumsuz etkilememektedir.

Fatih Sultan Mehmet Bulvarı başlangıcında hissedilen yüzey kaplaması üzerinde yer alan kent mobilyaları görme engelli kent kullanıcılarının hareketini kısıtlayıcı ve engelleyici şekilde konumlandırılmıştır (Resim 2).

***Resim 2:** Fatih Sultan Mehmet bulvarındaki hissedilebilir yüzeylerin kullanımı*

Rampalar

Alandaki mevcut rampaların çoğunluğu düz, sabit, kaygan olmayan malzeme ile kaplıdır. Rampa eğimleri standartlara uygun (% 5) eğimde uygulanmıştır. Alanda çok dik eğimli rampaların varlığı da bulunmaktadır. Dik eğimli rampalarda iki taraflı korkuluk görülmemektedir.

Şehitlik Caddesindeki rampanın standartlara uygun olarak yapılmamış olması ortopedik engelli kent kullanıcıları için hareket etme zorluğu doğurmaktadır. Görme engelliler için rampa başlangıç ve bitişlerinde uyarıcı yüzey bulunmamaktadır. Bununla beraber çoğu rampa yüzeyindeki pürüzlülük tekerlekli sandalye kullanıcıları için sorun teşkil etmektedir (Resim 3).

***Resim 3:** Şehitlik Caddesindeki rampaların kullanımı*

Merdivenler

Alanda mevcut bulunan merdivenler sabit, düz ve kaygan olmayan zemin ile kaplıdır. Basamak genişlikleri, yükseklikleri ve rıhtların kapalılık durumu standartlara uygundur (Resim 4).

***Resim 4:** Merdivenlerin kullanımı*

Merdivenlerin kullanımı alternatif güzergâh olarak rampa uygulamasıyla desteklenmiştir. Alanda mevcut bulunan merdiven ve rampaların iki tarafında korkuluk bulunmamaktadır. Tek taraflı korkuluk uygulaması görülmektedir. Engelli ve çocuklar için 70 cm yüksekliğinde korkuluk ve küpeşte uygulaması yoktur.

Yaya Geçitleri ve Üstgeçitler

Alanda hemzemin yaya geçitleri varlığı yaygındır. Yaya kaldırımını yaya geçitlerine bağlayan kısımda seviye farklılıkları yaya kaldırım rampası ile giderilmiştir. Taşıt trafiğinin yoğun olduğu kavşakta (Adnan Menderes Caddesi girişi) metal yaya korkuluğu bulunmaktadır. Yaya geçitlerinin 80 cm öncesinde uyarıcı hissedilen yüzey kaplaması yer almamaktadır. Yaya geçitlerinde taşıt yolu öncesinde 80 cm genişliğinde görme engelliler için uyarıcı hissedilen yüzey kaplaması yoktur. Sinyalize hemzemin yaya geçitlerinde sesli ve görsel uyarıcı cihaz bulunmaktadır (Kentin iki farklı yerinde). Sinyalsiz hemzemin yaya geçitlerinde engelli işareti bulunmamaktadır (Resim 5).

Resim 5: *Yaya yolları ve geçitlerinin kullanımı*

Alanda mevcut üstgeçit Adnan Menderes Caddesinde yer almaktadır. Döner merdiven uygulamasının olduğu üstgeçitte ticari faaliyet görülmektedir.

Duraklar ve Otoparklar

Toplu taşıma araç duraklarına erişim kolaydır. Duraklarda insanlara zarar verebilecek keskin ve sivri köşeli malzemeler kullanılmamıştır. Engelliler için oturma elemanı bulunmamaktadır. Görsel bilgilendirme panoları ile gelen araçlar takip edilebilmektedir. Duraklar standartlara uygun değildir. Tekerlekli sandalye kullanıcıları için yeterli genişlikte (120 cm) alan bulunmamaktadır. Mevcut duraklarda 50 cm boşluk yer alır. Otobüs zemini ile kaldırım aynı seviyede değildir. Otobüslerin rampalı olanları mevcut olup rampa kullanımı yaygın değildir. Park yeri sayısının % 2'si engelli otoparkı olarak belirlenmelidir. Alanda engellilere ait park yeri Kütahya Devlet Hastanesinde bulunmaktadır. 3 araçlık park yeri bulunmasına karşın engelli araç park yerine bireyleri yönlendirici işaretler yetersizdir. Engelli simgesi ve araçlardan inen fiziksel engelli bireyler için yeterli genişlikte boşluk bulunmamaktadır (Resim 6).

Resim 6: *Üstgeçitler, duraklar ve otoparkların kullanımı*

Kent Mobilyaları

Alanda kent mobilyaları bireylere zarar verici keskin hatlardan oluşmamıştır. Sevgi Yolu kent mobilyalarının yanında tekerlekli sandalyeler için yeterli boşluk bulunmamaktadır. Vazo ve çevresindeki kent mobilyaları yanında yeterli boşluk mevcuttur. Alanda telefon kulübelerine erişim kolaydır. Sevgi Yolu, Vazo ve çevresinde bulunan telefon kulübeleri engelli kullanıcılara uygun tasarlanmamıştır. Tekerlekli sandalye kullanıcıları için yükseklik yeterli değildir. Görme engelli bireyler için kabartma yazı uygulaması bulunmamaktadır. Bankamatiklerin en az bir tanesi tüm engelli bireylere hitap edecek seviye ve tasarımda olmalıdır. Alanda bankamatikler ulaşılabilecek noktalarda yer almaktadır. Ancak ortopedik ve görme engelli bireylerin kullanımına uygun tasarlanmamıştır. Yerden yüksekliği fazla olan ATM'ler bedensel engellilerin kullanımına uygun değildir. ATM önünde sıra oluşması görme engellilerin hissedilen yüzeyi kullanımı da engellenmektedir. Alanda çöp kutuları ulaşılabilecek noktalarda yer almaktadır. Tek elle kullanıma uygundur. Tekerlekli sandalye kullanıcıları için yeterli yüksekliğe sahiptir. Görme engelli bireyler için engel oluşturmaktadır. Kentin belli noktalarında hissedilen yüzeylerin üzerinde olan çöp kutuları görme engellilerin zorluk çekmesine sebep olmaktadır. Dinlenme bankları yaya kaldırımında yaya ulaşımına mani olmayacak şekilde yerleştirilmiştir. Bankların sırt dayanağı olmakla beraber kol dayanağı bulunmamaktadır. Vazo ve çevresinde bankların yanında tekerlekli sandalyelerin yanaşması için yeterli mesafe bulunmaktadır ancak Sevgi Yolunda bankların yanında yeterli mesafe bırakılmamıştır. Alanda mevcut bulunan işaretler uluslararası standartlara uygun değildir. Rampa başlangıçlarında bulunan engelli simgesi silik ve anlaşılmazdır. Engelliler için uyarıcı semboller bulunmamaktadır. Görme engelli bireyler için kabartmalı işaretleme mevcut değildir. Alanda mevcut bulunan halka açık tuvaletler görme ve ortopedik engelli bireylerin kullanımına uygun değildir. Tuvalet girişinde yer alan merdiven ve rampa uygulaması fiziksel engelli bireylerin ulaşılabilirliğini imkânsızlaştırmaktadır. Engelliler için kullanım kolaylığı sağlanmamıştır (Resim 7).

***Resim 7:** Kent mobilyalarının kullanımı*

Bina Girişleri

Kütahya için Bina Girişleri Tespit Formu'ndan elde edilen verilere göre alanda mevcut bulunan çoğu binaların girişleri düzayak değildir. Bina girişine düzayak ulaşılabilirlik sağlanmadığında alternatif ulaşılabilir girişler bulunmaktadır fakat standartlara uygun değildir. Vazo ve çevresinde bina ana girişleri yeterli genişliğe sahipken Sevgi Yolunda bina girişlerinin çoğu yeterli genişliğe sahip değildir. Bina girişlerinde engelleyici unsurlar yer almamaktadır (Resim 8).

Resim 8: *Bina girişlerinin kullanımı*

BULGULAR VE DEĞERLENDİRMELER

Alanda tespit edilen sorunlar ve elde edilen bulgular bu bölümde yorumlanacaktır. Alanda uygulanan T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan Ulaşılabilirlik Stratejisi ve Ulusal Eylem Planı'nın Açık Alanlar İçin Kontrol Listesi tespit formundan elde edilen veriler doğrultusunda Kütahya'da yaşayan fiziksel ve görme engellilerin fiziksel mekânda karşılaştıkları sorunlar ve kentte engellilere yönelik beklentilerine yer verilmiştir.

Fiziksel Beklentiler

Kütahya'da ortopedik engelli bireylerin kent yöneticisi ve kentlilerden beklentilerinin başında kentte akülü arabaları ile bağımsız dolaşabilmek gelmektedir. Kaldırım ile yol yüzeylerindeki seviye farklılığı ve zemin kaplamasında meydana gelen deformasyon ortopedik engellilerin fiziksel hareketlerini kısıtlamaktadır. Kaldırım ve yolların herkes tarafından kullanılabilirliği sağlanmalıdır. Ticari işletmelerin kaldırımlarda engelli hareketlerini kısıtlar nitelikte yer işgal etmemesi gerekmektedir. Kentte rampa eğimlerinin dik olması ortopedik engellilerin hareketliliğini sınırlandırmaktadır. Toplu taşıma araçlarının engelliler için kullanım olanağı sunması olumlu karşılanırken, uygulamada rampanın açılmayıp ortopedik engelli bireylerin ulaşım imkânının kısıtlandığı bilinmektedir. Kamu kurumlarına (bina girişi) erişimin sınırlayıcı olduğu ve bina içi dolaşımın ortopedik engelliler açısından imkânsız olduğu görülmektedir. Tüm resmi kurumlarda gerek görme engelli gerekse ortopedik engelli bireylere yönelik uygun rampa ve asansör sisteminin olmadığı bilinmekte-

dir. Engellilerin ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri kurumlar standartlara uygun fiziki yapıda olmalıdır. Kentte Vazo ve çevresi ile Sevgi yolunda yer alan ticari işletmelerin girişlerinde ortopedik engelli bireyler için yeterli genişlikte hareket (manevra) alanı oluşturulmalıdır. Ortopedik engelli bireyler ibadet özgürlüklerini yerine getirememektedirler. Bu sebeple dini tesislerin giriş kısımlarında standartlara uygun fiziki çalışma yapılmalıdır. Kente gelen ortopedik engelli misafirlerin ağırlanacağı standartlara uygun konaklama tesisi olmalıdır. Bankamatik ve halka açık tuvaletler engelli kullanımına uygun hale getirilmelidir.

Görme engelli bireylerin kent yöneticisi ve kentlilerden beklentilerinin başında kentte fiziksel erişimde bağımsız hareket edebilmek gelmektedir. Kaldırımın ortasında yapılan hissedilen yüzey kaplamasının kullanıma uygun olmadığı, orijinaline uygun olmayan "dökme" işlemi ile yapıldığı için belirli bir zaman sonra iklimsel şartlar sebebiyle yolun bozulacağı bilinmektedir. İnsanlar hissedilen yüzeyler hakkında bilinçlendirilmeli ve görme engellilere ait olan o yolu işgal etmemelidirler. Hissedilen yüzey yolunda çöp kutusunun engel çıkardığı ya da ağaç kenarından labirent takip edercesine yüzeyin görme engellilerin kullanımına uygun döşenmediği bilinmektedir. Kent merkezindeki ışıklandırmalarda sesli anons sitemi iki kavşakta görülmekte ve bu uygulamanın tüm kente yayılması gerekmektedir. Kaldırımlar dengesiz ve düzensizdir. Kentin tamamında kaldırımların başlangıç ve bitişleri belirtilmelidir. Kullanışlı ve güvenli bir yaya ulaşım sistemi oluşturabilmek için kaldırımın başlangıç ve bitişinde görme engelli bireylerinde faydalanacağı tutanak yapılmalıdır. Duraklarda gelen otobüsü bildiren sesli anons sistemi olmalıdır. Sevgi yolunda insanlar yol vermediği için görme engelli bireyler su oluklarını keşfetmişlerdir. O güzergâhı takip ederek rahat hareket edebilmektedirler. İnsanlar engellilere karşı daha duyarlı olmalıdırlar. Barikatların engel oluşturması ve araçların kaldırıma park etmesinden dolayı görme engellilerin hareket etmede sıkıntı yaşadıkları bilinmektedir. Görme ve ortopedik engelli bireylerin rahat hareket edebilmesi için kaldırım bitiminde araç yolunda alternatif bir güzergâh (özel bir şerit) olması gerektiği dile getirilmiştir.

Sosyal Beklentiler

Ortopedik ve görme engelli bireyler toplu taşıma araçlarından faydalanmak istediklerini belirtmişlerdir. Ancak şoförlerin bilinçsiz ve eğitimsiz davranışları onların bu haklardan yararlanmalarını kısıtlamaktadır.

Kent merkezinde, Sevgi Yolunda engelliler rahatça, bağımsız hareket edemediklerini dile getirmekte ve herkesin "yaşayan bilir" politikasını uygulamasını istemektedirler. Görme engelli bireylerin sokağa çıkmaya korktukları, bağımsız hareket edemedikleri ve "Canlı Baston=İnsan" yardımı aldıkları bilinmektedir. Teknolojinin hayatlarını kolaylaştırdığını, insanların ise zorlaştırdığını belirtmişlerdir. Görme engelliler sesli ekran okuyan Talks programı ile telefonları rahat kullanırken-Jaws ile bilgisayar kullanabilmektedirler. Engelliler hakkında insanları bilgilendirme görevi yerel yönetim ve basına düşmektedir. Evden çıkıp sosyal hayata adapte olabilmek için çok çaba sarf etmektedirler. 5378 sayılı kanun hakkında bilgi sahibi olmadıklarını söyleyerek engelli hakları ile ilgili bilgi sahibi olmak istediklerini dile getirmişlerdir. Yerel yönetimin derneklerini sadece özel günlerde değil daha sık ziyaret etmelerini istemektedirler.

Yerel Yönetim Görüşmelerinden Notlar

Yerel yönetim birimleri ile tek tek görüşülmüş ve Kütahya kentinde engellilere yönelik yapılan ve yapılacak çalışmalar hakkında bilgiler alınmıştır. Kütahya belediyesine kayıtlı olup yardım alan engelli sayısı 964 kişidir. Engelli bireylerin rahat kullanması için yapılmış parkın (75. yıl Mahalle Parkı) oyun elemanları eklenerek çocuk oyun alanı olarak kullanıldığı belirtilmiştir.

Atatürk ve Adnan Menderes Caddesi kavşağında görme engelli bireyler için sesli anons sistemi bulunmaktadır. Yapılan çalışmaların yetersiz oluşu sebebiyle 13 Kavşakta da sesli anons sistemi uygulanacaktır. Kütahya'da kamu kurum yetkilileri ve çalışanlarının engellilere yönelik kanun (5378 sayılı Özürlüler Kanunu) ve yapılan uygulamalar hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıkları belirtilmiştir. Kanunun zorunlu kıldığı fiziki uygulamalar ilk aşamada yapılmaya çalışılmış ve eksikliklerinde var olduğu bilinmektedir. 5378 sayılı kanunu ve kanunun içeriği ile ilgili Bakanlık tarafından zorlayıcı bir politika olmayışı, Bakanlık yetkililerinin yerel yönetimlerde ilgili birimlere eğitim vermesi gerektiği dile getirilmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kentleşme modern çağın kaçınılmaz sonucudur. Kentli insanının fiziksel mekânlara erişim sorunu yaşaması, eşit ve adaletli hizmet alamaması modern gelişmeye karşıdır. Engelli ayrımı yapılmadan sadece insan odaklı kentsel tasarımlarla herkese eşit bir hizmet sunulmalıdır.

Engelli bireylerin bakıma muhtaç ve tüketici insanlar olarak görülmesi onların toplumdan uzaklaşmasına sebep olmaktadır. Toplumun engellilere yönelik bilgi sahibi olmaması duyarsız davranmalarına yol açmaktadır. Kütahya kentinde fiziksel engellilerin kent merkezini ve Sevgi Yolunu kullanımı açısından erişilebilirlik üzerine yapılan incelemeler sonucunda fiziksel engelli bireylerin kentsel mekânı kullanırken zorlandığı tespit edilmiştir. Elde edilen tespitler sonucunda fiziki uygulamadaki eksikler belirlenerek Kütahya kenti için erişilebilir kentsel mekân düzenlemeleri için bazı öneriler getirilmiştir. Kentteki tüm kullanıcılara hizmet eden Vazo ve çevresi ile Cumhuriyet Caddesinde (Sevgi Yolu) bulunan fiziksel çevre problemlerinin kısa vadede çözüme kavuşması gerekmektedir.

Engelleri ortadan kaldırmaya yönelik yapılan fiziki uygulamalar, bu konuda bilgi sahibi olan çalışanlar tarafından yapılmalıdır. TSE ve BM Standartlarına göre yapılacak analizler sonucu belirlenen engelsiz tasarım kurallarına göre kentsel mekânda yönlendirici izler olmalı, yoldan binaya mümkünse basamaksız giriş planlanmalı, kaldırım genişliği iki tekerlekli sandalye için 180 tek tekerlekli sandalye için 120 cm ve ortalama kaldırım genişliği 150 cm olmalıdır. Kaldırım ve rampa eğimi %5 olmalı bina girişlerinde rampa bulunmalıdır. Yaya geçitlerinde engellilerin güvenli ve rahat geçişini sağlayacak sesli ve görsel sinyalizasyon sistemi bulunmalı ve en çok 120 cm yüksekliğinde basma düğmesi olmalıdır. Zemin kaplamalarında kolay, kaygan olmayan, her türlü hava koşuluna dayanıklı ve ekonomik bir kaplama malzemesi tercih edilmeli, yol kenar parkına izin verilen yollarda engelliler için tüm tesisteki park yeri sayısının % 2'si engelli otoparkı olarak belirlenmelidir. Otoparkta görülebilecek ve kolay okunabilen engelli levhası ve park alanı zemininde engelli park işareti olmalı, geceleri seçilebilen renkler kullanılmalı ve engellilerin araçlara inme-binmede sorun yaşamamaları için kaldırım kotu 3 cm olarak alçaltılmalıdır. Yaya izi üzerinde bulunan büfe telefon kulübesi gibi farklı kullanımlara yaklaşılan 60 cm de farklı iz yapılmalı ve görme engellilere yüzeysel izle uyarıda bulunulmalıdır (Kaplan, 2007).

Fiziksel engellilerin rahat bir şekilde kullanabilmeleri için yaya kaldırımları, rampalar, merdivenler, korkuluklar ve küpeşteler, yaya geçitleri, duraklar, kent mobilyaları (halka açık telefon kulübeleri-halka açık tuvalet-

ler-çöp kutuları-banklar), işaretler ve işaretlemeler, bina girişleri standartlara uygun şekilde yeniden düzenlenmelidir. Yapılan çalışmalarda eksik görülen kısımlar (kaldırımlardaki yüksek bordürler, kaldırımın yer yer daralması, zemin kaplamasındaki pürüzlülük, sinyalizasyon ve yaya geçidi işaretlerinin eksikliği, merdiven ve rampaların dik olması) gerekli yasal düzenlemeler doğrultusunda erişilebilirliğe uygun hale getirilmelidir.

Yaya Kaldırımları

Yol üzerinde kullanılan kentsel donatılar yaya ulaşımını engellemeyecek şekilde konumlandırılmalıdır. Yaya yolarındaki araç işgalini önleyici yaptırımı olan cezalarla çözümün sağlanması gerekmektedir. Yaya yollarında su birikintisi oluşmasını önleyici uygun drenaj sistemi yapılmalıdır.

Yaya yolları en az iki tekerlekli sandalye geçecek genişlikte olmalıdır. Kaldırım bitişi yol başlangıcı yaya yolu kaldırım rampa uygulaması % 5 eğimi geçmemelidir. Görme engellilerin tehlikeli bir bölgeye yaklaştığını bildiren hissedilen yüzey kaplamasında uyarıcı zemin doku farklılaşmasının olması sağlanmalıdır. Gece aydınlatması yeterli düzeyde olmalı ve kaldırım yüzey kaplaması pürüzsüz ve kaygan olmayan malzemeden oluşmalıdır.

Rampalar- Korkuluklar ve Küpeşteler

Rampa başlangıç ve bitişinde tekerlekli sandalye için yeterli genişlikte hareket alanı olmalı ve görme engelliler için başlangıç ve bitişi bildiren hissedilen yüzey olmalıdır. Rampanın her iki tarafında da tırabzan yer almalıdır. Yaşlı, çocuk ve engelli bireyler için yeterli yükseklikte korkuluklar tasarlanmalı ve küpeştelerde kaygan olmayan malzeme kullanılmalıdır. Ayrıca, korkulukların güvenli, sabit ve dayanıklı olması gerekmektedir.

Yaya Geçitleri

Yaya ve taşıt trafiğinin kesiştiği noktalarda yayaların daha az enerji sarf etmesi için hemzemin geçiş uygulaması olmalıdır. Işıklı kavşaklarda geçiş süreleri, yaya insan, çocuk, yaşlı, engelliler dikkate alınarak düzenlenmelidir.

Merdivenler

Merdivenin her basamağının aynı genişlik ve yükseklikte olması gerekmektedir. Görme engeliler için merdiven uçlarında adım sayısı belirtilmelidir. Merdiven rıhtlarının kapalı olması ve merdiven basamak uçlarının yumuşak hatlardan oluşması sağlanmalıdır. Merdivenler engelli kent kullanıcıları için risk oluşturmaktadır. Daha kullanışlı çözümler üretilmelidir.

Duraklar

Toplu taşıma araçlarından tüm engelli gruplarının yaralanabilmesi gerekmektedir. Ortopedik engelli bireyler için rampa, görme engelli bireyler için sesli anons sistemi ve kabartmalı harita, işitsel engelliler için görsel uyarı sistemi duraklarda ve araçlarda bulundurulmalıdır. Toplu taşıma hizmetleriyle ilgili güzergâh planlaması dâhil taşıtların temin edilmesi, taşıt sürücüsüne kadar her düzeyde görevlilerin engelliler hakkında bilgi sahibi olması gerekmektedir. Engelsiz tasarlanmış taşıtlar temin edinilmelidir. Böylece engellilerin erişilebilirliği ve hareketliliği sağlanmış olur. Duraklarda engelliler ve bebek arabalılar için yeterli genişlikte bir alan ayrılmalıdır. Yaşlı, çocuk, hamile ve engelli grupları düşünülerek oturma yerleri tasarlanmalıdır.

Otoparklar

Engelli park yerlerinde araçlarından inen engelli bireyler için yeterli genişlikte boş alan bırakılmalıdır. Park alanları için gerekli yerlere işaretler yerleştirilmelidir.

Kent Mobilyaları

Yaya yolundaki ağaçlar ve bitkiler engellilerin ve yayaların erişimini engellemeyecek şekilde konumlandırılmalıdır. Aydınlatma güvenlik açısından önem taşıdığı için sokaklar, yollar, parklar, alt ve üst geçitler iyi aydınlatılmalıdır. Kent mobilyaları herkesin kullanımına uygun şekilde tasarlanmalıdır. Çöp kutuları tek elle kolay kullanılabilir olmalıdır. Telefon kulübeleri erişilebilen yerlerde ve en az bir tanesi engelli bireylere uygun tasarlanmalıdır. Günümüzün kaçınılmaz bir kentsel mobilyası haline gelen bankamatiklerin de en az bir tanesi tüm engelli bireylere hitap edecek seviyede olmalıdır. Kent mobilyaları yaya erişimi engellemeyecek şekilde yerleştirilmeli ve bankların yanında tekerlekli san-

dalye kullanıcılarına uygun yeterli bir genişlik olmalıdır. Kent mobilyaları sivri değil yumuşak hatlardan oluşmalıdır. Halka açık tuvaletler erişilebilen yerlerde olmalı ve engellilerin kullanımına uygun bir bölüm ayrılmalıdır.

İşaretler ve İşaretlemeler

Engelli bireylerin algılayacağı şekilde ulaşım akslarına yön belirten işaret ve tabelalar konmalıdır. Gece kullanımı için işaretlemelere yeterli miktarda aydınlatma sağlanmalıdır. Zıt renkli ve dikkat çekici olmalıdırlar. Tüm cam kapılar üzerine uyarı asılmalıdır. Basit ve algılanabilir olmalıdırlar.

Bina Girişleri

Ortopedik ve Görme engelli bireylerin kamu binalarında rahat hareketini sağlayacak mimari tasarımların yapılması gerekmektedir. Bedensel engelli bireyler için bina içi ve dışında uygun rampa uygulaması (% 5 eğim), yeterli genişlikteki asansör ve görme engelli bireyler için bina içinde kabartmalı yazı uygulamasının olması gerekir. Bina ana girişlerinin otomatik kapı olması ve mümkünse döner kapı tercih edilmemesi gerekmektedir. Işıklandırma ile girişlerin algılanabilirliği artırılmalıdır. Görme engelliler için dokunsal, işitsel kapı açılışını bildiren bir sistem bulunmalıdır. Bina girişlerinde cam tercih edilmişse zıt renkli malzemeden oluşan uyarıcı işaret konulması gerekmektedir.

Evlerinden çıkıp toplum yaşamına katılmayı amaçlayan bu insanların kentsel çevrede engellere takılmadan rahat ve konforlu şekilde hareket etmeleri sağlanmalıdır. Engellilerin toplumda kendilerini dışlanmış hissetmelerini önlemek için engelli istihdamının artırılması gerekmektedir. Halkın engellilik hakkında bilinçlenmesi ve engelli bireylere karşı daha duyarlı olması sağlanmalıdır. 5378 sayılı Özürlüler Kanunu ile ilgili yerel yönetim bünyesinde bilgilendirme, bilinçlendirme ve danışmanlık hizmeti veren engelli destek birimleri oluşturulmalıdır.

Kütahya kent merkezinde tüm kent kullanıcılarını kapsayıcı adil ve eşitlikçi bir tasarım gerçekleşmesine yardımcı olmak dileğiyle…

KAYNAKLAR

Aközer, E. (2007). Özgürleştiren tasarım. TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Bülteni, 46: 7-10.

Anonim (2010). Ulaşılabilirlik stratejisi ve eylem planı. T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı.

Atıcı, İ. (2007). Fiziksel engelliler ve kentsel mekânın kullanımı. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Bekçi, B. (2012). Fiziksel engelli kullanıcılar için en uygun ulaşım akslarının erişilebilirlik açısında irdelenmesi: Bartın Kenti Örneği, Bartın Orman Fakültesi Dergisi, 14.Özel Sayı, 26–36.

Çalışkan, E. (2011). Kent içi ulaşımda engelsiz toplu taşım sistemleri. Herkes İçin Kent, Herkes İçin Planlama: Akıllıca, Adaletle, Yeniden, 7. Türkiye Şehircilik Kongresi, 14–16 Kasım, İstanbul-Türkiye.

Dostoğlu, N., Şahin, E. ve Taneli, Y. (2009). Herkes için tasarım, evrensel tasarım: tanımlar, hedefler, ilkeler. Mimarlık Dergisi, sayı: 347.

Engelsiz Şehir Tasarım Raporu, (T.Y). Online: http://www.devturkiye.org/Projeler/Engelsiz-Sehir-Planlamasi/Engelsiz-Sehir-Tasarim-Raporu/.

Evcil, N., Turgut, S. ve Yalçın, A. (2012). Taksim meydanının bir kamusal açık alan olarak tüm kullanıcılara yönelik erişilebilirliğinin irdelenmesi. Herkes İçin Kent, Herkes İçin Planlama: Akıllıca, Adaletle, Yeniden, 7. Türkiye Şehircilik Kongresi, 14–16 Kasım, İstanbul-Türkiye.

Gümüş, D. Ç. (2009). Tasarımda önemli bir kesim: özürlüler İngiltere, Japonya ve Türkiye'de özürlülük ve erişebilirlik, Mimarlık, 347.

Gümüş, D.Ç. (2007). Türkiye'de özürlüler için ulaşılabilirlik mevzuatı. TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Bülteni, 46: 18-23.

Kaplan, H. (2007). Kentsel mekânların erişilebilirliği ve okunaklılığını sağlamada kentsel tasarımın bir bileşeni olarak engelsiz tasarım, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Bülteni, 46: 26-33.

Koç, M. (2010). Engelli bireylerin yaşadığı sorunlar Sakarya Örneği. Uygulamalı Araştırma Dersi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Hizmetler Bölümü, Sakarya.

Yaşar, D. ve Evcil, N.(2012). Herkes için bir kent ve evrensel tasarım. Herkes İçin Kent, Herkes İçin Planlama: Akıllıca, Adaletle, Yeniden, 7. Türkiye Şehircilik Kongresi, 14–16 Kasım, İstanbul-Türkiye.

Zoral, P., Nal, S. ve Abanoz, Ö. (2012). Evrensel tasarım ilkeleri ışığında Türkiye'de herkes için kentler. Herkes İçin Kent, Herkes İçin Planlama: Akıllıca,

Adaletle, Yeniden, 7. Türkiye Şehircilik Kongresi, 14–16 Kasım, İstanbul-Türkiye.

URL1:http://www.ozida.gov.tr/tespitformlari/tespit_formu_acik_alanlar.pdf (Erişim Tarihi: 16.07.2013).

URL 2: http://www.ozurluveyasli.gov.tr (Erişim Tarihi: 01.03.2013).

URL 3: http://www.tse.org.tr (Erişim Tarihi: 05.04.13).URL4:http://www.devturkiye.org/Projeler/Engelsiz-Sehir-Planlamasi/Engelsiz-Sehir-Tasarim-Raporu/ (Erişim Tarihi: 16.07.2013).

KÜTAHYA KENTİ'NDE KENTSEL KORUMA VE TASARIM İLİŞKİSİ

Beyza TÜREN

GİRİŞ

Kentsel tasarım ve kentsel koruma yaklaşımları son otuz yılda kent planlama disiplinine yön veren önemli kavramlar olarak karşımıza çıkmıştır. Kentsel sit alanlarının korunmasına yönelik bir planlama çalışmasında mekânın karakterinin korunması ve sürdürülebilmesi açısından kentsel tasarıma ihtiyaç duyulmaktadır. Kentsel tasarım ve mekân boyutuyla olan ilişkinin kurulabilmesi için plan yapımı aşamasında belli kararlar ve ölçütler belirleme zorunluluğu vardır. Ülkemizde büyük bir tarihi zenginlikle beraber çok çeşitli dönemlere ait kültürel varlıklar bulunmaktadır. Batıda kültürel varlıklara olan ilgi 19. yüzyılda başlamıştır. I. ve II. Dünya savaşlarının yarattığı tahribatla kaybolan kültürel mirasa olan ilgi artmış ve modern şehircilik ölçütlerine göre planlanan kentlerde de kentlerin giderek karakterini yitirdiği görülmüş buna bağlı olarak kentsel koruma ile ilgili toplantılar yapılarak kuramlar geliştirilmeye başlanmıştır.

Ülkemizde ise kültürel varlıkları korumaya yönelik yasalar önce Asar-ı Atika (1874) ve daha sonra 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu (1973) çerçevesinde gelişmiştir. Fakat hızlı kentleşme süreci tarihi doku üzerinde büyük baskılar meydana getirmiştir. GEEAYK'ın (Gayrimenkul Eski Eserler Anıtlar Yüksek Kurulu) kuruluşundan (1956) bugüne tarihi çevreyi korumak için birçok gelişmeler yaşanmıştır. Fakat tarihi çevrenin korunmasında yeterli başarı elde edilememiştir (Ağartan, 2007).

Çeşitli uygarlıklardan bizlere kültürel miraslarımız olarak kalan tarihi kent dokuları, günümüzde yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Koruma kavramının gündeme gelmesiyle birlikte, eskiden günümüze kadar ayakta kalabilmeyi başarmış tarihi yapıların önemi giderek artmıştır. Çalışmaya örneklem olan Kütahya kentinde de tarihi doku, yaşamla birlikte değişmiştir. Bu değişimler, sosyo-kültürel yapı, fiziksel yapı ve ekonomik

yapıda görülmektedir. Tarihsel dokuda görünen birçok işlev değişiklikleri, tarihsel kimliği tahrip etmekte, değiştirmektedir. Bunun sonucu olarak tarihi yapılarda iç mekân, dış mekân kurgusu, plan seması değişmekte, ek yapılarla işlev değişiklikleri yapılmaktadır. Bu etkilerle beraber mekânların kullanımlarında değişimler ve dönüşümler meydana gelmektedir. Tarihi dokular içerisinde yer alan bu alanların kente ve gelecek nesillere birer kültür mirası olarak kazandırılması ve özgünlüğünün bozulmaması için hassaslık gerektiren çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır (Ağartan, 2007).

Koruma alanları kültürel değeriyle, mevcut bir yerleşim sunmasıyla, özgün ve yerel yapısıyla planlama bütününde farklı bir yaklaşım içermelidir. Bir planlama çalışmasıyla kentsel yapı, kentsel doku, kentsel peyzaj ve siluet, alanların fonksiyonları, yükseklik, hacim, derinlik, dış görünüş, detaylar ve malzemeler hakkında karar verilebilmektedir. Öyleyse bu başlıkları, kentsel tasarımın temel ölçütlerini de gözeterek, değerlendirmek ve sonuç olarak kentsel tasarım ve kentsel koruma ilişkisini kurmak çalışmanın temelini oluşturmaktadır (Ağartan, 2007).

Çalışmanın Amacı ve Kapsamı

Kütahya Kentinin gelişimiyle birlikte ortaya çıkan kentsel tasarım ihtiyacı ve kültürel değerlerin korunmasının gerekliliği arasındaki bağın varlığı araştırma probleminin konusunu oluşturmaktadır. Bu çalışmanın amacı, Kütahya kenti için koruma alanlarındaki kültürel varlıkların yerel değerlerini ortaya koyarak özgün değerlerin bozulmadan gelecek kuşaklara aktarılmasını ve kent bütünüyle ilişkisini koparmadan koruma kullanma dengesi içinde sürdürülmesini sağlayacak ölçütleri araştırmaktır. Bu ölçütlerle hedeflenen tasarımcıya nasıl tasarlaması gerektiğini söylemek değil, tasarımcıyı koruma alanları üzerinde bu ölçütler çerçevesinde daha detaylı düşündürmektir. Koruma alanları üzerine daha detaylı düşünülmesi ve kentsel tasarım ölçütlerinin netlik kazanması koruma alanının mekânsal niteliklerinin belirlenmesi ve uygulama boyutunda sorunlar ve potansiyellerin daha kolay belirlenmesini sağlayacaktır.

Yukarıda belirtilen amaç ve hedeflere ulaşmak için yapılan bu çalışma beş bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmaya konu olan sorular ortaya konularak çalışmanın önemi, amacı, kapsamı ve yöntemi açıklanmıştır. İkinci bölümde, konu ile ilgili kuramsal ve kavramsal bilgi ve açıklamalara yer verilmiştir. Çalışmanın amacı doğrultusunda kentsel

tasarım, kentsel tasarım ölçütleri ve kentsel koruma kavramlarından bahsedilerek bu kavramlarının kent planlama ile ilişkisi değerlendirilmiştir. Araştırma alanına ilişkin literatür taraması için Kütahya Tarihi Kent Merkezi özeli seçilmiş ve tarihi doku içindeki mekânsal düzenlemeler ve koruma-yenileme çalışmaları ele alınmıştır. Saha çalışmaları neticesinde, araştırma alanına ilişkin hâlihazır harita ve çekilen fotoğraflardan elde edilen bilgiler değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde, araştırmaya örneklem oluşturan Kütahya tarihi kent merkezinin fiziki tarihi, sosyal-kültürel özellikleri irdelenmiş ve mevcut durum hakkında bilgiler verilmiştir. Dördüncü bölümde, araştırma bulguları ortaya konulmuştur. Bu kapsamda tarihi kent merkezinde alan çalışmaları sonucunda tespit edilen konulara değinilmiş, kültürel değerlerinin yaşam çevreleriyle entegrasyonun sağlanabilmesi için ne yapılması gerektiği konusunda bilgiler verilmiş ve fotoğraflarla desteklenmiştir. Beşinci bölümde ise, çalışmanın giriş kısmında belirtilen amaçlar çerçevesinde, araştırma alanındaki bulgular doğrultusunda kentsel tasarım kavramının kentte nasıl şekillenmesi gerektiği, tarihi dokuyu koruyarak yaşatma ilkeleri ile nasıl değerlendirilebileceği hakkında önerilere yer verilmiştir.

Özetle, yapılan bu araştırma ile koruma projelerinin değerlendirilmesi ve yapımında temel alınan ölçütlerin kentsel tasarım ile neden bağlantılı olması gerektiği ve bu durumun kente ve kullanıcıya kazandıracağı fayda incelenmiştir.

Çalışmanın Yöntemi

Kütahya kent merkezinin kentsel koruma ve tasarım ilişkisinin incelendiği bu çalışma hazırlanırken makale, tez, yayın, dergi gibi yazılı bilimsel dokümanlar gözden geçirilerek öncelikle kuramsal temel, varsayımlar ile bilimsel yaklaşımlar irdelenmiştir. Daha sonra bu kuramsal çerçevede Kütahya'daki uygulamalar incelenerek yorumlanmıştır ve alan çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Bu süreçte, tarihi kent merkezi başta olmak üzere kente kimlik kazandıran önemli mekânlar ve yapılar çevresiyle birlikte ele alınarak bu alanlarda yapılan tasarım çalışmalarına ilişkin kuramsal bölümde belirlenen tarihi alanlardaki kentsel tasarım kriterlerine ilişkin tespit çalışması yapılmıştır. Fotoğraflarla günümüzdeki durumları belgelenmiştir. Kentsel koruma ve tasarım kriterleri çevresinde bu çalışmanın kapsamında değerlendirilmiş olan tüm bilgiler alanda tespit çalış-

maları ile ilgili kurumlar ve il kütüphanesinden elde edilmiştir. Daha sonra Kütahya'da yaşayan kişiler ve kurumlarda çalışanlarla röportaj ve toplantılar yapılmış alanı tanımak ve daha iyi değerlendirmek adına çalışmaya yön verebilecek bilgiler edinilmiştir. Bu kurumlar; Kütahya belediyesi, Kütahya Çevre ve Şehircilik Müdürlüğü, Kütahya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü ve Kütahya Mimarlar Odası'dır.

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ARKA PLAN

Kentsel Tasarım Kavramı

Kentsel tasarım ve kentsel koruma planlama sistematiği içinde iki önemli konudur. Kentsel gelişimde başarının yakalanması ve planlama politikasının başarıyla oluşturulabilmesi için gerekli iki bileşendir. Çünkü planlama genel anlamıyla yenileme ve koruma sistematiğinin gereğidir. Bu bağlamda kentsel tasarım ve kentsel koruma bir kentsel alanın yapılaşmasındaki mimariye kadar olan uygulamanın çerçevesini çizer. "Her insan kendi estetik memnuniyeti ve günlük yaşamında fonksiyonların etkisi görünümü ve düzenlemeleriyle bina ve mekânları birlikte kullanmaktadır" (Hall, 1996'dan aktaran Ergen, 2006). Özgün değerler içeren tarihi dokunun kullanımı ve mimarlık ve planlama ile bütünlüğün sağlanması açısından kentsel tasarım önemli bir araçtır (Tunçer, 1998). Kentsel tasarım kütle ile mekân arasındaki uyumdur. Yerel ve özgün değerler bütününden oluşan kentsel sit alanlarının korunmasında kentsel tasarım önemli bir araçtır. Bir mekân tasarımı bütününden oluşan kentsel tasarım aynı zamanda bir kontrol sürecinin içeriğinin oluşturulmasıdır. Bu anlamda, öne çıkan hususlar:

- Binaların dış görünüşü, mekân biçiminin düzenlenmesi, döşemeler, bu mekânların düzenlenmesi yolunun tasarlanması veya diğer kamusal açık alanları tasarlanmasını içermektedir.
- Tasarım binaların ve mekânların fonksiyonlarının verimli kullanımı ve kullanıcısının aktivitelerinin dikkate alınmasını içerir. Tasarım bina ve mekânların aynı kullanıcılar için estetik değerinin sağlanmasını içermektedir" (Hall, 1996'dan aktaran Ergen, 2006).

Kentsel tasarım bir alandaki bina ve bina gruplarının oluşturduğu her türlü açık alan ve sokakların bir bütünlük içerisinde tasarlanmasıdır.

Kısaca kentsel tasarım, insanlar için mekân yapma sanatıdır (Raynsford ve Lipton, 2000'den aktaran Ergen,2006).

"Kentsel tasarım kent planlamaya kentlerin geçmişten gelen izlerini okumaya, kentin üç boyutlu planlanmasını sağlayarak estetik açıdan güzel kentsel mekânlar oluşturmaya, kentin daha okunabilir olmasına, kentin iyi bir açık alan sistemine sahip olmasına, kentsel yaşam kalitesinin arttırılmasına, insan ölçeğini esas alan ulaşım sistemine sahip olunmada, yerel karakteristik özelliklerin ortaya çıkarılmasına, tarihi çevrenin değerlendirilmesi gibi konularda gerekli bir disiplindir"(Karaman, 1999).

Mekân ise kentsel alanda uygulamayla ortaya çıkan beğeni öğesinin kurgulandığı bölgesel alandır. Bu çerçevede kentsel tasarım, mimarlıkla kent planlamanın ara kesiti olması nedeniyle kent planlamanın alt ölçek proje alanlarını oluşturur. Kentsel koruma da gerektirdiği hassasiyet ve mimari boyut nedeniyle bu ölçekteki projelere ihtiyaç duymaktadır. Kentsel tasarım mimari mirasın korunmasında da önemli bir işlevi yerine getirmektedir (Tunçer, 1989).

Kentsel Tasarım ve Kent Planlama

Kentsel tasarım mekân düzenleme sanatıdır. Mekân insanı çevreden belli bir ölçüde ayıran ve içinde eylemlerini sürdürmesine elverişli olan boşluktur (Hasol, 1975'den aktaran Resuloğlu, 2005). Mekân hacmi olan kütle ve hacimlerle sınırlı, kapalılık hissi ile birlikte kullanıcı tarafından algılanabilecek şekilde tasarlanan üç boyutlu ortamdır. Bu düşünce ışığında kentsel tasarım üç boyutlu bir tasarım dalıdır.

Özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında modern şehircilik uygulamalarını Avrupa kentlerinde ayrıca gelişen ve büyüyen Amerika kentlerinde görmekteyiz. Bu uygulamaların kenti mimari bağlarından kopardığı vurgulanmıştır. Fakat kentsel tasarım mimari tasarım bütününden farklılıklar taşımaktadır. Kentsel tasarım sadece mimarlık ürünü ve çevresinin tasarlanması eyleminden daha kapsamlı bir bakış gerektirmektedir. Kentsel tasarım aynı zamanda kamusal alanların tasarımı ve kentsel açık alanların düzenlenmesi eyleminden de düşünsel olarak fazlasını içermektedir. Bir yaklaşım olarak da kentsel tasarım planlama sürecinin uygulama ölçeğinden de kuramsal olarak fazlasını kapsamaktadır. Kentsel tasarım üst ölçekten alt ölçeğe uygulama boyutuna kadar bir bütünlük taşımaktadır (Ergen, 2006).

Bu bakış açıları çerçevesinde, kentsel tasarım yapılan uygulamaları içine alarak kent planlama, mimarlık kuramlarını birleştirip, geçmiş uy-

garlıkların iyi örnek teşkil eden tasarımlarını da araştırarak kuramlarıyla birlikte söylemini oluşturmuştur. Bu gelişen kuramlar çerçevesinde kentsel tasarım açısından mekânlarda düzenleme ölçütleri araştırılmıştır. Bu aynı zamanda kentsel tasarımın planlama sistematiği içinde vurguladığı mikro alanların da özgünlüğünü koruyacak yaklaşımla bütünleşmektedir.

Kentsel Tasarım Ölçütleri

Başarılı tasarlanmış mekânlar, caddeler ve şehirlerin belli karakteristikleri benzerlikler göstermektedir. Bu faktörler iyi kentsel tasarım ölçütleri veya prensiplerinin ürünlerinin analizi sonucu oluşur. Bu prensip veya ölçütler tasarımcının başarılı bir mekânda neler araması gerektiğinin veya aramasının iyi olacağının hatırlatmaktadır. Bu konuda kabul edilebilir birbirleriyle ilişkili ve üst üste gelen ölçütler vardır (Resim 1 ve Şekil 1) (Raynsford ve Lipton, 2000'den aktaran Resuloğlu, 2005).

Kütahya kenti için Bu ölçütler müdahalenin derecesini belirlemede, tasarım politikalarının oluşmasında, yerel planların uygulanmasının sağlanmasında, standartların belirlenmesinde, mevcut durumun analizinde, koruma alanlarına yaklaşımlarda, kentsel tasarım rehberlerinin oluşturulmasında, plan notlarının belirlenmesinde, yoğunluğun kontrol altına alınmasında ve kısaca koruma alanlarıyla uyumlu ve güzel tasarlanmış alanların oluşturulmasında önemli bir rol alacaklardır.

Resim 1: *Tarihi çevre ve doğal peyzaj ilişkisi (Raynsford ve Lipton, 2000).*

Şekil 1: Kentsel koruma alanlarında siluet çalışması hacim, yükseklik, genişlik (Raynsford ve Lipton, 2000).

Kentsel tasarım ölçütleri ve ölçütlere ilişkin değerlendirmeler aşağıdaki gibi yapılabilir.

Karakter: Kısaca o alanın kendine has özellikleri olarak tanımlayabiliriz.

Devamlılık ve tanımlılık: Devamlılık ve tanımlılık bir alanda kamu ve özel mekânların iyi bir şekilde ayrılmasını tanımlanmasını ve tasarlanmasını içermektedir. Unutulmamalıdır ki bir kentteki her bina bütünün bir parçasıdır. Binaların birbiriyle ve sokakla ilişkileri ve bu ara mekânlarda özel ve kamu mekânlarının iyi tasarlanmış olması önemli bir ölçüttür.

Kamusal alanların niteliğinin arttırılması; o yerin kullanımını arttıracaktır. Daha çok kullanılan alan çöküntü bölgesi olmaktan kurtulacaktır. Kullanıcı için iyi tasarlanmış bir alan aynı zamanda kullanıcının memnuniyetini arttıracağı gibi günlük kullanımda kamusal alanlara zarar vermemeyi ve daha özenli kullanımını beraberinde getirir. Tarihi bölgelerin değerini ve kimliğini yitirmesi giderek çöküntü bölgesi olmasının en önemli sebeplerinden olan ekonomik değer kaybının bu şekilde önüne geçmek de mümkün olmaktadır (Resuloğlu, 2005).

Şekil 2: Tarihi merkez ulaşım ilişkisi (Carmona, 2000).

Ulaşım; binalar, açık alanlar, kent içi bölgelere aktarmanın yapıldığı ve kent içi hareketin ve devingenliğin sağlandığı hareketin yönlendirildiği mekânlardır. Ulaşım ağlarının oluşturduğu rotalar o mekân için kentsel tasarımın kalitesini belirler. Öyleyse ulaşım ağlarında kesişim noktaları ve dağıtım odakları oluşturulmalıdır. Bu yoğunluktaki ticari alanlar, karma işlev alanları, konut alanları trafiğinin alanlar için günün her saatinde güvenli ulaşımı sağlayacak ana aktarma noktalarına ihtiyaç vardır. Sokaklar ulaşımı sağlarken aynı zamanda hareketlilik ve çeşitli aktiviteleri içerecek şekilde tasarlanmalıdır (Şekil 2) (Resuloğlu, 2005).

Okunabilirlik; Okunabilirlik bir alanın iyi ve anlaşılabilir bir imaja sahip olmasıyla mümkündür. Bir kentin imajının iyi olması ve okunaklı olması insanların kolayca o kenti algılaması ve anlamasıyla mümkündür. Okunabilirliğin en önemli ölçüm ölçütü o kente yabancı olan bir kişinin kentte dolaşırken kaybolma hissi yaşamamasıdır. Bir kentin okunaklı olmasında Kevin Lynch'in beş öğesi üzerinde durmak mümkündür. Bunlar nirengi noktaları, yollar, sınırlar, odaklar, bölgelerdir (Resuloğlu, 2005).

Uyarlanabilirlik; mevcut ve gelecekteki koşullara, yapılacak ve yaşanacak değişikliklere uyum sağlayabilmedir. Bir mekânın dönüşümü aslında bir döngüdür. Uyarlanabilirlik her ölçekte gözlenebilir. Bunu kimi zaman bir binanın iç mekânının dönüşümünde, cephenin dönüşümün-

de ya da binanın tamamının dönüşümünde görebiliriz. Bu değişim giderek binanın fonksiyonel değişimi, alansal değişimlerde mekân kurgusu ve kullanımların tamamının değişmesine kadar gidebilmektedir. Bu değişimlerde esas olan mekânın gelecekteki kullanıma göre iyi tasarlanması ve bu yönde değişikliklerin yapılmasıdır.

Çeşitlilik ve Farklılık; bir bina, sokak ya da alanın farklı kullanımlara sahip olması o alanın sosyal, ekonomik ya da fiziksel açıdan çeşitliliğini göstermektedir. Binada çeşitli fonksiyonların bir arada olması mimaride çeşitlenme ve zenginliği arttıracağı gibi, alansal çeşitlenme farklı yoğunlukları, uygulayabilme, ulaşımda kolaylıklar, farklı sınıftaki insanları bir arada tutabilmeye bağlı zengin bir sosyal etkileşimi sağlar. Kent merkezinde bulunan tarihi dokunun sürdürülmesinde ve korunmasında çeşitlilik önem kazanmaktadır. Çünkü sadece ticarete yönelik bir kullanımda tarihi dokunun sürdürülmesine ve korunmasına yönelik istek azalmakta, binalar ticaretin gerektirdiği formlara göre değiştirilmektedir. Sadece konuta yönelik bir koruma politikasında ise en önemli tehdit gelir durumu yüksek kesimin daha iyi koşullar sağlayan bölgelere doğru taşınma ve kullanıcı değişikliğine bağlı düşük gelirli kesimin bu bölgelere yerleşmesidir. Bu da korumaya olan ilginin azalmasına neden olmaktadır. Öyleyse bu iki paradigmanın orta noktada buluşturulması gereklidir. Bu konuda en önemli konulardan biri bu alana getirilecek fonksiyonun birbirleriyle uyumudur. Bir arada olabilecek fonksiyonlar seçilmelidir. Fonksiyonel çeşitlilikle farklı kullanımlar bir araya getirilebilir böylece insanlar aynı mekânda hem çalışabilir, hem yaşayabilir, hem de dinlenebilir. Mekânda ve binada çeşitlilik farklılığı da beraberinde getirir. Çünkü fonksiyonda çeşitlenme binalarda olsun, kentsel mekânlarda olsun fonksiyonuna göre ayrılmayı ve bunun yarattığı fiziksel çözümleri içinde barındırır. Bu aynı zamanda mekânda algıyı da arttırır ve mekânın kullanıcı tarafından benimsenmesini beraberinde getirir (Resuloğlu, 2005).

"Kültürde tarihi değer, toplumsal gelişme süreci, hem maddi manevi değerler hem de bu değerlerin sürdürülmesi ve gelecek kuşaklara iletme yaklaşımı mevcuttur. Bu yaklaşımla kültür koruma gibi sürdürme ve muhafaza özelliği de taşımaktadır. Kısaca kültürel varlıklar üzerinde durmak gerekirse, bilim, tarih ve sanat değeri olan yapıtlar olarak tanımlanabilir" (Alsaç, 1992).

Kentsel Koruma Kavramı

Koruma sözlük anlamıyla bir şeyi dış etkilerden, tehlikelerden veya zor bir durumdan uzak tutmak, muhafaza etmektir. Kısaca bir şeyin eskimesini, yıpranmasını önlemek için gereken dikkat ve özeni göstermektir. İlk tanımda dikkati çeken iki özellik vardır. Korunması gereken şeyler için tehdit olan unsur dışarıdan gelen etkilerden oluşmaktadır. İkinci önemli yaklaşım korunması gereken şeylerin muhafaza şekliyle sürdürülmesidir. İkinci tanımda ise eskime ve yıpranmanın önlenmesi için gerekli çabanın gösterilmesi dikkat çekmektedir. Kentsel koruma başlığı altında ilk ele alınması gereken konu korunması gereken değerlerin belirlenmesidir (Dinçer, 2009).

Kentsel koruma başlığında korunması gerekli olanlar *"bizim için değerli olanlar, anıları olanlar, tarihsel olanlar… bize dek yaşayarak gelebilmiş olan, ön açmış, ön açan geleneği olanlardır"* (Bektaş, 2001'den aktaran Resuloğlu, 2005).

Bu yaklaşım çerçevesinde korumaya çalıştığımız şeylerin belli değerlerinin olması, tarihsel bir değer taşıması, bizden önceye ve bizden sonraya örnek teşkil edebilecek nitelikte olma şartı vardır. Korunması gerekli olan varlıkları iki başlık altında değerlendirmek mümkündür. Bunlardan birincisi doğal varlıklardır. Doğal olan şeyler insan eliyle yapılmamış olanlardır. Doğal olanlardan korumamız gerekli olanlar doğal varlıklarımız olup *"ilginç yerbilimsel oluşumlar, soyu tükenmekte olan hayvan ve bitkilerdir"* (Alsaç, 1992'den aktaran Resuloğlu, 2005). İkinci korunması gereken varlık kültürel varlıklardır.

Kentsel koruma kentin tarihi gelişimi içinde, toplumsal gelişme sürecine de katkıda bulunan maddi değerinin yanında manevi değeri de bulunan yapı, yapının çevresi ve yapı gruplarının kimliğini kaybetmeden bir bütünlük içerisinde her türlü tehlikeden uzak tutulması ve muhafaza edilmesidir. Kent için tarihin ve tarihi çevrenin anlamına bu tanımlar bazında kısaca değinmek gereklidir. Tarihi çevre *"tarihi kentlerin uygarlıkların tüm niteliklerini içinde yoğun olarak barındıran somut ve soyut belgeler; diğer yandan günümüz modern kentlerinde maruz kaldığımız aksamaların yer almadığı, kentsel planlama çalışmalarında halen yararlanabileceğimiz mekânsal düzenlemelerdir"* (Okyay, [t.y]). Tarihi çevre görüldüğü üzere somut ve soyut belge niteliğinde olduğu gibi, tasarımlarıyla günümüz kent planlama çalışmalarında da faydalanılabilecek çevrelerdir.

Bu yaklaşımlar çerçevesinde koruma sözcüğünün tanımında geçen ve korunması gerekli olan varlıkları tehdit eden ve zarar veren dış etkilerin açıklanması gerekmektedir. *"Kültürel varlıkların korunmasında çeşitli konularda sorun yaşanmaktadır. Özellikle bulunduğu dönemin yansıtılmasıyla ilgili zamansal, mekânsal, kültürel, ekonomik ve mülkiyete dayalı sorunlar oluşmaktadır. Bu sorunlar çeşitli ölçeklerde ve farklı anlamlarda yaşanmaktadır"* (Granham, 2000'den aktaran Resuloğlu, 2005).

Tarihi dokuda yaşanan önemli etkilerden biri de tarihi dokunun genellikle kent merkezlerinde bulunmasından dolayı arazi rant değerlerinin yüksekliğine bağlı olarak kente gelen yoğun göçle tarihi merkezin fonksiyon değiştirmesi ve tarihi dokuda üçüncü boyutta yükselme ihtiyacının beraberinde gelmesidir. Ülkemizde tarihi çevrenin korunmamasında etkili olan bir unsur da tarihi çevrenin sit alanı ilan edilmesinden sonra imar haklarının bu bölgede kısıtlanması ve yapılacak her türlü müdahalede kültür ve tabiat varlıkları koruma kurulundan görüş alınmasıdır. Bu insanlarda koruma isteğinin azalmasına yol açtığı gibi, basit onarımlarda bile kurul izninin alınması gündemin kendi yapısına gelene kadar, yapının fiziksel olarak yıpranmasına neden olmaktadır. Fakat kentleşmenin baskısının dışında tarihi dokuyu tehdit eden fiziksel yıpranma vardır ki, bunun esasta iki önemli başlık olduğu görülür (Tunçer, 1998).

Kent planlama açısından da kültürel varlığın korunması büyük önem taşımaktadır. Kentsel koruma her ne kadar tarihi kenti konu olarak ele alsa da kent bütününden ayrılmamalı ve geliştirilen stratejiler bu yönde olmalıdır. Kentsel korumaya yönelik planlama anlayışı tarihi dokuya sadece yapı stoku ya da kent karakterinin sürdürülmesi düşüncesiyle yaklaşmaz. Koruma alanıyla ilgili stratejilerden, yapılan müdahalelere ve sonuç olarak onların sunulmasına kadar olan bir bütünlüğü kapsar. Koruma planıyla amaçlanan *"kültürel varlıkları kullanma, onlar için söylediklerimiz, düşündüklerimiz ve hissettiklerimizi birleştirerek onları sunmak ve bu bütünlük içinde onlara yüklediğimiz anlamdır"* (Hall, 1997'den aktaran Ergen 2006). Koruma planlamasıyla kültürel varlıkları korumaya yönelik çalışmalar yapmak kent bütününe birçok kazanç da sağlar. *"Kültürel varlıkların etkili korunması sadece kentin yerel ekonomisini geliştirilmesi değil aynı zamanda bu alanda oturanların aidiyet duygusunu ve kentin sahip olduğu anlamı da geliştirmektedir. Burada koruma sadece fiziksel yapının korunması değildir. Tarihi çevrenin*

korunması bir bütün olarak sadece fiziksel yapının değil aynı zamanda o bölgede yaşayan insanların aktivitelerinin de sürdürülmesiyle mümkün olmaktadır" (Donaldson,2001). Kısaca kültürel varlık mimari karakteriyle değil aynı zamanda sosyal aktivitelerin fiziksel mekânda yarattığı çeşitlenme ve karakterle birlikte değerlendirilmelidir.

Bu bütüncül yaklaşım giderek Gestalt kuramının bütünlüğü yaklaşımını ortaya çıkarır. *"Bu kurama göre, belirli bir bütünün içindeki parçayla ayrı bir bütünün içinde yer alan ya da tek başına var olan aynı parça ayrı şeylerdir"* (Köksal, 1994'den aktaran Resuloğlu, 2005). Bu yaklaşımları da gözeterek planlama çalışmalarındaki yaklaşım nasıl olmalıdır ve kentsel koruma ve kent planlama nasıl bütünleştirilmelidir sorusu gündeme gelmektedir.

Kentsel Koruma ve Kentsel Tasarım İlişkisi

Kentsel koruma, sit alanlarını içine alan ve çoğunlukla yerleşilmiş alanların karakteri, yerel özgünlüğü göz önünde tutularak planlamayı içermektedir. Bu özgünlüğü korumada kentsel tasarım önemli rol oynamaktadır. Fakat bu süreçten söz edilmeden önce fiziki mekânı etkileyen faktörler üzerinde durulmalıdır. *"Yerleşmelerin fiziki ve sosyo-ekonomik yapısı ülke sisteminden aldığı girdilerin yanı sıra, yerleşmenin kendine özgü kültürel yapısının, yerleşmede yaşayanların sosyal, ekonomik, kültürel özelliklerinin de sonucudur. Değişen gereksinimler, teknolojik değişimler sosyo-ekonomik yapı özellikleri ile birleştiğinde çevrede değişikliğe neden olacak bir eyleme dönüşür. Değişen çevrenin yaşayanlar üzerindeki etkileri değişecek, gereksinimlerin de değişmesiyle sakinler tekrar çevreyi değiştirecek eylemlere girişeceklerdir. Bu süreç döngüsel olarak sürüp gidecektir"* (Şerefhanoğlu vd., 1992). Kentsel sit alanlarındaki kültürel varlıkların korunmasında günün gereksinimlerine, teknolojik gelişimlere cevap verecek bir dinamik anlayışta planlama anlayışı için kentsel tasarım olgusuyla birleşecek bir araştırma temel alınmıştır. Bu süreçler bütününü inceleyecek bir yaklaşıma ihtiyaç vardır.

Kent planlama bir süreçler bütünüdür. Üst ölçek kararlar, sosyal ekonomik ve ülke bütününde verilen kararlardan başlayarak kentin gelişiminin planlanması, giderek bu tarif edilen gelişime bağlı olarak ve yoğunluklar göz önüne tutularak yapılaşma koşullarının belirlendiği bir bütünlük içermektedir. Bu süreçler birbirini takip ederek yaşadığımız fizik-

sel mekânın şekillenmesini sağlamaktadır. Üst ölçek plan kararlarının alt plan kararlarını bağlayıcı olması, üst ölçek kararları verirken bir sonraki aşamanın göz ardı edilmemesini zorunlu kılmaktadır. Kısaca makro, orta ölçekli ve mikro kararların verildiği bir süreçler bütünü düşünülmelidir. Bu bütünlük giderek belli ölçütlerle mekânın oluşumu üzerinde düşünülerek kararların üretilmesi, sonuç ürün olarak fiziki mekânın yerel niteliklerini yansıtacak şekilde tasarlanmasını beraberinde getirecektir. Süreçler bütünlüğü içerisinde belirlenen ölçütler aynı zamanda planın uygulanmasını sağlayacaktır. Bu noktada kentsel koruma ve kentsel tasarımın birleştiği, birbirlerini bütünlediği daha net görülecektir (Ergen, 2006).

Planlama hiyerarşisi, mikro ölçekte uygulama aşamasında kentsel tasarımla mekân boyutuna indirgendiğine göre, tarihi kentsel sit alanlarını koruma plan sisteminde de kentsel tasarım en önemli kriterleri oluşturmalıdır. Koruma alanlarında yapılan koruma amaçlı imar planlarında analiz ve sentez aşamasında, planlama verilerine kentsel tasarım verileri de kriter olarak dahil edilerek, gerek sosyo-kültürel yapı ve gerekse fiziki çevreyi içeren mimari kültür korunarak Mekânın güncellenmesi sağlanmış olur. Planlama süreci içerisinde sit alanlarını korumaya yönelik bir plan olan koruma amaçlı imar planı ve buna bağlı alınan kararların fiziksel mekânla buluşmadan önce kentsel tasarım ile değerlendirilmesi gerekliliği de tekrar vurgulanmalıdır. Bu noktada alt bölge kararlarını vermek kolaylaşacağı gibi mekânsal düzenlemeleri gerçekleştirmeden önce planlamanın önemli kararlar verebilmesi sağlanmaktadır. Böylece bir sonraki aşama olan uygulama aşaması başladığında mimar ya da kent tasarımcısı daha kolay karar verebilir (Ergen, 2006).

Koruma ile ilgili olan alanlara yapacağımız her ek ve müdahale öncelikle biçimiyle yani o biçimin bölge için tanımladığı karakteriyle uyumlu olmalıdır. İçerik açısından ise koruma alanında öğenin fonksiyonel uyumu araştırılmaktadır. Anlam açısından ise koruma alanına eklenen her objenin o alanda taşıdığı anlam araştırılmalıdır. Kentsel koruma alanları genellikle yerleşik alanlar olduğu için kentsel mekânın oluşturulmasında eklenen her öğe mevcut dokuyla bir bütünlük oluşturmalıdır. Bu yaklaşım daha da genişletilerek koruma alanındaki her binanın yeniden kullanımında biçim, içerik ve anlam öğelerinin araştırılması koruma alnında varılmak istenen hedeflere ulaşmayı sağlayacaktır.

Koruma alanlarının tasarlanmasına yönelik politikaların oluşturulmasında kentsel tasarım elemanlarının kullanılması koruma alanının tasarımını kolaylaştıracaktır. Kentsel tasarım elemanları form, doku, yüzey ve zamandır. Bir koruma alanında biçim yalnızca dış görünüş değil aynı zamanda strüktürü de içerir. Koruma alanına yüklediğimiz her objenin biçimi vardır. Biçim yerel karakteristiklerden etkilenmelidir ve o bölgeye uyumlu olmalıdır. Form ile işlevi arasındaki ilişki iyice düşünülmelidir. Koruma alanlarının tasarlanması konusu kentsel tasarım düşüncesi içinde ayrı bir yer tutmaktadır. Tarihi alanlar bağlamında oluşturulacak rehberler ve kentsel tasarım ölçütleri tasarım politikaları içinde farklı bir yer almaktadır. Koruma anlamı itibariyle kent formu içerisinde bazı öğelerin korunarak sunulmasını içerdiği gibi bazı öğelerin değiştirilmesini veya kaldırılmasını içermektedir. Bu değişiklerin oluşturduğu tasarlamadaki ayrım koruma alanlarının orijinal şekline yakın bir biçimde tasarlanmasını içermektedir. Öyleyse temel sorunsal kentin gelişimi içerisinde koruma alanlarının değerlendirilip kullanılmasının yanında kentin hızlı değişimi ve yoğunluğu içinde korunmasıdır. Kısaca temel problem koruma ve kullanma yaklaşımındaki dengenin sağlanmasıdır.

Burada temel prensipler yerel özelliklerin karakteristiği, kimliği ve yarattığı mekân hissinin en az düzeyde bozulmasıdır. Fakat özellikle bazı koruma alanlarında sorun korumaya dayalı tasarlama amaçlarının tam olarak belirlenememesidir. Bazı koruma alanlarında koruma temel yaklaşım olurken bazılarında bu gözlenemeyebilir. Öyleyse koruma alanlarına yaklaşımda ayrıca kültürel mirasa bir saygı ve detaylı düşünce sistematiği geliştirilmelidir.

Bu kültürel değerleri korumanın dışında yapılaşmış çevreyle uyumlu yapıların yapılması zorunluluk teşkil eder ve buna bağlı kentsel tasarım çalışmaları bir gerekliliktir. Kısaca *"İyi bir tasarım uygulamadaki bina tasarımı, enerji, gün ışığı, binaları birbiri üzerine gölge atmaması ve mikro klimatik mekân tasarımı, drenaj, ulaşım, erişebilirlik başlıklarıyla olduğu kadar görünüşün niteliği konuları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu konuları çevresel, yerel veriler ve kültürel yaşam etkileriyle zenginleştirerek mekân organizasyonu oluşturulmaktadır".* Fakat kentin tarihi çevresi ve koruma bölgelerinde bu yaklaşım ister istemez değişmektedir.

Daha geleneksel yaklaşımlar, geleneksel dokudaki formlara uyma ve kullanılan malzeme açısından bulunduğu bölgeyle benzer öğeler ve tarihsel anlamı taşıyacak ve bozmayacak tasarımlar oluşturma zorunluluğu ortaya çıkar (Ergen, 2006).

ÇALIŞMA ALANINA İLİŞKİN BİLGİLER

Kütahya'nın Tarihi Gelişimi

"Kütahya'nın kuruluş dönemi kesin olarak tarihlendirilememekle beraber M.Ö. 1500 yıllarında ilk yerleşimlerin gerçekleştiği varsayılmaktadır. Ünlü masalcı Ezop'un ve Evliya Çelebi'nin doğduğu yer olarak bilinen Kütahya'nın eski çağlardaki adı "Kotis'in şehri" anlamına gelen Kotiaion'dan gelmektedir. Antik çağlarda sırası ile Hitit, Frigya, Lidya, Pers, Makedonya, Bitinya ve Bergama uygarlıklarının egemenliği altına girmiş olan yöre daha sonra Roma İmparatorluğu hâkimiyetine geçmiş ve Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasının. Ardından da Bizans (Doğu Roma) topraklarına dâhil olmuştur. Böylece bölge, Hıristiyanlığın önemli merkezlerinden biri haline gelmiş ve bu dönem 1071 Malazgirt Zaferi'nin ardından Anadolu Selçuklu Devleti'nin ilk hükümdarı olan Kutalmışoğlu Süleyman Şah'ın kardeşi Melik Mansur tarafından 1074 yılında fethedilinceye değin devam etmiştir. Haçlı Seferleri esnasında çeşitli zamanlarda Bizanslılar tarafından ele geçirilen bölge Germiyanoğlu Beyliği hâkimiyetinin ardından Osmanlı İmparatorluğu topraklarına dâhil olmuştur" (Ege Plan, 2012).

Osmanlı Dönemi

"1429'da Germiyanoğlu II. Yakup'un vasiyeti ile Osmanlılara geçen Kütahya bu dönemde bir sancak merkezidir. 1451'de Anadolu Beylerbeyliğinin merkezi olan Kütahya'da Kanuni'nin oğulları Şehzade Bayezid (1542–1558) ve (Sultan II.) Selim (1558–1566) valilik yapmışlardır.1511'de Safaviler'in Anadolu'da yaptıkları bölücülük sonucunda çıkan Şah kulu ayaklanması Kütahya'ya kadar yayılmıştır. 1833'te Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa'nın Kütahya'yı işgali ve aynı yıl imzalanan Kütahya Antlaşması ile şehri terk etmesi dönemin kayda değer olaylarıdır. Kütahya Osmanlı mimarisinin güzel örnekleriyle donatılmış, çeşme, köprü, cami, medrese, han ve hamamlarla imar edilmiştir. Selçuklulardan bu yana devam eden çini sa-

natı bu dönemde en parlak devrini yaşamıştır. Dünya tarihinin devlet gözetiminde yapılan ilk toplu iş sözleşmesi, Fincancılar Esnafı Antlaşması adıyla 13 Temmuz 1766 tarihinde Kütahya'da imzalanmıştır" (Ege Plan, 2012).

Kütahya'da Milli Mücadele ve Cumhuriyet Dönemi

"Kütahya'nın Milli Mücadele tarihimizde çok önemli bir yeri vardır. Cumhuriyetimizin kurulması için verilen bağımsızlık mücadelesinin en önemli safhası Kütahya il sınırları içerisinde yaşanmıştır. I. Dünya Savaşı sonunda itilaf devletleri, Mondros Ateşkes Antlaşması hükümlerine dayanarak Anadolu'yu işgale başladılar. Kütahya'da Milli Mücadele 20 Eylül 1919 günü başlamıştır. Binbaşı İsmail Hakkı, Yüzbaşı İsmet, Yüzbaşı Süleyman ve Mülazım Tahsin Beyler Kütahya'ya gelerek Kuva-i Milliye Teşkilatını kurmuşlardır. Teşkilatın başına Askerlik Şubesi Başkanı Binbaşı Nüzhet Bey seçilmiştir. İsmail Hakkı Bey Komutasında oluşturulan 350 kişilik bir müfrezenin İngilizleri Kütahya'dan çekilmek zorunda bırakması Kütahya'da Milli Mücadelenin ilk başarısıdır" (URL 1).

Şehir, şimdi Hisar dediğimiz, Frigler zamanından kalma ve tepeyi tamamen kuşatan iç içe iki sur içinde kurulmuştur. Halen bir kısım kalıntılarını gördüğümüz kale burçları Bizanslılar tarafından yaptırılmış, daha sonra Osmanlılar tarafından restore edilmiştir. Kütahya kenti sahip olduğu bu kültürel birikim sayesinde 2009 senesinde Avrupa miras günlerine etkinliklerine ev sahipliği yapmıştır. Küçük Asya adıyla bilinen Anadolu'da geçmişten günümüze birçok medeniyetin bu topraklarda yaşayıp kaybolmasının yanında bu medeniyetleri kuranların bıraktığı eserler hala günümüzde tanıklık etmektedir. Kent kimliği niteliğindeki bu yapılar aynı zamanda kentin tarihi içinde önemli birer belge niteliği taşımaktadırlar. Kentin bütüncül bir yaklaşımla tarihi ve kültürel yapısının korunması ve yaşatılması bu bağlamda kültürel mirasın yaşatılmasına en önemli katkı olacaktır.

Kütahya'nın Kültürel Değerleri

"Kültür toplumun özüdür, insanları diğer toplumlardan ayıran ana özelliktir. Kültürü tanımlayan öğe de onun değerleridir ki bu değerler de toplum tarafından paylaşılan inançlardır. Değerler, toplum üyeleri için nelerin kabul edilebilir, nelerin kabul edilemez olduğunu, nasıl düşünü-

lüp, nasıl hissetmeleri ve nasıl davranmaları gerektiğini belirler. Kültür bir toplumu karakterize eden ortak anlamlar bütünüdür ve o toplumu diğer toplumlardan farklı kılar. Kuşaktan kuşağa geçer ve toplumun karakteri diye tanımlanır. Toplum üyelerinin kabul ettiği ve toplumda kabul görmüş fikir ve nesnelerin birleşimidir. Kültürü oluşturan alt parçalar; mimari eserler, değerler, dil, efsane, gelenek-görenekler, örfler, yasalar, el-sanat ürünleridir" (URL 2).

Kütahya kentine baktığımız zaman köklü tarihi ve zengin mimari yapısı başlı başına ayrı birer kültür öğesi konumundadır.

Kütahya Geleneksel Konut Mimarisi

Anadolu'daki yerleşmeler, gelenekler, bölgesel veriler, uygulama ilkeleri ve koşullara bağlı olarak biçimlenirler. Bu oluşum ve biçimlenmede Anadolu insanının ve toplum yapısının etkisi açıkça görülür.

Anadolu'daki geleneksel konut yerleşmeleri, planlama ilkeleri ve mekânsal örgütlenmeler açısından benzerlikler gösterir. Bölgesel özellikler yerleşmelerin dağınık ya da toplu dokuda oluşmasında etkendir. Yerleşmelerde yalın ve doğal biçimler etkilidir. Geleneksel Anadolu evleri dış çevre ve iç çevre olarak ele alınırlar. Kütahya yöresinde karşılaştığımız 'halk tipi' konutlar genellikle iki katlı kısmen de tek katlı olarak tasarlanıp inşa edilmiş olan yapılardır. Kat sayısı üçü aşan ve konak olarak nitelendirilen yapılar kırsal kesimden ziyade kent ve kasaba merkezlerinde bulunmaktadır. Konutların cephe düzenlemesi oldukça sadedir (Günay, 1995).

Kütahya Belediyesinin kendi bünyesinde yürüttüğü bu gibi özel konutları ve bu konutların bulunduğu mahallelerin yaşatılması aynı zamanda turizme kazandırılarak tanıtımının ve sürekliliğinin yaratılması açısından planlanmış birkaç sokak sağlıklaştırma çalışması ve bir kültür sokağı projesi bulunmaktadır (Resim 2).

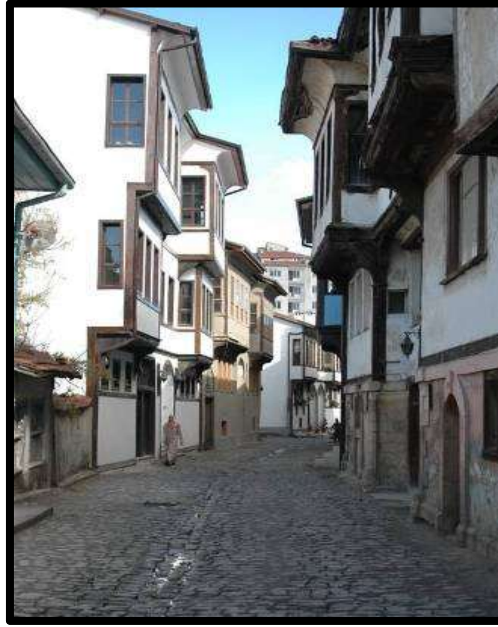
Resim 2: *Ulu Cami-Dönenler Camii yanındaki eski konutlar*

Resim 3: *Sultan Bağı mahallesinden eski sokak dokusu örneği*

Mahalle Olgusu-Sokak Kültürü

Yerel halkın yaşayış biçimi, sokak yaşantısı kısacası gündelik hayatı yıllardan beri yaşatılmaya ve korunmaya çalışılmıştır (Resim 3). Fakat her ne kadar korunma çabası içinde olunursa olsun kentleşme, ekonomi, değişen hayat koşulları insanların bu yaşantılarına bazı değişiklikler katmıştır. Eski evlerin ve konakların bulunduğu, kentin içinde oluşmuş özgün sokaklarda hayat sürmeyi tercih eden bazı kişiler zamanla eğitim-ekonomik- iş imkânı gibi sebeplerle kendi mahalle ve sokaklarından ayrılmış başka il, ilçe ya da iş yerine yakın konut alanlarına taşınmışlardır.

***Resim 4:** Germiyan Sokak (URL 3).*

Kütahya'da çok sayıda koruma altına alınmış tescilli bina bulunmakla birlikte bu binaların çoğu günümüzde terk edilmiş, harabe durumdadır. Aslında insanların bulundukları yerlerden ayrılma sebeplerinden biriside günümüzde tam olarak budur. Bakım ve tamiratı zor olduğu için bu sokaklardaki eski evlerde yaşayan insanlar daha az masrafla daha rahat yaşayabileceği apartman tipi konutları tercih etmişlerdir. Bu göç zaman içinde senelerdir yaşatılan komşuluk ilişkilerinin yok olmasına sebep olmuştur.

Ulu Cami batısında yer alan sultan bağı mahallesi günümüze kadar kendini muhafaza edebilmiş, sokak yaşantısı ve komşuluk ilişkileri devam eden özel alanlardan birisidir. Eğimli bir arazi üzerine konumlanmış olan mahallede eski ahşap ve taş evler, sokaklarda oynayan çocuklar ve kapılarının önlerinde oturup sohbet eden insanlar buradaki gündelik yaşantıyı ayakta tutan en önemli etkendir. Ayrıca bu çevrede henüz çok katlı yapılaşmanın başlamamış olması mahalle görünüşüne de olumlu etkide bulunmuştur. Kentin Ulu Cami ile kazandığı karakter ve görünüş buradaki eski sokaklara kadar ulaşmaktadır. Evler ve sokaklar adeta ayrı birer manzara niteliğindedir.

Resim 5: *Germiyan Sokak (URL 3).*

***Resim 6:** Kütahya Çini Müzesi*

Kütahya Germiyan Kültür Sokağı

Tarihi Evlerini Yaşatma Projesi, Germiyan Kültür Sokağı Projesi, 250 yıllık tarihi Kütahya Konakları'nın bulunduğu sokak geçmişten geleceğe uzanan bir kültür köprüsüdür. Sokak orijinal haliyle koruma altına alınmıştır (Resim 4). Kentleşmenin etkisiyle yok almaya yüz tutan sokaklardaki bu tarihi manzarayı ve kültürel öğeleri yaşatmak adına Kütahya için önemli bir proje olmuş, tanıtımına da destek sağlamıştır. Kentlerdeki değişimin kültürel öğelerin kaybolmasında büyük bir etkisi olduğunu vurgularken aslında halkın birazda kendi özünü, kültürünü koruması konusunda bilinçli hareketine de ihtiyaç duyulmaktadır.

Kütahya adına Germiyan Sokakta uygulanan bu proje, Kütahya insanının da kendi değerlerinin farkına varıp sahiplenmesine katkıda bulunmuştur (Resim 5). Kütahya Belediyesinin halen devam etmekte olan Germiyan Kültür Sokak Projesi ile Germiyan Sokaktan sonra gelen Kara Donlu Sokak ile birleştirilerek yayalaştırılmış olan Sevgi Yolu üzerinde bulunan tarihi yapı ve camileri de içine alan Sultan Bağı Mahallesi Dere Boyu Sokağa kadar erişen bir gezinti yolu tasarlanmıştır. Yine bu güzergâh üzerinde bulunan müzeler de kent için ayrı bir önem taşımaktadır. Kütahya'nın tarihini tanımak gelişimi görmek adına Kent Tarihi Müzesi, yine

geçmişten bir iz barındıran Kossuth Müzesi Macar Konağı, Kütahya'nın sembolü olmuş Çini Müzesi dünyada tek oluşuyla Kütahya için ayrı bir konuma sahiptir.

Kütahya ve Çinicilik

Bursa'nın başkent olduğu yıllarda Osmanlılar Çiniciliğe büyük önem vermiş ve Selçuklulardan aldıkları sanatı onların motiflerinden yararlanarak geliştirmişlerdir. 13. yüzyılda Türk çiniciliği şekil, renk, süs yönünden parlak bir düzeye ulaşmıştır. O tarihlerde özellikle İznik'te kurulan atölyelerde çok güzel çiniler yapılıyordu. Ardından Bursa, Kütahya, Çanakkale gibi yerlerde de yaygınlaşmıştır. Kütahya da çini halen önemini ve yerini korumaktadır. Çini kentin sembolü haline gelmiştir. Bunun en önemli sembolü kentte bulunan çini müzesidir. Kütahya'nın merkezin de bulunan Kütahya Çini Müzesi, çini üzerine açılan ilk müze olma özelliği taşımaktadır.

Aslında Germiyan Beyi II. Yakup'un yaptırmış olduğu külliyenin imaret bölümünün ayrıldığı müze 1999 yılında ziyarete açılmıştır. Müzede sergilenen ve 14. yüzyıldan bu yana yapılan çiniler sergilenmektedir (URL 2). Kütahya'da kentin tarihi ve kültürel değerleri müzelerde yaşatılmaya çalışılmıştır. TÜİK istatistiklerinde TR33 bölgesi içinde Türkiye müzecilik istatistiklerinde birinci sırada yer almaktadır. Kütahya bölge bazında ele alındığında müzecilik faaliyetlerinin başarılı olduğu görülmektedir (Resim 6).

Kent Kimliğini Oluşturan Anıtsal Yapılar ve Mekânlar

Kütahya kenti zafer meydanı ve vazodan başlayıp Ulu Camiye ye kadar uzanan güzergâhta birçok anıtsal yapı bulunmaktadır. Yine bu güzergâh üzerinde yayalaştırılmış olan sevgi yolu yürüyerek gezme imkânı sağlayan önemli bir akstır. Henüz tamamlanmamış olan kültür sokağı projesine ise bu anlamda katkı sağlayacağı öngörülmüştür. Bu güzergâhı daha detaylı ele alacak olursak ilk olarak; Hükümet konağı şehrin önemli yapıları arasında yer almaktadır (Resim 7).

***Resim 7:** Kütahya Belediye Binası ve Kent Meydanı*

1907 yılı yapımı, son devir Osmanlı Mimarisinin dikkate değer sivil yapılarındandır. Binanın cephesini düz karo çiniler süslemektedir. Hükümet Konağının Kütahya yapıları içinde ilgi çekici bir yanı da, tamamen çini kaplı bir mescide sahip oluşudur. Şehri sembolize eden önemli yapılardan birisidir ve farklı görünüşü ile kenti gezmeye gelen insanların dikkatini çekmektedir. Şekillerde sırasıyla Kütahya kent meydanındaki saat kulesini, sevgi yolu üzerinden devam ettiğimizde Ali Paşa Camii devamında Ziraat Bankası Binasına ardından Dönenenler Mevlevi Hanesi son olarak ta Ulu Camiye ulaşılmaktadır.

***Resim 8:** Kütahya Tarihi Saat Kulesine Ali Paşa Camii*

Kent meydanında bulunan saat kulesi kenti simgeleyen yapılardan birisi konumdadır (Resim 8). Toplanma ve buluşma noktası olma özelliğinden dolayı kent için bir nirengi noktası oluşturmaktadır. Cami Sevgi Yolu üzerinde yer almaktadır. Tarihi kent merkezine ulaşan aks üzerinde yer alan cami; kentlilerin kullanımına uygun büyük bahçesi ve kent merkezine yayalaştırılmış bir aks ile bağlantılı olması caminin günümüzde insanlar tarafından tercih edilmesi sağlamıştır.

Resim 9: *Kütahya Ziraat Bankası ve Ulu Camii*

Ziraat Bankası binası Kenti simgeleyen yapılar arasında yer almaktadır. Restore edilip, işlev verilerek kente kazandırılmıştır (Resim 9). Eskiden 'Eski Kapan Altı' denilen yerde Ulu Caminin doğusunda; Eydemir Hamamı yanındadır. Ulu Camii ile birlikte kentin en önemli tarihi binalarındandır. Ulu Camii kent içinde bulunan en büyük cami olmakla birlikte kentin en önemli anıtsal yapısıdır. Kent ilk yerleşim yıllarından itibaren Ulu Camii çevresinde yayılmıştır. Tarihi kent merkezi Cami çevresinde konumlanmış zaman içinde şehir kuzeye doğru büyümüştür.

Kütahya kentinin zengin mimarisi ve özgün bir dokusunu vurgularken bu değerleri koruma çabalarına da değinmek gerekmektedir. Kültür mirasının korunmasındaki önem sadece geçmiş değerlerimizi gelecek kuşaklara tanıtabilmek amacıyla sınırlandırılamaz. Geçmiş birikimin geleceğin yaratılmasında da en önemli kaynak olarak değerlendirilmesi yaşamsal bir zorunluluktur ve bu bağlamda, ulusların kültürel kimliklerini yeni yaşam çevreleriyle entegre etmeleri önem kazanmaktadır.

ALAN ÇALIŞMALARI VE DEĞERLENDİRMELER

Kültürel Kimlik

Kütahya kenti binlerce yıllık mimari kültür ve gelenek birikimini halen taşımaktadır. Genellikle korunması gerekli doğal, tarihsel ve arkeolojik alanlar ile iç içe, çoğu zamanda üst üste yer alan tarihsel kent merkezi uzun süre, kentin planlama tarihsel süreci içinde öncelikli müdahale edilmesi gereken alanlar olarak görülmemiştir, bazı bölümlerinde ise uygun ve doğru çalışmalar yapılamamasından dolayı koruma çalışmaları tasarım boyutunda yetersiz kalmıştır.

Tarihsel çevre bilincinin gelişimi ile tarihsel kent dokusunun, kent bütününün ayrılmaz parçası olduğu, kente ait kararların yeni ve eski kent merkezlerinin tümü için geçerli olduğu ve öncelikli planlama gerekliliği fikri yaygınlaşmıştır.

Alan Çalışmasında, merkezde yoğunluk ve yapı yüksekliği artışının kent görünümünü ve imajını olumsuz etkilediği tespit edilmiştir. Tarihi kent merkezine ulaşımda en önemli aks olan bu caddenin sağ ve sol cephesi boyunca ticaret işlevine sahip binalar bulunmaktadır. Bu alanda iki katlı eski bir binanın yanına, çok katlı (5–6–7–8 katlı binalar) sonradan yapılmış binalar bulunmaktadır. Cadde boyunca herhangi bir yapılaşma sınırından söz etmek mümkün değildir.

- Tarihi kent merkezine ulaşımda en etkin aks olması
- Sit alanı içinde yer alması

Önemli birer özelliği olmasına karşın alanda tarihi dokunun öne çıktığını, anıtsal yapıların kendi kimliklerini ifade edebildiklerini söylemek oldukça güçtür. Eski binalar farklı renkte dış cephe elamanlarıyla kaplanmış her biri birbirinden farklı görünümlere sokulmuş, bakımsız binalara dönüştürülmüştür.

Kent Kimliğini Oluşturan Anıtsal Yapılar ve Mekânlar

Sevgi Yolu'nun çevresindeki tarihi yapılar için öneminden ve kent merkezine uzanan bir aks olduğu için şehirde yarattığı etkiden söz edilmişti. Fakat tam anlamıyla bir koruma ve bu değerleri yaşatma faaliyetlerinden söz edebilmek için öncelikli bazı sorunlara değinmek gerekmektedir. Kütahya tarihi kent merkezi;

- Merkezi İş Alanı (MİA) kullanımlarının yoğunlaşması,
- Yüksek oranda nüfus ve alan kullanımı artışı,
- Bu nedenle oluşan rant artışları ve spekülasyon,
- Çöküntü alanlarına dönüşme,
- Ulaşım ve otopark sorunları,
- Yıkılıp çok katlı yenilenme, korunamama ve terk edilme gibi sorunlar ile karşı karşıyadır.

Ticaret Alanlarının Arttığı İş Alanlarının Yoğunlaştığı Bölgelerdeki Sorunlar

Bu bölümde; incelenen alanda öncelikle, Kütahya'nın kalbi diyebileceğimiz Cumhuriyet Caddesi (Sevgi Yolu) kuramsal bölümde belirtilen kentsel tasarım ölçütleri temel alınarak irdelenmiş ve fotoğraflarla yorumlanmıştır.

Resim 10'da Cumhuriyet Caddesi'nde kat yükseklikleri arasında farklılıklar bulunan binalardan birkaç örnek görülmektedir.

Resim 10: *Sevgi Yolu yapı yükseklikleri arsındaki farklılıklar*

Ayrıca, tarihi dokuya aykırı, geleneksel dokuyu tahrip eden yeni ulaşım aksları ve otopark uygulamaları, büyük taban alanı ve yükseklikler, geleneksel doku içinde korunması gerekli anıtsal ve/veya sivil mimarlık örneklerinin yıkımına yol açacak yoğunluk artışları ve kullanım kararları ile kent planlarında bir anlamda var olan değerler yok saymıştır. Kentsel sit alanlarında aranılması gereken ölçütlerden ikisi karakter ve uyarlanabilirlik idi. Fakat kendi karakterine korumaya çalışan bir yapı ve etrafında onu kapatan, görümünü olumsuz etkileyen bakımsız birçok yapı bulunmaktadır.

Karakter ve Uyum Sorunu

Yenileme geçirmiş ve kent için, önemli yapılardan biri olan Ziraat Bankası Binası bakımlı durumda olmasına rağmen sonradan yapılmış olan yedi ve sekiz katlı binaların varlığı silueti bozmaktadır. Binanın tek başına bir fotoğrafını bile çekmek oldukça zor bir hale gelmiştir. Ulu Camii iş merkezinde iş yerleri, pastaneler, kahvaltı salonları, Kütahya'ya özgü yöresel ev yemekleri restoranları bulunmaktadır. Belediye tarafın-

dan hayata geçirilmiş bir uygulamadır. Tarihi kent merkezinin en önemli noktası olan bu alanda canlılık yaratmak ve eksik işlevleri gidermek için doğru bir çalışma olabilir fakat yapılan iş hanı caminin dış cephesini kapattığı için şehrin en görkemli yapısının manzarasını kapatmış, bu binadan ayrı tek başına bir fotoğrafını çekmek neredeyse imkânsız olmuştur.

Çöküntü Alanlarına Dönüşme Sorunu

Cumhuriyet Caddesi ara sokaklarında bulunan birçok tescilli yapı; bakım ve onarımının yapılamasının yanında yüksek katlı binalar arasında zaman içinde yok olmuşlardır. Koruma altına alınmış bir bölgenin gerektirdiği uyumlu ve güzel tasarlanmış alanların eksikliği bu mahallelerde oldukça net görülmektedir.

Resim 11: *Karadonlu sokak, korunamama terk edilme sorunları*

Germiyan sokak ve Karadonlu Sokak ta bulunan koruma ve yenileme faaliyetlerinin yetersiz kaldığı terk edilmiş ahşap ve taş evlerin bulunduğu ara sokaklar (Resim 11).

Resim 12: *Sevgi yolu gündüz-kullanımı*

Yüksek Oranda Nüfus ve Alan Kullanımı Artışının Yarattığı Sorunlar

Kentin için planlanan kültür sokağı projesi ile insanlar yürüyerek gezebilme imkânı yaratılacaktır. Geleneksel ticaret merkezi, Ulu Cami ve Hisara kadar devam eden bu güzergâh çok kalabalık olduğu için erişimin zorlaştığı bir alan haline gelmiştir. Bu projeye yardımcı bir konumda olan yayalaştırılmış aks yüklenen fazla ticaret işlevi ile zamanla sadece belli bir kesimin alıverişini yapmak için uğradığı, yürüyerek gezmenin kalabalıktan dolayı imkânsız olduğu bir bölge haline dönüşmüştür (Resim 12).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Tarihi ve kültürel çevrenin korunmasına yönelik toplumsal bilincin yeterince gelişmemiş olması, kentleşmenin hız kazanması ile kentsel arsa rantının çok yüksek düzeylere ulaşması, imar planlarına hatalı yaklaşımlar, ekonomik yetersizlik, tarihsel çevreyi korumak, onarmak için yeterli kaynak bulunmaması, eğitim eksiklikleri, turizm amaçlı hatalı kullanımlar, çevreden verilen ödünler, bazı yerel yönetimlerin duyarsızlığı, çevre ve eski eser konusunda söz sahibi olan kurum ve kuruluşlar arasındaki yetki ve sorumluluk kargaşası nedenleriyle sahip olduğumuz değerlerin tahribi sürmektedir.

Türkiye'de günümüze kadar sürdürülen tarihsel ve kültürel çevre koruma politikalarının başarılı olduğunu söylemek olası değildir. Doğu Anadolu Bölgesinden güvenlik ve ekonomik nedenlerle göç olgusu kentlerin yüzlerce yılda oluşmuş dengelerini alt üst etmiştir. Kentlerin önce çeperlerinde başlayan yasal olmayan yapılaşma (gecekondu), giderek imar afları ve kentlerin hızlı büyümesiyle, tarihsel kent dokularında ve tarihsel kent merkezleri üzerinde birçok sorun ortaya çıkmıştır.

Saptanan sorunlar yöreden yöreye nitelik değiştirmekle birlikte Kütahya kentinde ve ayrıca ülkede genel sorunlar olarak gözlenmektedir. Kütahya kentinin göç alma-verme hızı, gelişme potansiyelleri, geleneksel dokunun niteliği (yapı malzemesi ve dokunun yeni gelişen kent kesimleri ile olan ilişkileri), turizm potansiyeli ve yerel yönetimlerin yaklaşımları kentte tarihsel ve kültürel çevrenin korunma düzeyini farklı kılmaktadır.

Germiyan Sokak'ta yıpranmış eski konakların yenilenmesiyle başlatılan sokak sağlıklaştırma projesi yine kentin kültürel değerlerinin yaşatılması adına çok önemli bir uygulamadır. Fakat bu proje ile özgün bir so-

kak dokusu yaratmak istenirken sokağın hemen girişinde yer alan cadde üzerindeki çok katlı bina sokağın kendi içinde yarattığı silueti bozmuştur. Böyle önemli ve ekonomik anlamda büyük bütçeler ayrılarak yürütülen çalışmalarda daha doğru ve uygun sonuçlar elde edebilmek için kültürel ve tarihi önceliği bulunan alanlar ve çevrelerinde daha hassas planlama kararları getirilmelidir. Doğru planlama kararlarıyla koruma kullanma dengesi içerisinde uygun işlevler veriler kent için önemli bir konumda bulunan bu gibi yapılar kente kazandırılmalıdır. Böyle kararlar kent imajını olumlu yönde etkilerken aynı zamanda kent merkezinin kullanımını da artıracaktır. Cumhuriyet Caddesi kentin önemli ticaret alanlarından birisidir. Ticaret yoğunluğunun fazla olması bu alandaki trafik ve insan yoğunluğunu da beraberinde arttırmıştır. Cadde yayalaştırılarak araç trafiğine kapatılmıştır fakat herhangi bir alternatif aks belirlenmemiştir. Bu alanda taşıma kapasitesi belirleyerek yığılmayı giderici yönde müdahaleye ihtiyaç vardır.

Kent merkezinde ve özellikle sit alanı içerisinde görüntü kirliliği yaratacak boyutta karmaşa bulunmaktadır. Eski yenilenmiş bir bina modern kaplama teknikleri ile kaplanmıştır. Bu durumda bulunun birçok bina mevcuttur. Dış cephe kaplaması ve cephe boyalarında bir kısıtlayıcıya ihtiyaç duyulmaktadır.

KAYNAKLAR

Ağartan, G. (2007). Tarihi alanlarda kentsel yenileşme eğilimleri ve Sultanahmet-Cankurtaran örneği. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Alsaç, Ü. (1992). Türkiye'de restorasyon. İstanbul: İletişim Yayınları.

Bektaş, C. (2001). Koruma ve onarım. İstanbul: Literatür Yayıncılık.

Carmona, M. (2000). Making design policy work, London: Cabe Publications.

Dinçer, İ. (T.Y). Kentsel koruma yenileme kavramı ve uygulamaların gelişim süreci. Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Şehir Yenileme ve Koruma Ders Notları.

Donaldson, R. (2001). Challenges for urban conservation in the historical pretoria suburb of clydedale. Urban Forum, 12: 225–246.

Ergen, B. (2006). Kentsel koruma ve kentsel tasarım ilişkisi üzerine bir araştırma Tokat Örneği. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Granham, B. (2002). Heritage as knowledge: capital or culture? Urban Studies, 39: 1003-1017.

Günay, K. (1995). Kentleşme ve çevre düzenlemesi çalışması Trabzon örneği. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü,Trabzon.

Hall, A.C. (1996). Design control towards a new approach. Oxford: Butterworth Architecture Butterworth-Heinemann Ltd.

Hasol, D. (1975). Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü. İstanbul: Yapı Endüstri.

Karaman, A. (1999). Bir disiplin ve meslek olarak kentsel tasarımın yeni konumu. 10. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu Kentsel Tasarım Bir Tasarım Bütünü, MSÜ, İstanbul.

Köksal, A. (1994). Kentsel koruma bağlamının tanım sınırları. II. Kentsel Koruma Yenileme ve Uygulamalar Kolokyumu, MSÜ, İstanbul.

Okyay, İ. (T.Y.). Kentsel koruma ve geliştirme planlaması, MSÜ, İstanbul.

Resuloğlu S. (2005). Koruma olgusu ve kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurullarının yaklaşımları.Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Selçuk Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Planlama Stüdyosu 5 Analiz Grupları Çalışmaları (2013). Tarihsel Gelişim Grubu Yayınlanmamış Araştırma Raporu, Konya.

Tunçer, M. (1989). Konya ve Ankara: "kentsel tasarımın tarihsel çevre korunmasında etkin olarak kullanımı, "böl ve yönet modeli": Ankara ve Konya Tarihi Kent Merkezleri. 9. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, "Farklı Ölçeklerde Kentsel Tasarım", Sunulan Bildiri, Mimar Sinan Üniversitesi, Mim. Fak. Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 21–22 Mayıs 1998.

URL 1: www.wikipedia.com (Erişim Tarihi: 12.03.2013).

URL 2: http://www.kirkayakdergisi.com/pdf/kulturvedegerler.pdf (Erişim Tarihi: 12.03.2013).

URL 3: http://www.kutahya.bel.tr/ (Erişim Tarihi: 01.03.2013).

ÇOCUK VE MEKÂN İLİŞKİSİ

Ayşe KAPTAN

GİRİŞ

Çalışmanın Amacı, Kapsamı ve Yöntemi

Çocuklar, toplumda sayısı göz ardı edilemeyecek kadar fazla nüfusa sahiptirler. Fakat bu realite çoğu zaman kentte düzenleme ve tasarımlar yapılırken göz ardı edilmektedir. Bunun sonucunda giderek genişleyen, büyüyen kentlerde artık çocuklar, ebeveynleri olmadan rahatça hareket edemez hale gelmekte ve çocuk hareketleri büyük ölçüde kısıtlanmaktadır. Mevcut durumda kentlerin çocuk dostu olmamalarının en önemli sebeplerinden birisi hızlı ve kontrolsüz kentleşme ve hızla artan trafiktir.

Kentlerin çocukların ihtiyaçlarına cevap vermemesi konusu gündeme geldiğinde, çoğu zaman akla çocuk oyun alanlarının ve parkların eksik olması gelmektedir. Bu durumun nedeni ise; yetişkinlerin çocukluk döneminin geçici olduğunu düşünmesi ve çocuklar hakkında yeterli bilgiye sahip olmamasıdır. Aynı zamanda kentler düzenlenirken çocuklara söz hakkı verilmemesi düzenlenilen alanların çocuklara da yönelik olmasını engellemektedir.

Çocuk gelişiminin sağlıklı olabilmesi, çocuğun etrafı ile iletişim halinde olmasına bağlıdır. Bu nedenle çocuk kent mekânında diğer çocuklarla oyun oynayarak paylaşımı öğrenebilmeli, kent mekânı tüm bileşenleriyle oyun için uygun fiziksel ortamı kendiliğinden sağlayabilmelidir. Kentin açık mekânları, çocuğun oyun oynamasını destekleyen ve hayal gücünün gelişmesini sağlayacak mekânsal özelliklere sahip olarak tasarlanması gerekir (Birol, 2008).

Bu çalışmada sırasıyla literatür taraması, röportaj, anket ve saha araştırması yöntemleri kullanılmıştır. Literatür taramasında çocuk, çocuk ve mekân, çocuklarda algı, çocuk dostu mekân, oyun gibi anahtar kelimeler kullanılarak araştırmalar yapılmıştır. Röportajlar, kentsel tasarım sürecinde rol alan aktörlerin, çocukları bu konuda ne kadar göz önünde bu-

lundurduklarını saptamak amacıyla yapılmıştır. Anket çalışması, kent merkezinde rastgele seçilen aile ve çocuklara; kullanıcı profilini belirlemek, kentsel dış mekânı nasıl kullandıklarını ve bu konudaki beklentilerini tespit etmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Ayrıca çocuklara, konuyu iyice kavrayarak cevap verebilmeleri için resimli anket uygulaması yapılmıştır. Son olarak, çocukların vakit geçirdiği mekânlar gezilerek gözlem yapılmıştır.

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Çocuk ve Çocukluk

"İnsan hayatını çocukluk, yetişkinlik ve yaşlılık olmak üzere üç ana döneme ayırabiliriz. Bu üç dönemin kendine has ve belirgin özellikleri bulunur. İnsan hayatında yetişkinlik üretimi, ***çocukluk ve gençlik üretime hazırlanmayı****, yaşlılık ise tüketimi simgelemektedir"* (Çöpoğlu, 1998'den aktaran Garip, 2007). *"Çocuk, anne-babadan doğmuş bir insan yavrusu olarak tanımlanabilir. Çocukluk ise, insan yavrusunun gelişme sürecidir. Yani bir zaman dilimini ifade etmektedir"*(Garip, 2007).

Çocukluk kavramını mekan üzerindeki etkileri yada mekanı kullanma biçimlerine göre sınıflandırmak mümkündür. Buna göre;

Süt çocukluğu dönemi (0–12 aylar): Mekânsal açıdan oyunun önemi yoktur. Çocuk, çevresini oral bölgeyle kavramaktadır. Dolayısıyla form zenginliğine sahip, beş duyu algısını ve yaratıcılığı geliştiren, geri dönüşebilir ve değişebilir formlarda olan doğal malzemeler önemli oyun araçlarıdır. Böylece çocuk, doğadaki çeşitliliği algılamaya ilk aylarla başlamış olacaktır.

Özerklik dönemi (12–36 aylar): Doğal aksiyon çapı 50–100 metredir. Çocuk odası, apartman girişi ve komşuluk ünitesi ölçeklerinde tasarım önemlidir. Bu dönemde, doğal dürtü (hareket, bulaştırma, kirletme, saldırma dürtüleri) nedeniyle oluşan oyunlar önem kazanmaktadır (Ergin, 1982'den aktaran Çukur ve Özgüner, 2008). Buna göre, çocuk odasında kullanılabilir, doğal malzeme ve eşyalar bulunmalıdır. Çocuk oyun alanında kum havuzu ve doğal öğelerden (örneğin tırmanma için ağaç) oluşan oyun araçları tasarlanmalıdır.

Oyun dönemi (3–6 yaşlar): Doğal aksiyon çapı 100–200 metredir. Mahalle ölçeğinde tasarım önemlidir. Önceki dönemdeki araçlara ek ola-

rak anaokulu bahçesi önemlidir. Örneğin; bahçede bulunacak küçük hayvan bahçesinde her çocuk bir hayvanın bakımından sorumlu olabilir.

İlkokul dönemi (6–11 yaşlar): Doğal aksiyon çapı 200–400 metredir. Mahalle ölçeğinde tasarım önemlidir. Yönlendirilme nedeniyle oluşan (kurallı) oyunlar eklenmekte ve spor alanları kullanılmaktadır. Ayrıca, okul bahçesi tarım bahçesi olarak değerlendirilebilir. Doğa eğitiminde itici unsur merak uyandırmak olmalıdır. Bu bağlamda hobi grupları oluşturularak çocuk kulüpleri tasarlanabilir (Çukur ve Özgüner, 2008).

Oyun Kavramı

Oyun çocukların her durumda isteyerek gerçekleştirebileceği, kurallı ya da kuralsız, bir amacı olan veya olmayan, bunun yanı sıra çocukların farklı boyutlardaki gelişimini destekleyici etkinlikler olarak tanımlanmaktadır (Anonim, 2009).

Oyun, çocuğun kendi kendine etrafını keşfetmesini ve yeni deneyimler kazanmasını sağlar.

"Oyun; içsel olarak güdülenen belirli bir amacı olmayan, yetişkinler tarafından değil çocuğun koyduğu kurallara bağlı olarak kendiliğinden gelişen ve zevk unsuru taşıyan davranışlarda oluşan bir etkinliktir" (Anonim, 2009).

Oyun Tipleri

Piaget'e göre zihinsel gelişim ile oyunun arasında doğrusal bir ilişki vardır. Piaget oyun gelişimini üç başlıkta incelemiştir.

1) Alıştırma oyunları: Bebeklerin 0–2 yaş dönemini kapsayan bir evredir. Bu dönemde çocuk beş duyu organıyla etrafını algılar ve algıladıklarını sınıflandırır. Örneğin; "Bebek çıngırağının rengini ve sesini alır ve sınıflandırır" (Uluğ, 2007).

2) Simgesel oyunlar: Bu dönem, 2 ve 7–8 yaş aralığındaki çocukları kapsamaktadır. Bu dönemde çocuk zihnindeki kendi düşüncesini eylemlere dönüştürmektedir. Örneğin; televizyon kumandasını araba gibi düşünüp onu sürmesi bu dönemdeki eylemlere verilebilecek örneklerdendir.

3) Kurallı oyunlar: Bu dönem 7–8 yaştan sonraki çocukları kapsamaktadır. 7–8 yaş öncesinde oynadığı oyunlar yerine artık kurallı oyunlar oynamaya başlamaktadır. Bu durum artık çocuğun ilişkilerinin değiştiğini ve sosyalleştiğini göstermektedir (Uluğ, 2007).

Çocuk Dostu Çevre

Çocuk yetişkin bir birey haline geldiğinde, yaşadığı çevreye sahip çıkan ve aidiyet duygusu taşıyan bir birey haline gelmesini destekleyen çevreye "çocuk dostu çevre" denir. Yer ve aidiyet duygusu, çocuk gelişimde oldukça önemli bir yere sahiptir. Çocuk yaşadığı mekânı iyi bir şekilde algılar ve zihninde şekillendirirse bu durum gelişimi üzerinde olumlu etkiler oluşturacaktır. Ayrıca mekânla ilgili kişisel yargılar elde eder ve bu yargılar ile mekânı ilişkilendirir (Birol, 2008).

Kent mekânları, çocukların kendini güvende hissedebilecekleri, kentin büyük bir kısmında severek vakit geçirebilecekleri ve kendilerini mekânda diğer yetişkin bireylerle eşit hissedecekleri şekilde tasarlanması gerekmektedir.

Mekânların çocuklar için uygun tasarlanmadığı ve yoğun kentleşmenin olduğu alanlarda çocuklar dış mekânı yeterince kullanamamakta ve evde televizyon, bilgisayar vs. teknolojik oyunlarla vakit geçirmektedir. Yapılan bir araştırmada televizyonun çocuklar üzerindeki etkisi araştırılmış ve televizyonun çocukların hayal güçlerini sınırlandırdığı sonucuna ulaşılmıştır (Şekil 1).

Şekil 1: *Televizyonun çocuklar üzerindeki etkisi (Winterstein ve Jungwirth, 2006).*

Çocuk-Mekân İlişkisi

Çocuk mekânı olgusu, aynen çocuğun kendisi gibi karmaşık, çözümlenmesi ve tasarlanması güç bir kavramdır. Çünkü çocuk, bulunduğu mekânı kendi hayal dünyasında yaşar.

Piaget, çocuklarda mekân kavramının gelişmesi ile birkaç nokta üzerinde durmuştur. Bunlardan birincisi; farklı yaş dönemlerindeki zihin gelişirken niteliğinin de değişmesidir. Piaget'e göre; çocukta zihin gelişimi dört dönemden oluşmaktadır. Bunlar duyusal-devinimsel (0–2 yaş), işlem öncesi (2–6 yaş), somut işlemler (6–12 yaş), formel işlemler (12 + yaş)'tır. Yani çocuğun (0–6 yaş) aralığı daha çok sezgi ve duyuların ağır bastığı bir dönem olurken (6–12 yaş) aralığı özgürce düşünebilme özelliğini gösterdiği dönem olmaktadır (Akarsu, 1984). Çocuklar 6–12 yaş arası dönemde daha çok somut düşünmeye başlarlar.

"Sayı, zaman, mekân, boyut, hacim kavramları çocuğun zihninde yer edinmeye başlar. Çocuk bu dönemde pek çok öğe içeren, karmaşık cümleler kurar. Beğenisini, memnuniyetsizliğini, duygularını çok açık bir şekilde yalın bir dille ifade edebilir. Geleneksel (örf, adet, töre v.b) ve ulusal değerlerin önemini anlamaya başlar" (URL 1).

Piaget'in aktardığı diğer bir düşünce ise; zihinsel ve algısal mekân ayrımıdır. Algısal mekân görecelidir. Yani kişiden kişiye değişebilen bir kavramdır.

"Zihinsel mekân ise, işlemsel düşünebilme devresinin öncesine ve sonrasına denk gelecek biçimde, duyusal-devinimsel mekân ve yeniden-canlandırılan mekân aşamalarını içerir" (Akarsu, 1984).

Yani zihinsel mekân 0–2 yaş arası çocuklarda sadece algılamadan ibarettir. Dolayısıyla 0–2 yaş arasındaki çocuklar gördükleri mekânı daha sonra zihninde yeniden canlandırma kabiliyetine sahip değildir. Mekânın zihinde yeniden canlandırılması, hatırlanması *"(...) yaklaşık olarak iki yaşında başlar ve yetkin bir biçime ancak on iki yaşlarında, yani işlemsel düşünmenin yer aldığı somut işlemler dönemine girer"* (Akarsu, 1984). Kısacası, çocukların mekânı zihninde canlandırma eylemi uzun bir sürede gerçekleşmektedir.

Piaget mekânın çözümlenmesini üç farklı kavramla ilişkilendirir:

"Bunlardan ilki temelde uzaklık kavramına dayanan ve şekillerin eşdeğerliliğinin, matematiksel eşitliğe bağlı olduğu metrik (ya da Euclidci)

mekân ilişkileridir. Buna karşılık ikinci türdeki, yani projektif mekân ilişkilerinin temelini düz çizgi oluşturur. Şekillerin benzerliğini perspektif görünüş ya da bu görünüşün dönüşümleri (olasılığı) sağlar. Üçüncü türdeki topolojik mekân, tamamen belli bir biçimin içerisinde var olan niteliksel ilişkilere dayanır (komşuluk, kopukluk, çevrelemek gibi)" (Akarsu, 1984).

Kısaca; Piaget ve Inhelder'in yaptığı araştırmalar sonucunda, çocukların zihninde önce topolojik mekânın oluştuğu ardından ise projektif ve Euclid, yani düz çizgiler ve perspektifin, oluştuğu görülmektedir.

Çocuklar 7 yaşına varana kadar mekânın boyutlarını belirler. Daha sonraki dönemlerde *"parçalara ayırma (partition), parçaları toplama (partitive addition), doğrusal ya da döngüsel (eyclical) sıraya dizme, komşuluk alanlarının karşılıklılığı, simetrik ilişkiler ile elemanların ya da ilişkilerin tümünü içerir"* (Akarsu, 1984). Piaget'e göre *"çocuğun eylemleri çevre ile etkileşerek, önce devinimsel hareketlere, daha sonraları içselleştirilmiş eyleme ve en sonunda işlemsel eyleme dönüşmektedir. Kavramların temelinde eylem vardır"* (Akarsu, 1984). Bu kavramlara açıklık getirilirse:

Devinimsel hareket, duyu organlarıyla uyarıcıların algılanması ile kişinin ilgili organının harekete geçmesidir. Devinimsel hareketin istek çerçevesinde yapılıyor olması çocuğun gelişimini olumlu yönde etkilemektedir. **İçselleştirilmiş eylem**, kısaca çocuğun etrafında gerçekleşen eylemleri özümsemesi anlamına gelir**. İşlemsel eylem** ise artık çocuğun bu eylemleri gerçekleştirmesidir (Akarsu, 1984).

Çocuk ve Oyun

"Çocukların oyunu oyun değil, onların en ciddi uğraşıdır."

Montaigne'in bu sözünden yola çıkarak oyunun çocukların gelişimleri için oldukça önemli olduğunu söyleyebiliriz. Oyun çocuğun kendi kendine tecrübeler kazanmasını, fiziksel, duygusal, ruhsal olarak gelişmesini, kendini ifade etmesini, sosyalleşmesini ve bunun yanı sıra eğlenmesini sağlar. Açık mekânlarda oynayan çocuk hem gerekli enerji harcamasını sağlayacak hem de doğal unsurlardan faydalanacaktır. Örneğin; açık-yeşil ve temiz havaya sahip bir alanda oynadığı zaman hem temiz havadan hem de güneş ışığından faydalanacaktır. Ayrıca su, toprak gibi doğal öğelerin bulunduğu alanlarda çocuğun stresten uzaklaşması gelişimi üzerinde olumlu etkiler bırakacaktır.

Çocuk dış mekânda sosyalleşme imkânı elde edecek ve bulunduğu mekânı keşfetme fırsatı bulacaktır. Okul çağına gelmiş çocuklar oyun oynadığı evrelerde elde ettiği deneyimleri bu dönemde uygulama fırsatı bulmaktadır. Bu nedenle oyun çocukların gelişmesi için önemli bir faktördür. Bu doğrultuda çocukların sadece evde değil açık mekânlarda da oyun etkinliğini gerçekleştirmesi gerekmektedir.

6–12 yaş arası çocukların oyun davranışları ve kullandıkları araç-gereçler şekil 2'de belirtilmiştir.

4. Gelişim Dönemi İlkokul Dönemi (6–11 yaş)	200-400 m. Oyun, sokağa ve çevreye taşmıştır.	Büyüme hızının yavaşlaması ve bedenin dengesinin artması El-kol becerisinin artması Üst benliğin gelişmesi 11 yaşa doğru soyut düşünceye geçiş	Top ardından koşma Kurallı oyunların ve sokak oyunlarının başlaması Kız-erkek gruplaşmaları ve cinsiyete göre farklı oyun eğilimleri belirlemesi	Diğerlerine ek olarak; iki tekerlekli bisiklet, ip fileler, basket potası, küçük el aletleri

***Şekil 2:** Çocuğun gelişim dönemlerinde oyun davranışları ve kullandıkları araç-gereçler (Çiçek, 1993'den aktaran Uluğ, 2007).*

Çocuk-okul bahçesi ilişkisi

Çocuklar günlerinin önemli kısmını okulda geçirmektedirler. Bu yüzdendir ki okulların bulunduğu mekânın tasarımının, sağlıklı gelişmelerini destekleyecek ve psikolojilerini olumlu yönde etkileyecek şekilde olmalıdır.

Okul bahçeleri, çocukların fiziksel aktiviteler gerçekleştirdiği sosyal mekânlardır (Karaca, [t.y]). Okul bahçeleri ders aralarında, oyun oynama, gezinme, etrafı izleme, yeme-içme gibi faaliyetlerin yapıldığı mekânlardır. Her ne kadar değişik işlevlerde kullanılıyor gibi görünse de öğrenciler için her gün yaptıkları faaliyetler konumundadır ve bu durum artık onlar için olağanlaşmıştır.

"Çocuklar geniş alanlarda özgürce hareket etmek isterler. Çocukların okul bahçelerinden uzun süreli faydalanma ihtiyacı, oyun ve sportif aktivitelere olan eğilimlerinden kaynaklanır. Bu amaçla, öğle tatillerinde

ve teneffüslerde okulun futbol, basketbol, voleybol gibi spor alanlarını kullanırlar” (Karaca, [t.y]).

Sonuç olarak, okul ortamları çocukların gelişiminde pozitif etkisi olan, sağlıklı, bilinçli, sosyalleşerek aktif bir birey olmalarına büyük katkı sağlayacak ortamlar özelliği göstermektedir.

Çocuk-park ilişkisi

Çocuk parkları, kentin açık yeşil alanları içinde yer almakta ve aktif kullanılan bir mekân özelliği göstermektedir. Çocukların gelişmesinde önemli bir yere sahip olan oyunların çoğu çocuk parklarında oynanmaktadır. Çocuklar özellikle 3–4 yaşlarından sonra tek başına oyun oynamayı tercih etmezler ve bir arkadaş arayışı içine girerler. İşte çocuk parkları da çocukların arkadaş edindikleri önemli mekânlardan biridir.

Çocuk-sokak ilişkisi

Çocuklar için sokaklar önemli keşif alanlarıdır. Fiziksel özellikleri ve eve yakın olması ile sokaklar çocuklar için bir oyun alanı haline gelmektedir. Evin etrafını çevreleyen sokaklarda, evler arasındaki boş alanlarda çocuklar çoğu zaman oyun oynayabilmektedir. Ebeveynler evinin önündeki sokağa çocuklarını oyun oynamaları için gönderebilmektedir. Çünkü bu ortam onların gözetimindedir. Ayrıca Türkiye’de çocuklar için yeterli miktarda oyun mekânları olmadığı için bu görevi bir nebze sokaklar da üstlenmektedir.

Tasarımında Çocukların Göz Önünde Bulundurulduğu Mekân Örnekleri

Günümüz gelişmiş ülkelerinde, mekânlar tasarlanırken kullanıcı çeşitliliği prensibiyle hareket edilmektedir. Bu kapsamda çocuklar ayrı bir grup olarak düşünülmekte, onların mekândan beklenti ve talepleri tasarım süreçlerinde dikkate alınmaktadır. Aşağıdaki fotoğraflarda verilen mekân örnekleri, çocuk kullanıcılar açısından değerlendirilmiştir.

Birol (2008) Fransa’nın güneyindeki St. Paul yerleşim alanında bulunan bu mekânın düzenlenmesindeki ölçek, doku, renk, malzeme ve biçim etkilerinin, çocuğun gelişimine uygun bir alan olduğunu vurgulamaktadır. Bunun yanında mekânın farklı amaçlar için kullanıma açık olduğunu ve özellikle saklambaç oyunu ile mekânı çocuğa öğretebilecek bir alan olduğuna da değinmiştir (Resim 1).

***Resim 1:** Çocuk ve mekân 1(Birol, 2008).*

Birol (2008) Floransa'daki Piazza Della Repubblica'daki bu mekânın yayalaştırılması ile trafikten arındırılmış güvenli bir mekân olduğunu hem de resimde bulunan yapı cephesindeki çeşitliliğin çocukların zihinsel gelişimlerini olumlu yönde etkileyecek bir çalışma olduğunu vurgulamıştır (Resim 2).

***Resim 2:** Çocuk ve mekân 2 (Birol, 2008).*

Resim 3'deki mekânda topografik özellikler kullanılarak hem mekânın doğallığı bozulmamış hem de çocukların fiziksel ve psikolojik gelişimlerine olumlu yönde etkileyici mekân tasarımı yapılmıştır.

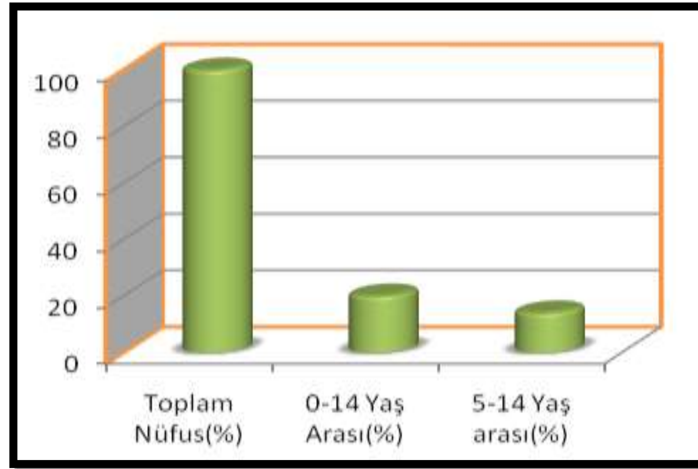

***Resim 3:** Topografyanın bozulmadan oyun alanı haline getirilmesine örnek (Öztan, 2002'den aktaran Turgut ve Yılmaz, 2010).*

KÜTAHYA'DA ÇOCUK OLMAK

Kütahya Merkez İlçe Çocuk Nüfusu ve Oranı

2012 TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt sisteminden alınan verilere göre, Kütahya merkez ilçede 0–14 yaş arası çocukların nüfusu 49.498, 5-14 yaş arası çocukların nüfusu ise 33.944 dür. Bu da merkez ilçenin nüfusunun yaklaşık %20'sinin 0–14 yaş aralığında, %14'ünün de 5–14 yaş aralığındaki çocukların oluşturduğunu göstermektedir (Grafik 1).

***Grafik 1:** Kütahya Merkez İlçe çocuk nüfus oranları (URL 2).*

Bu çalışmanın Kütahya merkez ilçesinin genelinde yapılmasının nedeni, farklı yaş ve gelir gruplarına ait aile ve çocukların görüşleri alınarak tek bir gruba değil genele yönelik tespitler ve öneriler sunulmasının amaçlanmış olmasıdır.

Araştırmanın Yapıldığı Mahalleler

Anketler, Pirler Mahallesi, Hamidiye Mahallesi, Sultanbağı Mahallesi, Cumhuriyet Mahallesi ve Fatih Mahallesi yoğunlukta olmak üzere tüm kent merkezinde gerçekleştirilmiştir.

Cumhuriyet mahallesi, kent merkezinin doğusunda yer almaktadır. Mahallenin konut tipi genellikle site tarzındadır. Araştırma gözlemlerine göre, mahallede yaşayan çocuklar dışarıda çoğunlukla futbol, basketbol sahalarında ve park-çocuk bahçelerinde vakit geçirmektedirler. Fatih mahallesi, kentin doğusunda yer almaktadır. Mahallenin konut tipi genellikle site tarzındadır. Mahallede yaşayan çocuklar, genellikle dışarıda vakit geçirmek için park-çocuk bahçesi ve futbol-basketbol sahalarını kullanmaktadırlar. Sultanbağı mahallesi, Kütahya kalesinin güneyinde yer almaktadır. Mahallenin konut tipi genellikle müstakil evlerden oluşmaktadır. Mahallede park-çocuk bahçesi yetersizdir. Burada yaşayan çocuklar genellikle evlerinin önündeki sokakta veya okul bahçelerinde vakit geçirmektedir. Hamidiye mahallesi, kent merkezinin güneyinde, Hıdırlık Mescidi'nin doğusunda bulunmaktadır. Mahalledeki konutlar genellikle 3–4 katlı apartman ve müstakil ev tarzındadır. Mahallede bulunan Gökçimen Parkı çocukların en çok tercih ettikleri mekân haline gelmiş olup, kullandıkları diğer mekânlar ise okul bahçeleri ve mahalle sokaklarıdır. Pirler mahallesi, geleneksel kent merkezinde bulunup Germiyan Sokağını da içine almaktadır. Mahallede geleneksel tarihi evler bulunmaktadır. Mahallede yaşayan çocuklar, genellikle evlerinin yakınındaki sokakta ve okul bahçelerinde vakit geçirmektedir.

Kent Yöneticilerinin Çocuklara Bakışı

Kentteki çocuk mekânları ve çocuk dostu kent kavramı üzerine belediye başkanına sorular yöneltilmiştir. Belediye Başkanı çocuk dostu kente ilişkin görüşlerini *"En temiz duyguları, gelecekle ilgili kirlenmemiş, ekonomik kaygıları, kişisel menfaatleri olmayan toplum kesimi çocuklardır. Nasıl bir dünyada yaşamak istiyorlarsa onu değerlendirerek yapılan kent çocuk dostu kenttir"* şeklinde belirtmiştir.

Belediye olarak yaptıkları projelere örnek olarak ise; Yedigöller'de yapılacak olan Ezop Masal Adası'ndan, çocuk çiftliği ile engelli ve herhangi bir engeli bulunmayan çocukların kaynaşması için yapılan çocuk bahçelerinden bahsetmişlerdir. Çocuk çiftliği projesinde ise, çocukları doğa ile buluşturmayı amaçladıklarını ve bahçelerde kendi ürünlerini yetiştirebilecekleri alanların oluşturulacağından ayrıca bahsedilmiştir.

KÜTAHYA'DA ÇOCUK VE MEKÂN İLİŞKİSİ

Kütahya'daki Çocukların Mekânı Algılama Biçimleri

Kütahya merkez ilçede yapılan anket çalışmalarında çocuklara oynadığı ve vakit geçirdiği açık mekânları hatırlamaları ve tarif etmeleri istenmiştir. Bu konuda genel bir değerlendirme yapılacak olursa, 6 ile 10 yaşlarındaki çocuklar vakit geçirdiği mekânın büyük bir kısmını yeniden zihninde canlandıramamaktadır. Verdikleri cevaplarda yalnızca mekânın etrafındaki yolları, ağaçları ve en çok vakit geçirdikleri oyun aletini ifade etmişlerdir. Örneğin birkaç çocuğun söylemleri şu şekildedir:

"Oyun oynamayı en çok sevdiğim alanın etrafında yollar, saha ve salıncak var."

"Büyük arsa var. Bahçe ve bir direk var. Başka bir şey yok."

Çocuklara başka hatırladıkları nesne veya farklı, dikkatlerini çeken bir şey olup olmadığı sorulduğunda ise çoğunluğu başka bir şey yok cevabını vermişlerdir. 11–13 yaş aralığındaki çocuklara ise aynı soru sorulduğunda, çocuklar kullandıkları mekânları daha başarılı bir şekilde ifade etmişlerdir. Birkaç ifadeye yer verirsek;

"Yollar, evler, internet kafe, bakkal, berber, spor sahası, ağaçlar var."

"Yokuş yollar var, arabalar, evler, internet kafe, ağaçlar, demirler var, düşmememiz için. Bisiklet sürdüğüm bahçe var."

"Etrafında araba yolları, park, parkın içinde kaydırak, salıncak, ağaçlar, liseli öğrenciler var. Yolun kenarında çeşme var."

"Dağlar var. Dağların içinde çöpler var. Sokaklar, arabalar, birbirine bitişik evler var."

Piaget'in savunduğu düşüncede, çocukların zihinsel algıda yeniden canlandırma eyleminin ancak 12 yaş ve civarında oturduğu bu örneklerde

gözlemlenmiştir. Diğer bir tespit ise, zihinde yeniden canlandırmada hatırlanan ilk şey çoğunlukla önce mekânın topoğrafik özellikleridir.

Hangi Evde Yaşamak İsterdin? Neden?

Röportaj yapılan çocuklara resim 4'deki görseller verilerek hangisinde yaşamak istediğini nedenleri ile belirtmesi istenmiştir. Çocukların yaklaşık olarak % 64'ü 1.resimdeki evi, % 16'sı 3. resimdeki evi, % 13'ü 2. resimdeki evi ve % 7'si 4. resimdeki evi seçmiştir.

Resim 4: *Hangi evde yaşamak isterdin?*

1.evi seçen çocukların açıklamalarından birkaçı şöyledir;

"Ağaç var. Doğa içinde. Öbürleri lüks iyi olmuyor. Ahşap ev daha iyi oluyor.

-Neden lüks ev iyi olmaz?

"Çünkü oyun oynayamazsın. Ondan lüks olmamalı."

"Çünkü etrafında kimse yok. Huzur, ağaçlar var. Sesi, arabayı, egzoz dumanlarını sevmiyorum. Bu doğal ortamda yatarım, hayal kurarım."

"Paris'te 15 katlı, havuzlu bir evde yaşamak isterdim."

"Ağaç var orada, oksijen var. Gözüme temiz göründü orası."

"Çünkü kendime ait olur."

"Çünkü kendi huzurum olur. Kendi evim olur. Canım sıkılınca gezerdim".

"Apartmanda rahat olamayız. Çünkü çok kişi var. Ama kendimiz olsaydık sıkıldığımızda dışarı çıkardık, balkonda mangal yapabilirdik."

"Çünkü bütün ev bize kalır. Ağaçlar ve havuzu çok güzel."

Yapılan çalışmalarda çocukların çevresindeki her türlü yapı ve fiziksel çevrenin çocuk boyutlarına da uygun olması gerektiği vurgulanmaktadır. Çünkü fiziksel çevrenin uygun boyutlarda olması çocuğun kendine güveni ve saygısını oluşturmada önemli yere sahiptir. Kendini güvende hissettiği ve sevdiği bir mekânda bulunan çocuklar, o mekânlarda etrafı ile daha rahat iletişime geçmektedir.

Çocuklar, doğal mekânlardaki her türlü nesneyi merak etmekte ve keşfetme isteği duymaktadırlar. Su, toprak, yaprak vb. nesneler ilgilerini çekmekte ve doğal olarak bu tür nesnelere daha fazla yönelmektedirler.

Yukarıda verilen cevaplardan da çocukların güvenlik ve sahiplenme arayışına girmesi ve doğal alanların bulunduğu mekânların ilgilerini çektiği görülmektedir.

Diğer evleri seçen çocukların seçme nedenleri:

2. evi seçenlerin gerekçesi, genelde hem arkadaş ortamının hem de yeşil alanların olmasıdır.

3.evi seçen çocuklar, mekânda bulunan sahaların oyun alanı olarak bulunduğunu ifade etmişlerdir.

Son olarak 4. evi seçenler ise, yükseğin daha eğlenceli olduğunu düşünmesi ve burada daha fazla arkadaşın olabileceği gerekçesini getirmişlerdir.

Hangi Mekânda Oynamak Seni Mutlu Eder?

Röportaj sorularından bir diğeri ise resim 5'deki mekânlardan hangisinde oynamak seni mutlu eder sorusudur. Çocukların yaklaşık %80'i 3. resmi, %13'ü 4. resmi, %10'u 2. resmi, %7'si 1. resmi seçmiştir.

***Resim 5:** Hangi mekânda oynamak seni mutlu eder?*

3. resmi seçen çocuklar nedenlerini şöyle ifade etmişlerdir.

"Çünkü doğayı seviyorum. Doğada hayal kurarım. Hayalimde köpeğim oluyor."

"Çünkü daha büyük."

"Gezilecek yerler var. Top oynarız."

"Buranın her yeri güzel, kışın da çok güzel olur."

"Evcil hayvanlar olur. Daha eğlenceli olur."

"Daha rahat oynarım. Bisiklete biner, paten kayabilirim."

"Huzur dolu. Kuşlar var. Yemyeşil."

"Bir yaz bu beton dolu ortamdan kurtulmuş oluyorsun."

"Diğer yerlerde çok çocuk oluyor. Rahat olmuyor. Doğal ortamlarda temiz hava olur ve oyun oynama daha rahat olur."

2. resmi seçen çocuklar daha çok 6–7 yaşlarındadır. Bu yaşlardaki çocukların aksiyon çapı 100–200 metre olduğu için büyük alanları tercih etmemektedirler.

1. resmi seçen çocukların geneli ise, parktaki oyuncakları sevdiklerini gerekçe olarak göstermişlerdir.

4. resmi seçen çocuklar, alış-veriş merkezlerindeki teknolojik oyuncakların dikkatlerini çektiğini belirtmişlerdir.

Çocukların hareket etme, keşfetme ihtiyacını gidermeleri gelişimleri için oldukça önemlidir (Kuşaslan, 2007). Çocuklar doğal nesnelere ilgi duymaktadır. Çünkü dış mekânda bilmedikleri çok sayıda nesne bulunmaktadır. Herhangi bir yaprak, böcek, oturma elemanı, taş vb. nesneler umulmadık bir anda ilgisini çekebilmektedir.

"Dolaşmalarına, keşfetmelerine, tırmanmalarına ve hareket etmelerine izin verilen çocukların, öğrenme mekânında algısal ve sosyal becerilerde daha kabiliyetli olmaktadır" (Pines 1973'den aktaran Kuşaslan, 2007).

Bu durum röportajlarda çocuklardan birinin söylemleri ile desteklenmektedir: *"Ben yazar olmak istiyorum. Masallarımı yazarken kendi yaşadığım olayları hayvanlar yaşıyormuş gibi yazıyorum. Dışarıda yazmayı seviyorum. Etrafa baktıkça ilham geliyor. Ağaçlar, çevre ilham veriyor. Mesela havadan ilham alıyorum. Güzel kokuyor"* Buna karşılık kentsel düzenlemelerde çocukların vakit geçireceği alanlar etrafı sınırlandırılmış bir şekilde yapılmaktadır.

Kütahya'da Çocukların Vakit Geçirdiği Mekânlar ve Bu Mekânlar ile İlgili Görüşleri

Araştırmalarda çocukların dışarıda vakit geçirdiği alanlar genel olarak üçe ayrılmaktadır:

- Çocuk Parkları
- Sokaklar ve Apartmanın Bahçesi
- Okul Bahçesi

Kütahya Merkez İlçesinin farklı mahallelerinde gezilerek yaklaşık 60 çocuğa 'Dışarıda en çok nerede vakit geçirmekten hoşlanıyorsun?' sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya 40 çocuk park ve sokak yanıtını verirken 20 çocuk park ve okul bahçesi yanıtı vermiştir. Ayrıca çocuklar bu yanıtlarının yanında lunapark, evimin bahçesi, Sevgi Yolu gibi cevaplar da vermişlerdir.

Dış mekânda oyun alanları; farklı yaş, karakter ve farklı birikimlerdeki çocuklar ile bir arada olma, fikir alışverişi sağlama, kendini ailenin dışında başka kişilerin yanında güvende hissetmeyi, sosyal uyumu,

toplumsal aktiviteyi ve bunun gibi daha birçok deneyimi sunar. Bu durum çocuklara okulun dışında daha birçok şeyi öğretmektedir.

Çocukların en çok parklarda, okul bahçelerinde ve oturduğu mahallenin etrafında vakit geçirmelerinin sebebi sorulduğunda genel cevap, arkadaşlarının yanında kendilerini rahat ve mutlu hissettikleri ve bu ortamlarda rahat vakit geçirdikleri olmuştur.

Çalışma alanında tespit edilen bir diğer hususise, tarihi kent merkezi ve civarında yaşayan çocukların, yeni düzenlenmiş mahallelerde oturan çocuklardan oyun alanları ile ilgili daha farklı beklentilerde oldukları ve davranışlarının daha çekingen olmasıdır. Bu durumun nedeni ise, tarihi kent merkezinde çocuklar için yeteri kadar mekân bulunmayışı ve yoğun trafiğin varlığıyla ilişkilendirilebilir.

Aileler, çocuklarının belirli bir yaşa gelene kadar yoğun trafik ve sokakların güvensiz olduğunu düşünmelerinden dolayı, dış mekânda vakit geçirmelerine izin vermemektedir. Bu durum, çocukların hayatı oyun ile öğrenmelerine engel olarak gelişimleri üzerinde olumsuz etki oluşturmakta ve sosyal ortamlara karışmakta güçlük çekmelerine neden olmaktadır.

Kütahya'daki Ebeveynlerin Kentteki Çocuk Mekânları Hakkındaki Görüşleri

Çalışmada kentin farklı alanlarından ebeveynler ile görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler sonucunda, genellikle tarihi kent merkezinde oturan ebeveynler kentte çocuk mekânlarının yetersiz olduğunu, kentin diğer alanlarında oturanlar ise çocuk mekânların yeterli olduğunu fakat mekânların farklı yaş gruplarına hitap ederek yapılmasının daha kullanışlı olacağını belirtmişlerdir.

Kütahya'daki Çocukların 'Kent Nasıl Tasarlanmalıdır?' Sorusuna Yanıtları ve Bu Görüşler Doğrultusunda Yapılan Görsel Çalışma

Bu çalışmada çocuklara, "Kenti siz tasarlasanız, düzenleseniz nasıl yapardınız?" sorusu yöneltilmiştir (Resim 6). Alınan cevaplardan bazıları şu şekildedir:

"Çocuklar için çok park yaparım. Bisiklet ve arabalar için ayrı yollar yaparım. Alçak binalar olur. Doğayla bütünleşik bir yer olur."

"Gereksiz yere ev koymam. Çocuklar için güvenli oyun parkı, yollar yaparım."

"Bisiklet binme yerleri yaparım. Çocuklar için içi balonlu yerler yaparım. Daha çok yeşillik yaparım. Evleri site yapardım. Çünkü çok arkadaşım olurdu. Ama çocuk bahçesi sitenin içinde değil sokakta olurdu."

"Evlerin yanındaki çöpler olmaz. Park yaparım. Yanlarına bir sürü evler yaparım. 10 katlı evler olur. Çünkü daha çok kişi yaşar. Yollar yokuş değil, düz yaparım. Evleri ormanların kenarına yaparım."

"10–20 katlı evler yaparım. Şehir içinde yaşamayı, sesi seviyorum. Güzel demirden park yaparım. Liseliler kıramaz. Düştüğümüzde acıtır ama diğer plastik, tahta da acıtıyor. Çiçekler dikerim. Ağaç, saha yaparım. Araziye Sera Kütahya (Sera AVM) yaptırırım. Onun içindeki oyuncaklar güzel."

"Evleri desenli yaparım. Bazı yerleri çocuklar için parka dönüştürürdüm. Bisiklet yerleri, yeşillik yerleri yapardım. Kendi yetiştirdiğimiz hayvanlar için alanlar yapardım. Binalar 2–3 katlı olurdu" Çocukların "Kenti siz tasarlasanız, düzenleseniz nasıl yapardınız?" sorusuna verdiği cevaplar doğrultusunda tanımlanan mekânlardan birkaçı görsel şekle aktarılmaya çalışılmıştır. "Her sokağın arasına park yapardım. Ağaçlar olurdu. Evler 1–2 katlı olur. Arabasız olur. Koşmak, yürümek güzel, yürürüz."

"Çok fazla ev olmaz. Evler apartman olur. Arabaların geçtiği yollar ise dümdüz olur. Yollara zift dökülmemeli, toprak olmalı. Arabalar için otoparklar olmalı. Ağaçlar olur."

"Tek katlı yapmak isterdim. Ama Türkiye'nin nüfusu biraz geniş olduğu için yapamazdım. Mecburen apartman yapmak zorunda kalırdım. Apartmanları sık sık yapardım. Ama katları çok yüksek olmaz. Kalan yerleri oyun alanları ve çimen yapardım. Bir yolda üç yol olmasını isterdim. Bisiklet yolu, yaya yolu, araba yolu olmasını isterdim. Oturacak alanlar yerde olsun" "Daha çok vakit geçirebilmek için kocaman park yapardım. Yollara çocukların rahat geçebilmesi için trafik işaretleri koyardım. Küçük çocukların da parka gidebilmesi için onlar için yerler yapardım. Oyun alanlarını böyle geniş yapardım (Tarif edilen alan yaklaşık 300 m^2 ye tekabül etmektedir). İçine normal park gibi ama daha büyük ve eğlenceli alanlar yapardım. Ağaçlar yapardım. Kendimizi ağaçların arasında ormanda gibi hissediyoruz."

Çocukların ifadelerinin genelinde kentin sıkışıklığı ve doğa alanlarının az olduğu anlaşılmaktadır. "Düşük katlı evler yapardım" yanıtını veren çocuklara neden bu şekilde yapardın sorusu sorulduğunda genellikle yüksekten korktuklarını ve deprem olursa güvenli olmayacağını belirtmişlerdir. Bu durum çocukların kendini güvende hissetmek istediklerini göstermektedir. Tasarlamayı düşündükleri yerlerde daha çok yeşil, ağaç, çimen ve büyük oyun alanı yapacaklarını belirtmişlerdir. Bu durum çocukların doğaya özlem duyduklarının bir göstergesidir. Çünkü açık-yeşil ve doğayla iç içe bir alanda çocuklar daha fazla üretebilmekte ve enerjilerini kolaylıkla atabilmektedir. Röportajlarda görüşülen çocuklardan birinin "Neden toprak, su, ağaçları, çiçekleri seviyorsunuz?" sorusuna "Daha değişik oyunlar üretebiliyoruz", cevabı da bu durumu destekler niteliktedir.

Resim 6: *Kütahya'daki çocukların 'kent nasıl tasarlanmalıdır?' sorusuna yanıtları ve bu görüşler doğrultusunda yapılan görsel çalışma*

SONUÇ

Çocuk gelişimde iç mekân kadar kentsel dış mekânın da etkisi büyüktür. Çocukların dış mekânda vakit geçirmeleri, oyun oynamaları onların becerilerinin artmasını, dış dünyayı keşfetmelerini, sosyalleşmelerini,

mekân algısını ve yön kavramlarını geliştirmeleri gibi daha birçok benzer olumlu etkiye sahiptir. Bu çalışmada, Kütahya Merkez İlçesinde dış mekânın çocukların gelişimi açısından ne kadar önemli olduğu, çocukların tasarlanan mekânları nasıl algıladıkları ve dış mekânı nasıl kullandıkları tespit edilmeye çalışılmış ve kent mekânlarının çocuklara nasıl hitap etmesi gerektiği konusuna açıklık getirilmeye çalışılmıştır.

Her çocuk yaşadığı mekânı algılamaktadır. Algılama ile zihinde yeniden canlandırma, öncelikle çocuğun yaşına, ardından oturduğu mahalleye, aile yaşantısına ve edinmiş olduğu arkadaş çevresi gibi etkenlere bağlı olarak değişebilir. Yapılan çalışmada, örneğin; Kütahya tarihi kent merkezinde yaşayan çocukların oynadıkları mekânları tarif etmeleri istendiğinde, akıllarında kalan genellikle evlerinin önündeki sokak, park veya hareket halindeki arabalar, okul bahçesi ve internet kafe gibi cevaplar vermişlerdir. Tarihi kent merkezi dışında kalan mahallelerde yaşayan çocukların aynı soruya cevapları ise ağırlıklı olarak ağaçlar, parktaki salıncak-kaydırak vb., bank, çiçekler, çimenler, dağlar, futbol sahası gibi cevaplar olmuştur. Her çocuk doğal olarak etrafını algılamıştır. Fakat çocuk mekânlarının fazla olduğu alanlardaki çocuklar ile diğerlerinin algıladıkları nesneler çok farklıdır. Çocuklar bulundukları mekânı algılayarak ve bunun sonucunda deneyimler kazanarak büyürler. Bu durumda çocukların algıladıkları mekânların onların zihinsel ve fiziksel gelişimlerine destekleyici nitelikte olması gerekmektedir. Yoğun trafiğin, kentleşmenin içinde çocuk kendisini güvensiz bir ortamda hissetmekte ve bu durum onun yeni fikir ve davranışlar üretmesine engel olmaktadır.

Teknolojinin de ilerlemesiyle ebeveynler çocuklarının bilgisayar oyunları ve çocuklara özel televizyon kanalları gibi teknolojik aletlerin başında çok uzun süre vakit geçirdiklerinden şikâyet etmektedirler. Bu durum çocukların dışarıda oyun oynamaktan çok evde teknolojik aletlerle vakit geçirmeyi tercih ettikleri sonucunu çıkarmaktadır. Yapılan röportajlarda ailelerin neden böyle düşündükleri ve çocukların gerçekte dış mekânda mı yoksa bilgisayar, televizyon gibi teknolojik oyuncaklarla mı vakit geçirmeyi sevdikleri sorgulanmıştır. Bu doğrultuda çocuklara "Televizyon izleyip, bilgisayar oyunları oynamak mı eğlenceli yoksa evin dışında oyun oynamak mı daha eğlenceli?" sorusu yönlendirildiğinde birçoğunun cevabı; dışarıda oynamanın daha eğlenceli olduğunu fakat ailelerinin dışarısının güvenli olmadığını söyleyerek dış mekâna çıkmalarına

ya hiç izin vermedikleri ya da çok kısıtlı bir süre izin verdikleri şeklinde olmuştur. Teorikte çocukların teknolojik oyunları daha çok sevdiği kanısına varılsa da aslında dış mekânlar çocuklar için hep ilginç ve keşfedilecek alanlar olmuşlardır.

Oyun, çocuklar için en önemli eylemdir. Bu yüzden çocukların vakit geçirdiği mekânlar onların gelişimini destekleyici olmalıdır. Çalışmada yapılan anket ve röportajlar doğrultusunda mekân tasarımında çocuklar için neler yapılması gerektiği ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bunlar;

- Çocuklar hayatı keşfederek öğrenirler ve bulundukları mekânı tanırlar. Bu yüzden dış mekânda çocukların dikkatini çekecek objeler, nesneler olmalıdır. Örneğin, annesinin yanından ayrılan bir çocuk dikkatini çeken herhangi bir çöp kutusu, evin rengi, boyu veya farklı bir bitkilendirme çalışmasından yaşadığı mekânı aklında kimliklendirebilmeli ve yolunu bulabilmelidir.
- Mekânlar çocukların da algılayabileceği şekilde olmalıdır. Bu doğrultuda kent ortamındaki boyutlar çocukları ürkütmeyecek ebatta olmalıdır.
- Oyun alanları çocukların sahiplendikleri alanlardır. Bu yüzden oyun mekânları kendilerini güvende hissedecekleri, fazla kalabalık olmayan ve kendi yaş gruplarına hitap edecek, tanıdık alanlar olarak tasarlanmalıdır.
- Kent mekânlarında ve oyun alanlarında su, toprak, bitki gibi doğal objelerle oynayabilecekleri alanlara da yer verilmelidir. Araştırmalara göre, kentlerde betonlaşmanın fazla olması vandalizmi artırmaktadır. Ayrıca çocukların oynadıkları alanlar canlarını acıtmayacak doğal malzemeler (örneğin; çim alanları yoğunlukta) kullanılarak tasarlanmalıdır.
- Çocukların vakit geçirdiği mekânlarda alerji unsuru içeren objeler olmamalıdır.
- Çocuklar için hareket etmek önemlidir. Bu yüzden dış mekân çocuklar hareket halindeyken onları tehdit edecek tehlikelerden arındırılarak tasarlanmalıdır. Örneğin; yollar gereksiz genişlikte yapılmamalı ve yeterli düzeyde otopark yapılmalı ki sokak kenarlarına park edilen arabalar tehlike arz etmesin.

- Daha çok insan ölçeğinde olan tarihi kent merkezleri, aslında çocuklar için uygun mekânlardır. Fakat genellikle çocuk mekânları kısıtlıdır ve yoğun trafik söz konusudur. Aslında bu mekânlarda çocuklar için düşünülecek tek şey onlara özel oyun alanlarıdır.
- Okul bahçeleri, çocuk gelişimini destekleyici aynı zamanda bir çeşit laboratuar olarak da kullanılabilecek bir alan olarak tasarlanabilir alanlardır.
- Kentsel mekân tasarımında rol alan kurumlar, çocukların konuyla ilgili görüşlerini ifade edebilecekleri ortamlar, çalışmalar ve yarışma gibi etkinlikler hazırlamalıdır. Çocukların görüşleri de dikkate alınarak düzenlemeler yapılmalıdır.

Çocuklar ve yetişkinler farklı düşünce yeteneklerine ve mantığına sahiptirler. Çocuklar tam olarak konuya odaklı, yalın ve dolaysız düşünürler. Bu durum mekânı algılama biçimlerinde de bu şekildedir. Düşünceleri net ve çıkarsızdır. Yapılan röportajlarda "Kenti sen tasarlasan nasıl yaparsın?" sorusuna yolları yaparken engelliler, çocuklar ve araçlar için ayrı yollar yapacağını ifade eden çocuğun ifadeleri de bu durumu destekler niteliktedir. Böyle düşünmesinin nedenlerinden biri de güçsüz ve korunmaya ihtiyaç duymasından da kaynaklanmaktadır. Çocukların düşünsel özelliklerine bakıldığında önemli özelliklerinden birisi de ayrıntılara dikkat etmesidir (Arabada giderken dışarıdaki manzarayı değil, arabanın içindeki bir detayı fark etmesi gibi).

Hareket çocuklar için vazgeçilmezdir. Hareketsizlik çocuk için olumsuz bir durum olup onu kısıtlamaktadır ve bu da gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir. Çocuk duygusal açıdan çok farklıdır. Güven duygusuna, mutluluğa, doğallığa, umutlu olmaya yakınlardır. Kötü davranmayı ve nefret duygusunu barındırmazlar. Güven duygusuna önem veren çocuk, bulunduğu mekânı da bu konuda irdelemektedir. Onun için boyundan fazlaca yüksek ve geniş alanlar ürkütücü olabilmektedir. Çok dikkatli bir gözlemci olan çocuklar, gözlemleriyle hayatlarını yönlendirirler. Örneğin; yemekten sonra elini yıkayan bir yetişkin gördüğünde hem merak hem de taklit etme duygusuyla bu eylemi o da gerçekleştirmek isteyecektir.

Ülkemizde son zamanlarda evrensel tasarım, yani, farklı yaş, engel ve kültürlere sahip kullanıcıların tümüne hitap eden tasarım anlayışı, yavaş yavaş benimsenmeye başlamıştır. Herkes için tasarım yapmak için tüm kullanıcıların özellikleri bilinmelidir. İşte bu noktada farklı kullanıcı

profiline sahip olan çocukların davranışları ve düşüncelerinin önemi ortaya çıkmaktadır. Yukarıda çocukların öne çıkan davranışları belirtilmiştir. Buna göre mekân tasarımında örnek alınabilecek davranışlar ise:

- Çocukların düşünceleri gibi net anlaşılabilen, yalın ve kullanımı kolay mekânlar oluşturulmalıdır.
- Kent tasarımında en az üst ölçeğe verilen uğraş alt ölçekte de verilmeli ve detaylar atlanmamalıdır.
- Hareketsizlik çağımızın en büyük hastalıklarındandır. Bu durumun önlenmesi için de yaya sirkülâsyonlarının iyi tasarlanması ve araçtan çok yaya öncelikli tasarımların yapılması gereklidir.
- Çocukların gözlemleyerek öğrenmesi davranışından örnek alınarak yapılan başarılı tasarımlar incelenmeli ve örnek alınmalıdır.

Kısaca bir mekânın tasarımı yapılırken, kullanıcı ihtiyaçları benimsenir, kişilerin düşünceleri sorulur ve bu düşünceler göz önüne alınırsa, ortaya çıkan mekânın kullanılabilirliğinin üst düzeyde olduğu başarılı bir çalışma olmaya aday olduğu söylenebilir.

KAYNAKLAR

Akarsu, F. (1984). Piaget'e göre çocukta mekân kavramının gelişimi. Mimarlık Dergisi, 207: 31-33.

Anonim, (2009). Çocuk Gelişimi ve Eğitimi, Oyun Etkinliği–1. MEGEP Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi, Online: (http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/56/07/973760/dosyalar/2012_12/08090655_oyunetkinlikleri1.pdf, (Erişim Tarihi: 29.04.2013).

Birol, G. (2008). Çocuk dostu kent neresidir? Mimarlar Odası Balıkesir Şubesi Dergisi, Aralık: 10–13.

Çiçek, B. (1993). Oyun sokağı kavramı ve örnek tasarımlar. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara

Çöpoğlu, M. (1998). Çocuk işçiliği. Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Çukur, D. ve Özgüner, H. (2008). Kentsel alanda çocuklara doğa bilinci kazandırmada oyun mekânı tasarımının rolü. SDÜ Orman Fakültesi Dergisi, 2: 177-187.

Ergin, Ş. (1982).Çocuğun oyun gereksinimi ve İzmir/Alsancak semtinde çocuğa yönelik açık/yeşil mekân olanaklarının artırılması üzerine bir araştırma. Doçentlik Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.

Garip, E. (2007). Sokak çocuklarının korunması ve rehabilitasyonu. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Karaca, F.B. (T.Y). Okul bahçelerinin peyzaj tasarımı neden önemlidir? Eğitim Bülteni Dergisi, 7: 26: 28.

Kuşaslan, A. (2007). Yapıların çocuk sağlığı üzerinde etkisi. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Pines, M.A. (1973). A child's mind before age two. Reading in Psychology, Guildford: C.T: Dushkin Publishing Group.

Turgut, H. ve Yılmaz, S. (2010). Ekolojik temelli çocuk oyun alanlarının oluşturulması.III. Ulusal Karadeniz Ormancılık Kongresi, 20–22 Mayıs, Artvin.

Uluğ, H. (2007). Kuzey Adana'daki çocuk oyun alanlarının bitki seçimi yönünden irdelenmesi. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.

Winterstein, P. ve Jungwirth, R.J. (2006).Medienkonsum und Passivrauchen bei Vorschulkindern, Kinder und Jugendarzt–4.

URL1: http://pdrgunlugu.net/tag/ailelere-oneriler/ (Erişim Tarihi: 21.04.2013).

URL2:http://rapor.tuik.gov.tr/reports/rwservlet?adnksdb2&ENVID=adnksdb2Env&report=wa_turkiye_il_ilce_yasgr.RDF&p_il1=43&p_ilce1=1500&p_kod=3&p_yil=2012&p_dil=1&desformat=html (Erişim Tarihi: 21.04.2013).

KÜTAHYA'DA TOKİ UYGULAMALARI VE AMAÇLARI

Gamze KOÇAK

GİRİŞ

Günümüzde kırdan kentlere aşırı göçün yol açtığı nüfus yığılmaları kentleri mevcut yerleşme düzeniyle barınma sorunlarına cevap veremez duruma gelmesine yol açmıştır. Sanayileşme ve hızlı kentleşmenin yoğun yaşandığı kent merkezlerinde nüfusun artmasından dolayı oluşan konut talebi de giderek büyüyen bir sorun haline gelmektedir.

Ülkemizde yaşanan bu hızlı nüfus artışı ve hızlı kentleşme sebebiyle oluşan konut ve kentleşme sorunlarının çözülmesi ve üretimin artırılarak işsizliğin azaltılması amacıyla, 1984 yılında Genel İdare dışında Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı (TOKİ) kurulmuştur. Toplu Konut İdaresi Başkanlığı'nın işlevi, Türkiye'de konut üretim sektörünün teşvik edilerek hızlı artan konut talebinin planlı bir şekilde karşılanmasını sağlamak yönünde belirlenmiştir.

TOKİ, son 10 yıldır Türkiye'de kentselleşmeyi ve dönüşümü yönlendiren baş aktör olmuştur. Bu kurumun yaptıkları, gücü, yetkisi ve yaklaşımı hep eleştiri konusu olmuştur. Gerçekten TOKİ'nin kendisine yönelik yapılan bu eleştirileri hak edip etmediği, iyi veya kötü TOKİ kurumunun yaptıklarıyla neyi amaçlayıp neyi başardığı bugün önemli bir konu haline gelmiştir çünkü TOKİ aynı yöntem ve yetkiler ile tüm Türkiye' de yeni projeler üretmeye devam etmektedir.

Kütahya da yapılan bu araştırma ile TOKİ'nin kurumsal amaçlarından biri olan sosyal konutların alt ve orta gelir gurubuna yönelik yapılıp yapılmadığı, kentsel gelişmeyi nasıl etkilediği ve Kütahya'da TOKİ konutlarının yapılmasının inşaat sektörünü nasıl etkilediği gibi hususların tespit edilmesi hedeflenmiştir.

Literatür Taraması/ Problem Analizi

TOKİ Kütahya Merkez İnköy'de 4 etaptan oluşan toplam 2732 adet konut üretmiştir. TOKİ bu yapmış olduğu konut projelerinde tek ak-

tördür. TOKİ Kütahya Merkez İnköy'de yapmış olduğu konutlarda; kentin merkezinden kısmen uzakta olan kentsel alan, gerek konut alanları gerekse kentsel donatı alanları ile kentin diğer kısımlarından tamamen farklı bir yapı sergilemektedir. Gerçekleştirilen bu uygulama ile kentte dönüşüm adına büyük bir adım atılmıştır. Fiziksel, sosyal, çevresel, ekonomik anlamda kentin var olan yapısı ile çok farklı olan bölge, hem modern anlamda inşa edilen binalar hem de kentsel donatı alanları ile kentin dönüşümünde ileride yapılacak uygulamalara örnek teşkil edecek biçimde biçimlendirilmiştir. Bu proje, kentte ihtiyaç duyulan modern görüntüye ulaşabilmek amacı ile başlatılan önemli bir projedir.

Çalışmanın Amacı ve Yöntemi

TOKİ'nin Kütahya'da yapmış olduğu projeler sonucunda amaçlarına ulaşıp ulaşamadığının belirlenmesi hedeflenmektedir. Kütahya Merkez İnköy/Parmakören'de yapılmış olan TOKİ konut projesinde;

- Alt gelir gruba hizmet edildi mi?
- Uygulamanın Kütahya'nın mekânsal gelişimine olumlu etkisi oldu mu?
- Yapılan TOKİ konutları ile Kütahya'da inşaat sektörüne katkı sağlandı mı?

gibi sorulara yanıtlar aranmıştır.

Çalışma alanı, Kütahya Merkez İnköy/Parmakören mevkiinde yapılmış olan TOKİ konutlarıdır. Kütahya'ya 25-29 Mart tarihleri arasında yapılan teknik gezi sonucu alan çalışmaları ile TOKİ'nin Kütahya'da yapmış olduğu toplu konutların amaçları ve bu amaçlara ne kadar ulaşabildikleri belirlenmiştir. Bu kapsamda;

- "TOKİ'nin alt ve orta gelir grubu hedefini" araştırmak için çalışma alanı içerisinde olan konut sakinleri, TOKİ konutlarının muhtarı, emlak şirketleri ve Kütahya Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürü ile görüşülerek röportajlar yapılmıştır.
- "Kütahya'nın mekânsal gelişimini geliştirmek" sorunsalını araştırmak için Kütahya Belediyesi Belediye Başkanı, Kütahya Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürü, Kütahya İnşaat Mühendisleri Odası Başkanı, Kütahya Mimarlar Odası Başkanı ve Kütahya'da bulunan emlak şirketleri ile görüşmeler yapılmıştır.

- "TOKİ'nin inşaat sektörüne katkısı" sorunsalını araştırmak için Kütahya Belediyesi Belediye Başkanı, inşaat firmaları, mimarlık büroları, Kütahya İnşaat Mühendisleri Odası Başkanı, Kütahya Mimarlar Odası Başkanı, emlak şirketleri ile görüşmeler yapılmıştır.

Çalışmanın Kapsamı

Birinci bölümde, Toplu Konut İdaresinin nasıl ortaya çıktığından bahsedilerek, Kütahya ilinde yapılan TOKİ konutlarının hangi amaçlar doğrultusunda yapıldığını ortaya koyarak bu amaçlarını ne derecede gerçekleştirebildiğini araştırmak için kişi ve kuruluşlardan bahsedilmiştir.

İkinci bölümde, TOKİ kurumunun sosyal devlet anlayışı ile çalışmalarını yürütmesinden dolayı, sosyal devlet kavramı tanımlanarak, Türkiye Cumhuriyeti'ndeki gelişiminden bahsedilmiştir. Sosyal devlet olmanın gereği olan konut hakkından yola çıkarak, sosyal konut kavramından bahsedilmiş, dünyadaki konut politikalarının nasıl olduğu örnekler verilerek anlatılmıştır.

Üçüncü bölümde, kent, kentleşme kavramlarının tanımları yapılarak, kentleşmenin nedenlerinden bahsedilmiştir. Kentleşme ile birlikte ortaya çıkan Türkiye'deki konut politikaları anlatılarak, TOKİ'nin konut üretimindeki yeri, yetkisi, görevleri ve çalışmalarından bahsedilmiştir.

Dördüncü bölümde, çalışma alanına ilişkin genel bilgiler verilmiştir. TOKİ konutları yapılmadan önce kurum görüşlerinin değerlendirmesi yapılmıştır. Çalışma alanının zemin durumu ve topoğrafik durumu belirtilmiştir. Yapılan TOKİ konutları etaplar halinde değerlendirilerek, her etabın arazi kullanımları belirtilerek, Kütahya'da yapılan araştırmanın amaçları belirtilmiştir. Beşinci bölümde, Kütahya'da yapılan çalışma sonucu elde edilen alan çalışmalarının bulguları belirtilmiştir. Altıncı bölümde, genel bir değerlendirme sonucu yapılan çalışma ve elde edilen bulgular doğrultusunda sonuç ve öneriler sunulmuştur.

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Sosyal Devlet Kavramı ve Türkiye

Sosyal devlet, kişilere temel hak ve özgürlükler sağlamakla birlikte aynı zamanda, vatandaşların sosyal durumlarını iyileştirmeyi, onlara insan onuruna yaraşır bir yaşam şekli sunmayı, onları sosyal güvenliğe ka-

vuşturmayı kendine görev bilen devlet anlayışı olarak ortaya çıkmıştır. Sosyal devlet kavramının ortaya çıkması ile birlikte, devletin görev ve sorumlulukları artmıştır. Sosyal devlet sosyal görev ve sorumluluklar üstlenmiş, halkına maddi, manevi, kültürel ihtiyaçları içeren asgari refah şartlarını sağlamayı hedefleyen, sosyal güvenlik kuruluşlarını kurmuş, sosyal hak ve adaleti gözeten, korunmaya muhtaç toplum ve sınıfları gözeten, eğitim, sağlık, mesken gibi toplumun asgari ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik politikalar uygulayan, çalışma hayatını düzenleyici tedbirler alan çağdaş bir devlet anlayışı olarak nitelendirilebilir (Beyhan, 2008).

Sosyal devlet, 19. yüzyılda sanayi devriminin gelişmesi ile birlikte ortaya çıkmış ve bu dönem boyunca güçlenmeye devam etmiştir. İlk olarak 2. Dünya Savaşı'ndan sonra Alman ve İtalyan Anayasalarında siyasi ve şekilci klasik demokrasiyi tamamlayan ve zenginleştiren bir ilke olarak ortaya çıkmış, Türkiye Cumhuriyeti 1961 Anayasasında da, bu ilkeyi gerçekleştirmek için birçok nitelik ve hükümler belirlenmiştir. Sosyal devlet anlayışı 19. yy da ortaya çıkmış, ancak etkileri cumhuriyet öncesi döneme ulaşmıştır. Cumhuriyet öncesi dönemde sosyal devlet olmaya yönelik, 1869 yılında çıkartılan Maadin Nizamnamesi ile maden ocaklarında çalışanların sağlık ve güvenliği ile önlemler alınması, sosyal güvenlik alanındaki ilk devlet müdahalesi olarak kabul edilmektedir. Bunun yanı sıra I. ve II. Meşrutiyetin ilanı ile sosyal devlet olma çabaları görülmektedir (Çakallı, 2007).

Cumhuriyetin ilanından sonra yeni Türk Devleti'nin ilk Anayasası olan 1924 Anayasasında, yeni Türk Devletinde milletin refah seviyesini yükseltmek, yurdu yeniden imar etmek ve imar sahalarında özel teşebbüsler yerine devletin destek ve sorumluluklarının gerekliliği ortaya konmuştur. 1924 Anayasasının kabulünden sonra devletin sosyal hayata müdahalesi artmıştır. 1961 Anayasasının kabulü ile Türkiye'de sosyal devlet anlayışının gelişmesi ve derinleşmesi başlamıştır. 1961 Anayasasının 2. maddesi Cumhuriyetin nitelikleri başlığı altında *"Türkiye Cumhuriyeti, insan haklarına ve başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan milli, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir."* ibaresiyle Sosyal Devlet anlayışının kabulü açıkça dile getirilmektedir. Anayasanın tüm ilkeleri sosyal devlet prensibini destekler niteliktedir. Böylece 1961 Anayasası Türkiye'de ilk defa Sosyal Hukuk rejimini kurmuş bir Anayasa olarak kabul edilmektedir. Anayasada kabul edilmiş bulunan sosyal devlet anlayışı 41. maddede açıklanmakta ve sosyal devlet olmanın yükümlülükleri şöyle

ifade edilmektedir: *"İktisadi ve sosyal hayat, adalete, tam çalışma esasına ve herkes için insanlık haysiyetine yaraşır bir yaşayış seviyesi sağlanması amacına göre düzenlenir. İktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı demokratik yollarla gerçekleştirmek, bu maksatla, millî tasarrufu artırmak, yatırımları toplum yararının gerektirdiği önceliklere yöneltmek ve kalkınma planlarını yapmak devletin ödevidir."* Bu hüküm ile sosyal devletin görevleri belirlenmekte ve bu yolda izleyeceği ekonomik, sosyal ve kültürel amaçlı politikaları belirlemenin bir devlet görevi olduğu ifade edilmektedir. 1961 Anayasası ile devlet, ekonomik ve sosyal hayatı düzenlemek için kalkınma planları hazırlamaya başlamıştır. Sosyal Devlet bu anlayışın gerektirdiği hedefler doğrultusunda ülkenin sosyal ekonomik ve kültürel politikasını düzenleyici, yol gösterici ve bizzat devlet yürütme organlarınca da bu politikaların uygulayıcısı olarak ekonomik ve sosyal hayata müdahalelerini arttırmıştır. Sosyal devletin vatandaşlara tanıdığı hak ve yetkiler şunlardır:

- Çalışma hakkı,
- Adil ücret hakkı,
- Sosyal güvenlik hakkı,
- Konut hakkı,
- Eğitim hakkı,
- Sağlık hakkı.

Sosyal devlet anlayışına göre bir devlet, vatandaşlarına bu hakları sağlamalıdır. Devletin sağlamış olduğu konut hakkı, Anayasamızın 57. maddesinde şöyle düzenlenmiştir: *"Devlet, şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözeten, bir planlama çerçevesinde, konut ihtiyacını karşılayacak tedbirleri alır, ayrıca toplu konut teşebbüslerini destekler"* (Çakallı, 2007).

Sosyal Konut Kavramı

1961 Anayasası ile sosyal devlet anlayışının benimsenmesi ile birlikte devletin vatandaşlarına konut hakkı sağlaması ilkesi sonucu "sosyal konut" kavramı ortaya çıkmıştır (URL 1). Sosyal konut, devletin, yerel yönetimlerin veya sivil kuruluşların özellikle dar gelir grubuna yönelik ürettiği konutları tanımlamaktadır. En genel anlamda, kamu teşebbüsü olması, kâr amacı güdülmemesi, ticari bir nesne olarak konu-

tun değerlendirilmemesi, yapım hızı ve maliyetler açısından etkin bir planlama olması, toplu konut planlamasının olması gibi temel ilkeleri içermektedir (URL 1).

Dünyada Konut Politikaları

Konut politikaları, ülkelerin ekonomik, sosyal ve kültürel yapılarından etkilenmektedir ve oluşturulan politikalar konut piyasalarını ve dolaylı olarak tüm ekonomik ve sosyal hayatı etkilemektedir. Yapılan konut politikalarında kamu müdahalesi ve devlet teşebbüslerinin bulunması ülke ekonomisi ve sosyal yapısı bakımından önemlidir. Aşağıdaki tabloda ülkeler arasındaki konut sektörüne kamunun müdahale şekli ve düzeyleri gösterilmektedir (Yetkin, 2007) (Tablo 1).

Tablo 1: *Ülkelere göre konut sektörüne kamu müdahalesinin düzeyi (Y: Yüksek, O: Orta, D: Düşük)*

	Kredi Kontrolü	Kamu Kredileri	Sübvansiyonlar	İnşaat
Avustralya	O	D	O	D
Kanada	D	D	Y	D
Finlandiya	Y	Y	Y	Y
Fransa	Y	O	Y	O
Almanya	O	O	Y	Y
Yunanistan	Y	D	Y	D
Japonya	O	Y	O	D
Lüksemburg	Y	D	D	D
Hollanda	O	Y	Y	Y
Yeni Zellanda	D	D	D	D
Portekiz	D	O	O	D
İspanya	O	O	O	O
İsveç	Y	Y	Y	O
Türkiye	Y	O	O	D
İngiltere	O	Y	Y	Y
USA	D	Y	Y	D

Fransa'da konut sahipliliğinin arttırılması için Mortgage sistemi içinde Mortgage taksitlerinin faizinin vergiden indirilebilmesi gibi bir takım destekler sağlanmaktadır. Düşük gelir grubu sahibi ailelere sıfır faizli Mortgage kredileri kamu tarafından sağlanmaktadır (Yetkin, 2007).

İngiltere'de sosyal konut stoku 1920'lerde artış göstermiştir. Bu tarihten önce ülkede çok az sayıda sosyal konut yapılmıştır. Konut stokunun bölgeler arası ve bölge içinde yeniden dağıtımına başka deyişle arz talep dengesinin sağlanmasına ihtiyaç vardır. Fakat bu yeniden dağılımı yapacak bir kurum yoktur. Kurumsal yapının yeniden düzenlenmesi için ülkede çeşitli çalışmalar yapılmaktadır (Yetkin, 2007).

Polonya, Estonya, Çek Cumhuriyeti, Bulgaristan, Romanya'da kamu konut sektöründe gerek arz tarafında gerekse talep tarafında bir takım destekler sunmaktadır. Söz konusu ülkelerin konut politikalarının oluşturulması için konut ihtiyacının sağlıklı ölçülmesi ve bununla beraber konut politikalarını tespit etmek için açık tanımlamaların yapılmasına yönelik çalışmalar devam etmektedir (Yetkin, 2007).

Sosyal Konutlara Dünyadan Örnekler

a) Irvington Teras Apartmanlar (2007)

Resim 1: *Irvington Teras Apartmanları*

Kaliforniya'nın Fremont kentinde kentin de orta gelir grubu için yapılan kiralık konutlardır. Amerika'da yapılan sosyal konutlar yerel yönetim ve eyaletler ortaklığında inşaat şirketleri yapmaktadır (Resim 1) (Yetkin, 2007).

b) Maribor Sosyal Konutları (2002-2007)

Resim 2: *Maribor Sosyal Konutları*

Slovenya eski bir demir perde ülkesi olduğundan ülkede devlet dar gelirli vatandaşlara ev vermiş ve bu nedenle o dönemde yapılan evlerin hepsi sosyal konut niteliği taşımaktadır. 1950-1980 arası yapılan konutlar ve konut bölgeleri bugün çöküntü alanlarına dönüştüğü için mevcut konut bloklarını yıkıp yerine bu Maribor Sosyal Konutları yapılmıştır (Resim 2) (Yetkin, 2007).

c) United'Habitation—Marsilya (1947-1952)

Resim 3: *United Habitation, Marsilya*

Fransa'da II. Dünya Savaşı'ndan sonra evsiz kalan binlerce insanı barındırmak için Le Corbusier'e yaptırılan önemli bir sosyal konut projesidir (Resim 3) (Yetkin, 2007).

TOKİ'Yİ ORTAYA ÇIKARAN SÜREÇ

Kent Kavramı ve Kentleşme

Doğal nüfus artışı ile birlikte insanların birlikte yaşama mecburiyetleri, değişik alanlarda, değişik yoğunlukta yerleşim alanları oluşturmuştur. Bazı insanlar kırsal kesimde yaşamayı tercih ederken bazı insanlar da kentlerde yaşama yoluna gitmişlerdir. Bunun sonucunda köylüler ve kentliler olmak üzere iki ayrı sosyal sınıf meydana gelmiştir (Öztürk, 2008).

Kent; tarım dışı üretimin yapıldığı, sosyo-ekonomik, kültürel özellikleri, yönetim biçimi ve nüfusu bakımından kırsal yerleşmelere göre ayırt edilebilen, teknolojik gelişme derecelerine göre belirli bir büyüklük, heterojenlik, bütünleşme düzeyine varmış, ikincil toplumsal ilişkilerin yaygın olduğu yerleşme alanıdır (Öztürk, 2008).

Kentleşme içinde bulunduğumuz yüzyılın en önemli ekonomik ve toplumsal olgularından biridir. Toplumdaki yerleşme biçimlerinde farklılaşmalara yol açan nüfusun belirli merkezlerde yoğunlaşmasına neden olan kentleşme, ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre değişme göstermektedir. Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısı tüm dünya için, kentleşme dönemi olarak adlandırılabilir (Öztürk, 2008).

Pek çok ülkede olduğu gibi II. Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'de de kentleşme hızlı bir şekilde gerçekleşmiş ve gerçekleşmeye de devam etmektedir. Kentleşme; *"Sanayileşme ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması, bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında artan oranda örgütleşme işbölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikim süreci"* olarak tanımlanabilir (Öztürk, 2008).

Türkiye'de Kentleşme Nedenleri

Kırsal kesimlerde yaşayan halkın büyük bir çoğunluğu geçimini tarımsal üretimle sağlamaktadır. Tarımda giderek verimin azalması, tarımsal gelirin azlığı ve düzensiz olması, tarım topraklarının çok parçalı olması, tarımda makineleşmenin başlaması ile birlikte tarımdan elde edilen gelir sürekli olarak azalmaya başlamıştır. Geçimini tarımsal üretimle sağlayan kesimde bu kadar olumsuz koşul varken, geçimini sağlamak ve yaşamını daha iyi koşullarda sağlamak için kentlere göç etmeye başlamışlardır (Öztürk, 2008). Kentlerde ki iş olanakları ve sanayideki yüksek üc-

retler kentleşmeyi cazip kılan nedenlerin başında gelmektedir. Büyük kentlerde eğitim ve sağlık olanaklarının daha iyi olması, kırdan kente göçün hızla sürmesine neden olmuştur. Kırsal kesimlerdeki nüfusun itici veya çekici etmenlerle kentlere taşınmaya başlaması ile kentlerdeki nüfus yoğunluğu artarken beraberinde konut sorunlarını da meydana getirmektedir (Öztürk, 2008).

Türkiye'de Konut Politikaları

Türkiye'de konut sektörünün gelişimi, 1930'lu yıllarda konut kooperatifçiliğinin ilk olarak ortaya çıkması ile birlikte göçmenlere yönelik konutların ve devlet lojmanlarının inşaatlarıyla başlamış, 2. Dünya Savaşı sonrasında sosyo-ekonomik gelişmelere paralel olarak tarımda makineleşme ve sanayileşme hareketlerinin yardımıyla devam etmiştir. Konut üretimi özellikle 1965 yılında kabul edilen "Kat Mülkiyeti Kanunu" yardımıyla yüksek katlı yapıların yayılmasıyla hız kazanmıştır. Aynı yıllarda konut sektöründe kooperatifleşme ve toplu konut üretimi başlamıştır. 1970'li yıllarda kentlerde yasa dışı yapılaşma bölgeleri ekonomik etkenlerin yanı sıra kentlerde sosyal ve toplumsal açıdan da çeşitli sorunlar yaratmaya başlamıştır. Bu dönemde parçalı ve sıçramalı büyüme başlamıştır. 1980'li yıllar Türkiye'de sürdürülen devlet politikalarının da etkisiyle kırdan kente göçün ikinci bir patlama dönemi yaşandığı yıllar olmuştur. 1980'li yıllarda kamu eliyle toplu konut üretimi yaşanmıştır. Bu bağlamda planlı kentleşme teşvik edilmeye çalışılmıştır. 1990'lı yıllar devlet politikalarının etkisi ile kamu sektörünün konut üretimini azaldığı ve üretimin daha çok özel sektör tarafından üstlenildiği yıllar olmuştur. 2000 yılından beri konut sektörü ve üretimde yaşanan bütün gereksinimler kamu eliyle ve özel sektör tarafından karşılanmaya çalışılmıştır (Yetkin, 2007).

7116 sayılı yasayla kurulan İmar ve İskân Bakanlığı'nın temel görevi ülkenin yapısına uygun konut politikasının ilkelerini saptama ve bu politikanın uygulanmasını sağlamaktır. Bu bakımdan sosyal konut politikasına esas olarak sosyal konut kavramının tayini ve tarifi bu bakanlık tarafından yapılmıştır. İmar ve İskân Bakanlığı çeşitli yayınlarında sosyal konut, yoksul ve dar gelirli halk topluluklarını teşkil eden ailelerin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde standartlaştırılmış en az boyut ve nitelikli, sıhhi, sağlam ve ucuz konut şeklinde tarif edilmiştir (Öztürk, 2008).

2487 sayılı Toplu Konut Kanunu'nda sosyal konut; *"toplumun yaşama şartlarına, sosyal yapısına, örf ve adetlerine uygun, düşük maliyetli*

ve brüt inşaat alanı 100 m^{2}yi aşmayan konuttur" şeklinde tanımlanmıştır (Öztürk, 2008).İmar ve İskân Bakanlığı tarafından 1964 yılında sosyal konut standartları belirlenmiş ve resmi gazetede yayınlanmıştır. İmar ve İskân Bakanlığının bu tebliği, sosyal konutları, asgari nitelikte halk konutları ve orta nitelikli halk konutları olmak üzere ikiye ayırmakta ve konut büyüklüğünü asgari nitelikli halk konutları için, azami 63 m^2, orta nitelikli halk konutları için azami 100 m^2 olarak saptanmaktadır. 1967 yılında ise imar ve iskân bakanlığı sosyal konut standartlarında konut büyüklükleri açısından değişiklik yapmış ve asgari nitelikli halk konutlarında 63 m^2 olan toplam faydalı alanı 69,3 m^{2}'ye yükseltmiştir. 1968 yılında asgari nitelikli halk konutlarının standardında ikinci bir değişiklik yapılmış ve daha önceki tebliğlerde asgari nitelikli sosyal konutların büyüklük standartlarının saptanmasında kullanılan "toplam faydalı alan" kavramı "faydalı alan" olarak değiştirilmiş ve faydalı alanın tarifi de, konut içerisindeki duvarlar arasında kalan temiz alan olarak yapılmıştır. Böylece, metrekarelerde bir değişiklik yapılmadan asgari nitelikli sosyal konut büyüklük standardı artırılmıştır (Öztürk, 2008).

Türkiye ve kalkınmasını planlamaya dayandıran ülkelerde, planlama örgütüne bağlı olarak Sosyal Planlama Daireleri kurulmakta ve bunlar sosyal alandaki hedefleri, öncelikleri saptamakta ve uygulanacak sosyal politikaları ve sosyal yatırımları belirlemektedir. Sosyal alanlarda yapılacak yatırımlar genellikle eğitim sağlık ve konut alanlarını içermekte ve bunlara sosyal sektör yatırımları denilmektedir. 1984 yılında kurulan Toplu Konut İdaresi Başkanlığı toplu konut fonu ile yeni tip konut sunumuna başlamış ve kooperatiflere krediler vererek toplu konut üretimini desteklemiştir (Öztürk, 2008).

Türkiye'de Konut Üretiminde TOKİ'nin Yeri

2985 sayılı toplu konut kanunu 2 Mart 1984 tarihinde kabul edilmiştir. Bu kanunun oluşturulmasındaki temel neden, konut sorununa çözümler sunmak ve çözüm sürecinde ilgili makamları yetkilendirmek ve işleyişlerini düzenlemektir. Toplu Konut İdare'sinin kuruluş amacı Türkiye'de konut ve kentleşmeye ilişkin sorunlara ulusal düzeyde çözümler üretmek ve Türkiye'de gereksinim duyulan konut açığının kamu eliyle düzenli ve planlı bir biçimde karşılanması ve konut sahibi olmayacak durumdaki kesimlerin konut sahibi olmasının sağlanmasıdır. TOKİ uygulamaları ile alt ve orta gelir grubu konut ihtiyacının karşılanmasına katkı-

da bulunmaktadır. TOKİ'nin hedefi, konut sorununu kendi üretimi ile çözen bir kuruluş olmak değil, sektör genelinde ihtiyacın %5-10'unu karşılamak üzere üretim yapmak, ancak üretim önündeki engelleri belirleyip ortadan kaldırılmasını sağlamak konut piyasasını işler hale getirmektir (Yetkin, 2007).

Toplu Konut İdaresi'nin Görevleri

Toplu Konut İdaresi Başkanlığı'nın temel görevleri 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu ile belirlenmiştir. İdarenin kuruluş aşamasında 2985 sayılı Kanunun verdiği görevler şu şekilde sıralanmıştır:

- Devlet garantili ve garantisiz iç ve dış tahviller ile her türlü menkul kıymetler çıkarmak,
- Yurt içi ve yurt dışından Toplu Konut İdaresi'nce kullanma alanlarında yararlanmak üzere kredi almaya karar vermek,
- Konutların finansmanı için bankaların iştirakini sağlayacak tedbirleri almak, bu amaçla gerektiğinde bankalara kredi vermek, bu hükmün uygulanmasına ilişkin usulleri tespit etmek,
- Konut inşaatı ile ilgili sanayi veya bu alanlarda çalışanları desteklemek,
- Özellikle kalkınmada öncelikli yörelerde bulunan konut inşaatıyla ilgili şirketlere iştirak etmek,
- Gerektiğinde her çeşit araştırma, proje ve taahhüt işlemlerinin sözleşmeyle yaptırılmasını temin etmek,
- Kanunlarla ve diğer mevzuatla verilen görevleri yapmaktır.

Geçen zaman ile birlikte Toplu Konut İdaresi'nin konut ve kentleşme sorununun bütün boyutlarında faaliyette bulunmasına gereksinim duyulmuştur.

Bu çerçevede, 06.08.2003 tarih ve 4966 sayılı kanunla yapılan değişikliklerle, Toplu Konut İdaresinin 2985 sayılı Kanunla tanımlanan görevleri arasına yeni görevler eklenmiştir. Bu görevler şu şekilde sıralanmıştır:

- Konut sektörüyle ilgili şirketler kurmak veya kurulmuş şirketlere iştirak etmek,
- Ferdi ve toplu konut kredisi vermek, köy mimarisinin geliştirilmesine, gecekondu alanlarının dönüşümüne, tarihi doku ve yö-

resel mimarinin korunup yenilenmesine yönelik projeleri kredilendirmek ve gerektiğinde tüm bu kredilerde faiz sübvansiyonu yapmak,

- Yurt içi ve yurt dışında doğrudan veya iştirakleri aracılığıyla proje geliştirmek, konut, altyapı ve sosyal donatı uygulamaları yapmak ve yaptırmak,
- İdareye kaynak sağlanmasını teminen kar amaçlı projelerle uygulamalar yapmak veya yaptırmak,
- Doğal afet meydana gelen bölgelerde gerek görüldüğü takdirde konut ve sosyal donatıları, altyapıları ile birlikte inşa etmek, teşvik etmek ve desteklemek (Yetkin, 2007).

Toplu Konut İdaresi'nin Faaliyetleri

Sosyal Nitelikli Konut Üretimi, Alt Gelir Grubu ve Yoksul Konutları

Toplu Konut İdaresi uzun vadeli ödeme seçenekleri ile alt ve orta gelir grupları için sosyal konutlar üretmektedir. Ülke genelinde en acil çözüm beklenen yerlerde TOKİ konut üretimlerini alt ve üst yapı hizmetleri ile birlikte, sosyal donatı alanları ile sağlıklı bir çevre ve yaşama koşulları sunmaktadır. TOKİ, toplu konut yatırımları için uzun vadeli bir eylem planı geliştirmektedir. Bugün gelinen noktada, sosyal devlet anlayışının güçlenmesine, üretim çarklarının önündeki engellerin azaltılmasına, yoksul vatandaşına hizmet eden bir devlet anlayışı olarak ortaya çıkmaktadır. TOKİ, sosyal devlet olmanın gerekliliği olan konut edinme hakkının bir ürünü olarak görülmektedir (URL 2).

Uydu Kent Uygulamaları

Kentsel gelişmeye yön vermek, kent merkezlerinin aşırı yığılmalarını önlemek amacı ile yeni yerleşim alanlarının oluşturulması ve konut ihtiyacının bu yeni yerleşim alanlarında sağlanması için uydu kent uygulamaları gerçekleştirilir (URL 2).

Kentsel Dönüşüm Projeleri

TOKİ, 2003 yılında gerçekleştirilen yasal düzenlemeler ile kentsel dönüşüm projelerinde, gecekondu bölgelerinin dönüştürülmesi ve iyileştirilmesi amacı ile faaliyet göstermek üzere yetkilendirilmiştir. TOKİ 2003'ten bu yana belediyelerle işbirliği içinde yaşam alanları planlamaya

ve çağdaş kentleşmeye yönelik kapsamlı bir politika izlemektedir. Belediyeler ile işbirliğine gidilerek kentsel yenileme projeleri başlatılmıştır. Hızla artan konut talebine şehirlerin, normal gelişme hızında yanıt verememesi, uzun yıllardır kentlerimizin kimliğini tehdit edecek bir ölçüde sağlıksız biçimde yapılaşmasına sebep olmaktadır. Gecekondu ve kaçak yapıların yanında, ekonomik ömrünü tamamlamış mevcut konut stoğu da, özellikle deprem riskinin yüksek olduğu kentlerimizde ciddi bir sorun çıkarmaktadır. Uygun olmayan araziler üzerinde, kalitesiz malzemelerle, temel mühendislik ve yapım tekniklerinden yoksun, plan gözetilmeksizin inşa edilmiş konutlar, hem içinde yaşayanların sağlığını hem de şehirlerimizin dokusunu tehdit eder hale gelmiştir (URL 2).

Bu sorunun çözümü yönündeki en büyük engel ise konut alım gücü bulunmayan dar gelirli kesime yönelik sosyal konut politikalarının yakın bir tarihe kadar hayata geçirilmemiş olmasıdır. TOKİ bir yandan gecekondu ve kaçak yapı alanlarını dönüştürürken, bir yandan da dar gelirli kesimler için ürettiği konutlarla yeni gecekondu bölgelerinin oluşmasına engel olmaya çalışmaktadır (URL 2).

Afet Konutları

TOKİ, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı ile birlikte afetten zarar görmüş veya görebilecek olan bölgelere, hazineden bedelsiz olarak aldığı arsa üzerine konut, işyeri veya kooperatif inşaat için uygun krediler sağlamaktadır veya bu bölgelerde afete dayanıklı uyun inşaat projeleri ile afet konutları yapmaktadır (URL 2).

Tarımköy Uygulamaları

1980'lerden bu yana kırsal alanlarda yaşanan sorunlardan dolayı Türkiye nüfusunun %18'i kentlere göç etmiştir. TOKİ bu nüfus akışına son vermek amacı ile kent merkezlerinde bulunan altyapı olanağını ve sosyal tesisleri köylere götürmektedir (URL 2).

TOKİ tarafından geliştirilen tarım köy projelerinde;

Köylerde ve kırsal alanlarda yaşayan insanların geçim kaynaklarının geliştirilmesi,

Yerel halkın iş görmede örgütlenmesi, ülke içinde ve dışında pazarlanabilir nitelikte tarımsal ürünlerin üretilmesi, işlenmesi, değerlendirilmesi, depolanması, bozulmadan saklanması, oluşturulacak şirket veya kooperatifler aracılığı ile pazarlanması,

Üretim ve verimliliği geliştirici bilgi ve yüksek teknoloji yaratılmasına yönelik üreten köylüler oluşturulması ve atıl duran veya verimli kullanılamayan köy topraklarının ve kaynaklarının devletin yönlendirmesi ve kamu imkânları çerçevesinde desteklenerek işler hale getirilmesi,

Sosyal yaşamlarının iyileştirilmesi ve köy mimarisinin geliştirilmesi, yöresel mimarinin korunup yenilenmesi, halkın yerinde iskânı, sağlıklı yaşanabilir konutlara kavuşturulmasına yönelik projeler oluşturularak şehre göçün önlenmesinin sağlanması,

Kurum ve kuruluşlarının mevcut imkânlarını bir araya getirerek, iş birliğinin güçlendirilmesi, mevcut kaynaklarının verimli kullanılması amaçlanmaktadır (URL 2).

ÇALIŞMA ALANINA İLİŞKİN GENEL BİLGİLER

Kütahya'da kentsel dönüşüm uygulamaları adı altında başlatılan en ciddi çalışma Kütahya Merkez\İnköy-Parmakören mevkiindeki TOKİ konutları projesidir. Kütahya Belediyesi tarafından hazırlanan 1/5000 Nazım İmar Planı ve 1/1000 Uygulama İmar Planlarının hazırlanması ile 2005 yılında konutların yapımına başlanmıştır. Bu projenin gerçekleştirilmesi sırasında çeşitli kurumlarda proje alanı ile ilgili görüşler alınmıştır. Bu kurumlar; DSİ Genel Müdürlüğü, BOTAŞ Boru Hatları ve Petrol Taşıma A.Ş., İl Sağlık Müdürlüğü, Kütahya İl Özel İdaresi, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü, TEİAŞ, Orman Genel Müdürlüğü Kütahya Orman Bölge Müdürlüğü, Karayolları Genel Müdürlüğü 14. Bölge Müdürlüğü, İl Tarım Müdürlüğü, Osmangazi Elektrik Dağıtım A.Ş. Kütahya İl Müdürlüğü, Fen İşleri Müdürlüğü, Su ve Kanalizasyon İşleri Müdürlüğü, Sağlık İşleri Müdürlüğü, İl ve Çevre Orman Müdürlüğü, İl Bayındırlık ve İskân Müdürlüğüdür

Bu kurumlardan alınan görüşler doğrultusunda I. II. III. ve IV. Toplu konut alanlarının imar planları hazırlanmıştır, yine kurum görüşleri doğrultusunda; "enerji nakil hatları ve koruma bantları belirlenerek, enerji nakil hattı altındaki yapılarda TEDAŞ Kuvvetli Akım Tesisler Yönetmeliği" geçerlidir. Toplu konut alanının güneyinden geçmekte olan doğalgaz hattı boyunca BOTAŞ'ın öngördüğü gerekli mesafelerde koruma bandı çekilmelidir Doğalgaz koruma bandı sadece pasif yeşil alan olarak değerlendirilmemeli ve doğalgaz boru hattı kamulaştırma şeridi üzerine ağaç dikilmelidir. Yerleşme alanı 2. Derece Deprem Kuşağında yer al-

maktadır. Alanda yapılacak tüm yapılarda “Afet Bölgelerinde Yapılacak Tüm Binalar Hakkında Yönetmelik” hükümleri uygulanması şart koşulmuştur.

Çalışma Alanının Topografik Durumu

İnceleme alanı eğimli bir topografya sahip olup, arazinin eğimi % 0 – 20 arasında değişmektedir. Yapılan teknik çalışmalar sonucunda çalışma alanında yer altı suyuna rastlanılmamıştır. (Kütahya Merkez Zemin Etüt Raporu)

Çalışma Alanı Zemin Durumu

Çalışma alanında yapılan sismik çalışma verilerine göre, aşağıda Tablo 2’de belirtilen Uluslararası standartlardaki “NEHRP zemin sınıflamasına göre jeolojik yapı sınıflandırması yapılmıştır.

***Tablo 2:** NEHRP Hükümlerine göre zemin sınıflaması*

Zemin Sınıfı Tanımı	Özellikler	Zemin Sınıfı Tanımı
Sert Kaya	Vs> 1500	A
Kaya	760 <Vs< 1500	B
Çok sıkı/Sert zemin ya da Ayrışmış kaya	360 <Vs< 760	C
Sert/Sıkı zemin	180<Vs< 360	D
Zayıf Zemin	Vs< 180	E

Çalışma alanında, tüm serimlerde elde edilmiş olan Vs30 hız değeri 360 – 760 m/sn değer aralığında kaldığı için, Nehrp zemin sınıflama tablosuna göre, C- Çok sıkı/sert zemin ya da ayrışmış kaya zemin sınıfına girmektedir (Kütahya Merkez Zemin Etüt Raporu).

Kütahya’da TOKİ Konutları Hakkında Genel Bilgiler:

I. Etap TOKİ Konutları

TOKİ konutlarının ilk etabı 2005 yılında başlanarak, 2007 yılına kadar ilk etap tamamlanmış olup toplamda 1052 konut, 3 blok şeklinde yapılmıştır. Bunlar:

- A Blok; daire tipi 1+1 şeklinde olup, bloktaki toplam daire sayısı 168'dir.
- B Blok; daire tipi 2+1 şeklinde olup, bloktaki toplam daire sayısı 308'dir.
- C Blok; daire tipi 3+1 şeklinde olup, bloktaki toplam daire sayısı 576'dır.

Yapılan imar planında konut alanları dışında sosyal donatı alanları da bulunmaktadır. Planlama alanında; 20, 15, 12 ve 10 metrelik yollar, konut alanları, ilköğretim ve lise tesisleri, park ve oyun alanları, sağlık tesis alanları, resmi kurumlar, dini tesis alanları ve ticari alanlar bulunmaktadır.

II. Etap TOKİ Konutları

2. Etap TOKİ konutları yapımına 2007 yılında başlanmış olup toplamda yapılan konut sayısı 180'dir. 2. Etap TOKİ konutları B_2, 2+1 şeklinde yapılmış olup tek bloktan oluşmaktadır. Bu etapta planlanan, yaşayacak nüfusa hizmet verecek yeterlilikte olmak üzere, ilköğretim alanı, spor tesisleri, dini tesis alanı, sağlık tesisleri, Pazar yeri ve ticaret alanı, karakol, kültürel ve sosyal tesisler, resmi kurum alanları tasarlanmıştır.

III. Etap TOKİ Konutları

3. Etap TOKİ konutları yapımına 2008 yılında başlanmış olup toplamda yapılan konut sayısı 924 olup, 3 blok şeklinde yapılmıştır. Bunlar:

- B_2 tipi; daire tipi 2+1 şeklinde olup, bloktaki toplam daire sayısı 672'dir.
- C_1 tipi; daire tipi 3+1 şeklinde olup, bloktaki toplam daire sayısı 180'dir.
- Jandarma Lojmanları 72 daireden oluşmaktadır.

Yapılan imar planlarında, 20, 15, 12, 10 ve 7 metrelik taşı ve yaya yolları, konut alanları, park ve oyun alanları, çocuk bahçesi, ticaret alanları, ilköğretim tesis alanı, dini tesis alanı, belediye tesis alanları bulunmaktadır.

IV. Merkez Toplu Konutları

Merkez toplu konutları olarak adlandırılmış olan 4. Etap TOKİ konutları 2009 yılında yapılmaya başlanmış olup toplamda 576 konut yapılmıştır. Merkez toplu konutları 3 bloktan oluşmaktadır. Bunlar:

- Belediyenin yaptırmış olduğu 4 bloktan oluşan, konut tipi 2+1 şeklinde olan, toplamda 64 daire bulunan bloklardır.
- Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneğinin yaptırmış olduğu 4 bloktan oluşan, konut tipi 1+1 şeklinde olan ve toplamda 128 daire bulunan konutlardır.
- 384 daire, konut tipi 2+1 şeklinde oluşan bloklar bulunmaktadır.

Merkez Toplu Konut İmar Planına göre: Planlama alanında 20, 15, 12 ve 10 metrelik yollar, konut alanları, ilköğretim tesis alanları, park ve oyun alanları, çocuk bahçesi, park, ENH koruma bandı (pasif yeşil alan), ticaret alanları, sağlık tesis alanları, sosyo-kültürel tesis alanları, resmi kurum alanı, karakol, dini tesis alanı, belediye hizmet alanı bulunmaktadır (Tablo 3).

Tablo 3: *Kütahya/ I., II., II. ve IV. Etap Toplu Konut Alanı Arazi Kullanım Durumu*

KULLANIM (m^2)	I. TOKİ Alanı	II. TOKİ Alanı	III. TOKİ Alanı	IV. TOKİ Alanı
Konut	101.435	194.729	116.121	384.900
Ticaret	8.710	6.474	6.688	4.015
Kreş	4.087	---	---	---
İlköğretim Tesis Alanı	12.939	10.383	7.192	20.535
Lise	12.159	---	---	---
Sağlık Tesisleri Alanı	4.285	3.473	---	8.207
Resmi Kurum	2.747	3332	9.732	20.207
Dini Tesis Alanı	7.398	3.560	4.538	6.979
Sosyo-Kültürel Tesis	---	3.902	2.269	11.686
Park ve Yeşil Alanlar	69.581	41.896	59.306	85.217
Pasif Yeşil Alan	---	---	5.294	26.445
Pazar Alanı	---	5.038	---	---
Spor Tesisi	---	10.416	---	---
Taşıt ve Yaya Yolları	40.685	62.484	57.250	169.442
TOPLAM	**264.026**	**345.683**	**268.390**	**737.630**

Kütahya TOKİ Konutlarının Yapımındaki Amaçlar

Kütahya Merkez İnköy mevkiine yapılan TOKİ konutları, yapımına 2007 yılında başlanarak bugün itibari ile dört etaptan oluşan toplamda

2732 adet konut üretilmiştir. TOKİ konutlarının bu alanda yapılmasının amaçları:

- Alt gelir ve orta gelir gruplarını ev sahibi yapmak,
- Kentsel gelişmeye yön vermek,
- Kütahya'da konut-inşaat sektörüne nitelik kazandırmak olmuştur.

ALAN ÇALIŞMASI BULGULARI

Alt Gelir ve Orta Gelir Grubunu Ev Sahibi Yapmak

Alt ve orta gelirli aileleri ev sahibi yapmak, TOKİ'nin kurum politikası olarak Kütahya'da gerçekleştirmek istediği ilk ve en önemli amaçlarından biridir. Bugüne kadar TOKİ, Kütahya'da dört etaptan oluşan ve toplamda 2732 konuttan oluşan bir toplu konut uygulamasını hayata geçirmiştir. Bu konutları etaplar halinde sıralandığında:

- <u>I. Etap TOKİ Kontları:</u> Bu etaptaki konutlar toplamda üç bloktan oluşmakta ve 1052 adet konut barındırmaktadır. Bu bloklar:
- A Blok; daire tipi 1+1 şeklinde olup, bloklardaki toplam daire sayısı 168'dir.
- B Blok; daire tipi 2+1 şeklinde olup, bloklardaki toplam daire sayısı 308'dir.
- A ve B blokları alt ve orta gelir grubu için yapılmış olup, dairelerin satışları kura ile gerçekleştirilmiştir.
- C Blok; daire tipi 3+1 şeklinde olup, bloklardaki toplam daire sayısı 576'dır.

C Blokları, orta ve üst gelir grupları için yapılmış olup, dairelerin satışı açık satış şeklinde gerçekleşmiştir (Kütahya TOKİ Konutları Yönetim Merkezinde Yapılan Görüşmelerden Derlenmiştir).

- <u>II. Etap TOKİ Konutları:</u> Bu etapta tek blok tipi olup toplamda 180 daireden oluşmaktadır.
- B_2 Blok; daire tipi 2+1 şeklinde olup, bloklardaki toplam daire sayısı 180'dir.

Bu etaptaki B_2 Blokları alt gelir ve orta gelir grubu için yapılmış olup, dairelerin satışı kura ile gerçekleştirilmiştir (Kütahya TOKİ Konutları Yönetim Merkezinde Yapılan Görüşmelerden Derlenmiştir).

- III. Etap TOKİ Konutları: Bu etaptaki konutlar toplamda üç bloktan ve 924 daireden oluşmaktadır. Bu bloklar:
- B_2 Tipi; daire tipi 2+1 şeklinde olup, bloklarda ki toplam daire sayısı 672'dir.
- B_2 blokları, alt ve orta gelir grubu için yapılmış olup, dairelerin satışı kura ile gerçekleştirilmiştir.
- C_1 Tipi; daire tipi 3+1 şeklinde olup, bloklardaki toplam daire sayısı 180'dir.
- C_1 blokları, orta ve üst gelir için yapılmış olup, dairelerin satışları açık satış şeklinde gerçekleştirilmiştir.
- Jandarma Lojmanları; 72 adet daireden oluşmaktadır.

(Kütahya TOKİ Konutları Yönetim Merkezinde Yapılan Görüşmelerden Derlenmiştir).

IV. Etap TOKİ Konutları: Bu etapta toplamda 576 adet konut bulunmaktadır. Bu etaptaki konutların hepsi alt ve orta gelir grupları için üretilmiştir. Kütahya Belediyesi, bu etaptan 4 blok, 2+1 şeklinde, 64 daire alarak, kentsel dönüşüm ile birlikte kamulaştırma yaptığı yerlerdeki halkına bu konutlardan yer göstermektedir. Ayrıca, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği de bu etaptan 4 blok, 1+1 şeklinde, 128 daire alarak, yardıma ve bakıma muhtaç insanları, işiz, dul, yetim kalmış vatandaşları, bedensel ve zihinsel özürlü insanları için alarak, bu vatandaşlarına yardım yapmıştır. Geriye kalan 384 daire alt gelir grupları için kura ile satışa sunulmuştur (Kütahya TOKİ Konutları Yönetim Merkezinde Yapılan Görüşmelerden Derlenmiştir).

Toplu Konut İdaresi'nin Kütahya'da yaptığı toplam konut sayısı 2732'dir. Yapılan bu konutlardan, 1904 (%69) tanesi alt ve orta gelir gurupları için, 828 (%31) tanesi orta ve üst gelir grupları için yapılmıştır. Fakat şuan ki durumda alt gurubun konut sahipliliğinin fazla olması beklenirken, sadece 726 adet konutta alt gelir grubu yaşamaktadır. 1178 adet konutta orta gelir grubu ikamet ederken, 828 adet konutta da orta ve üst gelir grupları yaşamaktadır. Alt gelir ve orta gelir grubu için hedeflenen TOKİ konutlarında hedef sadece, %26"lık bir seviyede kalmıştır. %43 orta gelir grubu ve %31 orta ve üst gelir grubunun bulunması ile TOKİ kurumunun hedeflerini gerçekleştirdiğini söylemek zor olmaktadır. Fakat bu durumu Kütahya Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürü,şu sözleri ile

anlatmaktadır: *"TOKİ, 1+1 daireleri alt gelir grubu için satışa çıkardı, Kütahya' da sadece yedi kişi başvuru yaptı, bu dairelerde TOKİ'nin elinde kaldı, doksana yakın daireyi satamadı. Durum böyle olunca da Kütahya Belediyesi ile TOKİ bir protokol yaparak, belediye olarak bu daireleri biz aldık. Aldığımız bu konutları da belediye çalışanlarına uygun ödeme koşulları ile biz sattık."*

Bu sözlerden anlaşılıyor ki, TOKİ konutlarının ilk yapıldığı yıllarda tercih edilmemesinin nedenleri, şehre 4 km. mesafede uzakta bulunması ve bölgenin vahşi çöp depolama alanı olmasıdır. TOKİ konutlarında, alt ve orta gelir grubu hedeflenerek yapılmış olsa da, şuan ki durumda başarı oranı %26'lık bir seviyede kalmıştır (Kütahya İmar ve Şehircilik Müdürü, Toki Konutlarında Yaşayan Halk İle Yapılan Görüşmelerden Derlenmiştir).

Kentsel Gelişmeye Yön Vermek

TOKİ konutları Kütahya'da kentsel gelişmeye yön vermek adına yapılan en büyük adımlardan biridir. Kente 4 km. mesafede, İnköy-Parmakören mevkiinde konumlanmıştır. Kent merkezine yirmi dakika uzakta kurulan bu yeni yerleşim alanlarındaki yer seçim faktörlerinin belirleyici etmenlerinin neler olduğunu öğrenmek için Kütahya Belediye Başkanı ve Kütahya Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürü ile yapılan görüşmeler doğrultusunda, Kütahya Belediye Başkanına TOKİ konutlarının yer seçimindeki etkili olan faktörlerin neler olduğu sorulduğunda, İnköy-Parmakören köylerinin kent ekonomisine katkı sağlaması açısından ve konut alanı kullanımında zemin açısından en iyi alan olarak tespit ettiklerini bildirerek şu ifadelerleaçıklamada bulunmuştur: *"Bu köyler 1/100.000 Çevre Düzeni Planı içerisinde zemin durumları en uygun yerlerdi, düz plato, tektonik olarak rahatsız edilmemiş, rüzgarlanma, güneşlenme, teras bina yapıları ile mükemmel bir alan"*. Kütahya Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürüne, TOKİ konutları neden İnköy-Parmakören'de sorusu yöneltildiğinde Kütahya'nın etrafının ormanlık alanlar, tarım alanları, dağlık alanlar ve çeşitli sınırlayıcılar ile sınırlandırılmış olduğunu belirterek şu açıklamada bulunmuştur: *"Kütahya'nın doğu kesimi ormanlık alanlarla sınırlanmış durumda, doğuda en son Zafertepe Mahallesine kadar gidebiliyoruz. Zafertepe'den sonra konut açabileceğimiz yer yok. Kentin batı kesimine baktığımızda, Okçu, Çamlıca, Göveç gibi yeni mahalle olan mahallelerimiz var ama yine tarım yapan ve orman ile sınırlı bölgeler, güney kesimimiz tamamen dağlık. Kuzey kesimimizi de Eskişehir Yolunda*

sanayi ile bölmüşüz. Kuzeydoğu bölümümüzde demiryolu ile alanlar sınırlanmış, birde hava tugayımız var. Bunlar Kütahya'yı çepeçevre sarmışlar, tabi bunlar planlanırken Kütahya'nın bu kadar büyüyebileceği, ilerideki 20-30 yıl düşünülmeden planlanmış. Biz de bunu nasıl önleyebiliriz diye düşündük, yeni yerleşim alanına ihtiyaç var. Birde Kütahya'nın merkezi yaklaşık 200 hektarlık bir alan, etkilenme geçiş ve sit alanları ile çevrili, buralarda da istediğimiz gibi bir planlama yapamıyoruz. Bizimde belediye olarak bir yerlere gitmemiz lazım, şehir büyüyecek. Biz o zamanlar, Kütahya toplu konut alanına gittiğimiz o bölge, tarım arazilerinin bulunduğu sulak, verimli araziler var. Oralarda tarım yapılmasını hiç engellemeden, karşı taraftaki taşlık, çorak, verimi neredeyse hiç olmayan ve zemini sağlam TOKİ ile üniversite arasında olan o kesime şehrin gideceği yer olarak planladık. Şehrin gideceği yeri planlayarak ta şehri oraya götüremiyoruz, mutlaka bir itici güç olması gerekiyor. Bizde bu gücü TOKİ'de bulduk, şimdi orası cazibe merkezi haline geldi." TOKİ'nin kentsel gelişmeye katkısı nasıl oldu sorusu ise: *"...Biz TOKİ'yi ilk etapta oraya götürdüğümüz zaman bir ivme vererek, şehrin ilgisini oraya çektik ve oranın devamında da uydukent projemiz ile beraber üniversite ile TOKİ'yi birbirine bağlıyoruz. Yaklaşık 150000-200000 kişinin yaşayabileceği bir uydukent projesi ile şehrin gelişeceği yerleri planladık. Birde TOKİ ile Tavşanlı Yolu arasında bizim eski çöp döküm sahamız vardı, burayı tamamen ortadan kaldırarak, şehrin nefes alabileceği rekreasyon alanları olarak planlıyoruz, yaklaşık 1 milyon* m^2*'lik alanda kamulaştırmaları bitirmek üzereyiz. TOKİ olmasaydı, yani bir devlet gücü, bu projeleri gerçekleştiremezdik. TOKİ konutları yapıldıktan sonra da Turgutlar Yolunun Sol tarafında gene bir yer planladık, imar planlarını yaptık, arsa almak isteyen vatandaşlarımız bu bölgeden ya da uydukent planı içinde ki bölgelerden yerler alıyorlar"*şeklinde cevaplanmıştır.

Toplu Konut İdaresi'nin Kütahya'da yapmış olduğu bu çalışmanın kentin büyümesi ve gelişmesinde çok önemli bir rol oynadığıgörülmektedir. Kent merkezinin 4 km. uzağında kurulan bu yeni yerleşim alanı, kentin uydu kent projesinin başlaması ve uygulanabilmesi için bir başlangıç noktası niteliğindedir. TOKİ konutlarının yapılması ile bu bölge cazibe merkezi haline gelmiştir. Zeminin sağlam olması, havanın kent merkezinden daha temiz olması, güneşlenme ve hava sirkülasyonunun fazla olması, kentin bu bölgesinde yoğunluğu arttırmıştır. Bununla birlikte belediyenin kentsel arazileri imara açarak ve alt yapılarının tamamlanması

ile birlikte yerel müteahhitlerin ve inşaat firmalarının bu bölgelerde arazi temin etmesi ile bireysel konut üretimleri başlamıştır. Aşağıdaki resimlerde görüldüğü gibi TOKİ konutları etrafının imara açılması ile birlikte bireysel konut üretimleri hız kazanmıştır (Resim 4 ve Resim 5).

1500-2000 kişilik planlanan bu uydu kent projesi, Kütahya'nın gelişimi için büyük bir adım olup, Kütahyalılar için yeni yerleşim alanları oluşturularak alternatifler sunacaktır. TOKİ ile Dumlupınar Üniversitesi Merkez Kampüsü arasında oluşturulan bu proje Kütahya'nın merkezine 7km uzaktadır. TOKİ konutlarının yapılması ile uydu kent projesinin hayata geçirilmesi hız kazanmıştır. TOKİ konutları etrafında yeni imar alanları açılmış, bireysel ve kooperatif yapılaşmalar başlamıştır.

Resim 4: *Kooperatif Konutlar*

Resim 5: *Bireysel Konut Yatırımları*

Kütahya'da Konut-İnşaat Sektörüne Nitelik Kazandırmak

TOKİ konutları, Kütahya'da yapılan konutlardan farklı olarak tünel kalıp sistemi ile yapılmıştır. Ayrık nizam ve geniş bahçelerde TOKİ'leri kent merkezinden ayıran diğer özelliklerdir. Kütahya'da yapılan bu toplu konut uygulaması birçok eleştiriye maruz kalmıştır. Kentteki inşaat firmaları, yapılan bu konutlara ve yetkililere tepkili olsa da kente ve inşaat firmalarına birçok katkısı bulunmuştur. Bu çalışma kapsamındakentte birçok inşaat firması ile görüşülmüştür. Bir kısmıTOKİ'nin kendilerine çok büyük zararlar doğurduğunu düşünse de, pekçoğu TOKİ konutlarının yapılmasının rekabeti arttırdığını, inşaat sektörüne nitelik kazandırdığını ve konut satışlarının arttığını savunmuştur. Birmühendislik firması: *"TOKİ, çimento, çivi,demir, beton gibi yapı malzemelerini kendi getiriyor, belediyeye-maliyeye harç ödemiyor, araziye para ödemiyor, projesini kendi yapıyor, hatta işçisini bile kendi getiriyor, müteahhitten destek almıyor bu yüzden bana faydası değil zararı oldu. Şehrin büyümesini, genişlemesini sağladı fakat bunu Kütahya'daki inşaat firmaları da sağlayabilirdi."* şeklinde açıklamalarda bulunmuştur. Bir başkamühendislik firması ise: *"TOKİ'nin gelmesi ile inşaat sektörünün geliştiğini düşünüyorum. İnşaatlar hızlandı, insanların konut alma isteği arttı. TOKİ'nin gelmesi zarar getirdi diye düşünen firmalar çok kişisel düşünüyorlar"*görüşünü savunmuştur. Yerli birinşaat firması: *"TOKİ, sosyal donatı alanları ile kurulan toplu konut alanı olması, kentteki konutlardan farklılaşmıştır. TOKİ'nin gelmesi hem yerel yönetime hem de inşaat sektöründe çok büyük bir avantaj olmuştur."*şeklinde açıklamalarda bulunmuştur. Aynı inşaat firmasına, 'TOKİ'nin inşaat malzemelerini bile Kütahya'dan almadığı için, Kütahya' ya zararı dokunduğunu düşünen inşaat firmaları var siz ne düşünüyorsunuz bu konuda' sorusu yöneltildiğinde: *"Kütahya'da çok az esnaf var ve çok pahalı. Büyük şehirlerde bu fiyatlar çok daha ucuz zaten burada TOKİ'nin ihtiyacını karşılayabilecek esnaf yok, TOKİ tünel kalıp ile çalışıyor, kentte de kalıp üretim yeri yok, işçi olarak burada kalifiye eleman yok, kentte ciddi anlamda eleman sıkıntısı var"*şeklinde açıklamada bulunmuştur. Yerli bir gayrimenkul değerleme uzmanı: *"TOKİ konutları kalite ve satışlardaki uygunluktan dolayı diğer müteahhitlere örnek oldu. TOKİ konutlarında apartman girişlerinin geniş olması, çift asansör olması, yalıtımlı konutların olması, ayrık nizamlı konutların yapılması yerel müteahhitlere örnek oldu. TOKİ'nin bu alana yapılması ile merkez kampüsün karşısı imara açıldı. Kampus ile TOKİ arası 7 km. Bu alanın*

*tamamı uydukent projesi buda TOKİ'nin oraya yapılmasından kaynaklanıyor. TOKİ' den örnek alınarak başka alanlarda bireysel konut üretimleri yapıldı. O bölgede üç yıl önce imar uygulaması yapıtlıktan sonra arazi fiyatları metrekaresi on liraya satılırken, şu an metrekaresi taban altmış, tavan yüz liraya satılmaktadır. 2010 yılında inşaat firma sayısı otuz beş iken, şuan inşaat firma sayısı yüz elli civarında oldu. Firmaların artması rekabet ortamını arttırarak daha kısa sürede daha güzel binalar yapanlar tercih edilmeye başlandı. Buda bina teslimat sürelerini kısalttı"*şeklinde görüşlerini aktarmıştır.

Kütahya'da görüşülen inşaat ve gayrimenkul şirketleri,kent merkezinde 1987 Kütahya Koruma İmar Planına göre konutların bitişik nizamlı ve düzensiz yapılar şeklinde geliştiğini; TOKİ konutlarının bulunduğu Parmakören-İnköy'de bu plandan tamamen farklı olarak ayrık nizam, bahçeli, daha sağlıklı konut alanları planlanmış ve yapılmış olduğunu; TOKİ konutlarının yapılması ile inşaat sektöründe birçok yeniliğinkente geldiğini; inşaat sektöründe inşaat yapımının ve niteliğinin değiştiğini;inşaat sektöründe sat-yap ön planda iken şuan yap-sat şeklinde değiştiğini;konutlarda TOKİ'nin yaptığı uygulama gibi kredilendirme sisteminin uygulanmaya başladığını belirtmişlerdir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kentleşme ile birlikte dünyada önemli konut stoğuoluşmuş, konut sorunları her geçen gün artarak günümüze kadar ulaşmıştır. En gelişmiş ülkeden en gelişmemiş ülkeye kadar her yerde konut sorunları yaşanmaktadır. Türkiye'de TOKİ Kurumu, devlete bağlı olarak ülkemizin sosyal devlet olmasında önemli bir kurum olarak ortaya çıkmıştır. TOKİ kendine has yöntemler geliştirerek uygun ödemeler doğrultusunda altgelir grubu için ucuz konutlar üretmektedir. Dünyada TOKİ Kurumu gibi altgelir grubu için sosyal konutlar üreten özel veya devlete bağlı kurum ve kuruluşlar bulunmaktadır. Bu kuruluşlardan TOKİ'nin yöntemlerine benzerlik gösteren kurumlar olması ile birlikte, kiralık sosyal konutlar, devletin altgelir grubuna bedelsiz ürettiği sosyal konutlar, düşük gelir grubu sahibi ailelere sıfır faizli mortgage kredileri sağlanmaktadır.Dünyada daha bunlar gibi birçok yöntem ve uygulamalar bulunmaktadır.

Kütahya TOKİ konutları, Kütahya'da birçok amaca hizmet etmiştir. TOKİ konutlarının yapımındaki asıl amaç, alt ve orta gelir gruplarına

hizmet etmektir. 2005 yılında yapılmaya başlanan TOKİ konutları ilk başta tercih edilmemiştir. Tercih edilmemesinin nedenleri; şehir merkezine 4 km. mesafede olması ve konut alanının yakınlarında vahşi çöp depolama alanının bulunması olmuştur. Kuraya açılan konutlarda sadece yedi kişinin başvuru yapması ile Belediye, TOKİ'nin elinde kalan konutları alarak belediye çalışanlarına satışa çıkarmıştır. Bugün itibari ile toplam 4 etaptan oluşan TOKİ konutları 2732 aileye istihdam sağlamıştır. 1900 tane konutu alt gelir grubu için yapan TOKİ, bu amacında sadece 726 adet konuta alt gelir grubunun yerleşmesini sağlamıştır. Bu durum TOKİ ve Kütahya Belediyesi alt gelir grubunu yönlendirmek için ısrarlı bir şekilde yaklaşmak yerine, alternatif yollara gitmiş,konutlar belediyeye satılarak orta gelir gurubuna yönlendirilmiştir. Alt gelir grubunun yerleşmesini tam olarak sağlayamasa da şuan TOKİ konutları cazibe merkezi haline gelmiş, Kütahyalılar tarafından yoğun bir şekilde tercih edilen bir yerleşme alanı olmuştur.

TOKİ konutlarının İnköy-Parmakören' de yapılmasının amaçlarından biri de kentsel gelişmeye yön vermektir. Kütahya Belediyesi'nin Toplu Konut İdaresi'ne yer göstermesi ile başlayan bu kentsel gelişme, Kütahya Belediyesi'nin yapmış olduğu Uydu Kent projesini hayata geçirmede ön adım olmuştur. TOKİ konutlarının yapılması ile kentsel arsalara imar uygulamaları yapılarak kentsel arazi niteliği kazandırılmıştır. TOKİ etrafının imara açılması ile bireysel konut yatırımları ve kooperatifçilik başlamıştır. Üniversite ile TOKİ konutları arasında imar çalışmaları devam etmekte ve hızlı bir gelişim göstermektedir. Kentin yeni gelişme yönü olarak gösterilen Parmakören, İnköy ve üniversite arasında kalan bu alan TOKİ konutlarının yapılması ile başlamış ve kentsel gelişmeye ivme kazandırmıştır. Uydu kent projesinin hayata geçirilmesi ile kentteki halkın güven ile oturabileceği, daha sağlıklı, temiz bir çevre sunan konut alanlarının bulunduğu kentsel yeni mekânlar oluşması sağlanmalıdır.

Kütahya'da yapılan 1987 Koruma Amaçlı İmar Planına göre konutlar bitişik nizam şeklinde planlanmıştır. İnköy'de yapılan TOKİ konutları ayrık nizam şeklinde planlanmıştır. Konutlar, sosyal donatılar ile birlikte planlanarak, geniş bahçeler ile birlikte konumlanmıştır. TOKİ birçok eleştiriye maruz kalmış olsa da Kütahya'daki inşaat sektörüne büyük katkılarda bulunmuştur. Önceden "sat-yap" şeklinde yapılan inşaatlar TOKİ konutlarının etkisi ile "yap-sat"çılığa dönmüş, konutların kredilendirme

sistemi ile satılması başlanmıştır. İnşaat firmalarının sayısı 3 yılda büyük oranda artarak rekabet ortamı oluşturmuştur. TOKİ konutları nitelik bakımından incelenecek olursa; geniş girişleri, çift asansör kabinleri, geniş bahçeleri ile kent merkezine göre farklı ve daha nitelikli durumdadır. Kent merkezinde yeni yapılacak yapılarda bu nitelikler göz önüne alınmaya başlamıştır.

KAYNAKLAR

Beyhan, A. (2008). Hukuka Giriş-II Dersi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.

Çakallı, M.E. (2007). Türk siyasi sistemi. Basılmamış Yüksek lisans Tezi, On Sekiz Mart Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çanakkale.

Kütahya/ Merkez/ Parmakören Mahallesi III. Toplu Konut Alanı İlave İmar Planı Plan Açıklama Raporu

Kütahya/ Merkez/ Parmakören Mahallesi IV. Toplu Konut Alanı İlave İmar Planı Plan Açıklama Raporu

Kütahya/Merkez/İnköy Mahallesi I. Toplu Konut Alanı Açıklama Raporu

Kütahya/Merkez/İnköy Mahallesi İlave-Mevzii Toplu Konut Alanı Plan Açıklama Raporu

Öztürk, L. B. (2008). Türkiye'de konut sorunu ve konut finansman sistemi (mortgage). Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Yetkin, F. (2007). Avrupa Birliği ve Türkiye konut politikaları üzerine bir inceleme. Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 18: 30-43.

URL 1: http://www.arkitera.com/haber/index/detay/sosyal-konut-tanimi-dinamik-bir-tanimdir/5563 (Erişim Tarihi: 17.07.2013)

URL 2: http://www.toki.gov.tr/page.asp?id=130 (Erişim Tarihi:17.07.2013)